

(2)

Commentarij Ioannis Arborei
Laudunensis, doctoris Theologi, in Ecclesia-
sten, ad illustrissimum Principem HENRICVM III Gallie Delphinatem.

EIVSDEM COMMENTARII IN CANTICVM
Canticorum, ad nobilissimum, ac reuerendissimum Cardinalem Lu-
douicum Borbonium,

Ab ipso autore nouissime aucti & recogniti.

PARISIIS.

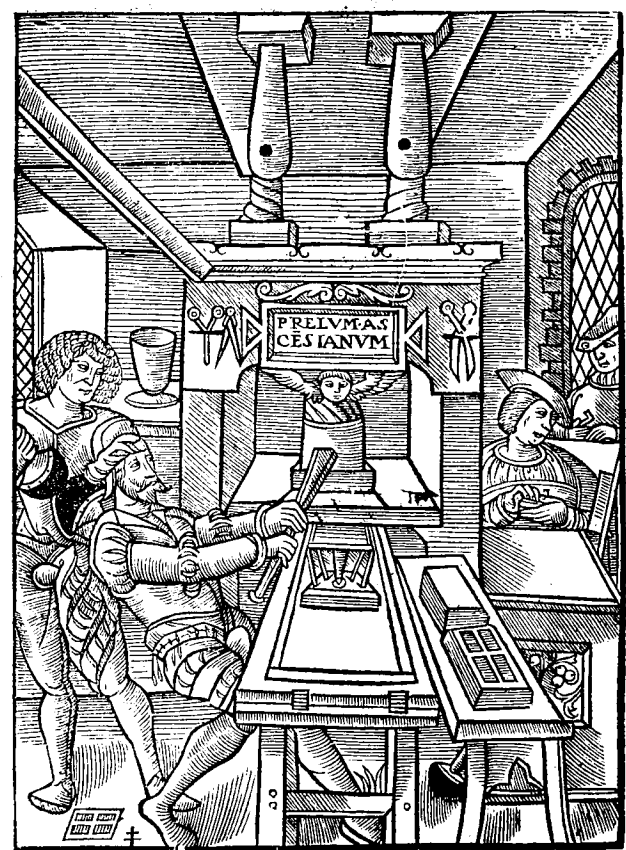
Apud Ioannem de Roigny, via Iacobæ sub insigni
quatuor Elementorum.

1553.

Commentarij Ioannis Arborei
 Laudunensis, doctoris Theologi, in Ecclesia-
 sten, ad illustrissimum Principem HENRICVM, Gallie Delphinatem.

EIVSDEM COMMENTARII IN CANTICVM
 Canticorum, ad nobilissimum, ac reuerendissimum Cardinalem Lu-
 douicum Borbonium,

Ab ipso authore nouissimè aucti & recogniti.

PARISIIS.

Apud Ioannem de Roigny, via Iacobæ, sub insigni
 quatuor Elementorum.

GENEROSISSIMO PRINCIPI HENRICO, GAL-

LIAE DELPHINATI, IOANNES ARBOREVS

doctor Theologus Parisiensis, perpetuam felicitatem exoptat.

Vi summo & illustrissimo Principi præclara suorum studiorum monumenta dedicant, HENRICE nobilissime, toto studio totaque animi industria nituntur illius benevolentiam sibi conciliare, aut conciliatam tueri & conseruare: nec tam suis student commodis, quam illius honori, cuius gratiam demereri cupiunt. Quandoquidem nihil est excellentius, quam hominem ab eximiis virtutibus, quibus cæteris longè antecellit, extollere, & cõmendare. Quo sanè laudis genere iuuenes bene nati, ad ediscendas literas inflammantur & impelluntur, nec duris parcunt laboribus, vt ad hunc optatissimum finem perueniant. Hic, me hercle, solus consequendæ gloriæ igniculus, oscitantiam, torpedinem & inertiam depellit, fugat & excutit. Senes etiam suarum virtutum cõmendatione illecti, honore maximopere delectantur, viuunt & illustrantur. Hac denique sola gloria illustrissimi milites ad res præclare gerendas excitantur & accenduntur, perferunt æstus, frigora, inediã, famem, sitim & aduersa quæque, vt ad summum honoris & virtutis fastigiũ euehantur: & eo sunt magno & constanti animo, vt procellosis tẽpestatum fluctibus agitati & conculsi, nunquam succumbant, nec de gradu deiiciantur & quo magis premuntur & feriuntur, eo magis, instar victricis palmæ, renituntur: nec ad mortem usque vulnerati, cedunt arenæ. quorum gloria, virtute & animi magnitudine nihil vnquam maius ac admirabilius dici potuit & excogitari. Nam rectis studiis & honestissimo conatu, veram sibi comparare gloriã contenderunt. Quæ si rationis cancellos & honestæ vitæ fines egrediatur, non tam dicenda est gloria, quam ambitio, iactantia & ostentatio. Præclare enim Socrates hanc vitã ad gloriam proximã & quasi cõpendiariã dicebat esse, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset. Quòd si qui simulatione & inani ostentatione ac ficto non modò sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriã consequi posse putent, vehementer errant. Sũma siquidem & perfecta gloria, pulcherrimis iustitiæ, fidei, prudentiæ, liberalitatis, beneficentiæ, ac cæterarum omnium virtutum officiis innititur & stabilitur, quibus magnanimi ac fortissimi viri nobilitantur, & immortale sibi nomen cõparant, omniumque applausum & fauorem, suarum virtutum splendore & amplitudine promerentur: & ita sunt affecti animo, vt susceptis laboribus periculisque aditis, solùm sibi persuasent virtutem, & quod honestum est ac decorum, aut admirari, aut expetere, nullique neque homini, neque perturbationi

bationi animi, neque fortunæ succumbere. Nec quicquam magis vituperandum esse existimant, nec maiori & accusatione & insimulatione dignũ, quàm frangi metu, eneruari libidine, & vinci à voluptate & inertia: nihil verò magis laudant & suspiciunt, quàm se à labore & voluptatibus, ac ab omni cupiditate inuictum præstare, resque gerere vehementer arduas & maximè vtilis, plenisque laborũ & periculorum, tum causa vitæ, tum multarum rerum quæ ad cõmunem Reipublicæ vtilitatem pertinent. Hanc animi dexteritatem ac magnitudinem, partim ab optimis naturæ igniculis, partim ab integerrima morum probitate, ac studiorum omnium & virtutum exercitatione nascimur. qua haud dubiè nihil est præclarius, nihil amabilius, nihil denique quod magis homines alliciat ad diligendum. Nulla siquidem alia res magis quam moderata in rebus magnis exercitatio, & vitæ societas, ac cõmunis literatorũ congressus, amicitiam stabilire potest & cõfirmare: qua sanè neglecta, diruuntur castra, subuertuntur vrbes, pereunt literæ, & beatissimus Reipubl. status labefactatur. cùm verò colitur, & nostris affectibus imperat, ac per omnium vitam serpit, ad summa peruenimus, beatamque ac tranquillam vitam agimus: nec optimum ac maximũ amicitie ornamentum absque virtute adipisci possumus. quam qui tollit, & amicitiam tollat necesse est. Nec quicquã me magis mouit, Princeps illustrissime, animũque meum impulit, vt Cõmentarios in Ecclesiasten tibi nuncupatim consecrarẽ, quàm admiranda tuarum virtutum amplitudo, rara morum probitas, & singularis tua erga omnes amicitia, qua clarissimorum principum, ac totius Gallie animos tibi deuinxisti, ac tua humanitate, modestia, mansuetudine ac clementia, propensissimam omnium benevolentiam & gratiam tibi conciliaisti. Qui diligenter & tota veritate præclaram tui animi indolem, naturæ solertiam, ac dexteritatem expederunt, maximam de te spem conceperunt, & tanquam optimi *φυσιογνώμονες* à lumine tuæ probitatis, prudentiæ, ac generosi animi, coniectarunt te liliata stirpe enatum, fore Regem maximum, potētissimum ac inuictissimum. Nec immeritò tuã insignem adolescentiã, pietatem in parentes, beneficentiam in pauperes, ac in tuos benevolentiam cõmendant omnes, & admirantur, ac in te suos coniiciunt oculos. Nam à pueritia habuisti causam celebritatis & nominis, à tuo patre FRANCISCO Gallorũ Rege Christianissimo & inuictissimo acceptã, quem viri optimi ob viuudum Christiani pectus, animi magnitudinem, prudentiã, cõmitatem, & promptissimum in studiosissimos quosque fauorẽ, laudat, suspiciunt & reuerentur. Illum extranei atque suum principem amant, & singulari benevolentia prosequuntur. Præclara illius facinora, magnificentiam, hospitalitatem & industriam, qua in re militari cæteris antecellit, prædicant & summo opere commendant: in eo denique mansuetudinem, facilitatem, clementiam & placabilitatem, qua nihil est lau-

dabilius, nihil denique magno & præclaro viro dignius, probant & extollunt. Et licet augustissima maiestate splendeat, & regio diademate insignitus, summis illustretur honoribus, nihilo tamen fit elatior & arrogantior. nec in rebus prosperis & ad voluntatem fluentibus insolefcit, nec in aduersis deiicitur animo, sed præclaram in omni vita æqualitatem seruat. Has mi HENRICE tui patris, serenissimi ac Christianissimi Regis virtutes quæ nullo vnquam æuo senescunt, nec vlla obliuione obliterabuntur, amplectere, vt commodius ac foeliciter possis præclara tuorum maiorū monimenta illustrare, summamque illorum gloriam clariorem reddere. Hoc facile præstabis: si (vt cœpisti) in tuis rebus agendis vtaris prudentissimorum hominum consilio, & exquisitissimo iudicio, nec lato quidem vngue ab illorum sententia discedas. qui cum excellentes quasdam singularēsque virtutes in te perspicient, rectam tui animi culturā maximis efferent laudibus. te denique ob egregias tui ingenii dotes absque vlla simulatione amicitia, colent & vehementer amabunt, etiam nulla vtilitate quæsita. Quod si optes aliquando ingenuis & liberis Gallis imperare, sapientiam è lymphidissimis virtutum fontibus scaturientem & vbertim promanātem discas & exosculeris, quam Salomon Rex omnium sapiētissimus & opulētissimus, cum esset paruulus, à Domino postulauit, vt melius populū Dei iudicaret, & discerneret inter bonum & malum. Hæc siquidem virtus infrænes animi affectus domat, aculeos carnis & petulantiam coercet, ac libidinis incendia restinguit. Sapientia enim, authore Cicerone libro primo de Finibus bonorum & malorum, mœstitiā pellit ex animis, quæ nos exhorrescere metu non finit. qua præceptrice in tranquillitate viuī potest, omnium cupiditatum ardore restincto. Et cum vita omnis perturbetur & errore & inscitia, sapientia sola nos à libidinum impetu & formidinum terrore vindicat, & ipsius fortunæ docet modeste ferre iniurias, & omnes ostendit vias quæ ad quietem & tranquillitatem ferunt. Quod si pulcherrimis sapientiæ studiis, Iustitiam, virtutum omnium splendorem maximum copulaueris, nō mediocrem, me hercle, tuis virtutibus accumulatis tui animi diuitiis accessionem facies: qua rectè institutus æquissimum omnibus facies iudicium, erues vi oppressum de manu calumniatoris: nec libidine dominandi in aliorum fines irrūpes, nec durissimis exactionibus populum tibi subditum diuexabis, nec cuiquam nocebis nisi lacepsitus iniuria, sed conaberis cū Christianis principibus pacem habere. Si denique sanctas iustitiæ leges ad vnguem obserues, & ea animi magnitudine orthodoxam philosophiam ab hostilibus hæreticorum incursionibus protegas, qua tuus pater ὀρθοδοξότατος protexit, indeorum numerum cooptaberis: & Gallia tibi deuinctissima, te tāquam quoddam numen terrenum perpetuo honore venerabitur. Et eo sis semper magno & constanti animo, vt totam vim bene viuendi in animi ro-

bore

bore ac magnitudine, vt in omnium rerum humanarum despicientia & in omni virtute colles, discasque à Salomone (ne prosperis intumescas) honores, diuitias, magistratus, regna, imperia & hominum industriam ac labores vanitati subiacere. Enimvero ex sacris compertum est literis, quàm sit vanum, inane & miserum, ob superbiam & suæ foelicitatis iactantiam de gradu deiici, & in maximas incidere calamitates. Sensit primus homo optimis Dei dotibus illustratus, quantum Deo displicuerit elatio mentis, qua à Paradiso exulauit: & cui neglecto, dixit Dominus, Gene. 3. Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Et quid vnquam vanius Chain & calamitosus? qui inuidiæ telis trās fossus, cum non potuisset æquo ferre animo foelicitatem Abel sui Gene. 4. fratris innocentissimi, cum enecauit. ob id autem iratus est Chain &, in suum fratrem exarsit inuidia, quod respexerit Dominus ad Abel & ad munera eius, ad Chain autem & ad munera illius non respexit. Verum Chain pro suis flagitiis ac diuinæ misericordiæ diffidentia acerrimas luit pœnas. Nouit Pharao vanitatis dux primarius, quàm sit Exod. 14. stultum cæcæ fortunæ confidere, & nolle post diurnam afflictionem resipiscere. cuius munitissimum exercitum Dominus deiecit in mare. Dederunt pœnas filii Israel, pro sua prodigiosa vanitate, cum Exod. 32. vitulum conflatilem contempta Dei religione adorassent. Deuorauit Leuiti. 10. & ignis Nadab & Abiu filios Aaron, quod temerè & vano studio obtulerint ignem alienum. Percussit etiam Dominus filios Israel, quod Nume. 11. pro esca & ventris ingluuie obmurmurassent. Vani certè fuerunt co- Num. 22. natus Balaam arioli, quod destinato animo voluerit maledicere filiis Israel, licet castigatus ab illo scelere resipuerit. Obrutus est & lapidibus Achan, quod cæco auaritiæ studio captus, abstulerit pallium coccineum, & ducentos siclos argenti, & regulam auream quinquaginta siclorum. Declinauerunt & filii Samuelis in vanitatem auaritiæ. & cum accepissent munera, peruerterunt iudicium. Et quid filiorum Israel postulatione vanius dici potest? qui à Samuele petierunt sibi constitui Regē, abiicientes Dominum, ne super eos regnaret. Expulsus est & de regno Saul Rex potentissimus, quod Dei iussis non obtemperauerit, nec occē 1. Regū. 15. catus prædis omnino deleuerit Amalech. Quid dicā de vanitate Davidis Regis sanè clementissimi, cuius oculos Bethsabæe sui pulchritudine fascinauit & deprædata est, eiusque voluntatem ad nephandum adulterium pellexit? Dii immortales, sola libido vicit, quem strenuissimi & fortissimi milites nūquam vincere potuerunt. Ecquid vanius, imò quid petulantius & salacius in cœstu Amnon cum sua sorore Thamar, qui à 2. Reg. 13. pueris Absalon, confossus gladio, miserè periit? Fuit & in vanitatis officina conclusus ipsius Absalon interitus, quem Ioab in quercu hærentem, tribus lanceis confodit. Expertus est & Salomon Rex omnium sapientissimus, quàm sit vanum & calamitosum ardentissimo mulierum

A.iii.

amore vulnerari, earumque pedicis irretiri: qui libidine & scortis auersus à Domino, deos alienos coluit. cum tamen resipuit, & antiquas animi sordes deterfit, diuino afflatus numine dixit, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Longè plura, Princeps nobilissime, de vanitate hominum congererem exempla, nisi vererem tibi tædium adferre: vt de stultitia ipsius Roboam, qui iuuenem consilio delusus, decem sui regni partes perdidit: de interitu Achab, de Ozia lepra percusso, quòd voluerit adolere incensum super altare thymiamatis: de perditissimo Manasse, qui coluit idola, & sanguinè innocentis effudit: de Sedechia, cuius oculos effodit Nabuchodonosor Rex Babylonis crudelissimus, & eum victum adduxit in Babylonem, nec tamen abiit impunitus. Nam Deus ferocissimum illius animum & elatam gloriam incuruauit, virgam & baculum sæuissimi tyranni contriuit, ac eius superbiam ad inferos vsque detraxit. Hæc, vt existimo, sufficient exempla, quibus forsitan mi HENRICE moueberis, & intelliges nihil maius esse, nihil denique præclarius, quàm res humanas despiciere: nihil verò vanius & abiectius, quàm plus æquo prosperis rerum fortunis, honoribus, & hominum præfidiis confidere: quòd apertissimè docet Ecclesiastes, quem nostris studiis illustratum tuæ augustissimæ maiestati officiose deuouimus, vt maiorem sibi & authoritatem, & gratiam apud studiosissimos quosque compararet: nòsque à canino inuidorum latratu, & calumniatorum iniuriis vindicaret. cuius lectione præclaras tui animi virtutes augebis, facilè deuorabis tædia, & subortas perturbationum procellas sedabis. Quòd si nostris faueris auspiciis, & huic opusculo calculum addideris, maiora posthac moliemur. Bene vale.

Ex sacro Sorbonicæ domus Musæo.

NOto conatur studio Ecclesiastes sapientissimus, iis qui honestis vitæ officii rectè sunt instituti, qui que euāgelicam sitiunt philosophiam, persuadere, mundana quæque prorsus esse contēnenda, & magno ac constanti animo deserēda, & omnia quæ in pulcherrimo huiusce inquieti ac turbulenti mundi, ac decidentis seculi spectaculo cernuntur, esse vana: nec summis honoribus, præclaris magistratibus, incertis cæca fortuna diuitiis, nec rhetorū, poetarum ac philosophorum disciplinis fidendum, sed soli virtuti, solique religioni ac pietati iugiter inuigilandum: nec denique tutissimam in his quæ pereunt, desigendam esse anchorā. Etenim quo magis immodico istarum rerum studio, ac anxia cura tenemur & obuincimur, eo magis torquemur & diuexamur. Hac sola inexplebilis rerum expetendarum cupiditas, imò potius insania, nos reddit deliros, vecordes & stolidissimos, totumque hominem à sincera rerum diuinarum cōtēplatione abducit & auocat. Putemus suauissimas huius mundi delicias esse fallacissima Syrenū incantamenta & veneficia. Nobis quoque fidem faciamus, nihil esse sub sole nouū, sed omnia tempore elabi & effluere, cunctaque vanitati subiacere. Et nostram industriam, solertiam, ingenij vires & acrimoniam, omnemque literaturam hominū inuidia & calumniis patere. Huc tendunt hominū conatus, ærumna, sollicitudines, vt laborent pene omnes in ventum. Porrò nōne summa est miseria & extrema vanitas, oblati nobis honoribus & accumulatis opibus vix posse momēto perfrui? Hac sanè elatos ledunt, & plerunque sapientes cōturbāt. Ad nostrum igitur Ecclesiasten, despectis rerum humanarū studiis, cōfugiamus: à quo discemus stultitiā exuere, affectus sedare, pecuniarum cupiditatē expellere, dolores contemnere, fortem animū induere, aduersa æquo animo tolerare, & quod omnium votis expetendum est, nos ipsos cognoscere. Hoc siquidem vitæ institutū amplexando, aliorum insania prudentiores euademus: agnoscemus subinde nihil homine, cæco sui amore capto, vanius esse & contemptibilius. Quid enim illis profuit qui in diebus Noe incūbebant genio, voluptatibusque omnibus ventrē farciebant, & diluculo ad sectandam ebrietatem expergiscebantur, quorū tandem, vt norunt omnes, calamitosissimus fuit exitus, & aquisima Dei sententia, diluuium perierunt? Nemo tamen est qui rem hanc animaduertat, & illorū naufragio resipiscat. neminē inuadit timor, luget nemo, nemo pectus pulsat, nemo diem illū mēte peruoluit, nemo presentia hæc breui peritura meditatur. & quod maximè dolēdū est, neque nos acerba & immatura mors castigat, nec acutissimis aliorum morbis mouemur, eo cæcitatatis fumo caligamus, vt arbitremur nos semper victuros. Deberemus ab elementis & iis quæ citò labuntur, humanæ conditionis instabilitatem ediscere, & in illis repentinā mutationē conspiciari. Nec hyems, nec æstas, nec ver, nec autumnus, nec denique fragrantissimi flores, nec magnifica edificia perpetuò manent: sed decurrūt omnia, euolant & dilabuntur. Homo tanquā flos fæni manē vivescit, ad vesperam tamē arefcit & emoritur. Quid igitur miser tantopere tuas

iacetas opes? cur in rebus prosperis insolescis? cur summos ambis honores? cur ab improbis moribus dignitatem tibi vendicas? Nunquam more vulturum cadaueri, & aucupandis astu sacerdotus, inhiare defines? Caue, caue ne mors inopina te viuum absorbeat, & dilatet infernus animam suam, vt te deglutiat. Audi Salomonem præclare de rerum omnium vanitate differentem, & eius exemplo discas te ipsum contēnere, Magnificauit opera mea, adificauit mihi domos, & plantaui vineas, feci hortos & pomaria, & conserui ea cuncti generis arboribus: extruxi mihi piscinas aquarum, vt irrigarem syluam lignorum germinantiū: possedi seruos & ancillas, multamque familiā habui: armenta quoque & magnos ouium greges vltra omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem: coaceruaui mihi argentū & aurū, feci mihi cantores & cantatrices: & delicias filiorum hominum. supergressus sum opibus omnes qui ante me fuerunt in Hierusalem. Sapientia quoque perseverauit meū, & omnia quæ desiderauerūt oculi mei, non negaui eis, nec prohibui cor meū quin omni voluptate frueretur. Et hanc ratus sum partem meam, si vterer labore meo. Cūque me conuertissem ad vniuersa opera quæ fecerant manus meæ, & ad labores in quibus frustra sudaueram: vidi in omnibus vanitatem & afflictionē animi: & nihil permanere sub sole. Hunc sanè regem nemo vnquā sapientia, opibus, gloria, imperio, deliciis superauit: nihil tamen ex his omnibus cepit utilitatis quin ea potius omnia vanitatum vanitatē appellat. Auscultemus igitur illi, qui rerum omnium experientiam consecutus est: illi obtemperemus, ab illo discamus res humanas despiciere, & mortem commentari: vt facilius totam vim bene viuendi in animi robore ac magnitudine & in omnium rerum humanarum contemptione ac despicientia, & in omni virtute collocemus. Illis porrò rebus incumbamus, in quibus nihil est vanum & inane, sed vera omnia, certa & stabilia: in quibus denique nihil senescit, nihil præterit sed virent omnia & efflorescunt. Demus operam vt præclaris virtutum officiis, sanctissima religione, modestia ac morum probitate, hinc ad aternas beatorum sedes demigremus. Et ad hunc finem assequendum nobis erit adiumento Ecclesiastes, à quo discemus, Deum timere & mandata eius obseruare, humanam esse felicitatem.

Argumentum primi capitis.

Diuino afflatus numine dixit Ecclesiastes, humana quæque esse vana & inania. quippe qui nullus est qui non de suo conqueratur labore, aut qui non doleat se minimum pro suis exantlatis laboribus reportasse præmium. Torquetur & acrius, quòd cum diligenti studio noua quæque & inaudita perscrutari voluerit, nihil recens & nouum sub sole offenderit. Vnum tamen reperit, omnia liuore, auaritia, contentione, detractone, & maledicētia, oppleta esse, nec sine frequentissimo stultorum comitatu: quibus sapientes non sine afflictione & edaci tristitia obistere possunt. Quandoquidem vno victo non minus ceteri insurgunt & repugnant, quàm quòd derrūcato ab hydra vno capite, renascatur aliud & repullulet.

Verba

Verba Ecclesiastæ filij David, regis Hierusalem.) Non tam audituri sumus in hoc præclarissimo opere verbaquàm sacramenta, nec eã sacramenta quàm secretissima rerum diuinarū mysteria, & oracula prophetica: nòsque docebit Ecclesiastes pulcherrimis sententiis, rationibus & tropis, quàm magno animo debeamus fortunam nobis adblandientem, & res humanas despiciere. Vocant Græci ἐκκλησιαστής concionatorem, qui cœtum, id est ecclesiam in vnum congregat. Nec eius homiliæ & cōciones in vnum spectatim inflectuntur, sed vniuersatim in omnes. Etenim optimi concionatoris munus est, euangelicum sermonem omnibus infundere, nec vni adblandiri, & alteri aduersari: debetque sub oculos ponere Christum, inuictissimum ac incorruptissimum concionatorum exemplar, qui nihil simulato animo eloquebatur, nulliusque personam inspectabat: sed quod ex lympidissimo sui patris fonte ebiberat, tutò & absque vlla assentatione proferebat: qui cū ingrederetur templum Dei, & eiecisset sordidissimos negotiatores, & nummulariorum mensas subuertisset, illorum vitia acerbè oburgans dixit, & quidem intrepidè, Domus mea, domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et interrogatus à Pilato, constanti sermone respòdit, Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in Synagoga, & in templo quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Ille iniuriarum omnium tolerantissimus, nullius quantumuis superbi principis, comminationes, & obiecta sibi supplicia, ac durissima tormenta reformidabat, soli Deo studebat obsequium præstare. A cuius vestigiis longè deuiant & exorbitant, qui euangelicam cauponantes philosophiam, nituntur toto Marte concionando, assentari principibus, & magnatibus, ac illis, à quibus sperant se multum & quæstus & pecuniæ assequuturos. Quos ausim dicere potius esse Antichristi & Plutonis quàm Christi nuncios. Quid enim blanda & subdola illorum assentatione, religioni Christianæ perniciosius vnquam adferri potuit? quid exitialius & pestilentius? Illos siquidem pecuniæ & ambitionis hamo inescatos, magis quàm teterrimam pestem, & tabificum morbum deuittare debemus, peste siquidem & contagioso morbo solum perit corpus, & extinguitur: perditissima verò illorum adulatione, Christianorum animæ in foelicissimè percut: quandoquidem non audent illi ob munera peritura, vel ob gratiam & amicitiam diuitum, quos sibi venantur, vel ob humanam laudem ac gloriam, vel ob metū amittendi terrena bona, hominum scelera etiam flagitiosissima reprehendere. Quòd si magis timerent illum qui potest corpus & animam in gehennam ignis demittere, quàm eos qui duntaxat corpus occidere possunt, magno & constanti animo pro veritate dicenda & tuenda, omnibus obfisterent, nihil ad aucupandam hominum gratiam loquerentur, nihil extimescerent, nihil assentarentur, sed euangelicam philosophiam & honesta omnia, sancta & vera prædicarent, omniumque vitia acerrimè infectarentur, & soli Deo & bonis placere studerent. Sed de hac communi infania plus fatis. Hunc Ecclesiasten in hoc excellentissimo opere differentem, qui nos commonefacit caduca quæque, fluxa, & vana abiicienda esse, Salomonem intelligimus, triplici nomine in sacris literis nominatum. Idida, id est dilectum Domini, Cœleth, cōcionatorem siue Ecclesiasten, & Salomonem, hoc est pacificum, vt diligenter & luculentè adnotauit Hieronymus edisserendo huiusce capitis exordium. Cui & ascribit Hugo à sancto Victore, homilia prima in huiusce capitis explanationem. Habent & hæc nomina rationes sibi subiectas. Dicitur est Salomon pacificus, quòd imperio Hierosolymitarum absque sæuissimo bellorum tumultu præfuerit, populūque tranquilla pace sibi deuinxerit obsequiosissimum. quod exprimitur Psalmo 71, in quo ostenduntur munera Salomoni, à Deo, precationibus Dauidis collata. De pace hæc eloquitur Psal. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec aufera-

Optimi cōcionatoris munus.

Matth. 21. Esaiæ 56. Hier. 7. Ioan. 18.

Qui cauponantur euangelicā philosophiam.

Hieronymus Hugo à sancto Victore.

Psal. 71.

tur luna. Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent. Et licet Pſalmus ille de prophetia Chriſti aptiſſimè ſit intelligendus, tamen ad hiftoriam, ſiue, vt vocant aliqui, literam, de Salomone inſcribitur. Etiam dicit Auguſtinus, in Salomonem, huius Pſalmi titulum prænotari. Quòd autem Salomon dictus ſit Dilectus Domini, quem Deus ſingulari amore dilexit, oſtendit Pſalmus quadrageſimus-quartus, Specioſus forma præ filiis hominù, diſſuſa eſt gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. In hoc mira erga Salomonem Dei beneficentia & dilectio monſtratur. Et quòd vnquam maius beneficium & excellentius illi impartiri potuit, quàm quòd cum ſacro lætitiæ oleo inunxerit? Dilixiſti, inquit, iuſtitiam & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ confortibus tuis. Etiam liber Regum tertius, oſtendit quàm propenſus fuerit Dominus in Salomonem: cui, cùm poſtularerit ſibi dari à Domino, cor docile, & ſapientiam ad iudicandum populum, & ad diſcernendum inter bonum & malum, dicit, Et dedi tibi cor ſapiens & intelligens intantum vt nullus ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit. Quòd autem vocitatus ſit Salomon, Eccleſiaſtes, de ſeipſo profert teſtimonium in exordio huius præclari operis. Et iuxta numerum trium vocabulorum, tria edidit volumina, Prouerbia, Eccleſiaſten, & Canticum Canticorum. In Prouerbiis, paruulum inſtituit, & pulcherrimis ſententiis, honeſta vitæ officia docet. In Eccleſiaſte erudit virum prouectæ & maturæ ætatis, & qui noxios animi affectus reuulſit: monétque in rebus humanis nihil eſſe perpetuum, ſed caduca omnia, fluxa & vana, quæ ocuſſimè intereunt, & euaneſcunt. In Cantico Canticorum, hominem vitæ ſanctimonia, & omnibus virtutum numeris abſolutiſſimum, qui nouit omnia præter Dei cultum, contemptim deſpicere, ſponſi iungit amplexibus. Etenim niſi humana quæque abiecerimus, & deliciis huius mundi, & pompis renunciauerimus, nõsque poeniteat tantopere carnalibus affectibus inſeruiſſe, non poterimus dicere, Oſculetur me oſculo oris ſui. Hoc docendi inſtitutum, deberent & noſtri philoſophi imitari, ſi Platoni & Hieronymo fides ſit adhibenda, licet ſecus quidam procedant: vt quos ſuſceperunt inſtituendos, primùm docerent ethicen, id eſt moralem philoſophiam. Nam maximopere & primùm de moribus habenda eſt ratio. Loco huius ſanctiſſimi inſtituti, ſuos docent diſcipulos, primò argutos conficere ſyllogiſmos, & miris technis, ac vaſtris captiunculis reſpondentem irretire, & irretitum obuoluere. Deinde profiteantur logicen & phyſicen, & hiſce diſciplinis, ac artibus liberalibus rectè educatos, tandem ad metaphyſicen & theologiam euehant & perducant. Sed redeo ad inſtitutum. Si quis velit ſpiritale amplexari intelligentiam, poterit commodè nomina Salomonis Chriſto adaptare, qui verè Pacificus dicitur, & Dilectus Dei patris, & Eccleſiaſtes. Pacificus quidem, quòd medio pariete diſrupto, & compositis inimicitiis, fecerit vtraque vnum: & dixerit ſuis diſcipulis, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. & rurfus, Pax vobis. Quòd verò ſuo patri ſanctiſſimo, dilectus fuerit, vox illa paterna teſtatur, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacui, ipſum audite. Teſtantur paſſim Euangelia, ipſum eſſe optimum Eccleſiaſten, qui primùm rectè vixit, deinde docuit, & confertiſſimam turbam ad ſuam ſanctam prædicationem & euangelicam philoſophiam pellexit. Vnum diligenter attende, diuerſos eſſe iſtorum trium Salomonis librorum, titulos: in Prouerbiis notatur, Prouerbia Salomonis filij Dauid, regis Iſrael: in Eccleſiaſte verò, Verba Eccleſiaſtæ filij Dauid, regis Hieruſalem: in Canticis, Canticum Canticorum Salomonis. Quòd autem Salomon fuerit filius Dauid, teſtatur primum caput 3. Regum: quòd verò Dauid rex fuerit Hieruſalem, indicat 2. caput eiufdem 3. libri, vbi dicitur, Dies quibus regnauit Dauid ſuper Iſrael, quadraginta anni ſunt, in Hebron regnauit ſeptem annis, in Hieruſalem trigintatribus. Salomon autem regnauit in Hieruſalem ſuper omnem Iſrael quadraginta annis. *Vanitas Vanitatum, dixit Eccleſiaſtes, Vanitas Vanitatum & omnia Vanitas.* Omnia ridet, deſpicit, & auerſatur Eccleſiaſtes, præter diuinam religionem

ligionem, & obſequium Deo impenſum. Hominum deliria & vana quæque cogitata, vbique locorum deſtatatur Pſalmographus, Vana, inquit, locuti ſunt, vnufquifque ad proximum ſuum, labia dolofa in corde, & corde locuti ſunt. Et rurfus, Odiſti obſeruantes vanitates, ſuperuacué. Et multo fuſius declarat vanitatem vanitatum, dicens, Veruntamen vniuerſa vanitas, omnis homo viuens. Veruntamen in imagine pertranſit homo, ſed & fruſtra conturbatur: Theſaurizat, & ignorat cui congregabit ea. Et alibi, Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Et Paulus exprimit ad Romanos, creaturam humanam vanitati obnoxia eſſe, dicens, Vanitati enim creatura ſubiecta eſt, non volens. Adde quòd in Prouerbiis dicit Salomon, Vanitatem & verba mendacij longè fac à me. Et Eſaias, Omnes iniuſti, & vana opera eorum. Et quid vanius vnquam excogitari potuit, quàm tuba canere cum facimus eleemoſynam, aut orare vt videamur ab hominibus, aut intueri feſtucam in oculo fratris ſui, & trabem in oculo ſuo non videre? Aut quodnam vanitatis mõſtrum, hoc præſtantius eſt, dilatare phylacteria ſua, & magnificare ſimbrias, & expetere primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in ſynagogis, & primas in foro ſalutationes, & vocari ab hominibus Rabbi? Omnia porrò maledictionum genera in eodem Matthæi capite expreſſa, ſuum habent in diſſiſſima vanitatum officina locum. nec ab hac vniuerſali aſſertione, Omnia vanitas, diſidet quòd apud Eſaiam capite 40. clamat Ioannes Baptiſta, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. Exiccatum eſt fœnum, & cecidit flos, quia ſpiritus Domini ſufflauit in eo. verè fœnum eſt populus. Exiccatum eſt fœnum, & cecidit flos: verbum autem Dei noſtri manet in æternum. Verùm admirabitur quiſpiam, ſi cuncta quæ fecit Deus ſint valde bona, quomodo omnia vanitas, & non ſolum vanitas, ſed vanitatum vanitas? aſcribes ne vanitatem Deo, quòd in Exodo legimus, glorificatum vultum Moſi, intantum vt filij Iſrael in eum aſpicere non poſſent? Huic reſpondet obiectioni Hieronymus, dicens, Poſſumus igitur & nos in hunc modum, cœlum, terram, maria, & omnia quæ in hoc circulo continentur, bona quidem per ſe dicere: ſed ad Deum comparata, eſſe pro nihilo. Et quomodo ſi igniculum lucernæ videns, contentus eſſem eius lumine, & poſtea orto ſole non cernerem quòd lucebat, ſtellarum quoque lumina iubare viderem ſolis abſcondita aſpiciens elementa, & rerum multiplicem varietatem, admiror quidem operum magnitudinem: recogitans autem omnia pertranſire, & mundum ſuo ſine ſeneſcere, ſolumque Deum illud ſemper eſſe, quòd fuerit, compellor dicere non ſemel, ſed bis, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, aut, Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei. Et in 24. caput Eſaiæ, ediſſerens hunc locum, Attrita eſt ciuitas vanitatis, exiſtimat Salomonem dixiſſe, Vanitas vanitatum & omnia vanitas, de cœlo & terra, & de omnibus quæ terrena ſunt. Sed intellige hæc, conſiderando naturam rerum ſpiritualium & corporalium. Vanitas vanitatum Græcè dicitur *ματαιότης ματαιότητων*. Hieronymus tamen dicit, exceptis 70. interpretibus, omnes ex Hebræa veritate tranſtuliffe *ἀτμός ἀτμών*, quòd nos poſſumus vaporem fumi & auram tenuem, quæ citò reſoluitur, appellare. Si liceat per omnes ſtatus excurrere, nihil ipſo homine quantunvis nobili aut potente aut diuite aut ſapiente vanius excogitari poterit. Imperatores & Reges auguſtiſſimi & generoſiſſimi, gloriantur quòd ſuis ſubditis imperent, præficiantur & dominantur. Plerunque opibus & magnificis ædibus inſoleſcunt, deliciis & voluptatibus eneruantur: Afflictiuntur, & vehementi triftitia afficiuntur cùm in manus ſuorum hoſtium incidit, aut eorù negligentia ſuorum ſubditorum domicilia expilantur & aduruntur. & quo magis in ſummi honoris & celſitudinis apicem ſubuecti ſunt, eo magis cruciantur cùm de gradu deiiciuntur, & ex ſummo ad imum præcipites ruunt. Romanus Pontifex inter mortales ſummus eſt antiſtes, ſummaque & dignitate & autoritate præſtat. Cùm autem errat aut labitur, aut ad dextram vel ſiniſtram declinat, ſentit quid ſit ipſa vanitas, & indignum ſe exiſtimat qui tanta maieſtate & celſitudine fulgeat. Vani ſunt

Pſalm. 11.
Pſalm. 30.
Pſalm. 38.
Pſalm. 118.
Roma. 8.
Prou. 30.
Eſaiæ 41.
Matth. 6.
Matth. 7.
Matth. 23.
Eſaiæ 40.
Gene. 1.
Exod. 34.
Hieronymus
Eſaiæ 40.
Sapient. 13.
Eſaiæ 24.

Episcopi qui non agunt pastores, sed lupos & prædones, nec in suo Episcopatu resident, magisque temporaria quam spiritualia sectantur. Vani sunt & sacerdotes qui scorta fouent, & patrimonium Christi expilant & deprædantur. Vani sunt Theologi, qui theologum non agunt, sed sophistam aut philosophum. Nota vanitatis cedantur mercatores qui fraudem intentant & simplices circunueniunt. Vani sunt & agricolæ & viticolæ, qui terram Domini oscitanter excolunt, nec fructum referunt quem referre debuerant. Quod si omnia rerum humanarum studia, & negotia, vana sint, & ærumnarum plena, quid igitur desiderare debemus? Eam scilicet vitam quæ non habet vanitatem sub sole, vt dicit Augustinus libro vicesimo de ciuitate Dei, capite tertio, qui plurimum & doctrinæ, & authoritatis Ecclesiastæ attribuit, quem Iudæi summo cum honore receperunt in Canone sacrarum literarum. *Quid superest homini in omni labore suo, quo laborat sub sole?* Optimum philosophorum in tractandis disciplinis institutum imitatur, qui solent ab vniuersalibus ad particularia progredi. Primùm dixit Ecclesiastes vniuersali sermone, omnia à Deo creata, esse vanitati subdita, si naturam illorum consideremus. Nunc speciatim ad hominem, suum inflectit sermonem. *Quid tantopere te discrucias? Vt quid tam ardenti curarum æstu, desudas? & tot tantisque curarum fluctibus obrueris? Nescis insane, nescis te frustra tantum laboris insumpsisse, & operam & oleum vano labore perdidisse? Quid tibi profuit peruigili cura, & indefesso studio, tantas accumulasse diuitias? tam anxie educasse liberos? tantæque tristitia ambiisse honores? magnifica extruxisse ædificia? Nonne hæc omnia vana sunt, & stulta? Debueras miser meminisse te esse puluerem, & non hominem, teque breui moriturum, & aliquando tuæ vitæ rationem redditurum. Thesaurizasti, & nescis, stulte, cui congregasti. Hac nocte Deus repetet animam tuam, quæ autem paraasti, cuius erunt? Quid diues ille, superbus tamen & elatus, cuius ager fertilissimus, ei vberes fructus pepererat, pro suis inquietis laboribus, præmij vnquam assequutus est? Dicebat ille extructis ingētibus horreis, Anima mea, his tibi partis fruire deliciis, requiesce, comede, bibe, epulare. cui tandem Deus dixit, Stulte, hac nocte animam tuam repetent à te: quæ autem paraasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues. Quid igitur opus est ardentissimo laborum æstu aduri, cum nostris plerunque laboribus & laboriosis exercitationibus dolor intercurrat? Nonnunquam impelluntur, feruntur, abiiciuntur, cadunt. Et ipse labor quasi callum quoddam obducit dolori, & euenit etiam sæpissime, vt quæ magno labore nobis comparauimus, vna horula absumantur & pereant. *Generatio vadit, & generatio venit, & terra in seculum stat.*) Alij decedunt è vita, alij nascuntur, morituris succedunt victuri. tuo interitu, tuoque lapsu gestit, qui tibi succedere debebat. Inhiabat & ille tuo cadaveri, antequam vita fuisses defunctus. Sed quid hac vanitate vanius excogitari potest, quam terram manere, quæ hominum causa facta est, & ipsum hominem terræ Dominum, in puluerem repente dissolui? Dicit Lyranus, terram stare in æternum, propter eius centrum & partes inferiores: partes autem superiores alterantur, & permanet immobilis à parte post, & non ab anteriore parte. quia est creata. Quod si dixerit quispiam, Dicit Dominus in Esaia, Mouebitur terra de loco suo, propter indignationem Domini exercituum, & propter diem iræ furoris eius. Iterum, Esaia 24. Ecce Dominus dissipabit terram, & nudabit eam. Confractioe confringetur terra, contritione conteretur terra, non igitur terra perpetuò stabit. Ex illa authoritate non fit recta consequutio. solum innuit dictum illud, terram agitari & concuti, cum dies Domini crudelis aduenerit, & furor eius vniuersa vastarit. Aut est hyperbole, quod scilicet ab indignatione Dei terra moueatur, & quod elemēta omnia iram Creatoris agnoscat. Aut dicas cum diuo Dionysio Carthusiano, Dominus in extremo iudicio dissipabit terram, auferendo ab ea suæ existentie formam accidentalem, non autē imminuendo eius substantiam. *Oritur sol & occidit, & ad locum suum reuertitur.*) Ab ortu solis & occasu, docet humanam ætatem labi & interire. Et licet sol nobis ad splendidi-*

disimā lucē datus, secundū philosophū, perenni vertigine inorqueatur, statam tamen in eodem gradu sui orbis mansionē minimē sibi vēdicat, nec eius diurnus motus permanet, sed perit. Ab occidēte in zodiaco sub linea ecliptica fertur versus meridiem in orientem: deinde recurrit in occidentem, licet motu accidentario, scilicet motu primi mobilis, feratur quotidie ab oriente versus meridiem in occidentem, 24. horarum spatio. Ocyssimē oritur sol, ocys occidit. Ocyssimē nascuntur homines, ocys intereunt & emoriuntur. Vbi semel perierit homo & occiderit, non potest rursus oriri: sol verò vbi occiderit, rursus oritur. Tumida hominum gloriola, flos est pulcherrimus, qui manē fragrantissimum profert odorem, attamen ad vesperam arefcit, suūque natiuum virorem amittit. *Ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur.*) Astronomicis hæc indigent disciplinis, nec qui illarum præsidio destituitur, potest consequi plenē quid hæc sibi volunt. Sol æstiuo tempore vicinus est septentrioni, & decurrit signa septentrionalia, hyeme verò proximus est meridiei & austro, & sex decurrit signa australia siue meridionalia. Et hic spiritus gyrans gyrando, authore Hieronymo, sol appellatur, quod animet, & spiret, & videat, & annuos orbis cursus expleat, vt ait poëta tertio Æneidos, Interea magnum sol circumuoluitur annum. Et sexto Æneidos, Spiritus intus alit, totamque infusa per artus, Mens agitat molem: & magno se corpore miscet. Et attende solem maximē eleuari, quando est in Cancro: nec potest magis accedere ad zenith capitis nostri. deinde declinat ad signa australia, cuius maxima declinatio, est arcus Coluri interceptus inter punctum solstitij æstiualem & æquinoctialem aut inter punctum solstitii hyemalem & æquinoctialem. Nec sol dicitur renasci, quod sit alius & alius sol, sed quia idem apparet de nouo in punctis orientis & occidentis. Et dicitur spiritus, non quod habeat animam, sed quia suo motu, suaque influentia nobis suppeditat vitam, tãquam causa vniuersalis. Sol enim & homo, 2. Phisicorum, generant hominem: etiam dicit philosophus 10. capit. 2. de generatione & corruptione, quod per accessum solis ad nos, & recessum, fiunt generationes & corruptiones. Sol dicitur in suos circulos reuerti, quia non tantum vnū habet orbē siue circulum, sed tres diuersos, quorū supremus secundum superficiē conuexam, est mundo concentricus, id est, eius cētrum, est centrum mundi: & secundum superficiem concauā est eccentricus. quia eius centrū est aliud à centro mundi. Infimus solis orbis, ediuerso se habet: quia secundum superficiem conuexam est mundo eccentricus, & secundum concauam est concentricus. Tertius orbis, secundum vtranque superficiem est mundo eccentricus, & quidem simpliciter. & hic censetur orbis solē deferens, ad cuius motū sol mouetur. Diligēter de hac re scripsit Georgius Purbachius in Theoricis planetarū. Nec accedo Lyranus sententiæ, dicentis solem habere plures circulos quibus torquetur, deferentē scilicet, æquantē & epicyclū. Non enim habet epicyclū, sed alii planetæ. Sed plus satis de istis disciplinis, quæ tamen plurimū faciunt ad intelligentiam Ecclesiastæ. Et vt sol cita vertigine in suos reuertitur circulos, nec vnquam in vna & eadē sede perpetuò quiescit: ita homo vanitatum princeps, & caput, in suos infranes & inquietos affectus reuertitur, quibus vehementer læditur, nec vnquam in eodē statu permanet. *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat.*) Enarrans hunc locum Hieronymus, dicit quosdam putasse, aquas dulces quæ in mare fluunt, vel ardente desuper sole cōsumi, vel falsugini maris esse pabula. Ecclesiastes tamen noster, & ipsarum aquarum conditor, eas dicit per occultas venas, ad capita fontium regredi, & de matrice abyssu in sua semper ebullire principia. Nomine maris aut torrentis, vt Ecclesiasten secundum Hebræos per metaphorā explicemus, significantur homines, quod in terram, de qua sunt sumpti, redeant, & in puluerē reuertantur. & torrentes vocentur, non flumina eo quod cito intereant, nec tamen impleatur terra multitudine mortuorū Mare eam habet voracissimam naturam, vt quod in eius gurgitem, verius voraginem, inciderit,

deuoret, & nunquam abundet. Plautus non absurdè dixit, meretricem esse mare, imò non est mare, sed mare acerrimum: omnia absumit, & nunquam satiatur. *Cum- Et res difficiles, non potest eas homo explicare sermone.*) Facilius multo & apertius vertit Hieronymus, Omnes sermones graues non poterit vir loqui. Quis tam foelici natus est ingenio, vt sublimia & abstrusissima disciplinarum omnium mysteria, & arcana possit intelligere? Quis denique germanam sermonum omnium & literarum proprietatem sibi habet exploratissimam? Etenim ardua quæque non penetrant hominum ingenia. Fatiscit homo sub onere disciplinarum, & quo magis nititur difficillima quæque, & præsertim rerum diuinarum studia consequi, eo minus attingit, tardiùsque progreditur & stupidius. Nec in capessendis disciplinis satiatur oculus visu, nec auris auditu. Et licet vterque sensus sit organum ad nanciscenda studia aptissimum, inuentione tamen visus præcellit auditum. Hic in sua cellula, quæ dicuntur, recondit: ille molitur, excogitat, & inuenit multas rerum differentias, easque manifestat. Nobis hac in re fauet philosophus, primo Metaphysices, capite primo. Quis etiam non planè fatebitur oculum avari, nullis vnquam posse satiari diuitiis, cui tam deest quod habet, quàm quod non habet, quo nihil est contemptibilius, nihilque abiecius. Nec qui prurit in libidinem & efferuescit, potest Venere sub oculos posita satiari. Nec rerum nouarum appetentissimus, & curiosissimus, potest abundè auditis gestire. Quo plura audit, eo auidius optat recentiora & sublimiora audire. *Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est. Nihil sub sole nouum, nec valet quisquam dicere, Ecce hoc recens est. Iam enim præcessit in seculis, quæ fuerunt ante nos.*) Nihil continet structissima mundi fabrica nouum, nec ortum solis & occasum, nec elementa, nec cursum fluminum nec magnitudinem Oceani, nec rerum generationem, quod non iam antè fuerit. Ab initio enim mundi & homines nati & mortui sunt, & terra super aquas constitit librata, & solis ortus occubuit. & percurrendo per singulas animalium species, nihil recens offendet. Et huic simile est sententiæ quod dicebat Comicus poëta, Nihil est dictum quod non sit dictum prius: tametsi politius dici possit, & purius. Et cum Donatus Hieronymi præceptor doctissimus, versiculum illum exponeret, dixit, Pereant qui ante nos, nostra dixerunt. Quod si in sermonibus nihil nouum dici possit, quanto magis in administratione, quæ ab initio mundi sic cõsummata est & perfecta, vt requieuerit Deus ab operibus suis die septimo? Nec quis potest dicere, Hoc nouum est. nam quicquid nouum conabitur ostendere, iam in prioribus seculis fuit. Nec putemus (vt inquit Hieronymus) signa & prodigia quæ arbitrio Dei noua in mundo fiunt, in prioribus seculis iam facta fuisse: & locum inuenire Epicurum, qui asserit per innumerabiles periodos, eadem, & eisdem in locis, & per eosdem fieri: alioqui & Iudas crebrò prodidit Christum, & Christus sæpe passus est pro nobis. Sed est dicendum, quod ex præscientia & prædestinatione Dei, iam ea facta sunt, quæ futura sunt. Qui enim electi sunt in Christo, ante constitutionem mundi, in prioribus seculis iam fuerunt, intellige secundum diuinam præscientiam, & non simpliciter. Dicit enim Paulus ad Ephesios, Elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem. Et cum electio sit eorum quæ sunt, aut absolutè, aut quouis modo, ideo oportuit Apostolos quodammodo fuisse ante mundi constitutionem: quanuis nondum actu fuerint vocati. Astipulatur & Hieronymo Augustinus libro 12. de Ciuitate Dei, capite 13. De illis tamen miraculis & monstris vnunum dicit, quod videtur esse à Hieronymo diuersum, sed forsitan non est, Quod miracula & monstra secundum id quod generaliter miracula & monstra sunt, & vtique fuerunt, & erunt. Et paulo post dicit, Absit à recta fide, vt his Salomonis verbis illos circuitus significatos esse credamus, quibus illi putant sic eadem tēporum tēporaliūmque rerum volumina repeti: vt, verbi gratia, sicut in isto seculo Plato philosophus, in vrbe Atheniensi, in ea schola quæ Academia dicta est, discipu-

los

los docuit: ita per innumerabilia retro secula, multum prolixis quidem interuallis, sed tamen certis, & idem Plato, & eadem ciuitas, eademque schola, eademque discipuli repetiti, & per innumerabilia deinde secula repetendi sint. Hæc ille. Vanam illam & absurdam opinionem secuti sunt Platonici, quibus videtur Origenes omnino fauere, in libris Periarchon: qui dicebat, ante hunc mundum, fuisse alium mundum, & post istum, alium futurum. At dicit aliquis, Dicit Christus in Euangelio Ioannis, Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Videtur igitur quod Christus cum suo patre nouum opus producit, nouasque animas. Augustinus, epistola Hieronymo, de Origine animarum, contendit hunc Ioannis locum cum illo Geneleos componere, Et requieuit Deus die septimo ab operibus suis. Requieuit quidem à nouis creaturis producendis, siue creandis: sed modò operatur pater administrando, & omnia à se creata regendo & conseruando: licet nouas creet animas. Dicerem ego, quod requieuit ab operibus suis die septimo, quod nullam de nouo secundum substantiam producit speciem, pulcherrimæ mundi structuræ necessariam. Et licet nouam producat animam, non tamen secundum substantiam & speciem rei, sic quod similis non præcesserit. *Non est priorum memoria, sed nec eorum quidè quæ post ea futura sunt, erit recordatio apud eos qui futuri sunt in nouissimo.*) His cohæret quæ Sapientiæ 2. prodita sunt, Nomen nostrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo memoriam habebit operum nostrorum. Vt quid igitur tantam nobis arrogamus gloriam, pro rebus præclare gestis? Quid principes expectant, non solum à suis subditis, verumetiam à toto terrarum orbe, pro suis illustrissimis victoriis? Nonne illorum monumenta pereunt? nonne abeunt aura tenui leuiora? Offuscant plerunque qui illis succedunt, eorum gloriam, triumphos, & insignia stemmata. Decidit illorum memoria, obliteratur & euanescit & longè facilius, cum prosperis succedunt aduersa, & obtingunt. Vna obtenebrat horula, gloriam multis annis conquistam. frustra conantur doctissimi quique suos labores, sua studia, suosque conatus extollere. quandoquidem illorum opera non carent aut suspitione aut inuidia, & morte extinguuntur. Nolim tamè dicere, quin optima doctissimorum hominum studia, apud doctos digna sint immortalis & æterna commendatione. Potissimum intellige hunc Salomonis locum, de his qui operantur iniquitatem, & improbè viuunt, quorum perit memoria. & hoc innuit Job 4. cap. sui operis, dicens, Quin potius vidi eos qui operantur iniquitatem, & seminant dolores & metunt eos, flante Deo periisse, & spiritu ire eius esse consumptos. Et Prouerbiorum 10. capite dicit Salomon, Memoria iusti cum laudibus, & nomè impiorum putrescet. Dicit quoque Ecclesiasticus capite 10. Memoriam superbiorum perdidit Deus, & reliquit memoriam humiliū sensu. Et quia præterita apud nos abscondit obliuio, complebitur illa sententia, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas: & illa Christi sententia, Erunt primi nouissimi, erit omnibus manifestissima. Omnia, vt perstringam, & præterita & futura peribunt silentio. *Ego Ecclesiastes fui rex Israel, in Hierusalem, & proposui in animo meo querere & inuestigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, vt occuparentur in ea.*) Ecclesiastes amentissimam hominum stultitiam quam fuerat longo tempore expertus, in seipso deplorat, qui connixus est, non sine summa & anxia solitudine, & pertinaci studio, perdiscere cuncta quæ sub sole fiunt. In istarum rerum inuestigatione suam triuit operam & perdidit, eumque suæ vitæ infeliciter transactæ poenituit. Idcirco non absurdè aiunt Hebræi, hunc librum Salomonis esse, poenitentiam agentis, quod in sapientia, diuitiisque confusus, per mulieres offenderit Deum. Dedit ergo Ecclesiastes primò omnium mentem suam ad sapientiam requirendam, vt dicit Hieronymus: & ultra licitum se extendens, voluit causas rationesque cognoscere, quare paruuli corripentur à dæmone, cur naufragia & iustos & impios pariter absorberent: vtrum hæc & similia casu euenirent, an iudicio Dei. & si casu, vbi prouidentia Dei: si iudicio, vbi iustitia Dei. Hæc, inquit, nosse desiderans, intellexi superfluum curam & solitudinem per diuersa cruciantem, à Deo ho-

B. ij.

minibus datam, vt scire cupiant, quod scire non licitum est. Hæc ille. De sapientia
 3. Reg. 10. Salomonis fit mentio 3. Regum capite 10. vbi dicitur, Magnificatus est ergo rex Sa-
 3. Reg. 11. lomon super omnes reges terræ, diuitiis & sapientia. Et 11. caput meminit eius lap-
 sus & spurcissimæ erga mulieres libidinis, quibus copulatus est ardentissimo amo-
 re. Lege apud Cyrillum libro 7. contra Iulianum, quonam pacto Salomon excidit
 Cyrillus. per voluptatem, etiam in ipsa senectutis via, ætate & mente iam deflorescente. Per-
 misit Deus, vt qui vanis rerum humanarum studiis & disciplinis occuparentur, il-
 lisque se omnino addicerent, caderent in passiones ignominie: quos sanè pro nephã
 Roma. 1. dis sceleribus tradidit in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt. De-
 buit Salomon à pueritia contemptis ethnicæ sapientie studiis, fieri stultus, vt esset
 1. Corin. 3. sapiens. Nam dicit Paulus 1. Corin. 3. Si quis videtur inter vos sapiens esse, stultus
 fiat, vt sit sapiens. Sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum. Lege eundem Pau-
 lum 1. cap. 1. Corin. & Iob 5. *Vidi cuncta quæ sunt sub sole, & ecce vniuersa vanitas, &
 afflictio spiritus.*) Pro afflictione apud 70 interpretes legitur *προαίρεσις*. sed auctore
 Hieronymo⁹ Hieronymo, melius sonat volutaté, quàm præsumptioné. Considerauit Salomon &
 perspexit tota ingenii virtute, omnia quæ sub cælo sunt, esse vanitati subdita. Et po-
 tissimum vanitatem siue mutabilitatem in istis rebus terrenis perpendimus. Nec ta-
 men addubito, quin angeli aliquando fuerint vanitati & peccato obnoxii, naturam
 illorum spectando. Nec donum Dei aufert simpliciter naturam ad malum procli-
 uem. Vult igitur innuere Ecclesiastes, mundana quæque vanitate, malitia & præsum-
 ptione spiritus afflictiari. Quis non superbe de suo præsumit spiritu, ac ingenii acrimonia
 Augustin⁹ nemo est qui non sua extollat & prædicet. *Peruersi difficile corriguntur, & stul-
 torum infinitus est numerus.*) Legit Hieronymus, Peruersum non poterit adornari, &
 imminutio non poterit numerari. Et ita legit Augustinus libro 2. contra epistolam
 Parmeniani, capite 16. vbi dicit, Sacramentum quod quispiam accepit, non valere
 ei ad ornatum, si in fide peruersa persistat: sed potius ad supplicium. cum tamen ip-
 sum sacramentum per se etiam in peruerso, quem non ornabat, sed iudicabat, in-
 tegrum permaneret. Tot tantisque mundus scatet vitiis, vt ad integrum sui pristini
 status splendorem redire non possit. Nec vulneratum hominis arbitrium potest suã
 illibatam integritatem, & pristinam dignitatem recuperare. Nec possunt assueti vi-
 tiis, absque diuina ope, à sua foeda consuetudine & inueteratis sordibus diuelli. Nec
 imprudenter dicebat Pythagoras, Malum esse infinitum, bonum verò finitum. Pau-
 ci virtutem & diuinæ sapientie studia colunt: infiniti pene portentosam ignorantie
 belluam non tam sequuntur, quàm illustrant. Hi sunt insignes mundi tituli, mul-
 torum stultitia, elatio, superbia, ambitio, luxuria, & inanis gloriæ cupiditas. Scitè &
 appositè dixit Plautus, Malum tanquam herbam irriguam succrescere. Quòd au-
 tem dicit, Stultorum infinitum esse numerum, hyperbolicè dictum putes, ac si dice-
 ret, Multi sunt stulti, & longè plures, quàm docti & sapientes. *Locutus sum in corde
 meo, dicens, Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Hieru-
 salem, & mens mea contemplata est multa sapienter, & didici: dedi que cor meum, vt scirem
 prudentiam atque doctrinam, erroresque & stultitiam.* Quis vnquam hominum pulcher-
 rimas animi dotes Salomoni collatas, assequi potuit? Quis illi aut æquari, aut præ-
 ferri vnquam potuit? Nullus sanè. Refert abundè tertium caput tertii Regum,
 3. Reg. 3. dona sapientie in vno Salomone insigniter reperta. Nec tamen, vt scribit Hiero-
 nymus, fuit sapientior Abraham & Moyse, & cæteris: sed his qui fuerunt ante se
 in Hierusalem. Et quia contraria contrariis intelliguntur, non minus desudauit Sa-
 lomon, vt cognosceret huius mundi errores, deliria, inscitiam, quàm prudentiã & sa-
 pientiã: vt ab illis abhorrendo, soli sapientie diuinæ tandè se addiceret & deuoueret.
 Etenim summa sapientia est, carere stultitia: nec potest quis ea carere, nisi illã intellexe-
 rit. & multa noxia à Deo creata sunt, vt ea euitado, erudiamur ad nascendã sapientiã.
 Et agnoui quoque quòd in illis esset labor, & afflictio spiritus. eo quòd in multa sapientia, multa sit
 indignatio: & qui addit scientiam, addit & laborem.) Non tam videor audire verba, quàm
 oracula:

oracula: nec tam oracula, quàm sapientie mysteria & arcana. Quis enim optima &
 politissima excutiendo studia, non acerbè torquetur, ac vehementer dolet, se non
 posse sapientiam in abdito latentem eruere, & extremo labore consequi? Nos in hac
 arena diuexant tropi, allegorie, sententiarum pondera, difficiles scrupi, & verborum
 proprietates, sensusque imperuii. Et quo quisque doctior est, eo magis desudat in di-
 scutiendis literarum nodis ac scrupis, magisque reformidat sua in publicam lucem
 edere opera, & sui ingenii facere specimen. Nec tamen balbos pudet suam balbuti-
 tissimam & inscitiam & barbariem, in publicum efferre, verius effutire. Et quanto
 magis quis sapientiam fuerit consecutus, tanto plus indignatur subiacere vitiis. Nam
 illud audit, Potentes potenter tormeta patientur. & Cui plus creditur, plus exigitur Sapien. 6.
 ab eo. Nec tamen putemus laborem esse vanum in sacris literis, sacrisque concioni- Luca 7.
 bus constitutum: Nam Sapientie 3. dicitur, Bonorum laborum gloriosus est fructus. Sapien. 3.
 Ad hunc locum, Qui addit scientiam, addit & laborem, dicit Augustinus libro vno
 de Spiritu & anima, capite 49. Quàto magis homo sua mala intelligit, tanto amplius Augustin⁹
 suspirat & gemit. Nec hæsitandum est quin sapiens vehementer crucietur, cū agno-
 scit se suis vitiis suam sapientiam foedasse & obscurasse.

Argumentum secundi capitis.

Contendit aliquando Ecclesiastes perquirere vias omnes, quibus posset affluere
 diuitiis: cum tamen ad nauseam vsque illis lasciuiuit, & arrogatior factus
 est, opum acervos, & rerum terrenarum fortunam nimis sibi arridentem despe-
 xit, & in vanitatum officina reponendam esse censuit. Deslet vehementer, ni-
 mium sui amorem, quòd nimis sibi placuerit, cum in deliciis, tum in ædificiis in-
 solenter & profuse exstructis. Nec potest sibi temperare à lachrymis, quòd suos
 labores, suam industriam, suaque studia omnia in rebus vanis imprudentissime
 collocauerit.

Caput secundum.

Dixi ergo in corde meo, Vadam & affluam deliciis, & fruam bonis. Et vidi quòd hoc
 quoque esset vanitas.) Eorum scholam inuisere voluit, qui miris technis,
 ac summa diligentia norunt largissimos sibi comparare thesauros, &
 qui nihil aliud animo excogitant, quàm diuitiis locupletari. Miserum
 tamen Ecclesiastes agnouit suarum fortunarum exitum. Nec huic sen-
 tentie diuersum est, quod Sapientie 2. scribitur, Venite, fruamur bonis quæ sunt, vi- Sapien. 2.
 no precioso & vnguentis nos impleamus. Coronemus nos rosas antequam marce-
 scant, nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Dicit ad hunc locum
 explicandum Hieronymus, Postquam in multitudine sapientie, & adiectione scien- Hieronym⁹
 tie, laborem & dolorem deprehendi, & nihil aliud nisi cassum, & sine fine certa-
 men: trastuli me ad lætitiã, vt luxu fruerer, congregarem opes, diuitiis abunda-
 rem, & perituras voluptates caperem, antequam morerer. Sed in hoc vanitatem
 meam perspexi, dum præterita voluptas non iuuat præsentem, & exhausta non sa-
 tiat. Hæc ille. Aliquando Salomon expetiuit à Deo modestissima dona, nec in il-
 la interpellatione laborabat mentis infania. Precatus est primum, vt Dominus va-
 nitatem & verba mendacii longè à se faceret. Alterum, ne ei Dominus daret men- Prou. 30.
 dicitatem & diuitias, sed tantum victui necessaria. Alio tempore furore correptus,
 & voluptatum dulcedine captus, sibi persuasit, vt suam in ciborum cupediis, ac in om-
 nigena deliciarum varietate, vitam transigeret. & cum studuit ardentissimo stu-
 dio diues fieri, incidit in laqueos Diaboli. Dicit enim Paulus ad Timotheum, Qui
 volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli. Quòd si Sa-
 B. iij.

Matth. 19. Iomon illam audisset Christi sententiam, Facilius est camelum intrare per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum, suas prorsus opes despexisset. De possessionibus Salomonis, & ciborum apparatu lege 4. cap. 3. Reg. *Risum reputauit error, & gaudio dixi, Quid frustra deciperis?* Qui risu dissoluto & cachinnis subsannât vnumquenque, & contemnunt, sua aliquando sentientes errata, & infantissimam stultitiam, in maximum scelus præcipitantur. Et quemadmodum qui circumferuntur omni vêtoto doctrinæ, sunt instabiles, & in diuersa fluctuant: sic qui intemperato risu cachinnant, errore seculi raptantur. Pertimescant importuni derisores, illam Christi sententiam, Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Et frustra illos aliquando cachinni arguimus. Nam Prouerbiorum 9. scriptum est, Noli arguere derisorem, ne oderit te. *Cogitavi in corde meo abstrahere à vino carnem meam, ut animum meum transferre ad sapientiam, deuitaremque stultitiam, donec viderem quid esset vtile filiis hominum, quo factò opus est sub sole, numero dierum vitæ suæ.)* Nemo nescit vinum esse incendium libidinis, & originem incestus. Idcirco ne incalescamus vino, nos monet Paulus Ephes. 5. cap. dicens, Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Prudenter dixit Salomon Prouerbiorum 23. Vinum blandè ingredi, quod tandem mordet vt co-
 Prou. 20. luber, & sicut regulus, venena diffundit. Et 20. capite eiusdem operis sentit cum Paulo, dicens, Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas. quicumque his delectatur, non erit sapiens. Decreuerat Salomon à se omnes voluptates abdicare, & à suauissimis vini deliciis suam carnem dimouere, vt daret operam sapientiæ, quòd posset facilius stultitiam hominum deuitare. sed nec toto suæ vitæ curriculo id potuit consequi, nec perfectè intelligere, quidnam esset homini commodissimum. Deberemus imitari Herculem, qui ab ipsa pueritia, voluptuarias illecebras à se prorsus abdicauit, & animum virtuti addixit. *Magnificauit opera mea.)* Suâ Ecclesiastes agnoscit culpam, ea in re potissimum, quòd elata superbia & tumido fastu, omnibus præferri voluerit: suas in omni vanitatum genere dilatauit fimbrias. In primis si eius spectemus sapientiam, nulli vnquam celsit, nullus eo fuit sapientior, quandoquidem omnium fertur esse sapientissimus. Si diuitias, largissima opum affluentia omnes Hierusalem reges antecelluit, vt ostendit 8. caput 3. Regum. Si palatia, quis magnificentiora hoc vno, & excellentiora extruxit? nullus sanè, vt 6. & 7. caput 3. Regum indicant. Si hortorum delicias, nullus eo plures deuorauit, nullus eo magis immerfus. Omnia, vt perstringam, habuit, quæ in vno rege potentissimo & illustrissimo, expetenda sunt. reputauit tamen hæc omnia esse plena vanitate, plena sordibus, & spiritu erroris: nec potuit quod in hoc mundo existimabatur esse bonum, reperire, eoque fatiari. *AEdificauit mihi domos, & plantaui vineas: feci hortos & pomœria, & conserui ea cuncti generis arboribus. Et extruxi mihi piscinas aquarum, vt irrigarem syluam lignorum germinantium. Possedi seruos & ancillas, multamque familiam habui: armenta quoque & magnos ouium greges, ultra omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem. Coaceruauit mihi argentum & aurum, & substantias regum & prouinciarum. Feci mihi cantores & cantatrices, & delicias filiorum hominum: scyphos, & vrceolos in ministerio ad vina fundenda. & supergressus sum opibus omnes qui ante me fuerunt in Hierusalem. Sapientia quoque perseuerauit mecum. & omnia quæ desiderauerunt oculi mei, non negaui eis: nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his quæ preparaueram. Et hanc ratus sum partem meam, si vterer labore meo. Cùmque me conuertissem ad vniuersa opera quæ fecerant manus meæ & ad labores in quibus frustra sudaueram, vidi in omnibus vanitatem & afflictionem animi, & nihil permanere sub sole. Transiui ad contemplantâ sapientiam, errorisque & stultitiam. Quid est, inquam, homo vt sequi possit regem factorem suum? Et vidi quia tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux à tenebris.*

Pulcherrima inductione ostendit Ecclesiastes se magnificasse omnia sua opera. Superbas inquit & augustissimas domos, ac regia palatia magnificauit & extruxi, vi-
 tes plantaui, elegantissimos confeci hortos, & pomœria, eaque pulcherrimo ordine conserui omni arborum genere & varietate. extruxi & amplissimas aquarum piscinas, quibus syluæ lignorum germinantium irrigantur, quæ non aluntur imbre cœ-

lesti,

lesti, sed quibusdam aquis, quæ in piscinas de riuulis colliguntur. Mercatus sum mihi seruos & ancillas, & multam familiam collegi, & maximos ouium greges, super omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem. Mihi accumulauit insignes auri & argenti thesauros, feci mihi cantores & cantatrices, & delicias filiorum hominum, cyphos, crateres & vrceolos auro & gemmis distinctos, in ministerio ad vina fundenda, & longo excellentiæ interuallo, reges qui ante me imperarunt in Hierusalem, præcellui. Oculos meos rerum pulcherrimarum deliciis paui, nec tamen mihi defuit sapientia, & meæ carni laxaui habenas, vt omni voluptate ac lætitia frueretur. & summum existimaui mihi esse oblectamentum, si suauissimo meorum laborum fructu vescerer. Et cùm omnia cœpi contemplari opera, meis manibus, meoque artificio extracta, in quibus plurimum sudaueram, meam luxi vanitatem, meamque manifestissimè agnouit stultitiam, & anxiam animi afflictionem, & nihil sub sole perpetuò duraturum. Deinde huiusmodi deliciis fatiatus, dedi operam ad perquirendam sapientiam, errores huius mundi & stultitiam: sed frustra laboraui, meamque omnè perdidit operam. Nam hæc omnia mundanæ voluptatis deliria solus Deus perfectissimè nouit, cuius sapientiam nullus vnquam hominum, quantumuis doctus, attingere potuit, & exactè intelligere. Etenim nostra sapientia multis commixta est erroribus, & fallacissimis opinionibus, quæ tantum distat à sapientia Dei, quantum nox à luce, aut tenebræ à lumine. Salomon luteas habuit domos, & terrena tabernacula, quæ consumuntur velut à tinea, vt Iob 4. ostenditur. De magnificentia operum Salomonis, lege 9. caput 2. Paralipomenon. *Sapientis oculi in capite eius, & stultus in tenebris ambulat. Et cognoui ego, quia euentus vnus eueniet omnibus eis.)* Defiguntur sapientis oculi in cerebro, & perspicacissima mentis acrimonia: quibus syncerè Deum contemplatur, & circumspicit quam solertia rebus humanis præerit, & in compositos corporis affectus temperabit, & moderabitur. Oculi verò stultorum, lippunt in splendidissimo veritatis lumine: & densissimis inuoluti tenebris & immerfi, nihil quod non crassum fuerit, & imperfectum, intueri possunt. Vix vnus reperiri potest, qui non ascribatur stultorum numero, & qui non ambulet in tenebris. Omnes enim declinauerunt, omnes facti sunt inutiles, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Omnes habent suum in tenebris domicilium. Et quo quisque lymphidius putat se veritatem in omnibus disciplinis intueri, eo magis sua hallucinatus opinione, & spiritus præsumptione, caligat in tenebris. Quòd si nostro capiti, scilicet Christo, adhæreremus, in eumque sublimes nostræ mentis oculos erigeremus, nunquam vana rerum terrenarum cogitatio nos inuaderet, nec improbis sceleratæ vitæ officii obtenebraremur, nec tenebrarum carceres ingrederemur. Eos puto potissimum ambulare in tenebris, qui cæca peccati mortalis caligine tenentur. Dicit enim Ioannes, *Qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quòd eat, quia tenebræ occæauerunt oculos eius. Et dixi ego in corde meo, Sicut euentus stulti, ita & mihi eueniet, & vt quid sapiens factus sum ego? & locutus sum in corde meo, quoniam hoc quoque vanitas.)* Vereor ne tam miserè aduersa quæque mihi eueniant, atque stulto accidere solent, qui natus est in suam ignominiam. Prouerbiorum 17. & perniciosissimus vitæ exitus, quæ à me improbè gesta sunt, probet. & gaudia, deliciae, voluptates, in luctu, tristitiam, & continuum mœrorem conuertatur. Quid mihi profuit animum meum humanis discruciasse disciplinis, mentem Ethnicorum studiis torfisse? O spes fallaces, & vani labores, me miserum satis agnosco, quòd à puero non abdicauerim voluptatum illectamenta, nec iugi studio, diuinæ adhæserim sapientiæ, quæ sola pascit animum, fatiat & oblectat, cuius amore & amplexu, Deo coniungimur, diuinisque spiritibus copulamur. Sola est diuina sapientia, quæ nunquam marcescet, & facile videtur ab his qui diligunt eam, & inuenitur ab his qui quærunt eam: Sapientiæ 6. Sapient. 6.

Non enim erit memoria sapientis similiter vt stulti in perpetuum, & futura tempora, obliuione cuncta pariter operient. Moritur doctus similiter vt indoctus.) Non debet sapiens tantopere suas attollere cristas, suaque superbo fastu prædicare studia, vt eum imminentis mor-

tis capiat obliuio, sui que obliuiscatur, nec plures quam stultus, sibi potest annos polliceri. Etenim in soluendo vitæ debito, pares sunt sapiens & stultus, nec tardius excedit è vita doctus, quam indoctus. & licet pro suis virtutum monumentis, æterna dignus sit gloria, aliquando tamen futura tēpora tumidā eius gloriam extinguet, & obscurabunt. Quòd autem moriatur doctus similiter vt indoctus, indicat Eccle. 14. fiaisticus, dicens, Omnis caro sicut fœnum veterascet, & sicut folium fructificans in Esa. 40. arbore viridi. Hoc idem testatur Esaias, Omnis caro vt fœnū, & omnis gloria eius tanquam flos fœni: exaruit fœnum, & flos eius decidit. Et hanc recenset sententiam 1. Pet. 1. beatus Petrus in prima epistola canonica. Et in Sapientia dicitur, Quia extinctus Sap. 2. cinis, erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur tanquam mollis aer, & transibit vita nostra tanquam vestigium nubis. Item Paulus, omnium mortem indicat, dicens, 1. Cor. 15. Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Causa secundaria mortis, est à peccato primi parentis contracta. In eodem capite dicit Paulus, In Adam omnes moriuntur. Et ad Romanos, Per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit. Causa verò mortis primaria, est ab alteratione qualitatum contrariarum in ipso homine, quibus continuo humanum corpus iactatur & afficitur. *Et idcirco tædui me vitæ meæ, videntem mala vniuersa esse sub sole, & cuncta vanitatem & afflictionē spiritus.* Quia nihil agnoui in ipso homine, quod non sit multis periculis obnoxium, nec possit homo minacissima mortis iacula effugere. mundum quoque vidi multis squallere vitis, & infinitis malis oppleri, nihilque sub sole cōspexi præter ambitionem, superbiam, elationem, lasciuiam & infatigabilem hominum cupiditatem: idcirco me tædui vitæ meæ, desideravi hinc demigrare, & dissolui ab hoc terreno miseræ vitæ ergastulo. Nec abs re dicebat Paulus, hanc deplorando calamitatem, Infœ- Rom. 7. Philip. 1. lix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et alibi, Cupio dissolui, Iob 10. & esse cum Christo. Et hoc ærumnosum vitæ tædium, Iob exprimit, Tædet animā Iob 3. meam vitæ meæ. Et rursus, Quare de vulua eduxisti me? qui vtinam consumptus essem, ne oculus meus videret. Et alibi, Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua Hiere. 20. dictū est, Conceptus est homo. His finitima sunt, quæ dicit Hieremias capite 20. Maledicta dies, in qua natus sum. Dies in qua peperit me mater mea, non sit benedicta. Maledictus vir, qui annunciauit patri meo, dicens, Natus est tibi puer masculus: & 1. Ioan. 2. quasi gaudio lætificauit eum. Quòd autem vniuersa in mundo mala sint, indicat Ioannes, dicens, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. *Rursus derestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissime laboravi, habiturus hæredem post me, quem ignoro vtrum sapiens an stultus futurus sit: & dominabitur in laboribus meis, quibus desudavi & sollicitus fui. Et est quicquam tam vanum? Vnde cessavi, renunciauique cor meum ultra laborare sub sole. Nam cum alius laboret in sapientia & doctrina & sollicitudine, homini otioso quæ sita dimittit: & hoc quoque vanitas, & magnum malum.* Suam Ecclesiastes detestatur industriam, deplorat & ingemiscit se frustra tot insumpsisse labores, & superuacaneis curis afflixisse animum. Conqueritur vehementius, quòd ignoret prorsus, cui tot opes, multis partas laboribus, reliquerit, eumque fugit, si nam eius filius futurus sit probus an improbus, sapiens an stultus, & hoc casto labore nihil putat esse vanius. Etenim quæ longo studio, & graui labore à nobis parta sunt & edita, pigris & oscitantibus relinquimus. Quid frustra tot tantæque diuulgamus volumina? quæ tametsi iuuent hebetiores, ac stupidiores, otium tamen plerunque ignauiam & torpedinem generant, minusque laborant præclara florentissimæ iuuentutis ingenia. De filio Salomonis, Roboā scilicet, qui à paternis moribus longè degenerauit, fit mentio 3. Regum 12. Ille enim nimia vltus inhumanitate, & immanissima crudelitate erga suum populum, & consilio iuuenum deceptus, decem sui regni partes perdidit. Cum enim populus deprecaretur, ne duriter suos tractaret, atque tolleret durissimum iugum, quo pater eius filios Israel vexauerat, nolens senum consilio obtemperare, dissuadentium ne suis feuerè imperaret, imprudentissimo iuuenum consilio acquieuit, qui illi suaferunt, vt hæc dice-

diceret filiis Israel, Pater meus posuit super vos iugum graue, ego verò addam super iugum vestrū. Pater meus cæcidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus. Et hisce durissimis verbis, vsque adeo sui populi animos aduersus se inflammavit, vt cum coactus fuisset fugere in Hierusalem, elegerunt Hieroboam in regem super omnem Israel. Edisserens Hieronymus hunc Ecclesiastæ locum, de labore *Hieronymus* & industria dicit Ecclesiasten verius intellexisse hanc sententiam de labore spiritali quam corporeo. Sic enim scribit, Sed mihi altius contemplanti, de labore videtur dicere spiritali, quòd diebus ac noctibus vir sapiens in scripturis laboret, & componat libros, vt memoriam sui posteris derelinquat, & nihilominus in manus stultorum veniant: qui frequenter secundum peruersitatem cordis sui, semina inde hæreseos capiant, & alienos labores calumnientur. Si enim de corporalibus diuitiis nunc Ecclesiastæ fermo est, quid necesse fuit de labore & opibus dicere? Et dominabitur in omni labore meo, in quo laboravi, & in quo sapiens factus sum sub sole. Quæ enim sapientia est, terrenas diuitias congregare? *Quid enim proderit homini de vniuerso labore suo, & afflictione spiritus, qui sub sole cruciatus est? Cuncti dies eius, doloribus & ærumnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit. Et hoc nonne Vanitas est? Nonne melius est comedere & bibere, & ostendere animæ suæ bona de laboribus suis? Et hoc de manu Dei est. Quis ita deuorabit, & deliciis affluet, vt ego? Homini bono in conspectu suo dedit Deus sapientiam, & lætitiā: peccatori autem dedit afflictionem & curam superfluum, vt addat & congreget, & tradat ei qui placuit Deo. Sed & hoc Vanitas est, & casta sollicitudo mentis.* Ab experimento rei etiam apertissimo, docet Ecclesiastes hominem frustra se nimis inuoluere curis. Etenim dies hominum breuissimi, pleni sunt inquietis vigiliis, ærumnis & doloribus. Plus nobis accidit doloris quam voluptatis. Et hic acutissimus morbus, omnes obsidet & sensim inuadit. Hoc exiguo temporis momento oblectaris, mox pristinis laborando furiis, ad primos tuorum dolorum carceres reuerteris. Nec potes quieto somno leuare tædia & decoquere. Semper illius morbi quo corripis, permo lesta tibi obrepit cogitatio. Melius nobis contingeret, si suauissimis cibi potusque deliciis, abundè frueremur. Siquidem munus Dei est, talem viro iusto dari mentem, vt ea quæ curis vigiliisque quæsiuit, ipse consummat. Sicut econtrariò ira Dei est, vt peccator diebus, ac noctibus, opes congreget, & nequaquam eis vtens, his relinquat, qui in conspectu Dei iusti sunt. Siue enim comedamus, siue bibamus, Dei donum est: & quia Dei donum est, debemus Deo acceptum referre. Dicit enim Paulus ad Corinthios, Siue ergo manducatis siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriā Dei facite. Et ad Colossenses, Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi, gratias agentes Deo, & patri per ipsum, qui optimis viris impartitur sapientiam, scientiam, & lætitiā, & quæcunque mentem hominis illustrare possunt. Sceleratis verò & nocentissimis, infinita tormentorum genera, continuam afflictionem, & castam sollicitudinem. & hæc suam sentiunt vanitatem, & spiritus afflictionē. Huic cohæret sententiæ quod dicit Paulus ad Romanos, Reddet unicuique secundum opera eius. Iis quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriā & honorem, & incorruptionem quærūt, vitam æternam: iis autem qui sunt ex contentione, & non qui acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio. Quòd si in animam maliuolam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis, & Spiritus sanctus disciplinæ effugiet factum: non absurdè colligemus, in animam prudentem & bonam, introire sapientiā. Et licet Deus det peccatoribus afflictionem & distentionem, non tamen causa afflictionis & sollicitudinis est in Deo, sed in illo qui sponte sua antè peccauerit. Pulchrè ostendit Christus in Euangelio Matthæi, de illo qui talentum suum non auxit, sed defodit in terram, quòd omni habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Et aliubi, Qui habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo.

Qua vanitati subdita sunt, tametsi aliquanto temporis interstitio floreant, summoque in precio habeantur, suum tandem habitura finem deflorescent, & omnino emarcescent. Nec usque adeo nobis arridet fortuna, quin possit aliquando de gradu deiici. Etenim rerum & temporum vicissitudo, nobis apertissime subindicat, quam sit vanum & stolidum rebus humanis considerare, in quibus sicut tyranni, & despectis virtutum officii ubique regnant vitia. Atamen inuictissima Dei optimi iustitia, quam nemo potest effugere, nequandissima hominum scelera vlciscetur.

Caput tertium.

Mnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub caelo. Tempus nascendi, & tempus moriendi. Tempus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum est. Tempus occidendi, & tempus sanandi. Tempus destruendi, & tempus aedificandi. Tempus flendi, & tempus ridendi. Tempus plangendi, & tempus saltandi. Quis tam

superbus est, tamque elatus, qui conspecto stolidissimi temporis speculo, in quo factum suae arrogantiae breui periturum agnoscit, non moueretur? Quis eò vesaniae in ambiendis & honoribus & magistratibus progreditur, & tam densis tenetur tenebris, vt hæc audiendo, non ingemisceret? Quis tam augusta regiae maiestatis præcellentia triumphauit vnquam, vt diuinam hanc Ecclesiastæ sententiã intelligendo, regium à se non abdicaret honorem, aut saltem despiceret? Plurimum cæcutiunt homines, si cognoscere non possint fluctuantem & periturum humanæ conditionis statum, & omnia in mundo sibi esse contraria, & nihil eorum quæ sunt sub sole, stare perpetuum. Sed admiraberis omnia tempus habere, cum æterna, authore philosopho 4. Physicorum, cap. 12. quæ à tempore claudi non possunt, non sint in tempore. Sed ne nimis te discruciet hæc quæstio, dicam omnia sub sole suum habere tempus, & ortus & interitus. & quia substantiæ spiritales non sunt sub sole, nec circulo mundi ac cœli continentur, idcirco non subduntur tempori, nec habitura sunt aliquando finem. vnde Ecclesiasticus differens de seculo hominis, dicit, Numerum dierum & tempus dedit illi. Et rursum, Numerus dierum hominum, vt multum, Eccle. 7. centum anni, quasi guttæ aquæ maris deputati sunt, & sicut calculus arenæ, sic exigui anni in die æui. & Psalmographus reddit rationem nostri temporis breuissimi, P sal. 89. dicens, Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea meditabuntur, dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus, octoginta anni & amplius eorum labor & dolor. Et hæc enarrans Augustinus dicit, Satis in his verbis ostenditur pœnalis esse ista mortalitas. Defecisse dies dicit, siue quòd in eis deficiunt homines amando quæ transeunt: siue quòd ad paucitatem redacti sunt. Quod videtur in consequentibus aperire, cum dicit, Anni nostri sicut aranea &c. Hæc quidem verba videntur exprimere breuitatem, miseriamque huius, quia longæui appellantur hoc tempore, etiam qui septuaginta annos vixerunt, vsque ad octoginta autem videntur aliquas vires habere. His verò amplius si vixerint, multiplicatis laboribus & doloribus viuunt. Hæc ille. Sacri patres, beneficio Dei multos vixerunt annos. Enos vixit nongentisquinque annis, & Mathusalem nongentis sexagintanouem annis. Sed furis hominum in libidinem excitatis, abbreviati sunt dies hominum. Dixitque Deus, Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est, eruntque dies illius centum viginti annorum. Sed non putes post hanc prænuntiationem homines non excelsisse, 120. annos. Nam post diluuium excesserunt 500. Sed vt dicit Augustinus libro 15. de Ciuitate Dei capite 24. intelligendum est Deum hoc dixisse cum circa finem quingentorū anno-

annorum esset Noe, id est, quingentos octoginta vitæ annos ageret, quos more suo scriptura quingentos vocat, nomine totius, maximam partem plerunque significans: sexcentesimo quippe anno vitæ Noe, secundo mense factum est diluuium. ac sic centum viginti anni prædicti sunt futuri vitæ hominum periturorum, quibus transactis diluuium delerentur. Sed ad institutum redeo. Non vulgari inductione hæc vniuersalem assertionem, Omnia tēpus habent, colligit Ecclesiastes. Tempus quippe est nascendi, & tēpus moriendi, quod Deo est notissimum. Tempus plantandi, & euellendi, &c. Hebræi omne hoc quod de contrarietate temporum scriptum est, vsque ad illum locum in quo ait, Tempus belli, & tempus pacis, super Israel intelligunt, vt dicit Hieronymus, Tempus fuit generandi & plantandi Israel. Tempus moriendi & ducendi in captiuitatem. Tempus occidendi eos in Aegypto, & tempus de Aegypto liberandi. Tempus destruendi templi sub Nabuchodonosor, & tempus sub Dario. Tempus flendi & plangendi euerfionem vrbis, & tempus ridendi atque saltandi sub Zorobabel, Esdra, & Neemia. Tempus dispergendi Israel, & tempus in vnum congregandi. Tempus scindendi Israel, & tempus iterum consuendi. Tempus tacendi Prophetas nunc in captiuitate Romana, & tempus loquendi eos tunc, quando etiam in hostili terra, Dei consolatione & alloquio nõ carebant. Tempus dilectionis, qua eos sub patribus antè dilexit, & tempus odij, quando in Christum intulerunt manus. Tempus prælij modò non agentibus eis pœnitentiã, & tempus pacis in futuro, quando intrante plenitudine gētium omnis Israel saluus erit. Tempus est occidendi, & sanandi. Deo verè tempus est occidendi & sanandi, qui ait, Ego occidam, & ego viuificabo. Sanat autem Deus quos ad pœnitentiã prouocat. Tempus destruendi, & tēpus aedificandi. Non possumus aedificare bona, nisi mala destruxerimus: idcirco sic Hieremiæ verbum à Deo datum est, vt ante eradicaret, & suffoderet & perderet, & postea aedificaret atque plantaret. Tempus flendi, & ridendi. Nunc prorumpimus in lachrymas, vt aliquando rideamus & lætemur. Beati enim qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. Licet sit tempus ridendi & flendi, & nunc homo gaudeat & rideat, modò obseruata temporum & rerum vicissitudine, moerore suffusus tristetur & ploret, & hoc plerisque contingat: tamen fuerunt aliqui natura aut austera quadã conditione & seueritate irrisibiles, quos Græcè agelastos vocamus, quales fuerunt Licinius Crassus, Phocion, Heraclitus, & Philippus Romanorum Imperator, quòd ille semel tantum in vita riserit, cum videret asellum carduos comedentem: hi verò riserint nunquam. Tempus plangendi, & tēpus saltandi. Corripitūtur qui aliquando non planxerunt, nec post planctum saltarunt. Lamentauimus vobis, vt testatur Euangelium, & non planxistis: cantauimus vobis & non saltastis. Plangendum est impræsentiarum, vt postea saltare possimus, illa saltatione qua saltauit Dauid ante arcam testamenti. Tempus spargendi lapides, & tempus colligendi. Hoc ad historiam intellige de destructione & aedificatione domorum Salomonis. Alij subruunt & demoliuntur extructa, alij moliuntur & extruunt aedificia, secundum illud Horatianum, Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis, Æstuat & vitæ disconuenit ordine toto. Manasses filius Ezechiae aedificauit excelsa, quæ dissipauerat pater eius: statuas erexit Baal, quas contriuerat Ezechias: fecit lucos, quos pater succiderat. Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus. Erat tempus amplexandi, quando illa vigeat sententia, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Tempus est ab amplexibus & geniali thalamo desistendi, vt vacemus orationi, secundum illud Pauli, Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi. Et rursum, Qui habent uxores sint tanquam non habentes. Tempus acquirendi, & tempus perdendi. Tempus custodiendi, & tempus proiciendi. Hæc notissima sunt, quæ nobis debent anxiam congerendarum opum curam adimere, quæ facilius perduntur quàm acquirantur. Tempus scindendi, & tempus consuendi. Scissa est Synagoga, vt Euangelia consuenterentur. Tempus fuit exterminandi & scindendi sophisticas nugas, vt optimæ philosophorum disciplinæ con-

Hieronymus

Deut. 32.

Hiere. 1.

Matth. 5.

Luc. 7.

2. Reg. 6.

4. Reg. 18.

& 21.

Gene. 1.

1. Cor. 7.

- fuerentur, & pristinam dignitatem recuperarent. *Tempus tacendi, & tempus loquendi.*) Taceant balbi & infantissimi homines, ut politissimi viri & doctissimi loquantur. suum habuerunt tempus non tam loquendi, quam loquendi, cum subicerent bonæ literæ: cum verò & literati, & bonæ literæ suo in ordine loqui debeant, & in publicam omnium lucem venire, obmutescant. Pythagorici totum tacebant quinquennium, ut postea eruditi loquerentur. tacuit Christus in sua pueritia, deinde loquutus est palam in synagogis Iudæorum, ut ad se sincera euangelicæ philosophiæ doctrina, vnumquæque pelliceret. *Tempus dilectionis, & tempus odij.*) Hoc tibi constitue tempus amandi teipsum post Deum, patrem, matrem, uxorem, liberos & affines: illos odio infectare aut saltem illorum odium qui Christianæ religioni, & integritati nostræ fidei aduersantur. Nec pro nomine Christi atrocissimum exhorrescas supplicium & martyrium. Olim in lege Mosaiica fuit tempus vlciscendi iniuriam, & odiendi inimicum: nunc verò in lege Euangelica (qua nihil est mitius & suauius) tempus est tolerandi iniuriam, & diligendi inimicum, ut nos docet Christus, Matth. 5. *Tempus belli, & tempus pacis.*) Quamdiu in hoc corpusculo peregrinamur, tandiu frivolis bellorum tumultu infestamur. Nescio quænam vesania corripit homines, ut magis amet bellum, quam pacem: nec tamen sine maxima pauperum iactura & summo detrimento. Cum autem hinc demigraverimus, si modò probe vixerimus, pace fruemur. Lex tempus habuit belli: Euangelium verò post Christi passionem, tempus pacis. Dixit enim Christus suis Apostolis, Pax vobis, iterum pax vobis. Ioan. 20. *Quid habet amplius homo de suo labore? Vidi afflictionem quam Deus dedit filiis hominum ut dixerantur in ea.*) In vanum desudat qui nullam unquam sui laboris requiem & oblectationem inuenit. plerumque homo feminat, nec tamen metit, ubi feminavit. Alius metit quod non feminavit, & quid hac casta afflictione vanius? Prudenter dictum est à Christo, Matth. 6. Nolite esse solliciti in crastinum: crastinus enim dies sollicitus erit sibiipsum, sufficit diei malitia sua. *Cuncta fecit bona in tempore suo, & mundum tradidit disputationi eorum, ut non inueniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio usque ad finem.*) Mirè cohæret huic sententiæ quod in Sapiëntia scriptum est, Difficile æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore. Quæ in coelis sunt autem, quis inuestigabit? sensum autem tuum quis sciuit, nisi tu dederis sapiëntiam, & miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis? Nonnulli percontantur anxie sublimia Dei mysteria, & curiosissimè arcana rerum diuinarum sacramenta peruestigant, nec suam arduis sacramentorum literarum studiis mentem fatiare possunt, donec intelligant abundè quod indefesso labore cõquisierunt. Sed quo magis suis argutiis, suisque disputationibus conantur intelligere imperscrutabilia Dei opera, diuinumque artificium: eò minus consequuntur, & in profundiores errorum tenebras decidunt, ac in maiorem dilabuntur ignorantiam. Nullum suis scrupis, & contentionibus imponunt finem. rixantur egregiè, nec sine Stentorea voce, ac clamorissimè vociferatione, sacra, fronte perfrecta attingunt, sacra, balbutientissima lingua violant, & fœdè cõspurcant. Diuina quoque oracula, liuido terunt ore, & quo magis argutando progrediuntur, eo tardius minusque ad veritatis cognitionem perueniunt. de quibus promptè loquitur Paulus, Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi & non secundum Christum. Et rursum, Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus, nihil sciens, sed languens circa quæstiones, & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, cõtentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate priuati sunt, existimantium quæstus esse pietatem. Item, Noli cõtendere verbis, ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium. Insuper dicit Paulus, Stultas quæstiones & genealogias, & cõtentiones, & pugnas legis deuita: sunt enim inutiles & vanæ. Quærunt aliquando, quidnam Deus faciebat antequam crearet mundum. nec tamen ut doctiores euadant, sed mera, aut ambitionis, aut iactantiæ vanitas eos occæcat: quibus tamen respõdet Augustinus libro primo
- Matth. 5.
- Ioan. 20.
- Matth. 6.
- Sapient. 9.
- Collos. 2.
1. Tim. 6.
2. Tim. 2.
- Tit. 3.
- Augustin.

primo Retractionum capite 3. Deus antequam mundum constitueret, ratiocinabatur quomodo mundum constitueret. Tametsi de sublimi rerum diuinarum philosophia differere, & agitare difficultates, optimum sit, & potissimum ex sacris studiis excutiendo veritatem, nimis tamen de illis, hominum rationibus & inuentis argutari, est vanum. Et planè delirat, totòque aberrat cœlo, qui huiusmodi conflictationibus arbitratur se exactissimam diuini artificij, & sacrarum literarum cognitionem assequuturum. Rectè dicebat Paulus ad Roma. II. O altitudo diuitiarum, sapientiæ & scientiæ Dei. & Esaias etiam docet 40. capite, Hominem nunquam exactè & perfectè excellentissimum Dei artificium intellexisse, Quis inquit, mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera? Quis adiuuit spiritum Domini, aut quis cõsiliaris eius fuit, & ostendit illi? Dicit & Ecclesiasticus capite primo, Arenam maris & pluuiæ guttas, & dies seculi, quis dinumerauit? Altitudinem cœli & latitudinem terræ, & profundum abyssi, quis dimensus est? Sapiëntiam Dei præcedentem omnia quis inuestigauit? Omisissis verborum pugnis tutò credamus Deum creasse omnia propter bonum finem, nihilque ab eo conditum esse quod non sit bonum. vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Idcirco delirant plurimum Manichei, arbitran-tes Deum condidisse naturam boni & mali. *Et cognoui quod non esset melius nisi letari, & facere bene in vita sua. Omnis enim homo qui comedit & bibit, & videt bonum de labore suo, hoc donum Dei est.*) Si parum commodi & fructus reportemus ex assiduo & ardentissimo nostrorum laborum æstu, nostraque congerendarum opum sollicitudo rodat viscera: melius sanè esset honesta voluptate & ciborum deliciis nostram transfigere vitam, quam aut extenuari laboribus, aut immori studiis: & hisce fruendo bonis, agnosceremus (nisi detestanda ingrati tudinis nota inuramur) Dei beneficentiam, qui nos docuit præstare pauperibus pietatis officia, quæ à Christo Matthæi 25. commendantur. Venite benedicti patris mei &c. & hoc est quod dicit Ecclesiastes, commendans plurimum opera bona cum dicit, Et facere bene in vita sua. nec obscurum est ex hoc loco colligere, solam fidem non perducere hominem ad regnum Dei. *Didici quod omnia opera quæ fecit Deus perseverent in perpetuum. Non possumus eis quicquam addere, nec auferre quæ fecit Deus, ut timeatur. Quod factum est, ipsum permanet. Quæ futura sunt, iam fuerunt, & Deus instaurat quod abiit.*) Si omnia tempus habeant, & suis spatiis transeant vniuersa sub sole: quonam igitur pacto omnia opera quæ fecit Deus perseverant in perpetuum? Nisi velis tueri, quod dixit Ecclesiastes primo capite, Nihil esse nouum sub sole, nec quisquam dicere potest, Hoc recens est: nam in præteritis seculis præcessit. Et secundum diuinam præscientiam, qua futura omnia iam facta sunt, perseverant in perpetuum. Si philosophari liceret Aristotelicè, dicerem cuncta secundum species perpetuò duratura: hoc enim præterevidetur Ecclesiastes, dicens, Quod factum est, permanet, quæ futura sunt, iam fuerunt, & Deus instaurat quod abiit. Sol quippe fuit antequam essemus, & postquam mortui fuerimus, oriturus est. Terra singulis annis arefcit, itémque virefcit in germine suo. Mare fluit, & recedit ut refluat. Animalia moriuntur, & renascuntur iterum eiusdem generis. Homines morte finiuntur & alij pro eis oriuntur. Et ideo Deus optimus & maximus, per succedentia tempora, omnia restaurat quæ fuerunt. Et hac pulcherrima inductione ratiocinatur ad hunc locum Albinus, Theologus profectò doctissimus. Aut dic cum Lyrano, opera Dei permanere secundum partes mundi præcipuas, cœlum scilicet & elementa, quæ secundum se tota sunt incorruptibilia. Et usque adeò perfecta sunt Dei opera, & affabrè perpolitata, ut nihil illis possimus nostra industria, nostroque artificio addere, nihilque subtrahere. nec sanctissimis eius præceptis & literis quicquam addendum est, nisi quod illis fuerit consentaneum, & quod inscios & hebetiores iuuare possit. Deuteronomij enim 4. dicitur, Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. Et nobis præcipit sui timorem, ne prolabendo in vitia, in tenebras exteriores protrudamur. Audi quid dictum est in lege, Dominum Deum tuum timebis, & illi foli seruias:

Deuter. 6. Deuter. 6. & 10. Initium etiam sapientie timor Domini: Ecclesiast. 1. cap. Sed dicit aliquis, Si teneamur diligere Deum toto corde, tota mente, & tota anima, quonam pacto precipitur nobis timor Dei, qui charitati videtur aduersari? Nam 4. cap. 1. epistola Ioannis dicitur, Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Dico timorem filialem, castum, & verè Christianum, quo timemus offendere Deum, quia bonus est, etiam si nulla nobis immineret damnationis poena, non aduersari charitati nec imminuere: licet forsitan timor seruilis & mundanus non nihil addat poenae, & aliquid à charitate auferat. *Vidi sub sole in loco iudicij impietatem, & in loco iustitiae iniquitatem, & dixi in corde meo, Iustum & impium iudicabit Dominus, & tempus omnis rei tunc erit.* Inuehitur in corruptissimos iudices, qui occæcati muneribus, sacra legum instituta violant: aut fauore amicorum partes tutantur, absque vlla plerumque æquitatis scintilla. pauperum causam etiam iustissimam contemnunt, nec cuiquam non oblatis donariis suam præstant operam. aliquando tamen pro sua impietate & iniustitia luent poenas, & atrocissimum patientur tormentum. Et quid sibi velit illa Pauli sententia agnoscent, Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Prudenter Mosi præceperat Dominus, vt constitueret iudices & magistratos in omnibus portis: vt iudicarent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinarent, nec acciperent personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. Iuste, quod iustum est persequeris vt viuas, & possideas terram quam Dominus Deus tuus dedit tibi. Si cupias sciscitari, cur regnent impietatis & iniustitiae vitia, forsitan tibi responderet Esaias, Quia omnes in viam suam declinauerunt, vnusquisque ad avaritiam suam, à summo vsque ad nouissimum. Nos tamen Dominus Deus per Esaiam monet, vt sectemur iustitiam, dicens, Et anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te. sed alibi cõqueritur quòd nullus inuocet iustitiam, Neque est qui iudicet verè, sed confidunt in nihilo, & loquuntur vanitates. Cùm tamen occurrerit horrendum Dei iudicium, iudicabit Deus iustum & iniustum: hunc plectendo, quem ad tenebras exteriores deiiciet: illi verò æternam exhibendo mercedem. Verùm dicit aliquis, quonam pacto Deus iudicabit impium & iustum, Cùm Deus pater nõ iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, vt honorificent filium, sicut honorificant patrem? Intellige velim vnum & idem esse iudicium patris & filij: Nec filium iudicare, nisi iudicet pater. Sed authore Theophylacto pater dedit omne iudicium filio, quia eum genuit iudicantem, sicut dedit filio vitam: id est, genuit viuentem. Quia enim pater author est filij & principium, quicquid habet filius, habet à patre naturaliter, cui est æqualis. Etiam illud dictum putes, vt Iudæi crederent Christum esse filium Dei, & patri æqualem, ac eidem tantum deferrent honoris, quantum & patri. *Dixi in corde meo de filiis hominum vt probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestiis. Idcirco vnus interitus est hominis & iumentorum, & æqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur. Similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta subiacent vanitati, & omnia pergunt ad vnum locum, de terra facta sunt, & in terram pariter reuertuntur. Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum?* Hæc alta & sublimis Ecclesiastæ philosophia, plurimum videtur humanam conditionem imminuere. Viden miser & superbe cui te confert? Tuam vitam bulla fragiliorem, iumentis & quibuslibet bestiis comparare non veretur, ne intumescas insolenter, néve elatis arrogantiae cristis erigaris: velis, nolis, similis factus es stupidis belluis. Et quemadmodum moriuntur animalia rationis expertia & intereunt: ita interit homo, & perit. Nec magis potest sibi polliceri craftinum, quàm brutum. Sed quid hac imbecillitate dici potest vanius aut excogitari? Huic cohærere videntur sententiæ, quæ dicit Dauid de homine, suis immerso viciis, qui viuam Dei imaginem foedando belluinam agit vitam, Homo cùm in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Nec te amplius torqueat illa admiratio, nullam esse inter

ter iustum & iniustum distantiam, pariter inter doctum & indoctum, quantum ad repentinum vitæ interitum, cùm inter pecudes & homines secundum corporis qualitatem, & vtilitatem nihil differre videatur, vt dicit Hieronymus, & sit eadem nascendi conditio, fors vna moriendi, nec minus afficitur homo, & vincitur contrariis elementorum qualitatibus, quàm bellua. Nec tamen ex eo, quod dicit Ecclesiastes, vnum esse hominis & iumentorum interitum, & æquam vtriusque conditionem, debemus arbitrari animam hominis perire cum corpore, & vnum esse bestiis & hominibus præparatum locum: nec Ecclesiasten expendere omnimodam interitus hominis & iumentum similitudinem: sed hac in re consideranda est proportio & similitudo. Quemadmodum moriuntur iumenta, ita moriuntur & homines: disidēt tamen. nam anima bruti perit cum corpore, & moritur siue extinguitur: non tamen anima hominis, quæ est immortalis. dicit Lyranus hunc difficilem scrupum excutiendo, Ecclesiasten nunc agere personam eorum qui negabant animam hominis esse immortalem, & deridebant eos qui dicebant spiritus esse angelos, & resurrectionem, quales erant Sadducæi. Nam Lucas in Actis Apostolorum de illis sic scribit, Sadducæi dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neque angelum, neque spiritum. quos cõfutauit Christus. cùm enim illius doctrinam calumniantes sciscitarentur de vxore septem fratrum, cuius esset in resurrectione, de septem fratribus vxor: ipsis respondit, Erratis nesciētes scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur: sed sunt sicut angeli Dei de cœlo. Ex verbis Christi facilè possumus eruere, animam hominis esse immortalem. Nec tibi persuadeas, Salomonem putasse animam hominis esse mortalem. nam in 12. capite huiusce operis, dicit hominem iturum in domum æternitatis suæ, & spiritum redire ad Deum qui dedit illum. & cùm dicit omnia spirare similiter, vnūque esse spiritum omnibus, intellige hanc sententiam propter vtilitatem hominum, quia antequam Christus atras inferni tenebras discuteret, & ianuam paradisi aperiret, æqualis penè erat spiritus hominis, & iumentum vilitas. Et licet aliud videretur dissolui, aliud reseruari: tamen non multum intererat, perire cum corpore, vel inferni tenebris detineri. Nec addubito quin adhuc conueniant homo & iumentum, in hoc scilicet, quòd reuertentur in puluerem & in terram, à qua suum vas fictile sumpserunt. Scriptum est in Genesi, De puluere humano, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluere reuerteris. Et alibi dicit Ecclesiastes, Et reuertatur puluis in terram suam vnde erat. Quòd si dixeris spiritum filiorum Adam ascendere ad cœlos, & æternis frui deliciis: spiritum verò iumentum descendere deorsum, & idcirco non vnum & eundem esse spiritum hominis & iumentum, Sed quo, inquit, certo authore istud cognouimus? quis tibi prædixit antequam Christus nasceretur? Quis potest ex se nosse an verum sit, an falsum quod speratur? Et hæc Ecclesiastes vult nobis significare, ante aduentum Christi, omnia ad inferos pariter duci. Vnde & Iacob ad inferos descensurum se dicit. Nam in Genesi scriptum est de Iacob, qui putabat Ioseph deuoratum esse à fera pessima, conspecta eius veste intincta sanguine hœdi occisi, Descendam ad filium meum, lugens in infernum. Et Iob pios & impios queritur in inferno retentari. In profundissimum, inquit, infernum, descendent omnia mea. Et Euangelium testatur Chaos esse magnum interpositum apud inferos, & Abraham cum Lazaro, & diuitem in supplicis degere. Si desideres amplecti sensum spiritalem, intellige spiritum hominum optimis educatum moribus, & Christo, fidei gratia adherentem, ad cœlestem beatitudinem migraturum: iumentum vero, id est peccatorem, grauisima peccatorum sarcina oneratum, ad inferos lapsurum nisi resipiscat, si tamen resipuerit, beatorum commercio adscribetur. vnde in Psalmis dicitur, Homines & iumenta saluos faciet Dominus. Et in Euangelio, Meretrices & publicani vos præcedent in regno Dei. Si enim diuersa temporum intercapedine, studiosissimus sanctitatis & euangelicæ vitæ, superbiat, & à virtute ad vitium decidat, ad inferos vsque præcipitium faciet. Plerumque euenit vt Idiotæ, rustici & simplices coronen-

Hieronymus

Lyranus.

Act. 23.

Matth. 22.

Eccle. 12.

Gene. 3.

Eccle. 12.

Gene. 37.

Iob 17.

Psalm. 35.

Matth. 21.

tur martyrio, ac Paradisi fiant coloni: Stulti, vt fertur, & idiotæ rapiunt cœlos, docti ad ima demerguntur. *Et deprehendi nihil esse melius, quàm letari hominem in opere suo, & hanc esse partem illius. Quis enim eum adducet vt post se futura cognoscat?*) Opus proprium, & quod expetere debemus in hac vita, est erga pauperes beneficentia. nihil enim magis hominem oblectat, quàm honestissima erga famelicos liberalitas. Christus enim præclara pietatis officia summopere commendauit. Hac virtute nobis comparamus æternas opes, & cœlestem æternæ vitæ portionem, quam neque fures neque tyranni possunt auferre. Nec possumus ab hoc terreno carcere soluti, scire finam nostri hæredes futuri sint sapientes an stulti, an digni vel indigni nostris opibus. Idcirco ne tantopere nos torqueat & diuexet anxia nostrorum laborum sollicitudo, fruamur, dum præsentem hanc agimus vitam, opibus & bonis nostra industria conquistis.

Augustin⁹. Augustinus libro vno de cura gerenda pro mortuis capite 13. 14. & 15. dicit animas mortuorum nescire res viuentium, licet possint discere ab his qui hinc commigrant, aut ab angelis qui rebus humanis, & his quæ in hoc mundo aguntur præsto sunt, & suam probat ex Esaia sententiam, Tu es enim pater noster, & Abraham nos nesciuit, & Israel nos non cognouit. Et hæc Ecclesiastæ coherent, dicenti, Quis enim eum adducet, vt post se futura cognoscat?

Argumentum quarti capitis.

EXpertus est Ecclesiastes nouum vanitatis portentum, & inaudita hominum flagitia. conspexit hominum fraudes, calumnias, imposturas, & durissimam pauperum oppressionem, quibus nullus opem præstitit. Feliciorem putat mortuum viuentem, & omnium felicissimum qui nondum mundi naufragia ingressus est. & vsque adeò cecutiunt homines, vt prosperis aliorum fortunis subinuideant. Tenuem vitæ alimoniam, cunctis opibus præferendam esse existimat. nobis quoque consulat, vt honesta sapientiæ & obedientiæ studia amplexemur.

Caput quartum.

Verti me ad alia, & vidi calumnias quæ sub sole geruntur, & lachrymas innocentium, & neminem consolatorem, nec posse resistere eorum violentiæ cunctorum auxilio destitutos.) Nouam humanæ vesaniæ stultitiam & vanitatem agnouit Ecclesiastes. At vbi expertus est multis annis, vafra hominum calumnias, imposturas & infinita penè nocendi genera, non potuit non detestari fucam hominum foelicitatem. Sed non solum hæc tempora suos habent calumniatores, sed & præterita. Quis alienæ inuidus gloriæ, æquo feret animo alterius gloriam, quem putat aut sibi allaturum plurimum detrimenti, aut eius gratiam depressurum? Qui aulicam agit vitam, sibi simili inuidet plerunque, & quò magis illum existimat sibi præferri, & maiori in precio haberi, eò magis succenset, furit, & destomachatur. Age de literis, vis aperte loquar, regnant in omni studiorum genere, capitales iniuriæ, contentiones, & calumniæ. Barbarus politi viri & emunctæ naris studia, in calumnias torquet, nec existimat latinum interpretem sibi posse conferri, non dicam conferri, sed ne primoribus labris sacrarum literarum cibum degustasse, minúsque doctum haberi, si hebraicam linguam aut græcam, aut verius perfectissimam illarum linguarum cognitionem sit assequutus, tamen clauus clauo retruditur, nec carere potest calumniis, qui præclara optimorum interpretum monumenta liuidis calumniatorum linguis exponit. Si tamen aliquando calumniatores resipiscerent, haud dubiè illorum innocetia agnosceretur, qui non mediocre aliquando damnum sunt perpessi, & doloribus aliquando succederet voluptas, & nullus esset qui pauperum lachrymas non extingueret. Decet potissimè

regem,

regem, vt prætendit Ecclesiastes, inopiæ indigentium succurrere, & si quam perpessi sunt iacturam etiam grauisissimam, subleuare. Exulcerata pauperum viscera clamant vindictam, plorant & ingemiscunt, nec ad quempiam tutissimum habent confugiū, nisi ad Deum, qui illorum animas liberabit de manu malorum. Hierem. 20. Sentient Hierem. 20. aliquando calumniatores flagellum Domini. vnde in Psalmis dicitur, Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem. Et apud Hieremiam requirit Dominus sanguinem innocentum, Inuentus est, inquit, sanguis animarum pauperum & innocentum. item, Vox in viis audita est, ploratus & ululatus filiorum Israel, quoniam iniquam fecerunt viam suam, oblitus sunt Domini Dei sui. & alibi, Inuenti sunt in populo meo impij, insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes & pedicas, ad capiendos viros: sicut decipula plena auibus, sic domus eorum plenæ dolo. *Et laudauit magis mortuos quàm viuentes, & feliciorem vtroque iudicauit, qui nec dum natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt.*) Quia mundus omnibus abundat vitiis, & innocentes ab impiis & sceleratissimis opprimuntur, nec quisquam est qui optimis viris subsidium præstet, longè feliciores existimat mortuos, quàm viuentes: & eum vtroque feliciorem putat, qui nunquam horrenda hominum flagitia nouit, nec expertus est, & qui etiam nondum natus est. Mortui idcirco sunt viuentibus feliciores, auctore Hieronymo, quia mundi naufragia euaserunt: viuentes verò adhuc patiuntur mala. Quòd si melius sit mori quàm viuere, eò quòd morte effugiuntur calamitates, in vita verò retinentur, quid igitur tantopere reformidamus mortem & metuimus? metuant illi, qui turpiter vixerunt, quos inferorum dij cruciandos præuident & expectant. qui verò bene beatèque vixerunt, acerrimas mortis comminationes contemnant & eludant, tametsi natura mortem timeat. Quòd si timeretur mors, vt dicit Cicero, libro primo Tusculanarum quæstionum, non cum Latinis decertans pater Decius, cum Hetruscis filius, etiam cum Pyrrho nepos, se hostium telis obiecissent. non vno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania vidisset, Paulum & Geminium Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. Et pulcherrimis virorum clarissimorum exemplis suadet, mortem non esse malum. Cùm Theramenes, inquit, coniectus in carcerem triginta iussu tyrannorum, venenum (vt sitiens) ebibisset, reliquum sic è poculo eiecit, vt id resonaret. quo sonitu reddito arridens, Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in conuiujs solent nominare cui poculum tradituri sunt. Lusit vir egregius extremo spiritu, cùm iam præcordiis conceptam mortem contineret, verèque ei qui venenum præbuerat, mortem est eam auguratus, quæ breui consecuta est. Quis hanc animi maximi æquitatem in ipsa morte laudaret, si mortem malum iudicaret? Vadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis post annis scyphum, Socrates eodem scelere iudicum, quo tyrannorum Theramenes. Quæ est igitur eius oratio qua facit eum Plato vsus apud iudices iam morte multatum? Magna me, inquit, spes tenet iudices, bene mihi euenire quòd mittar ad mortem. Necessesse est enim sit alterum de duobus, vt aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Quamobrem siue sensus extinguitur, morsque ei somno similis est, qui nonnunquam etiam sine visis somniorum placatissimam quietem affert, Dij boni quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possint, qui tali nocti anteponantur? Cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis, quis me beator? Sin vera sunt quæ dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas qui è vita excefferint, incolūt, id multo iam beatus est, te cùm ab iis qui se iudicum numero haberi volūt, euaseris, ad eos venire, qui verè iudices appellentur, Minoem, Rhadamantum, Æacum, Triptolemum, conuenirèque eos qui iustè cū fide vixerint. Hæc peregrinatio mediocris nobis videri potest. vt verò colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo liceat, quanti tandem estimatis. Equidè sæpe mori, si fieri posset, vellem, vt ea quæ dico, mihi liceret inuenire. Quata autè delectatione afficerer, cùm Palamedem, cùm Aiace, cùm alios iudicio iniquo-

rum circumuentos conuenire tentarem: etiam summi regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlysis, Sisyphique prudentiam. Nec ob eam rem, cum hæc exquirem, sicut hinc faciebam, capite damnarer. Ne vos quidem iudices ij, qui me absoluitis, mortem timueritis. Nec enim vnquam bono quicquam mali euenire potest, nec viuo, nec mortuo: nec vnquam eius res à diis immortalibus negligentur, nec mihi ipsi hoc accidit fortuito. Nec verò iis à quibus accusatus sum, aut à quibus condemnatus, habeo quod succenseam, nisi quòd mihi nocere se crediderunt. Et hoc quidem hoc modo. nihil autem melius æstimo. Sed tempus est, inquit, iam hinc abire me ut moriar, vos ut vitam agatis. Vtrum autem sit melius, Dij immortales sciunt, hominem quidem scire arbitror neminem. Næ ego haud paulo hinc animum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. Et si quidem, præter deos, negat scire quenquam, id scit ipse vtrum melius sit. Nam dixit ante: sed suum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum. Nos autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quod sit à natura datum omnibus. Intelligamusque si mors malum sit, esse sempiternum malum. Nam vitæ miseræ, mors finis esse videtur: mors si est misera, finis esse nullus potest. Sed quid ego Socratem aut Theramenem præstantis viros virtutis & sapientiae gloria commemoro? cum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum est, mortem tantopere contempserit, ut cum adduceretur damnatus ab Ephoris, & esset vultu hilari atque lato, dixissetque ei quidam inimicus, Contemnisti ne leges Lycurgi? responderit, Ego verò illi maximam gratiam habeo, qui me ea poena multauerit, quam sine mutuatione, & sine versura possem dissoluere. O virum Sparta dignum, ut mihi quidè, qui tam magno fuerit animo, innocens damnatus esse videatur! Tales innumerabiles nostra ciuitas tulit. Sed quid duces & principes nominem, cum legiones scribat Cato sæpe alacres in eum locum profectas, unde redituras se non arbitrarentur? Pari animo Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt. in quo Simonides, Dic hospes Sparta nos te hinc vidisse iacetes, dum sanctis patriæ legibus obsequimur. Quid ille dux Leonidas dicit? Pergite animo forti Lacedæmonij, hodie apud inferos fortasse coenabimus. Fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges vigeant. E quibus vnus cum Perses hostis in colloquio dixisset glorians, Solem præ iaculorum multitudine & sagittarum non videbitis: In umbra igitur, inquit, pugnabimus. viros commemoro. Qualis tandem Lacæna, quæ cum filium in prælium misisset, & interfectum audisset. Idcirco, inquit, genuerã, ut esset qui pro patria, morti non dubitaret occubere. Estote fortes & duri Spartiata, magnam habet vim, reipublicæ disciplina. Hæc ille. Et libro 2. earundem quæstionum dicit contemptionem mortis, non minimum valere ad animum metu liberandum. Nam qui id quod vitari non potest, metuit, is viuere animo quieto nullo modo potest. Sed qui non modò, quia necesse est mori, verum etiã quia nihil habet mors quod sit horrendum, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat. Hæc ethnici hominis, doctissimi tamè & eloquentissimi studia Ecclesiastæ consentanea sunt, quibus ostendit mortuos viuentibus feliciores esse. Qui tamen nondum natus est, utroque felicior est, non quòd sit, antequam nascatur, sed quòd melius est omnino non esse, nec sensum habere substantiæ, quàm infeliciter vel esse, vel viuere: quomodo de Iuda Dominus loquitur, futura eius tormenta significans, Melius erat si homo ille natus non fuisset. Et Iob maledixit diei suo, & dixit, Pereat dies in qua natus sum: & nox, in qua dictum est, conceptus est homo. & rursum, Quare non in vulua mortuus sum? Quare egressus ex utero non statim perij? Et dicit similia Hieremias, Maledicta dies in qua natus sum, dies in qua peperit me mater mea, non sit benedicta. Maledictus qui annuntiauit patri meo, dicens, natus est tibi puer masculus. Existimo quòd melius est secundum quid non esse, & considerando miseriam culpæ, quàm viuere in perpetuis tormentis, & infeliciter esse: licet melius sit simpliciter, ex sententia Augustini & Dionysij, ut alibi ostendimus, esse, quàm non esse. Etenim non esse, non est propriè eligibile. Rursum Augustinus. contemplatus sum omnes labores hominum, & industrias animaduerti patere inuidiam proximi.

Et

Et in hoc ergo Vanitas & cura superflua est.) Voluit Ecclesiastes frequenter experiri labores hominum & industriam, & cui nam foret vsui assiduus honoris assequendi conatus, & quidnam conferret homini, suas ingenij vires in euoluendis bonarum literarum studiis torfisse: quid denique nobis adferret commodi, summos ambisse magistratus, & regia obtinuisse officia. Verum satiata mente, conspexit omnimodam hominis operam, & solertiam patere inuidiæ, nec proximum de prosperitate nostra gestire: sed tristari, & aliena foelicitate torqueri. Rectè dicebat Cicero virtutis comitem esse inuidiam. Hæc autem suum habent in vanitatis officina locum. *Stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas, dicens, Melior est pugillus cum requie, quàm plena vtraque manus cum labore, & afflictione animi.*) Tametsi non sit honestum, suam pigro ocio, & ignauia transigere vitam: melius tamen esset à labore ferri, & quietam profus agere vitam, quàm indefesso studio, aut sibi congerere opes, aut cassa sollicitudine summos sitire honores. Nec me latet quin peccet, qui umbratilem vitam eligit. minus tamen Deum offendit quàm auarus. Insectatur Salomon oscitanter viuentes, Vade, inquit, ad formicam o piger, & considera vias eius, & discite sapientiam: quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. Vique quo piger dormies? Quando confurges de somno tuo? Et aliubi, Parum inquam dormies, modicum dormitabis, paucillum manus conferes, ut quiescas, & veniet tibi quasi cursor, egestas tua, & mendicitas quasi vir armatus. Plurimum nos oblectat tenuis cum quiete cibus, & magis frugali mensa oblectantur musarum cultores, quàm epularum luxu, & lautissimis ciborum deliciis. Nec huic dissimile est sententia, quod in Prouerbiis dicit Salomon, Melius est parum cum iustitia, quàm multi fructus cum iniquitate. Et capite decimo septimo, Melior est buccella sicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio. Dauid quoque dicit, Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas.

Considerans reperi & aliam vanitatem sub sole, Vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitiis, nec recogitat, dicens, Cui laboro, & fraudo animam meam bonis: in hoc quoque vanitas est, & afflictio pessima.) Anxiæ hominum curæ, & ardentissimi labores non nihil habent interdum rationis, & plerumque promerentur excusationem, quòd scilicet alenda sit familia, vxor, liberi, extruenda pro amicis ædificia, paranda sunt vestes, nec prætermittendum est senectutis viaticum. Ille tamen culpandus est, qui externis bonis abundans, nunquam satiatur, nec habet vxorem, nec liberos, nec hæredem, nec amicos, quibus ingentem diuitiarum cumulum relinquere possit. Miserè proculdubio torquetur, qui sacra fame sitiendo aurum & argentum, suis opibus frui non potest, conturbatur frustra terrenis incubando fortunis, thesaurizat in vanum: Nam nescius est cui congregat. Plutoni sua insanè offert sacrificia: nec potes tibi prætexere excusationem, quòd ad tua munera Deus respiciat. Dicit enim Ecclesiasticus, Ne dicas, In multitudine munerum meorum respiciet Deus, & offerente me Deo altissimo munera mea suscipiet. Et aliubi dicit de his qui suis opibus æternam vitam priuantur, Multos enim perdidit aurum & argentum, & vsque ad cor regum extendit & conuertit. Item de auaro differens capite 10. Auaro, inquit, nihil est scelestius. Quid superbis terra & cinis? Nihil est iniquius quàm amare pecuniam. nec absurdè dixit Christus, Difficile est diuitem ingredi regnum coelorum.

Melius est ergo duos esse simul, quàm vnum: habent enim emolumentum societatis suæ. si vnus ceciderit, ab altero fulciatur. Vnus soli, quia cum ceciderit non habet subleuantem se: & si dormierint duo, fouebuntur mutuo. Vnus quomodo calefiet? Et si quispiam præualuerit contra vnum, duo resistunt ei, funiculus triplex difficile rumpitur.) Plurimum commendat Ecclesiastes familiarum viuendi consuetudinem, conciliatam inter homines amicitiam, & comparatam in leuando itineris conficiendi tædio, societatem: sine qua viuere non possumus. Rectè dixit Aristoteles 9. capite 9. Ethicorum, foelicem indigere amicis, quibus sua largitur beneficia, & non solum in prosperis, verum etiam in aduersis, amico opus est. Et Cicero de Amicitia differens dicit, Quanta autem vis amicitiae sit, ex hoc intelligi

maximè potest, quòd ex infinita societate generis humani, quam conciliauit ipsa natura, ita contracta res est, & adducta in angustum, vt omnis charitas, aut inter duos, aut inter paucos iungeretur. Est autem amicitia nihil aliud, nisi omnium diuinarum humanarumque rerum, cum beneuolentia & charitate summa consensus. Qua quidè haud scio, an excepta sapientia quicquam melius homini sit à diis immortalibus datum. Ostendit etiam Philosophus primi Politicorum capite 2. hominum societatem esse à natura, dicens hominem natura esse animal ciuile. Et qui in communi societate nequit esse, quique nullius indiget propter sufficientiam, nulla pars est ciuitatis,

Philosoph.

Ecclesi. 9. quare aut bestia, aut deus. Sed tibi consulit prudenter Ecclesiasticus capite nono, vt antiquis adhæreas amicis, Ne derelinquas, inquit, amicum antiquum: nouus enim nõ erit similis illi. Vinum nouum, amicus nouus, veterascet, & cum suauitate bibes illud.

Hieronym.

Augustin.

4 Reg. 4.

Sapient. 6.

Sapient. 7.

Sapient. 4.

Ad hunc Ecclesiastæ locum edisserendum dicit Hieronymus, Vera charitas & nullo violata liuore, quanto augetur numero, tanto crescet & robore. quòd si alter amicorum in scrobem inciderit, alterius subsidio adiutus, subleuabitur. Solus autem omnino est (authore Augustino hunc locum exponente, libro vno de Amicitia capite 5, si tamè opus illud sit Augustini) qui sine amico est. Duos aut ad summum tres deligas amicos, nec facile triplex funiculus rumpitur, nec arctissimum amicitia vinculum soluitur. Quòd autem societate amicorum nocturno sopore incalescant membra, exemplum habes de Heliseo, qui incubuit super quendam puerum, & calefecit corpusculum eius, & tandem excitauit à morte. *Melior est puer pauper & sapiens, Rege sene & stulto, qui nescit præuidere in posterum. Quòd de carcere, ceterisque interdum quis egrediatur ad regnum, & alius natus in regno inopia consumatur. Vidi cunctos viuentes qui ambulant sub sole cum adolescente secundo, qui consurget pro eo: infinitus numerus est populi omnium qui fuerunt ante eum, & qui postea futuri sunt, non letabuntur in eo. Sed hoc Vanitas & afflictio spiritus.* Extollit sapientiam, & præfert adolescentem honestis sapientia disciplinis præditum, regi stolidissimo, qui ob morbosam feuectutem, & infantilem stultitiam, suis rebus confulere nequit. In libro Sapientia scriptum est, Melior est sapientia quàm vires, & vir prudens quàm fortis. Audite ergo Reges & intelligite, discite iudices finium terræ. & aliubi, Bonorum omnium mater est sapientia. Nec despicienda est senectus vitæ immaculata. Senectus enim venerabilis est non diuturna, neq; annorum numero cõputata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Quòd autem dicit Ecclesiastes de Regibus, quòd alius è carcere egreditur, vt regium munus obeat: alius verò parentum beneficiis regno succedens, in extremam inopiam & calamitatem labitur, ad vanitatis ludum spectat. Secundum hîc vocat adolescentem, filium Regis, à patre secundum, qui regiam sui patris dignitatem aliquando assequetur, cui plerunque vulgus propensus est quàm patri. Vocant tamen quidam interpretes, hûc secundum adolescentem, cuius hîc meminit Ecclesiastes, anteriorem hominem, qui sedatis animi affectibus, veterem exiit hominem. Primum verò adolescentem illi putant dici, qui omnibus vitiis lasciuit, & nullo virtutis retinaculo coerceri potest.

Custodi pedem tuum cum vadis in domum Dei, & appropinqua vt audias. Multo enim melior est obedientia, quàm stultorum victima, qui nesciunt quid faciunt mali. Dat vitæ præcepta, & non vult offendere euntes ad Ecclesiam: non enim ingredi in domum Dei, laudis est: sed sine offensione ingredi. Ingredere igitur lotis pedibus sanctuarium Domini, nec in sacra æde, priuata tractes negocia, ne à Domino eiiciaris, melius siquidem & vtilius esset non ingredi, quàm ingrediendo, illotis manibus sacra contrectare: aut dicacissima loquacitate, & obscœnis confabulationibus, ac turpissimis negotiationum studiis Dei domum polluere. Et si esset omnium qui sunt in Ecclesia Dei audire sermonem, vt aliis concionando transfunderent, nõquam addidisset, Appropinqua vt audias. Denique Moyse solus prope accedebat ad audiendum Deum, cæteri non valebant accedere. Quòd stulti nescientes remedium esse peccati, existimant oblatione munerum se Deo satisfacere posse, & ignorant hoc quoque malum esse atque peccatum, nolle obedientia & operibus bonis, sed donis & victimis emendare, quod fecerint.

Exod. 19. & 24.

rint. Huic cohæret, quòd primo Regum dicitur, Obedientia super sacrificium. & Misericordiam volo, & non sacrificium. Et cum Pharisei dicerent discipulis Christi, Osee. 6. Quare cum Publicanis & peccatoribus manducat magister vester? Hæc audies Christus, dixit: Non est opus valentibus medico, sed male habentibus. Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium. nec tamen Deus sacrificia sibi oblata despicit, si modò sincero affectu offerantur, sed magis amat obedientiam & misericordiam, quàm sacrificium.

Argumentum quinti capitis.

NOs commonefacit Ecclesiastes, ne temerario ausu, & importuna loquacitate profundamus sermonem, cum Deum alloquimur. nam qui lapsantibus verbis, & loquacissima dicacitate disfluunt, stultitia arguuntur. Si quid Deo vouerimus, præstemus. summopere præcaueamus, ne diuinam providentiam despiciamus. Neminem conturbent calumnia pauperum, & maxima iudiciorum ruina. Demus operam, ne cæcus pecunie amor, nos inuadat, & suis pedicis irretiat. Detestemur quoque sordidissimum auaritia studium, quo nihil est abiectius, nihil denique scelestius.

Caput quintum.

NE temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Deus enim in caelo, & tu super terram, idcirco sint pauci sermones tui. Multas curas sequitur somnia, & in multis sermonibus inuenietur stultitia. Falluntur plerimi qui sacras Dei aures obtundendo, arbitrantur indiscreta verborum farragine & battologia, se diuinam frangere iracundiã, & suis prolixis precationibus, quibus plerunque parum est pectoris, à Deo extorquere, quod exoptat: quos ridet Christus, qui nobis cum oramus præcipit, ne multum loquamur, vt sincerus animi affectus & quidem diuturnus, importunam loquacitatem temperet. Apud Euangelium Matthæi, præscriptam habemus orandi præceptionem, & moderatam legem, Orantes, inquit Christus, nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt. putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis, scit enim pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis. Cohæret pulchrè verbis Ecclesiastæ, quòd dicit Iacobus in sua Epistola, Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. Et Aristoteles 3. capite 4. Ethicorum dicit, Ipsius magnanimi, motus tardus esse videtur, & vox grauis, & locutio tarda. Hunc Ecclesiastæ locum edisserens Hieronymus, dicit sanio rem quorundam sectando opinionem, Ecclesiasten his verbis præcipere, ne aut loquentes, aut cogitantes, plus de Deo quàm possumus, opinemur: sed sciamus imbecillitatem nostram, quòd quantum distat caelum à terra, tantum nostra opinatio à natura illius separetur: & idcirco debere verba nostra esse moderata. Sicut enim qui in multis cogitationibus est, ea somniat frequenter de quibus cogitat: ita qui plura voluerit de diuinitate disserere, incidit in stultitiam. Eò plerunque tendunt garrulae disputationes, & earum nullus est finis, nisi fuerit iactura tēporis, stultitia & risus. Nec absurdè dictum est nos in multiloquio non effugere peccatum. Vis deuitare ineptissimarum quarundam disputationum somnia? vita popularem ambitionem, & auram vulgi. Vis assiduis tuorum laborum somniis mederi? Neglige & tolle anxiam tuarum rerum curam.

Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis & stulta promissio, sed quodcumque voueris, redde. Multoque melius est non vouere, quàm post votum, promissa non reddere. Ostendit quam semita, quòue prudenti animo progredi debemus in consecrandis

Matth. 6.

Iacobi. 1. Aristoteles.

Hieronym.

Deo votis, ne nos aliquando poeniteat vouisse, nec mediocri dignus est supplicio, qui cum potest votum aut continentia, aut religionis obseruare, non obseruat. Nam violat & frangit fidem Deo datam. Expressit Moses in Deuteronomio, quæ Ecclesiastes hîc, de voti solutione commemorat, Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requirit illud Dominus Deus tuus, & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, absque peccato eris: quod autem semel egressum est de labiis tuis, obseruabis, & facies sicut promissisti Domino Deo tuo, & propria voluntate, & ore tuo locutus es. Dauid quoque in Psalmis dicit, *Vo- uete, & reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu eius affertis munera.* Edif ferens Augustinus hunc psalmum, ostendit, quænam vouere debemus, voto quidem communi, & proprio, credere in Deum, sperare ab illo vitam æternam, bene viuere secundum communem modum, scilicet non facere furtum, nec adulterium, non a- mare vinolentiam, non superbire, & sic de aliis vitiis prohibitis. promittimus enim Deo in sacro baptismi fonte, quod ab omnibus vitiis abstinebimus, & pompis mûdi renuntiabimus: & hæc voto communi cinguntur. Alius voto proprio & particulari, vouet castitatem coniugalem. promittit enim vir Deo & Ecclesiæ, quod sua v- xore viuente, non adhærebit alteri, nec disrumpet foedera matrimonij. Idè erga virû facit vxor, quod fidem coniugij seruabit. Alius promittit & vouet Deo virginitatè: Alius viduitatem, & qui transgreditur votum, fidem Deo factam irritam facit. Vnde *i. Timo. 5.* Paulus ad Timotheum reprehendit quasdam adolescentulas viduas, quæ cum lu- xuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidè irritam fecerunt, id est vouerunt viduitatem, non tamen reddiderunt. Et qui non ad- implent votum, respicientes retro, ad pristinum reuertuntur vomitum, aut magis di- ligunt mundum, quàm Deum. Vult Deus vt fidem opere compleamus, ne simus si- miles populo Iudæorum, qui spondentes atque dicentes, Omnia quæcunque Domi- nus præcepit, faciemus, adorauerunt idôla, & post verberatos seruos, & lapidibus op- pressos, nouissimè quoque ipsum patrisfamilias filium trucidauerunt. Melius est er- go ancipitem diu deliberare sententiam, quàm in verbis facilem, in operibus esse dif- ficilem. Seruus enim qui scit voluntatem domini sui, & non facit eam, vapulabit multis. Intellige propositum honestum, & maturam deliberationem antecedere ra- tionem voti, quæ stabilitur spontanea promissione Deo facta. Et licet votum, plenû requirat consensum, si fuerit perfectum, & integrum, qui tamè vouet quidpiam Deo metu maximo perculsus, aut magna tribulatione, aut cum grauissimo corripitur morbo, aut iactatus naufragio, vel periculo belli, si modò intenderit votum reddere, & vbi votum non deurgit in perniciem Reipublicæ, vel deteriore exitum, tene- tur reddere. Nam promissio spontanea, etiam inuoluntario permixta, cum quadam deliberatione, obstringit hominem ad soluendum votum, modò promissioni non desit intentio soluendi votum. Israel enim obseruauit votum, quo se obstrinxit Do- mino instante belli periculo, contra Chananeum Regem Arad, Numerorum capite *21.* Minus tamen obligant huiusmodi vota, quàm illa quæ plenissimum habent con- sensum. Testatur & caput, Venientis, de voto, & voti redemptione, illa vota quodã- modo coactè facta, esse haud dubiè vota. Subticeat Lutherus votorum monasticorû hostis infestissimus, qui putat illa Christianæ libertati aduersari. Si enim Christo ad- uersarentur & Euangelicæ professioni, non consuleret Dauid vt voueremus, & Deo vota redderemus. Pessimè illi contigit fregisse votum, & violasse fidem Deo datã. Sed de his plus satis. *Ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam, neque dicas coram Angelo, Non est prouidentia: ne forte iratus Dominus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum tuarum.* Quid promittis, si non potes facere? cur tuis verbis, tuisque pollici- tationibus neglectis, prouocas & inflammas carnem tuam ad delinquendum? Non e- nim in ventum abeunt dicta tua, sed à præfenti Angelo qui vnicique adhæret co- mes, statim perferuntur ad Dominum. Et quò magis tibi persuades Deû nescire quod pollicitus es, eò magis eum prouocas ad iracundiam, vt omnia opera tua pereant & dissi-

pentur. Nec tibi prætexere potes excusationem, nec de carnis vitio conqueri, quòd *Roma. 7.* tuis adactus voluptatibus & deliciis, compulsus fueris facere corporis necessitate, quod tamen nolebas, secundum illud Pauli, Non enim quod volo, hoc ago, sed quod nolo, illud facio. Nam vana est illa excusatio. & quæ aduersus carnem moliris, quòd non peccas, sed caro tua, accendunt vehementer iram Dei, quem prouocas quasi au- thorem mali & peccati. tibi enim ostendit bonum & malum, & contulit liberum ar- bitrium, vt pro animi sententia deligeres quicquid velles: quòd pulchrè ostèdit Ec- clesiasticus, dicens, Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu cõ- filij sui. Adiecit mandata & præcepta sua. si volueris mandata, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam seruare. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrigemanum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placu- erit ei, dabitur illi. Hallucinantur vehementer qui putant omnia pertrahi fato, & ne- cessitate immutabili, diuinam omnino abnegantes prouidentiam, & petulantius irru- unt in flagitia quæque perpetranda, nullo timore perculsi: nec igneum & horrendû Dei fulmen pertimescunt. quòd si in enormia & inaudita inciderint scelera, non sibi, sed Deo aut fato culpam irrogant, sed flagitium flagitio accumulunt, & peccatum peccato: quos Deus iustè tradidit in reprobû sensum, quorum opera omnino despi- ciuntur, nec immeritò: qui enim nõ colit Deum Deiq; prouidèiam, indignus est vt à Deo protegatur. Animaduerte paucis prouidentiam Dei esse quandam rationem eorum quæ ad finem diriguntur. Hæc autem ratio in mente diuina præexistit, qua re- guntur omnia, secundum illud Sapientiæ, Tu autem pater gubernas omnia proui- dentia. Nec diuina prouidentia imponit necessitatem rebus, nisi quarum causæ sunt necessaria. Si enim Deus disposuerit vt quidpiam necessariò eueniat, non addubito quin necessariò eueniet: si autem contingenter disposuerit, & contingenter eueniet. Sed satis est hæc attigisse. *Vbi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates, & sermones in- numeri, tu verò Deum time.* Quàm vanum sit incumbere somniis, & absurdissimis somniorum deliramentis torquere animum, nemo nescit. Nec obsident hominem somnia, nisi sensum habeat potissimùm variis & confusaneis speciebus siue simula- cris obrutum. nobis frequenter earum rerum obrepunt somnia, quibus vexamur, sed cum anima per nocturnam quietem variis fuerit agitata terroribus, debet prorsus phantasmatum deliria, & puerilia somnia contemnere. Verùm huiusmodi visa, & inaudita somniorum ludibria animo curis vacuo concoquuntur & abeunt. Plurimû nobis præstant adiumenti ad hæc expellenda, integra Dei religio, & sanctus timor. Vix labi potest & malè perire, qui sub oculos timorem Dei sæpissimè ponit. Ostèdit Ecclesiasticus commoda quæ nobis ex timore Dei contingunt, *Qui timetis Dominû, Ecclesi. 2.* credite illi, & non euacuabitur merces vestra. *Qui timetis Dominum, sperate in illû, & in oblectationem veniet vobis misericordia. Qui timetis Dominû, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra. Et rursus, Qui timent dominum, inquirèt quæ bene- placita sunt ei, & qui diligunt eû replebuntur lege ipsi. Qui timet dominû, præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas. Qui timent dominû, cu- stodiunt madata illius. Si videris calumnias egenorum & violenta iudicia, & subuerti iusti- tiam in prouincia, nõ mireis super hoc negotio, quia excelsio excelsior est alius, & super hos quoque eminentiores sunt alij, & insuper vniuersæ terræ rex imperat seruienti.* Ecclesiastes tacitè respondet cuidam quæstioni, quæ suboriri poterat, Si diuina sit prouidentia, nec hu- mana fato regantur negotia, quare iusti sustinent calumniam? & quare iniqua fiunt in toto orbe iudicia? & Deus quem dicis rebus omnibus prouidere, nõ vlscitur hor- renda, quæ sub sole fiunt, scelera? Excelsus, inquit, super excelsum. Deus hæc respicit, qui Angelos suos super iudices & reges terræ posuit, qui possunt vtique prohibere iniustitiam, & magis in terra valere, quàm quæuis hominû potestates. Sed quia Deus seruat in extremo iudicio supplicia malis irroganda, aut quòd acerbius in illos ani- maduertet, idcirco differt sententiam, & tarditas vindictæ compensabit supplicium. Esaias acerbè in illos inuehitur, qui causam pupilli contemnunt. Pupillo, inquit, nõ *Esaia. 1.*

- Jacobi 2. iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad illos. Beatus quoque Iacobus in sua epistola, illis succenset, qui pauperes à Deo electos, opprimunt. Nonne, inquit, Deus elegit pauperes in hoc mudo, diuites in fide, & hæredes regni quod repromisit Deus diligentibus se? Vos autem exhonoraftis pauperum. Nonne ipsi blasphemant bonum nomen quod inuocatum est super vos? Et hæc Dauid de iniustis & iustis dicit, Psalm. 36. Iniusti punientur, & semen impiorum peribit: Iusti autem hæreditabunt terram, & in seculum seculi inhabitabunt eam. *Auarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis: & hoc ergo Vanitas. Vbi multæ sunt opes, multi & qui comedunt eas. Et quid prodest possessori, nisi quod cernit diuitias oculis suis?* Hæc vix explicatione indigent, & iam aliubi declarata sunt. Laborat auarus morbo incurabili, authore Philosopho 1. capite 4. Ethicorum. Et auaritia magis est insita hominibus, quam prodigalitas, plerique nanque magis sunt cupidi pecuniarum, quam ad dandum procliuës.
- Esaiæ. 56. Et his coherent quæ dicit Esaias capite 56. Omnes in viam suam declinauerunt, vnus quisque ad auaritiam suam à summo vsque ad nouissimum. Sed quis eo miserior inueniri potest, qui conquisitis abundè diuitiis satiari non potest, nec vnquam suis oblectatur bonis? Quis non illum censeret prorsus ab humanitate alienum, qui non sibi opes comparat, sed ventricolis & lupis? Pecuniosi olim authore Cicerone non vituperabantur: qui id nominis sibi asciscabant quod plura habuissent peculia, id est pecora. sed paulatim nomen per abusionem ad aliud deuolutum est. Hac sola ducitur gloria auarus & diues, quod oculos suis opibus pascat, nec quicquam putat esse beatius, quam ingentem suarum diuitiarum cumulum intueri: sed quanto magis augetur eius fortunæ, tanto pluribus indiget ministris, qui partas deuorant diuitias.
- Dulcis est somnus operanti, siue parum, siue multum comedat: saturitas autem diuitis non sinit eum dormire. Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: diuitiæ conseruatæ in malum domini sui, pereunt enim in afflictione pessima. Generauit filium qui in summa egestate erit. sicut egressus est nudus de utero matris suæ, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Miserabilis prorsus infirmitas: quomodo venit, sic reuertetur. Quid ergo prodest ei quod laborauit in ventum? Cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris & in curis multis, & in ærumna atque tristitia.* Facile obrepit fomnus ei, qui diurnum tolerauit æstum, & corpus aut animum moderato labore exercuit. At ediuerso, qui ex indefessis curis & vigiliis nihil fructus sibi conciliat, sed semper incumbit operi, vt auidius accumulet opes, non potest somno suos fouere labores, nec intermittere. Siue enim comedat, siue bibat, animum habet anxietati & sollicitudini immersum. Illis maledictionem imprecatur dominus dicens, Vt vobis diuitibus, quia recepistis consolationem vestram. Aliud ægretudinis & languoris genus etiam pessimum, expertus est Ecclesiastes, quod opes cû iactura domini & periculo vitæ partæ sunt, quas mortem oppetendo, non potest secum deferre. Torquetur vehementius diues, quod summo cum mœrore genuerit filium, quem ignorat an futurus sit sapiens, vel stultus: an conseruabit opes sibi acquisitas, an potius cõsumet & deuorabit, & in maximam tandem incidet paupertatem: quam obrem præclare dixit Ecclesiasticus, capite 11. Ante mortem ne laudes hominem quenquã. quoniam in filiis suis agnoscitur vir. Minus debuit ille desudare, quod ab utero materno nudus egressus est, nec quicquam in hunc mundum attulit, & nudus in puluerem reuertetur. Quod expressit, Iob 1. capite, dicens, Nudus egressus sum de utero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Quid illi vnquam profuit in ventum laborasse, & suum panem amaritudine conditum, etiam in deissimis huius mundi tenebris comedisse? Quid calamitosius, quam floridam ætatem casto labore, & multis doloribus transigere? Quid denique miserius, quam diuitum opes in multis etiam laboribus immitti & decrefcere? Marcidorum verò & pauperum facultatulas nimio labore erigi?
- Ecclesi. 11. Audi quæso quid dicat Ecclesiasticus capite 11. Est homo laborans, & festinans, & dolens impius, & tanto magis non abudat. Est homo marcidus egens recuperatione, plus deficiens virtute, et abundans paupertate, et oculus Dei respexit illum in bono et erexit eum ab humilitate ipsius, et exaltauit caput eius, et mirati sunt in illo multi, & ho-

& honorauerunt Deum. Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas à Deo sunt. *Hoc itaque visum est mihi bonum vt comedat quis & bibat, & fruatur lætitia ex labore suo, quo laborauit ipse sub sole numero dierum vitæ suæ, quos dedit ei Deus, & hæc est pars illius. Et omni homini, cui dedit Deus diuitias atque substantiam, potestatemque ei tribuit, vt comedat ex eis, vt fruatur parte sua, & lætetur de labore suo, hoc est donum Dei. Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ, eo quod Deus occupet deliciis cor eius.* Si calamitosa sit illius vita, qui in carcere huius mundi vescitur pane multis commixto suspiriis, doloribus & molestiis, melius erit perfrui opibus nostra industria partis, vnà cum honesta voluptate & lætitia, & agnoscere optima Dei beneficia nobis collata. Et licet nostro labore, solertia, nostrisque studiis multas nobis comparemus diuitias, nihil tamen absque diuino præsidio conati sumus. Dic superbe, vnde tibi industria, mentis acrimonia, & ingenij perspicacitas, nisi à Deo optimo, à quo proficiscitur omne datum optimum, & omne donum perfectum? Nec tuis viribus potes pedem vnum mouere, aut attollere faciem in altum, nisi Deus voluerit. Quod si cibus corporalis sit donum Dei, fortiori argumento cibus spiritalis. Nec possumus caufari, omnia nobis videri mœstissima, neque nobis à Deo concessum esse, vt lætam agamus vitam, & anxias pellamus curas, quod nos acerbè torqueat recordatio nostræ vitæ breuissimæ. Nam Deus facit nostro corde deliciis occupato, ne nobis veniat in mentem permolesta illa seculi breuissimi cogitatio.

Argumentum sexti capitis.

V Idit & Ecclesiastes perniciosum ac nouum, sed frequentissimum humanæ vesaniæ morbum, per omnium viscera repentem, & vbique grassantem. Ea scilicet Auarum laborare stultitia, vt nulla suarum opum voluptate perfruatur, tametsi diuino munere præclatas rerum terrenarum fortunas obtinuerit: sed peregrinis, barbaris & ignotis hominibus, suas facultates relinquit insumentas, & deuorandas. feliciores illo existimat abortiuum, qui multis ditatus & bonis & liberis, absque vlla suarum diuitiarum voluptate decessit insepultus, cuius nomen facili obliuione obscurabitur, nec pauperem antecellet in reddenda vitæ ratione.

Caput sextum.

Est & aliud malum quod vidi sub sole, & quidem frequens apud homines, Vir cui dedit Deus diuitias & substantiam & honorem, & nihil deest animæ suæ ex omnibus quæ desiderat, nec tribuit ei potestatem Deus vt comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. *Hoc Vanitas & magna miseria.* Demirari non satis possum recordiam hominum & amentissimam stultitiam, tum in ambiendis honoribus, tum in aucupandis summa diligentia pecuniis, vt cùm à Deo summos honores & cumulatisimas diuitias obtinuerint, quibus posset anima iucundissimè perfrui, gestire & oblectari, densis auaritiæ tenebris occæcati, sinant extraneos, & hostes sibi inimicissimos, suis voluptuari, lasciuire & deliciari diuitiis. Quis non aliquando hoc laborauit morbo? Quis denique non suo parcit stomacho, vt grassatorum & militum ventres omnium voracissimos farciat, & ad nauream vsque satiet? Abstinet agricola ab esu delicatissimi caponis & perdicis, vt aliquando inuitus suorum bonorum gregariis militibus prædam faciat. Sinit Deus vt aliquando auarus sui vitij miseriam agnoscat, & deploret suam vitam perditissimam. Quid miserius, quam nostra culpa in extremam redigi inopiam, & stultissima paritate famelicam agere vitam? Nec in Deum oblatres, si auaritia contabescas, & si Deus non tibi tribuat potestatem vtendi tuis bonis, tametsi à Deo profecta fuerint. Nam inexplebilis tuæ auaritiæ cupiditas meruit, vt Deus tibi adimeret facultatem

fruendi tuis bonis. Nec te deserit, nisi prius eum deserueris. Potest & hoc spiritalem sectando intelligentiam de Israel intelligi, quod dederit ei Deus legem, prophetas, testamentum & repromissiones, à quo tamen propter ipsius superbiam, calumnias & ingratitude, abstulit regnum, & dixit sceleratissimis veri hæredis interfectoribus, Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem verò ceciderit, conteret eum. Et bona Iudæorum translata sunt ad Gentiles, & peregrinum populum, ut videant illi infelicissimi bona sua, & non fruuntur. Ausim dicere, & quidem tutò, arborum, esse arborem ficulneam, in qua Christus non reperit fructum sed folia tantum, cui maledixit dicendo, Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum, & arefacta est continuo ficulnea. *Si genuerit quisquam centum liberos, & vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit, & anima illius non utatur bonis substantiæ suæ, sepulturæque careat, de hoc ego pronuntio, quod melior illo sit abortiuus. frustra enim venit & pergit ad tenebras, & obliuione delebitur nomen eius. Non vidit solem, neque cognouit distantiam boni & mali, etiamsi duobus milibus annis vixerit, & non fuerit perfructus bonis.*) Hyperbolicè dicit, Si quisquam genuerit centum liberos: ac si diceret, si multos genuerit liberos. sicut prius dixit, Infinitus stultorum numerus, & infinitus numerus populi, perinde ac dixisset, Multi sunt stulti. Præfert Ecclesiastes hoc in loco abortiuum avaro, sicut prætulit illum qui nondum est natus, & viuenti & mortuo. Nam abortiuus nec mala vidit nec bona, iste verò cum bona possederit, semper tristitia & vana cogitatione excruciatu est, magisque requiem habet abortiuus quam avarus: cui ne quidem vnus lætitiæ dies contigit, sed mœrore confectus, & bonorum congerendorum incendio adustus, semper languit: ambo tamen æquali fine rapiuntur, dum hic & ille simili morte subtrahuntur. Sed præferendus est avarus abortiuo, si à suo resipiscat vitio. Nam sui sceleris poenitentia ductus, hinc ad cælum demigrabit, non autem abortiuus. Quod autem dicit avarum caruisse sepultura, potest intelligi, quod diues ille non cogitans de morte futura, sed solum de possessionibus acquirendis, cum ad exitum vitæ peruenit, de extruendo sibi sepulchro cogitat: siue quod propter suas diuitias, inciderit in manus prædonum, quorum insidiis callidè circumuentus, periit & abiectus est insepultus. Siue melius, quod coniectus in carceres huius mundi, nihil vnquam præclare egit, ut apud posteros sui memoriam relinqueret: & licet multos vixerit annos, non tamen satis exactè potuit perpendere discrimen inter bonum & malum: qui enim suis bonis nunquam fruitur, nec lætam agit vitam, quidnam sit honestum, & bonum prorsus ignorat, & sua dignus est avaritia, ut in voratrinam pecudum proiciatur, & fiat præda & esca coruis & canibus. ille ea laborauit sub sole stultitia, ut atras huius seculi tenebras ingressus, nunquam viderit solem, nec splendidam lucem, nec lætitiæ, & voluptates, quibus perfrueretur. Nec vnquam solem iustitiæ videbit, si iisdem ut consuevit volutetur sordibus, quem conspicient liberales, & in omnes beneficentia propensissimi. *Nonne ad vnum locum properant omnia? Omnis labor hominis in ore eius, sed anima eius non implebitur bonis.*) Si spectemus facinus hominis, & grande scelus à primo homine diuinæ beneficentiæ ingratisimo admissum, non absurdè dicemus omnia progredi ad vnum tenebrarum carcerem, & ad hunc spectare locum. quod ià dixerat Ecclesiastes, *Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum? Omnia etiam corruptibilia, de quibus congruentius differit, contendunt in vnum locum, scilicet in terram, à qua desumpta sunt. & hæc visa sunt capite 3. huius operis. Aut forsitan melius, & antiquos patres & in fide Christi ac fonte baptismi renatos, properare ad vnum & idem Dei iudicium, in quo tyrannus non præferetur his, quos gladio, minis & tyrannide oppressit. Nec Rex suis subditis, nec sapiens stultis, nec diues pauperi. Etenim indicetur omnibus sui laboris iudicium. Nec vllius hominis quantumlibet diuitis, aut sapientis accipietur persona. sed æqua lance librabuntur omnium opera: & reddet unicuique filius hominis secundum opera eius. Nec hypocritæ vtrices Dei manus effugient, nec genimina viperarum*

perarum fugient à iudicio gehennæ. Tunc scandalizabuntur multi, & inuicem tradent, & odio habebunt inuicem. Sicut autem in diebus Noe, ita erit & aduentus filij hominis. sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes vsque ad eum diem, quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt, donec venit diluuium, & tulit omnes: ita erit & aduentus filij hominis. Nonne igitur frustra, tuo ore tumido, tuos extollis labores? Nonne perperam de tuis vigiliis, erumnis, & afflictionibus conquereris? Multum desudasti, fateor, & alisti: sed quid tibi prodest corpus reddidisse emaciatum, & tuo laborum pistrino infinitos dolores, ac corporis & animi morbos peperisse? Nonne miser melius tibi fuisset animam tuam honestissima tuorum bonorum voluptate satiasse? Intellige omnium operam & laborem ore consumi, & attritum dentibus, à ventre absorberi. Vna deuoras horula, quod anxie multis diebus à te conquistum est. Quid tuo stomacho & ore voracissimo voracius? Nec tamen tuo farto corpore, fatiatur anima. Prius pascis, more porcorum, corpus quam animam, quam ut puto, existimas simul perire cum carne. Nonne tuam ventris ingluuiem sanctissima Pauli monitione aliquando castigabis? Esca ventri, & venter esca, & hunc & hanc Deus destruet. Audistin quod dicit Christus, *Primum quærite regnum Dei, & omnia adiicientur vobis. Neque enim si manducauerimus, abundabimus: neque si non manducauerimus, deficiemus. Non intelligis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur. Quid habet amplius sapiens à stulto? & quid pauper, nisi ut pergat illuc ubi est vita? Melius est videre quod cupias, quam desiderare quod nescias. Sed & hoc vanitas est, & presumptio spiritus.*)

Ponat sapiens tumidum arrogantiae supercilium, suaque omnia despiciat, ut æternam aliquando vitam indipiscatur. Nec ex eo pauperem & indoctum contemnere debet, quod sui ingenij acrimonia longè plura nouerit quam stultus. grauius enim subibit tormentum, si dono sapientiæ insolescat: nec diuturniorem sibi potest polliceri vitam, quam pauper & pannosus, qui sola hac spe oblectari debet, quod paupertate sui spiritus, & summa humilitate, ad coelestem beatorum vitam properabit, ad quam nulli concessum est spatiosa & latissima via contendere: sed duntaxat arcta & angusta. Sequuntur Christum qui est vera & tutissima vita, rerum humanarum contemptores, & qui relictis suis parentibus, ac abiectis magno animo possessionibus, ad vexillum & crucem Domini anhelando, solum in suis infirmitatibus gloriantur, & se existimant beatos fore, si rebus optatis aliquando fruuntur, & diuinam intueantur essentiam, cuius conspectu fatiamur. quod dicebat David, *Satiabor domine cum videro gloriam tuam, & longè beatius est videre quod cupimus, quam desiderare quod nescimus.* Nam in illo mens est quieta, & in illo finis constitutus: in hoc verò, anxius labor, & ad capeffendam disciplinam conatus. Et is melior est qui cuncta prouidet, quam ille cui nihil placet, nisi quod ipse fecerit, quo nihil est deterius, & omni vento inanius. Hoc morbo laborant doctissimi quique, & maximè disciplinarum omnium helluones edacissimi, ut nullis vnquam literis fatiari possint: torquentur enim se nescire quod summopere desiderant. Sed quid hoc fumo vanius? *Qui futurus est, iam vocatum est nomen eius, & scitur quod homo sit, & non possit contra fortiozem se in iudicio contendere.*) Stultissimum cenfeo curiose sciscitari quo nomine appellari debeat Socrates aut Plato, aut quiuis alius hominum. Nam diuina rerum præscientia, hanc anxiam & perplexam cogitationem præuenit. Nouit enim Deus ab æterno quo nomine creatura vocari debeat. Dicit enim Esaias, *Qui educit in numero militiam eorum, & omnes ex nomine vocat. Sunt & in Deo idæ & rationes, quare vnumquodque sic factum sit, nec eius præscientia tollit liberum arbitriū, nec prohibet quo minus rebus designentur nomina. Etenim Deus optimū primo homini contulit beneficiū, ut cuncta animalia suis nominibus vocaret. Nec aliunde quam diuinitus nouit Elizabeth, quod eius filius quem peperit in senectute, vocaretur Ioannes, nec etiam pater eius Zacharias, qui postulans pugillarē, multis reclamantibus scripsit, dicēs, Ioannes est nomen eius. Nec addubitant docti, quin Elizabeth, ut prophe-*

Matth. 21.

Ibidem.

Matth. 16.

Matt. 24.

1. Cor. 6.

Matth. 6

1. Cor. 8.

Matth. 15.

Matth. 7.

Ioann. 14.

Lucæ 14.

Esaia. 40.

Gene. 22.

Lucæ. 2. tiffa, indicauerit illud nomen, aut quòd Ioannes diuino afflatus numine, sibi indiderit nomen, matricque suæ communicauerit donum propheticum. Appositissimè cohærebunt Christo, quæ hîc dicuntur de impositione nominum, antequam quis in materno vtero concipiatur, cuius nomen in circuncisione, consummatis ab eius natiuitate octo diebus, vocatum est Iesus, quod vocatum est ab Angelo, priusquam in vtero conciperetur. Huic nomini syncera fide & charitate adhærentes saluantur. Nô enim aliud nomen sub cœlo datum est hominibus in quo oporteat nos saluos fieri.

Act. 4. Et quatenus homo est, minor est patre, cui omnia sua subiecit, eiusque voluntatem adimpleuit, nec vnquam studuit inani studio, secretissima Dei iudicia perquirere, licet quatenus Deus, nouerit omnia, & omnipotentiam obtinuerit. Quod autem dicit Ecclesiastes stolidum esse contra fortiorem se in iudicio rixari & contendere, non dissimile est his, quæ dicit Christus in Euangelio Matthæi, Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo, ne fortè aduersarius tradat te iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris: Amen dico tibi non exibis inde donec reddas nouissimum quadrantem. His consentanea sunt, quæ dicit Ecclesiasticus, Non litiges cum homine potente, ne fortè incidas in manus illius. Non contendas cum viro locuplete, ne fortè econtrà constituat litem tibi: multos enim perdidit aurum & argentum, & vsque ad cor regum extendit & conuertit. Plerunque accidit vt finant pauperes, sua omnia perire bona, quòd non audeant in fallacissimo & corruptissimo hominum iudicio, conferere manus cum diuitibus, qui iudicum ingenia & oculos, summis muneribus occæcant. Dic pauper, cur taces? cur non tibi patet aditus ad domum iudicis? inopia, dices, me à conclauis excludit: furca plector, si velim de diuite, imò raptore meorum honorum, apud iudicem conqueri, pecuniæ & numerosissimi diuitum nummi, meam causam etiam iustissimam obtenebrant, aut ad diem extremi iudicij, in quo meæ querimoniæ rationem sum habiturus, protelant & differunt. dicunt aliqui Ecclesiasten, innuere hominem frustrà in extremo iudicio cum Deo còtendere, quem scit seipso esse longè iustiorum & fortiorem: & temerè conqueri de eius iustitia, quòd hunc ad æternam mercedem vocat, illum verò ad inferos detrudit. in vanum disputas & altercaris. quod enim meruisti, tibi rependit. *Verba sunt plurima, multamque in disputando habentia vanitatem.*) Si cohæreant subsequentiæ præcedentibus, nec absurdè cohærent, huc tendunt diuina Ecclesiastæ verba. rixositas & garrulas quorundam caudicorum, & patronorum conflictationes. quibus plerunque se mutuò mordent, & suâ famam dilacerant quæstus consequendi gratia. derisui haberi, & stultissima vanitate intercipi, nisi velis hæc in vniuersum interpretari de ineptissimis quarundam disputationum deliriis, & infantissimis concertationibus, in quibus vincunt clamorissimi, & qui Stentorea voce auditorum aures obtundunt. Hæc, mera putat Ecclesiastes somnia, imò somniis vaniora. Pugnēt si velint sophistæ argutissimi in Ecclesiasten, quem non facilius superabunt, quàm veritatem, nec ægreferas quæso si audias ab optimo concionatore, tua corrigi scelera: desine altercari, & ineptire, futillissimas & inanes quæstiunculas, tanquam Syreneos scopulos deuita, & da operam, vt vni sanæ doctrinæ studio, te aliquando addicas & in sacris literis consenescas. Possumus & hunc locum edifferere de illis, qui in multiloquio offendunt, & quo pluribus altercantur verbis, eo magis suam produnt infantiam.

Argumentum septimi capitis.

Nihil stolidius, nihil denique amentius quàm imbecillitate nostri ingenij, vel le sublimia rerum occultissimarum arcana penetrare, & ad amussim cõprehendere, cum vix possimus crassa & stupida nostræ mentis hebetudine, quid nobis conducatur, intelligere. Expēdamus & prudentius summas nostræ vitæ arumnas, labores,

labores, & infinita nostræ animæ discrimina, nosque magis occupet luctus quàm risus. Quammaximas agamus gratias illis, quorum monitis & cohortatione à vitiis respicimus. Nobis temperemus ab ira, nec obmurmurent fœtidissima scelerum nota sordidati, si diuina gratia destituantur. Amplexemur aduersus turbulentas mundi procellas, vnicum sapientiæ studium, quo captiosas hominum argutiolas eludere possimus.

Caput septimum.

Vid necesse est homini maiora se quærere, cum ignoret quid conducatur sibi in vita sua, & numero dierum peregrinationis suæ, & tempore quod velut vmbra præterit? Aut quis ei poterit indicare, quid post eum futurum sub sole sit? Omnium, nisi me fallat opinio, stultitiam arguit, increpat & insectatur, qui curiosius abditissimas rerum omnium causas, quas solus Deus agnouit, suis ingenijs, suoque marte intelligere volunt. dolent perperam, si imperscrutabilia Dei iudicia, voluntatem, consilia, & præscientiam non planè cognouerint: quorum deliria mordicus infixæ animo, duplici ratione eludit & subuertit. Si enim homo sit nescius eorum quæ sibi conferunt in vita, facilius ignorabit sublimia Dei cogitata, & quæ vires sui ingenij exuperant. Adde quòd si eum lateat, quid futurum sit postquam è vita decesserit, & quo tempore ab hoc domicilio demigrabit, fortiori argumento, quæ à sola Dei sapientia & voluntate pendent, ignorabit. non ægreferat se repere humi, nec doleat, quòd permolestum istarum tribulationum carcerem ingressus non possit lutulenta corporis sarcina prægrauatus, res diuinas syncerè contemplari. Audi lubenter, vt tua deferuescat iracundia, & ne altiora te inuestigaueris, quod dicit Ecclesiasticus, Sapientiam Dei præcedentem omnia, quis inuestigauit? Et apertius aliubi te monet, ne sublimiora Dei mysteria perscruteris, Altiora te, ne quæsieris, & fortiora te, ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius, ne fueris curiosus: non est tibi necessarium ea quæ abscondita sunt videre oculis tuis. Nónne etiam Deus reprehēdit Moysen, quòd vellet in terris diuinam intueri gloriam? cui dixit, Non poteris videre faciem meam, Exod. 33: Nam quærebat ille sublimiora se. Et prudenter nos monet Paulus ad Romanos, ne plus sapere velimus quàm oportet, Nô plus, inquit, sapere quàm oportet, sed sapere ad sobrietatem. & rursus, Alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nónne Christus acriter repulit matrem filiorum Zebedæi, & eius liberos, quòd maiora se quærerent? adorans Christum dicebat illa, Dic vt sedeant hi duo filij, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo, & respondens Christus discipulis illis, qui ad hoc munus à Christo extorquēdum, matrem impulerant, dixit, Nescitis quid petatis. Nescit etiam quid petit, qui primas honorum partes, aut summos magistratus, aut præclara officia, quibus iudicant omnes eum esse indignum, efflagitat. nónne altiora se petit? Mihi rectè visus est dixisse Socrates Philosophorum fons vberimus, cum ad ethicam transiret, Quæ supra nos, nihil ad nos. quo documento cõmonemur, vt omissis rebus sublimioribus, circa humiliora versetur. Quòd autè dicit Ecclesiastes, Tépūs nostrū velut vmbra præterire, indicat nihil homine fragilius, qui à tenuissimo filo pendet, quod citius dicto dirupitur. Huic cohæret sententiæ, quod in Sapientia scriptum est, Vmbra enim transitus, est tempus nostrum, & non est reuersio finis nostri, quoniam cõsignata est, & nemo reuertitur. *Melius est nomē bonū, quàm vnguenta pretiosa, & dies mortis, die natiuitatis.*) Spirant vnguenta exquisitissima, quodā téporis momento fragrantissimum odorem, quo nihil est naribus suauius, nec tamen semper idem oblectamentū habent, sed sensim emoritur & putrescit: optimum autem nomen ab honesto virtutū studio cõparatum, natiuam semper gratiam retinet, & nullo ætatis senio emarcescit. Non longè hinc euariat, quòd in Prouerbiis dicit Salomon, Melius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ: super argentum & aurum gratia bona. Et longè expetibilius est,

Ecclesi. 1.
Eccle. 3.

Exod. 33.

Roma. 12.

Matth. 20

Socrates.

Sapient. 2.

Prou. 22.

è carcere corporis egredi, & turbidis perturbationum fluctibus carere, quàm in hoc miserrimo seculo, huiusmodi molestiis afflicti. *Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij, in illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuens cogitat quid futurum sit.*) Sanè optabilius est ad exequias funeris proficisci, quàm ad domum voluptatis & conuiuij. Agnosces exemplo mortui tibi sub oculosposito, deas fatales nulli quantumuis diuiti & sapienti, parcere: viso etiam tetricæ & pallidæ mortis speculo, tibi subit in mentem, futuri ab hoc mundo digressus recordatio: & inspecto præfenti cadauere, tuam domas superbiam, commoueris plurimum ad detestandam ventris ingluuiem, magisque animo versas tuam fragilitatem, bulla fragiliorem. In domo verò cupediarum, lætitiæ & lautissimi conuiuij, si quid timoris aliquando habueris, amittis, anxias pellis curas, nec te minacissima mortis spicula terrent, quæ citius te ferit quàm putabas. Nec vnquam Ecclesiastes voluptatem cunctis rebus anteponendam esse censuit, vt plerique malè existimant, sed conferendo lætitiæ & voluptatem auaritiæ, & nimie parcitati, melius esset tantillo tempore perfrui bonis cū lætitiâ, quàm immodicis congerendarum diuitiarum curis & doloribus angere & diuexari. Animaduerte tamen Christum in Euangelio præferre luctum gaudio: Beati, inquit, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. & Væ vobis qui ridetis nunc, quoniam lugebitis & flebitis. *Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus, corrigitur animus delinquentis. Cor sapientium vbi tristitia est, & cor stultorum vbi lætitiâ. Melius est à sapiente corrigi, quàm stultorum adulatione decipi: quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti: sed & hoc vanitas.*) Incutiunt nobis timorem, qui nostris vitiis irascuntur, quorū tristi & mœstissimo vultu, plerunque nostram ingemiscendo agnoscimus culpam: fatemur, vt eorum iram leniamus, nos deliquisse. quòd si tristitia afficiamur conspectis aliorum erratis, multo magis debemus nostra detestando scelera, pro rebus à nobis turpiter gestis tristari. Ad hunc locum edisserendum, dicit Hieronymus, Risus dissoluit sapientem, ira corripit & emendat. cor sapientis non discedit à domo luctus. 1. Reg. 16. Luxit Samuel regem Saulem omnibus diebus vitæ suæ. & luxit Paulus eos qui post 2. Cor. 12. varia peccata, noluerunt agere poenitentiam. Sapiens igitur mœrore confectus, properat ad domum improbi, vt eum ad resipiscentiam adducat, & propria velit deflare peccata: qui verò hominum vitiis adulatur, parat gladium quo iugulentur, & neminem sua assentatione ad poenitentiam prouocat, sed potius ad assuescendum pristinis improbæ vitæ moribus. Nec aduersantur quæ hîc commemorat Ecclesiastes de ira, uangelicis disciplinis, in quibus dicit Christus, Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. nam id putat Chrysostomus intelligendum, sine causa: non enim licet absque causa subirasci, nec in ebullientem iracundiâ furere debemus, tametsi non existimet Hieronymus addendum, Sine causa. sed de hac controuersia aliubi fusius loquitur. Psalm. 4. Si nullo modo licet irasci, temerè dixisset Dauid, Irascimini & nolite peccare. & Paulus, Sol non occidat super iracundiam vestram. Aristoteles primo libro Magnorum moralium laudat subirascentiâ, vituperat autem iracundiam & 4. Ethicorum dicit mansuetudinem esse virtutem oppositam iracundiæ & vacuitati iræ, licet enim irasci pro quibus oportet, & quantum oportet, & vt oportet. Admonet subinde Ecclesiastes vt lubenter patiamur ferulam sapientis, nec iniquo feramus animo, nos ab optimo præceptore corrigi: multo enim præstat subducere manum ferule, & aliorum censuris vapulare, quàm blanda adulatione, qua nihil est adolescentiæ peccati. Prou. 27. stilentius ac nocētius, decipi. Nec dissimile huic sententiæ videtur quod in Prou. dicitur, Melior est manifesta correctio, quàm amor absconditus. Meliora sunt vulnera diligētis, quàm fraudulenta oscula odiētis. & aliubi Pro. 3. te monet ne abiicias disciplinam domini tui, nec deficias cū ab eo corripieris: quæ enim diligit Dominus, corripit. Et quæ admodum spinæ ardentes sub olla, solum stridorē & insuauem sonitum emittunt, quo nullus oblectatur, ita solum dissolutus stulti risus, & scurræ cachinnus, stridet & citius aura tenui disparet, & perit, nec quenquam nisi cui placet immodicè, delectat. Vereor ne plerunque risus misceatur dolore, & extrema gaudij luctus occupet. Prouerb.

Prouerb. 14. *Calumnia conturbat sapientem, & perdet robur cordis eius.*) Qui nititur perfectam sapientiæ disciplinam, quæ probitate morum carere non potest, assequi, capitali prosequitur odio imposturas hominum, & calumnias subdolo mentis artificio excogitatas: irascitur & acriter illis, qui aut amicitia, aut fauore, aut donis, inuiolata æquitatis iura subuertunt, & de gradu iustitiæ deiiciunt, quo nihil sanè scelestius, nihil denique reipublicæ perniciosius: & qui desiderant sub honestissimo iustitiæ sacramento militare, illique se totos addicere, cōspectis hominum sceleribus & calumniis, non possunt non dolere & conturbari. Et sapiens, de quo hîc differit Ecclesiastes, discipulus est sapientiæ nanciscendæ studiosissimus, quem si correxeris, non indignatur, sed gaudet: quod expressit Salomon in Prouerbijs, dicens: Argue sapientē, Prouer. 9. & diliget te: nec potest homo optimis educatus disciplinis, equo ferre animo calumniatorum fautores, qui à recta æquitatis femita exorbitant, qui denique relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas, qui lætantur cū malefecerint, & exultant in rebus pessimis, quorum viæ peruersæ, & infames gressus eorum: sapiens autem perfectus & omnibus sapientiæ numeris absolutissimus (qui, teste Hieronymo, hoc in loco non exprimitur) nulla indiget argutione, nulla denique calumnia perturbatur, quem imperio dignum existimo. Eam enim sapientia maiestatem, & augustam dignitatem præ se fert, & iure sibi vendicat, vt reges doceat quo pacto imperare debeant. Per me, inquit, reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. nec qui in virum sapientissimum euasit, muneribus occæari potest, tametsi imperfectus sapientiæ discipulus, huiusmodi illectamentis irretiat, & perdat aliquando robur animi & fortitudinem cordis. Excæcant enim, vt dicit Moyses, munera etiam sapientum oculos. Afferit & Ecclesiasticus, multos aurum & argentum perdere, & vsque ad cor regum se extendere. *Melior est finis orationis, quàm principium.*) Qui attentè audiuit finem orationis, multa didicit, & perfectus euadit, qui verò auscultat solum exordiis, & orationis præludia audit, incipit solum discere. Meliores sunt in dicendo epilogi, quàm exordium: in illis finitur: dicentis sollicitudo, in hoc verò incipit. Quòd si sublimius Ecclesiastæ verba cōtemplemur, nostram scientiam dum hîc agimus, multis etiam partam vigiliis, arbitramur duntaxat esse quoddam tenue sapientiæ primordium: at vbi aduenerit quod perfectum est, abiiciemus quod imperfectum erat, & euacuabitur quod erat ex parte. 1. Cor. 13. *Melior est patiens arrogante.*) Multo melius est hominem esse patientissimum, quàm infano impatientiæ furore raptari. refrænanda est toto pectore impatientia, & furibunda commoti animi iracundia. Paulus nobis apertè indicat, quidnam emolumenti nobis adferat equabilis tolerantia, & in aduersis patientia. Tribulatio, inquit, patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit. & Iacobus, Probatio fidei vestræ patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet. Et hoc patientiæ specimen nobis perfecta erga Christum charitas exhibet. charitas enim patiens est, & benigna, omnia suffert, omnia sustinet. Agnoscas ex eodem Paulo, Deum omnium esse patientissimum, & patientiæ diuitiis affluere. An, inquit, diuitias bonitatis eius, & patientiæ & longanimitatis cōtemnis? Christum Rom. 2. habes vnicum patientiæ exemplar, qui cū malediceretur non maledicebat, cū pateretur non comminabatur. Et cū Pharisei dicerent eum esse à dæmone obsessum, non retaliauit iniuriam iniuria, sed simplici sermone respondit, Dæmonium non habeo. adde quòd cū illi improperebant, quòd in Beelzebuth principe dæmoniorum eiceret dæmonia, non mouit bilem neque stomachum, sed eos confutando, respondit, Si in Beelzebuth eicio dæmonia, filij vestri in quo eiciunt? Et cū quidam superbus & arrogans ei incussisset colaphum, vindictam contempsit, cui dixit, Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, cur me cædis? Nec deest nobis ratio ad suadendum, patientem esse meliorem arrogante. patiens fulmina fortunæ contemnit, & aduersa quæque tolerat: arrogans verò, minimis fortunæ fulminibus frangitur, & rebus aduersis facillè succumbit. Adhæc, patiens in rebus prosperis & D. iij.

Prou. 14.

Prouer. 9.

Prouer. 2.

Hieronymus

Prouer. 8.

Deute. 16.

Eccle. 8.

1. Cor. 13.

Rom. 5.

Iacob. 1.

1. Cor. 13.

Rom. 2.

1. Petr. 2.

Ioan. 8.

Matth. 12.

Ioan. 18.

ad voluntatē fluentibus, nihilo fit elatior: arrogans verò maximè insolefcit. Job mortalium omnium patientissimus inuicta animi constantia, & equabili rerum humanarum tolerantia, immortalē sibi gloriam peperit, qui liberis omnibūque fortunis amissis, satis habuit dicere, Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est. fit nomen Domini benedictum. Et licet grauiſſimo vulnere percuteretur à capite vsque ad pedes, & sederet in stercore, & putrefcēs vlcere, sanie flueret, vermibūque scateret; & acerbissimis dolorum tormentis excrucietur: nunquam tamen de summo patientiæ gradu deiici potuit, nec aduersus Dominum murmurauit. Nec Tobias rarum patientiæ exemplar, in rebus aduersis contristatus est contra Deum: qui excrementitia hirundinum fœce excæcatus, sinistrum illum casum tulit constantissimè. Et quis vnquam ipſo Eſaia tolerantior fuit, qui cū sub Manasse rege truculentissimo, ferra lignea in duas partes secaretur, atrocissimum illud tormentum constanter & sedatè pertulit? Ananias etiam, Azarias, & Miſael, in fornacem ignis ardentis coniecti, hymnum Domino ibidem cecinerunt, & glorificauerunt Deum, quòd nullum impatientiæ telum eos transfixerit, & illæsi incendium euaserint. Nec subtere possum nunquam satis commendatam Stephani protomartyris patientiam, qui cū lapidibus obrueretur, non solum percussoribus pepercit, sed de percussorum salute maximè fuit sollicitus. Syluam habes patientiæ in sacris scripturis. satis nobis fuit, pauca adduxisse exempla. *Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit.* Nec tamen prohibet Ecclesiastes, quo minus irascamur, & potissimū, cū scelera hominum corrigenda sunt: sed monet, ne igneus & repentinus vindictæ furor, nos ad irascendum impellat. plerunque enim iracūdia superbiæ iuncta, desiderat vltionem. Et huic cohæret sententiæ, quod dicit Iacobus, Sit autem omnis homo tardus ad iram: Ira enim viri, iustitiam Dei non operatur. intellige de ira incomposita & immoderata. Hanc enim stulti, & arrogantes in suo sinu fouent, qua in obuios quosque destomachantur & sæuiunt. Superbus, vt dicit Salomon, & arrogans, vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam. & alibi, Ira non habet misericordiam, nec corrumpens furor. & Impetum concitati spiritus ferre quis poterit? *Ne dicas, quid putas causa est, quòd priora tempora meliora fuere, quàm nunc sunt? Stulta enim est huiuscemodi interrogatio.* Illos deridet Ecclesiastes & arguit, qui tantum & authoritatis & honoris, suis temporibus detulerunt, vt putent, nescio quam superstitione & vana religione obnubilati, eos qui præſenti seculo viuunt, & florēt in optimis disciplinis, indignos esse vt cum ipsis conferantur. Laborantne philautia? non ausim dicere quòd omnino delirant. Videtur haud dubiè iniuriam facere Creatori vtriusque temporis, qui vetus seculum, præſenti anteponit. Virtutes siquidem bonos dies & diurnos efficiunt: vitia verò, malos. Nec dicas illos qui cum Mose & Christo vixerunt, longè præferēdos esse his, qui nunc viuunt. Nam plurimi illo tēpore fuerunt superbi, arrogantes, & increduli: nunc autem multi reperiuntur credentes, de quibus ait Saluator, Beati sunt qui non videntur & crediderunt. Quis nescit tempora Moyſi, legem habuisse non viuificantem, neque quempiam ex operibus illius legis iustificatum fuisse? At subsequētia tempora, Euangelium & legem gratiæ, nobis attulerūt. hoc tritum excuses erratum: sua quique laudant tempora, suum cuique pulchrum: sua habuerunt sophisticæ nugæ tempora, sua nunc habent bonæ literæ, quod debemus Deo optimo referre acceptum. *Vtilior est sapientia cum diuitiis, & magis prodest videntibus solem. Sicut enim protegit sapientia, sic protegit pecunia. hoc autem plus habet eruditio & sapientia, quòd vitam tribuit possessori suo.* Tametsi sapientia longè præcellat diuitias, maiori tamen gloria dignus est sapiens diues, quàm sapiens pauper. qui enim sapientiæ studia assequutus est, cui facultates defunt, potest quidem docere, & liberales profiteri disciplinas, sed interdum non potest præſtare quod petitur, minūque præclara molietur opera, quàm sapiens pecuniis instructus. etenim nummi, plurimum nobis præstant adiumenti ad scientiam comparandam. sunt enim pécuniæ, omnium nerui, quibus instruitur exercitus, extruuntur ædificia,

ædificia, & gymnasia, alitur familia, pecuniis nihil non arduum intentamus & molimur, quibus etiam foelix indiget. Nō enim, vt dicit Philosophus primo. Ethicorum, cap. 8. res aget præclaras, cui facultates defunt. & quemadmodum nos tuetur sapientia, ita & pecunia: & qui vtrisque bonis antecellit, dignus est vita, dignūque vt solem conspiciat. magis tamen & tutius nobis comparamus senectutis viaticum ab eruditione & disciplinis, quàm à pecunia: & quietior est vita & tranquillior ab honestis parta studiis, quàm à diuitiis. Et quo magis profundimus scientiæ thesaurum, eo magis crescit: at contrà in pecuniis & opibus, quo enim magis profunduntur, eo magis decrescunt. *Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere quem ille despexerit.* Hæc plurimum me mouent, & acrius excitant sceleratissimos quosque, qui densa suorum facinorum nube obnubilati, nullum existimant suæ improbæ vitæ censorem, & æquissimum iudicem. nec tamen diuina exulant sententia, nisi demeruerint exilium. Quid causæ est, vt nullis hominum monitis & precibus, ab improba consuetudine reuocentur? Superbia sanè, & mens in vitiis obstinatissima. Nec tamen prius à Deo despiciuntur, quàm Deum despexerint. Si dedita opera in lutum ceciderint, cur Deo improperant? cur sui supplicij vindictam quærunt? murmurabisne miser, si Deus te claudum, aut mutum, aut cæcum fecerit, hunc verò erectum, & expedita lingua differentem, & in rebus omnibus oculatissimum? Moyſi nempe ita loquitur Deus, Quis fecit mutū & surdum, videntem & cæcum? nōne ego Dominus Deus? & dicat, Cur cæcus & surdus & mutus ita creati sunt? & cætera his similia. Te flectet, velis nolis, Paulina illa sententia, Voluntati eius quis resistit? improperabisne Deo quòd Eſau, antequam nasceretur, odio habuit, Iacob verò dilexit? vtriusque præuidit merita aut demerita. Audi quidnā de inscrutabili huiusce rei iudicio dixerit Moyſi, Miserebor cuius misereor, & misericordiam præstabo, cuius miserebor. Idcirco concludit Paulus, Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. dicit enim Scriptura Pharaoni, Quia in hoc ipsum excitauit te, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annuntietur nomen meum in vniuersa terra. Ergo cui vult miseretur, & quem vult, indurat. Adducit & Paulus quod dicit Propheta, O homo tu quis es, qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? an non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Si velis scire, quare corrigi non potest, aut difficilè emendabitur, quem Deus despexit, promptam exhibebo rationem, Vas Christianæ religionis, infinitis oppletum fordibus, & potissimū liuida erga proximum iracundia, & iugi detractatione, est in causa. quod in eodem capite Paulus manifestissimè indicat, Quòd si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ apta in interitum, &c. Et prius idem expresserat, dicens, Secundum autem duritiam tuam & impoenitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei. & cohærent Ecclesiastæ verbis, quæ asseuerat beatus Ioannes in prima epistola canonica, vbi ita scribit, Qui scit fratrem suum peccare peccatum nō ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem. est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis. Explicat Augustinus tomo 10. sermone. 59. quidnam sit peccatum vsque ad mortem, vbi dicit, Peccatum ad mortem est, cū post agnitionem Dei, per gratiam Domini nostri Iesu Christi, quisque oppugnat fraternitatem, & aduersus ipsam gratiam, qua reconciliatus est Deo, inuidentiæ facibus agitur. Peccatum autem non ad mortem est, si quisquam non amorem à fratre alienauerit, sed officia fraternitati debita, per infirmitatem aliquam animi, non exhibuerit. Et libro primo Retractationum, capite 29. dicit de peccato ad mortem vsque perseuerate, si peccator in tam scelerata mentis peruersitate finierit vitam. Hoc autem peccatum existimo esse in spiritum sanctum, de quo dicit Christus, Quicumque dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro. Deus tamen ex se, suaque misericordia, paratus est omnibus lapsis suum præbere subsidium. *In die bona frueri bonis, & malam diem præcaue: sicut enim hanc, sic & illam fecit Deus, vt non*

Philosoph.

Exod. 4.

Rom. 9.

Malach. 1.

Exod. 33.

Exod. 9.

Eſaia 45.

Hier. 18.

Rom. 2.

1. Ioan. 5.

Augustin.

Matth. 12.

inueniat homo contra eum iustas querimonias. hęc quoque vidi in die Vanitatis meę.) Tibi confulit Eccleſiaſtes, vt dum honeſtam & tranquillam agis vitam, tuis fruaris bonis, nec excites in Deum querimonie tragędiam, quod creauerit bona & mala, & occasione mali à Deo creati, facilius corrueris: nam malum quod creauit ſiue afflictiō, tibi, ſi recte Dei voluntatem intellexeris, in bonum cedit. voluit Deus ne in proſperis effereris, aut inſoleſceres: nec in aduerſis deiiciaris. vt ſis quadrato firmior, & æquo omnia feras animo. Quod autem Deus creet bona, probationem habemus in Geneſi, Vidit Gene. 1. cuncta quę fecerat, & erant valde bona. & 3. cap. huius operis dicit Eccleſiaſtes, Cunc- Eccle. 3. ta fecit bona in tempore ſuo. Quod autem Deus creet malum poenę, non autē cul- Eſaię 45. pę, oſtendit illud Eſaię, Ego ſum Deus qui facio pacem, & conſtituo mala. Plura de hac re huc adferrem, niſi latius hoc tractaſſem negotium lib. 4. noſtrę Theoſophię cap. 14. *Iuſtus peribit in ſua iuſtitia, & impius multo viuut tempore in ſua malitia. Noli eſſe iu- ſtus multum, neque plus ſapias quàm neceſſe eſt, ne obſtupeſcas. ne impię agas multum, & noli eſſe ſtultus, ne moriaris in tempore non tuo. Bonum eſt te ſuſtentare iuſtum, ſed ab illo ne ſubtrahas ma- num tuam: quia qui timet Deum, nihil negligit.*) Suſpicantur Hebręi iuſtos pereuntes in ſua Leuiti. 10. iuſtitia, eſſe filios Aaron, Nadab, & Abiu, quod dum putarent ſe iuſtę agere, alienum ignem obtulerunt, à quo deuorati ſunt. Et impium longæuum in malitia ſua, Manaf- ſen dicunt, qui poſt captiuitatem reſtitutus in regno, longo deinceps vixerit tempo- Hieronym⁹ re. Hieronymus tamen edifferit hunc locum, de illis, qui conſtanti animo & æquiſi- ma iuſtitia, pro tuenda Chriſti religione & doctrina, non ſolum perdiderunt animam ſuam, prompto obſequio, verumetiam ſe obtulerunt tormētis. De illis dicit Chriſtus Matth. 10. in Matthęi Euangelio, Qui inuenit animam ſuam perdet eam, & qui perdidit ani- mam ſuam propter me, inueniet eam. Machabęi etiam pro lege Dei atque iuſtitia, viſi ſunt in ſua perire iuſtitia, & martyres qui ſanguinem fudere pro Chriſto: e contrario, qui ex illo tempore ſuillam carnem comederunt, & poſt aduentum Domini ſacrifi- cauerunt idolis ſuis, hi viſi ſunt in hoc ſeculo viuere, & propter ſuam malitiam per- Eſaię 57. feuerare longæui. Et cū enarrat illud Eſaię, Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo &c. dicit, Propter ſpeculatores cęcos & canes mutos, qui iſti paſtores ſunt neſcientes intelligentiam, nec præſentibus ſaturantur voluptatibus, ſed ſemper ſe præ- Matth. 27. parant ad futuras, iuſtus perit: de quo dicit vxor Pilati, Nihil tibi fit, & iuſto illi. De- inde monet Eccleſiaſtes, ne ſis æquo iuſtior. Illum exiſtimo nimis iuſtum eſſe, qui exacto & rigido iuſtitie iudicio, fratrum peccata non tam conſpicit quàm punit, qui- bus aliquando propter naturalem pigritiam aut ſtuporem mentis, aut ignorantiam, deberet indulgere, & veniam impartiri: in humana quippe eſt iuſtitia, non poſſe fra- gilitati hominum parcere. cū enim nullus ſit tam ſapiens, tamque perfectus, quin aliquando offendat. debemus in aliis infirmitatem agnoſcere, quam & in nobis ſen- Matth. 7. timus. Nō immeritō dicebat Chriſtus, Nolite iudicare, vt nō iudicemini: in quo enim Prou. 20. iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Noli eſſe iuſtus multum, quia pondus grande, & pondus paruum, abominatio eſt coram Domino. Audi quid te velit Paulus ad Ga- Galat. 6. lat. 6. Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiusmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum, ne & tu tenteris. Aut cū Eccle. 9. dicit Eccleſiaſtes, Noli effici iuſtus multum, nō notat iuſtitiam ſapientis, ſed ſuperbiã præſumentis: qui ergo ſit multum iuſtus, ipſo nimio ſit iniuſtus: multum enim ſe fa- cit iuſtum, qui dicit ſe non habere peccatum, aut qui ſe putat non gratia Dei, ſed ſua voluntate ſufficiente effici iuſtum: nec recte viuendo iuſtus eſt, ſed potius inflatus, pu- Auſtin⁹ tando ſe eſſe quod non eſt. Hęc Auſtinus tractatu 95. in Ioannem, exponens lo- Ioan. 16. cum illum, Cū venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iuſtitia, & de iudicio. quod ſi altius ſublimiora quęque aſſequi putes, maximo turbaberis ſtupore, inſigen- dam putes oculis tuam animi imbecillitatem. qui enim ſupra vires conantur, & ſu- perbo animo nihil non arduum intentant, & peſſimam agunt vitam, repentino exci- dunt fato, & vlticem Dei manum effugere non poſſunt, & moriuntur in tempore non ſuo: ſunt enim in cauſa, vt breuiſſimam agant vitam. Nouimus ex veteri inſtru- mento

mento Chore, & Dathan, & Abiron propter ſeditionem, aduerſum Moyſen & Aa- Num. 16. ron, repentino terrę hiatu deuoratos: & ad emendationem malorum, ante diem iu- dicij etiam in hac vita plurimos iudicatos. Quod verò ſubneſcit Eccleſiaſtes, Bonum eſſe ſuſtentare iuſtum, ſub omnium ponit oculos, propenſiſſimam erga iuſtos bene- uolentiam, quibus congratulari debemus: nec ſolum adnitendum eſt, eorum maie- ſtatem reuereri, verumetiam quę ab illis præclare geſta ſunt, admirari & ſuſpicere. Dementiſſimum putes, qui ſuam viro optimo & iuſtiſſimo denegat operam. ſi enim ab optimis viris & ſapientiſſimis, bonę pendeant literę, & illos literarum patrocini- o iuuari neceſſe eſt. Nihil porro euāgelica religione dignum exiſtimabis, niſi illud à ſyncero Dei timore proficiſcatur. Vis dicam? ſublato Dei timore, & omnia Chri- ſtianismi propugnacula ſubruere neceſſe eſt. *Sapientia confortauit ſapientem ſuper decem principes ciuitatis. Non eſt enim homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Sed & cū- ctis ſermonibus qui dicuntur, nec accommodes cor tuum: ne forte audias ſeruum maledicentem ti- bi. ſcit enim conſcientia tua, quia & tu crebro maledixiſti alijs.*) Eam agnoſcis eſſe vim ſapi- etię, vt ſtudioſiſſimum ſui cultorem extollat & cęteris præferat: nec maximis pro- cellarum fluctibus obruto, poteſt abſque ſapientie tutela, foeliciter contingere. Id- circo ſapientia confortat ſapientem & iuſtum: quia quanuis aliquis ſit iuſtus, tamen dum in hac carne eſt conſtitutus, vitiis eſt ſubiectus, & maiore præſidio indiget: & ſyncerius ſapientia nos conſolatur, quàm opes & amici, & omnes mundi principes, quos, vt diuinare poſſum, cōprehendit Eccleſiaſtes, decē viris ſumma poteſtate præ- cellentibus. Quod verò ſubneſcit, Non eſt iuſtus in terra qui faciat bonū & non pec- cet, magnam mihi ingerit admirationem. ſi enim iuſtus peccet etiam faciens bonum, quis igitur erit coram Deo mundus? quis denique ſuis audebit confidere operibus? ſed exiſtimo Eccleſiaſten voluiſſe innuere, neminem præter Deum, tametſi probē vixerit, natura eſſe à peccato immunem, licet plerique fuerint diuina gratia à peccato præſeruati. & huic cohæret ſententię, quod in libris Regum dicitur, Non eſt homo 3. Reg. 8. qui non peccet. & idem 2. Paralip. 6. & in Prouerbijs dicit Salomō: Quis poteſt di- 2. Paral. 6. cere, Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato? Audi & libenter quę de hac re Prou. 20. dicit Paulus ad Romanos, Non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligens, nō eſt requi- Rom. 3.rens Deum. omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. Nec tamen putes Eccleſiaſten in ea fuiſſe ſententiã, vt dice- Pſalm. 13. re voluerit, iuſtum quatenus iuſtus eſt peccare, ſed nullus homo tam iuſtus eſt, quin poſſit in vitiū corruere. Solus Deus natura eſt ὁ μόνος ἀναμάρτητος. id eſt, ſolus ſine pec- cato. Caue igitur ne nimium tuis fidas meritis, & bonis operibus, ſed primariō & po- tiſſimū fidito diuinę miſericordię. Nec facile credas hominibus, nec omniū ver- bis aurem accomoda. vanos ſtultorum rumuſculos floccipēde. & quemadmodum prudentis viri eſt, murmurantem famulum non audire, nec curioſe aurem appone- re, quid de ſe loquatur abſente: alioqui ſemper torquebitur, & ad muſſitationem ſer- ui, iracundia commouebitur. ſic & ſapientis hominis eſt, ſapientiam præuiam ſequi, & vanos non conſiderare rumores. Cōtemnit & ſapiens, quid de ſe inuidi ſufurrōnes obgarriant, latent, & loquātur, qui in oculo fratris vident feſtucam, in ſuis verò tra- Matth. 7. bem non proſpectant. nec acerbē tuis ſuccenſeas famulis, ſi tibi non nihil mali im- precati fuerint, cū tua demorſus lingua & conſcientia agnoſcas te frequenter alijs maledixiſſe, & conuicia conuicijs retaliaſſe. In quo enim iudicas alterū, teipſum con- Rom. 2. demnas, eadem enim agis quę iudicas. *Cuncta tentauit in ſapientia. dixi, Sapiens efficiar, & ipſa longē receſſit à me, multo magis quàm erat: & alta profunditas, quis inueniet eam? Luſtraui vniuerſa animo meo, vt ſcirem & conſiderarem, & quærerem ſapientiam & rationem, & vt cognoſcerem impietatem ſtulti, & errorem imprudentium*) Deplorat quod tam ſolicite, tam de- nique anxie, fucata humanę ſapientie ſtudia perquiſierit: ſed quō cupidius perueſti- gavit, eo minus reperit & conſequutus eſt. & multis ignorantie tenebris circumdatus in profunda & inaudita errorum deliria cecidit. Fatetur in libris Regū ſe vltra omnes 3. Reg. 3. homines quæſiſſe ſapientiam, & cunctos hoc inſigni munere præcelluiſſe, nunquam & 4.

- Eccle. 6.** tamen ad tutissimum sapientiae portum ad nauigauit: si tamen assidue diuinam inuestigasset sapientiam, in ea conqueuisset, cuius deliciis fatiasset animum. Dicit enim Ecclesiasticus de coelesti philosophia differens, Inuestiga illam, & manifestabitur tibi, & continens factus ne derelinquas eam: in nouissimis enim inuenies requiem in ea, & conuertetur tibi in oblectationem. Nec sublimem coelestis philosophiae profunditatem quis potuit suo ingenio etiam perspicacissimo inuenire: & facilem huius rei probationem habemus in sacris scripturis. Sapient. 9. scriptum est: Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? & quae in caelis sunt quis inuestigabit? & Esaia 40. Quis consiliarius eius fuit? Et ad Roma. II. O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei &c. Facilius esset arenas maris, aut guttulas pluuiae dinumerare, aut altitudinem caeli, & latitudinem terrae, & profundum abyssi metiri, quam sapientiam Dei plenè inuestigare, & inuestigando intelligere: & hoc innuere videtur Ecclesiasticus capite primo. Et quod subnectit Ecclesiastes, ostendit se frustra omnibus neruis & toto Marte, omnia in sapientia pertentasse. nec solum constituerat animo se humanitatis studia peruestigaturum, sed etiam omnium rationes. voluit & intelligere quòdnam esset facinus adeo atrox, adeo crudele, quod vniuersa antecederet vitia: & quae res obtineret, impietatis, stultitiae, erroris & vecordiae principatum. & dicit tandem se reperisse mulierem malorum omnium sentinam & caput, quod in subsequenti contextu ostendit. *Et inueni amariorem morte mulierem, quae laqueus venatorum est, & sagena cor eius. Vincula sunt manus illius: qui placet Deo, effugiet illam: qui autem peccator est, capiatur ab illa. Ecce hoc inueni, dixit Ecclesiastes, vnum & alterum, vt inuenirem rationem, quam adhuc quaerit anima mea, & non inueni. Virum de mille vnum reperi, mulierem ex omnibus non inueni. Solummodo hoc inueni, quòd fecerit Deus hominem rectum, & ipse se in finitibus miscuerit quaestionibus. Quis talis vt sapiens est? & quis cognouit solutionem verbi?* Illecebrae meretricis, fraudes & illectamenta, sunt pedicae & laquei quibus homo sapissimè irretitur. & vbi primùm fornicis blanditiae inciderunt in animum amatoris, trahunt eum in praecipitium, & eius animam suffocant. Salomon mulierum lenociniis & astu deceptus, viuis coloribus depingit in suis Prouerbiis, astutias, quibus vtuntur meretrices, Ne intenderis (inquit) fallaciae mulieris. Fauus enim distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius: nouissima autem illius amara, quasi absinthium, & lingua eius acuta quasi gladius biceps. Pedes eius descendunt in mortem, & ad inferos gressus eius penetrant. per semitam vitae non ambulant, vagi sunt gressus eius & inuestigabiles. & alibi, Mandatum lucerna est, & lex, lux, & via vitae, increpatio disciplinae, vt custodiant te à muliere mala, & à blanda lingua extranea. non concupiscat pulchritudinem eius cor tuum, ne capiaris nutibus illius. precium enim scorti vix est vnus panis. Mulier autem viri preciosam animam capit. Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant? aut ambulare super prunas, vt non comburantur plantae eius? sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam. item, Dic sapientiae, Soror mea es, & prudentiam voca amicam tuam, vt custodiat te à muliere extranea, & ab aliena, quae verba sua dulcia facit. de fenestra enim domus meae per cancellos prospexi, & video paruulos, considero vecordem iuuenem, qui transit per plateas iuxta angulum, & propè viam domus illius graditur in obscuro, ad uesperascente die in noctis tenebris & caligine, & ecce occurrit illi mulier in ornatu meretricio, preparata ad decipiendas animas, garrula & vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos insidians, &c. Hic iuuenis deceptus amplexibus mulieris, quasi bos ducitur ad victimam, & quasi agnus lasciuens ad vincula trahitur, donec transfigat sagitta iecur eius, velut si auis festinet ad laqueum, & nescit quòd de periculo animae illius agitur. Multos meretrix vulneratos deiecit, & fortissimi quique interfecti sunt ab ea. viae inferi domus eius, penetrantes interiora mortis. Nos quoque monet Ecclesiasticus, vt fordidissima scortorum vitia execremur & fugiamus, dicens, Omnis mulier quae est fornicaria, quasi
- Eccle. 9.** sterucus

sterculus in via, ab omnibus praetereuntibus conculcabitur. Speciem mulieris alienae multi admirati, reprobri facti sunt: colloquium enim illius quasi ignis exardescit. Cum aliena muliere non sedeat omnino, nec accumbas cum ea super cubitum, & non alterceris cum illa in vino, ne forte declinet cor tuum in illam, & sanguine tuo labaris in perditionem: Quòd si Deo, vt inquit Ecclesiastes, placueris, effugies illam & deuitabis. Cupido, visa Berfabee, ad se rapuit Dauid, & occaecauit, cum qua commisit adulterium, 2. Regum 11. Fefellit & Thamar Iudam, quam putabat esse meretricem, Genesis 38. nec absurdè dixit Paulus, 1. Corinthiorum 11. Bonum est homini mulierem non tangere. Et cum Salomon summo studio exquisitam omnium rationem perquireret, quod praetendebat non est adeptus: virum vnum ex mille, bonum reperit. In Sodoma & Gomorra non sunt inuenti decem viri iusti, vt lenirent iram Dei, Genesis 18. Mulierem verò bonam non inuenit. Verum ne quis excellens & admirandum Dei opus calumniaretur, & verteret ei probro quicquid condidit, dicit Deum rerum omnium prouidentissimum, condidisse hominem rectum, & natura bonum, qui libero arbitrio derelictus, potest se ad virtutem aut ad vitium flectere: ad scelus quidem perpetrandum suo solo conatu, ad virtutem verò capeffendam diuino adiutus subsidio. qui tamen ea rerum nouarum cupiditate, & insano furore laborat, vt magis amet se vafri puerilium disputationum quaestunculis & argutiis inuoluere, quam in optimis literis consensescere, in quibus solui possunt obscura quaeque & occulta: sed pauci sunt qui exactam & veram inueniunt solutionem. Augustinus libro decimoquarto, de Ciuitate Dei, capite vndecimo, enarrans hunc locum, Fecit Deus hominem rectum, dicit Deum fecisse hominem bonae voluntatis. non enim rectus esset, bonam non habens voluntatem, bona igitur voluntas, opus est Dei: cum ea quippe ab illo factus est homo.

Argumentum octauae capitis.

Multis agnoscimus indicium sapientiam viri optimi, quam & moderati sermones, & composita corporis liniamenta produnt omnibus. qui si quid Deo iurauerit, praestat, eiusque iuramenta obseruat, cui exosa sunt hominum vitia. Incundissima verò virtutum studia, quibus praepcepta Dei quam diligentissimè obseruat: nouit & omnia suis temporibus expendere, nec contra impios citò profert sententiam: & quo magis intelligit hominem esse ad malum procliuem, eo facilius condonat veniam, & tolerabilius suffert, nec pensat se esse à peccato immunem. damnat & anxias hominum curas, qui frustra conantur exquisitam omnium rationem perquirere. nam quanto magis in huiusmodi peruestigatione torquent animum, eo minus consequuntur.

Caput octauum.

Sapientia hominis lucet in vultu eius, & potentissimus faciem illius commutabit, Ego os regis obseruo, & praepcepta iuramenti Dei.) Latere non potest, quod suapte natura pulchrum est, honestum, & iucundum. Nam si introrsus lateat, & sit imperium, quibusdam tamen signis à natura inditis innotescit. Idcirco rectè censuit Aristoteles, capite 28. 2. priorum, naturas cognoscere possibile esse, si quis admiserit, naturales affectus simul corpus & animam transmutare. vnde Physiognomones, id est, naturarum coniectores, quibusdam certis notis coniectant, quanam sit huic vel illi homini insita pronitas. Et vnum duntaxat proferam physiognomicum argumentum huic sententiae commodissimum, Illos comminiscuntur esse timidos, quibus facies est pernigra, aut peralba: fortes verò, quibus

E. j.

est fusca: boni animi, quibus est flaua: ingeniosos, quibus est rubea: astutos, quibus rufi: iracundos verò, quibus est flammea. Quod hinc dicit Ecclesiastes in superficie corporis & speculo vultus, elucere sapientiam, expressit & in Prouerbiis ubi ait, In facie prudentis lucet sapientia. & loco illius sententiæ, Et potentissimus faciem illius commutabit, legit Hieronymus, Et fortis faciem suam commutabit. Septuaginta verò interpretes legunt, και ανωδης προσωπω αυτης μισηθησεται, id est, & impudens vultu suo odietur. Vult innuere Ecclesiastes, authore Hieronymo, hanc recipiendo translationem, & fortis faciem suam commutabit, Multi sunt qui sapientiam repromittunt, difficile tamen inuenitur, qui discernere queat virum sapientem, ab his qui videntur esse sapientes. Spiritalem sequendo intelligentiam dicemus fortem & potentissimum, faciem suam commutaturum, quando reuelata facie gloriam Dei contemplabitur. Et plurimum laudatur sapiens, quod summa diligentia, Dei mandata obseruat: & quod ab eius ore egreditur, custodit, nec quicquam omittit ex his que sibi rex omnium potentissimus facienda præcepit: magna quoque religione & sacro cultu præcepta iuramenti Dei adimplet. Quod autem iurauerit Dominus, testatur Propheta, dicens, Psa. 109. Iurauit Dominus & non poenitebit eum, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Iurauit quidem ad confirmandam suam pollicitationem, & ad multam nostram satisfactionem. Et cum Abraham non peperisset suo filio, sed fecisset quod Dominus ei præceperat, iurauit Dominus per semetipsum, & ei benedixit, & iureiurando firmavit suam pollicitationem, quod eius semen multiplicaret sicut stellas cœli. Gene. 22. Et ad Hebræos dicit Paulus, Volens Deus ostendere pollicitationis hereditatem immobilitatem consilij sui, interposuit iusiurandum, vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus. Nec iuramentum de Dei verbo sacrum & arcanum, debemus quibuscunque narrare & proferre in medium, & citam de eo proferre sententiam. *Ne festines recedere à facie eius, neque permanes in opere malo: quia omne quod voluerit faciet, & sermo illius potestate plenus. nec dicere ei quisquam potest, quare ita facis. Qui custodit præceptum, non experietur quicquam mali.* Nos commonefacit Ecclesiastes, ne latum quidem vnguem discedamus à lege Domini, & ab eius imperio. Facile recedunt à facie Dei, qui suis flagitiis excidunt à gratia, & suis prostrati affectibus, rectam deserunt semitam, qui que non faciunt quod facere debent, & faciunt quod non sibi licet facere. quorum miseretur Deus, nisi semper coeno & sordibus suarum voluptatum volutarentur, & in improbis turpissimæ vitæ officiis persisterent. & quo magis perseuerant in turpiloquio, luxuria, auaritia, libidine & inuidia, eo magis accendunt iram Dei, & thesaurizant in die iræ & furoris. Deberet agnoscere, eam esse vim diuinæ voluntatis, vt quod velit faciat: Dixit enim & facta sunt: eam verò esse humanæ naturæ imbecillitatem, vt nõ quod velit, operetur: denique sermonem Dei esse plenum & autoritate & summa potestate. Recte dicebat leprosus, Christi misericordiam & opem interpellans, Domine si vis, potes me mundare: cui dixit Christus, cum extendisset manum & eum tetigisset, Volo, Mundare. Solo vt prospicis, verbo, sola denique voluntate, expulit lepram. Et Ceterio eam habuit fidem erga Christum, vt firmissimè crediderit solo Christi verbo suum puerum posse sanari, cui dixit, Domine nõ sum dignus vt intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus. Nec iussis Dei obistendum est, nec quis obmurmurare debet, cur hoc faciat. Tu quis es, qui respondes Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quid me fecisti sic? Satis tibi sit morem gerere Deo, & eius mandata obseruare, vt non corruas in vitia, & ne callidissimus hostis te subuertat. Multiplicatum est semen Abraham sicut stellæ cœli, & arenæ maris, quia mandatum Dei custodiuit. Sanctissimè viuuit, qui pròpto obsequio, mandatis Dei obtemperat. Vnde in Leuiti. 18. uitico dicit Dominus, Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo viuuit in Deuter. 7. eis. Et in Deuteronomio, dicit Dominus, Custodi ergo præcepta, & ceteroniam, atque Deuter. 8. que iudicia, quæ ego mando tibi vt facias. Et rursum, Obserua & caue nequãdo obliuiscaris Domini Dei tui, & negligas mandata eius. Et Christus in Euãgelio dixit, cui-

dam

dam puero sciscitanti quidnam faceret, vt æterna vita frueretur, Si vis ad vitam ingredi, serua madata. suis quoque discipulis dixit, Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. *Tempus & responsonem cor sapientis intelligit. Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio: quia ignorat præcetera, & futura nullo scire potest nuntio. Non est in hominis potestate prohibere spiritum, nec habet potestatem in die mortis, nec finitur quiescere ingruente bello, neque saluabit impietas impium.* Non fertur sapiens concito spiritu ad excipiendam responsonem, sua obit munera opportuno tempore. Tempus consulit, vt agat, nec tumultuariè sua peragit negotia, nec imitatur deliros, qui momenta temporum, & quæ soli Deo nota sunt, existimant se posse intelligere, sed destituti Mercurio, coguntur sistere gradum. Lufit & Christus quod curiosè sciscitabantur Apostoli, si in tempore hoc restitueret regnum Israel, quibus dixit, Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua ipsius potestate. Nec putet homo scire quando hinc emigrabit, & eius anima ex hospitio corporis egredietur, & pro arbitrio, ac animi sententia se posse prohibere spiritum egredientem. non enim habet potestatem in die mortis, nec possumus accipere inducias, cum interitus, & vitæ nostræ inimicus aduenerit: sed satis erit nos esse instructos & paratos, ad reddendam Deo nostræ vitæ rationem. Idcirco dixit Christus, Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. Illud autem scitote, quoniam si sciret pater familias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam: ideo & vos estote parati quia nescitis qua hora Filius hominis venturus est. Et cum fatuæ virgines precaretur à Domino, sibi ostium aperiri, dixit, Nescio vos, Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. Animaduertat homo subortis bellorum tumultibus, & ingruente malorum procella, nullum quieti locum relictum esse, nec impietatem posse à periculis eripere impium. quis enim quiescere poterit cum videbit prælia, & opiniones præliorum, & gentem consurgere in gentem, & regnum in regnum, & increfcere pestilentias, famem, & terræ motum? nõne hæc sunt initia malorum? sed demus operam, ne angelus satanæ suo astu, suisque vafrauentis nos seducat. *Omnia hæc consideravi, dedi cor meum in cunctis operibus quæ sunt sub sole, interdum dominatur homo homini in malum suum.* Me tenuit studium & amor visendorum omnium, dedi que cor meum, vt quæ sub sole geruntur, intuerer, & hoc vel maximè, quod homo accepit in homines potestatem, vt absque iustitia, & excussa sceleris admisi causa, condemnet & affligat quos velit, nec tamen absque indelebili sui nominis nota, & summo dedecore. & tyrannica hæc dominandi potestas in suam recidit perniciem, & plerunque permittit Deus, vt qui tam seuerè, tamque rigidè imperant, aut à suis iugulentur, aut in manus hostium veniant. Dominatus est Saul filiis Israel. sed suo malo, vt ostedit historia Regum: etiam & Roboam regum omnium imprudentissimus, & Achab rex truculentissimus, cui dixit Dominus per Heliam, In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum. Et Ioram filius Achab, fuit interfectus à Iehu rege Israel, vt voluit Dominus. Nam adheferat peccatis Hieroboã, qui peccare fecerat Israel. *Vidi impios sepultos, qui etiam cum adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabatur in ciuitate, quasi iustorum operum. Sed hoc vanitas est.* Frequenter accidit, vt qui simulata religione coluntur ab hominibus, miserè moriantur, & sui amantissimos infœlici exitu fallant: at cõtrà quos mundus despexit, & sceleratissimos reputauit, fœliciter moriuntur. Vidit itaque Ecclesiastes, impios infœliciter mortuos & sepultos, qui tamen cum viuerent, sancti estimabantur, & tanquam firmissima Ecclesiæ columina honorabantur, quos vulgus imperitissimè, Athlètes pauperum, imò totius ecclesiasticæ reipub. propugnacula existimabat esse: qui tamen ambulant inani gloriæ vento inflati, & laudatur in suis vitiis, de quibus loquitur Psalmographus, Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit, benedicatur. & altius serpit hæc pestis, quàm putemus, & oues Christi suo cõtagio inficit. Nam vix vnus reperitur, qui audet peccantibus Episcopis contradicere. qui cum acceperint, authore Hieronymo, in Ecclesia potestatem, scandalizant eos, quos

E. ij.

Matth. 19.
Ioan. 15.
Act. 1.
Matt. 24.
Matth. 25.
Matt. 24.
1. Regu 15.
& 31.
3. Reg. 12.
3. Reg. 21.
4. Reg. 9.
4. Reg. 3.
Psal. 9.
Hieronym. 9.

ad meliora incitare debuerant. Sed quid laruata illorum sanctimonia vanius? quid denique contemptibilius? Apertè dicam, quod idem egregius doctor dixit, Nemo audet accusare maiorem, & propterea sanctus habetur, qui tamen forsitan colit ventrem, & porcinam agit vitam. Ex eo difficilis est accusatio in Episcopum, quod si peccauerit, non creditur, & si conuictus fuerit, non punitur. Nec sum nescius, diuinam esse Episcoporum potestatem, sed cum improbè viuunt honorum ambitione, & parasitica assentatione occæcati, flaccescit & contemnitur. Huiusmodi homunciones, qui simulato animo & prætextata religione grandem aucupantur pecuniam, mihi videntur esse similes scribis & pharisæis hypocritis, qui foris apparebant hominibus iusti, intus autem pleni erant hypocrisis & iniquitate. sunt sanè & similes sepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. En cernis impios infœliciter mori, & infœlicius plerumque sepeliri: Nec per se laudanda est in sepeliendis hominibus cura: laudatur tamen propter pium erga mortuos officium. quod & laudauit Christus, cum Maria effudisset unguentum super caput eius, quod ad sepeliendum ipsius corpus fecerat: *Matth. 26.* Etiam ut procliuius simus ad fundendas pro sepulto preces: caue tamen ne distraharis à meliori opere, sepeliendo mortuos. idcirco Christus dixit cuidam discipulo, qui prius volebat sepelire patrem suum, quàm sequi Dominum, *Matth. 8.* Sequere me, & dimitte mortuos, sepelire mortuos suos. pessimè mortui, potissimum sunt infideles & hæretici. Adferam quæ præclarè & eleganter scripsit Cicero de sepultura, libro primo Tusculanarum quæstionum, cui non possum non adblandiri, quod non maxime opere commendat sepulturam, nec etiam damnet, differendo de contemptione mortis dicit, Cyrenæum Theodorum philosophum non ignobilem nonne miramur? cui cum Lyfimachus rex crucem minaretur, Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest humane, an sublimi putrescat. Cuius hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione & sepultura dicendum existimem, rem non difficilem his præsertim cognitis, quæ de nihil sentiendo paulo antè dicta sunt: de qua Socrates quidem quid senserit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. Cum enim de immortalitate animorum disputasset, & iam moriendi tempus vrgeret, rogatus à Critone, quemadmodum sepeliri vellet, multam verò, inquit, operam amici, frustra consumpsi: Critoni enim nostro non persuasi, me hinc auolaturum, neque quicquam me relicturum: verum tamen Crito, si me assequi potueris, aut sicubi nactus eris, ut tibi videbitur, sepelito. Sed mihi crede, nemo me vestrum, cum hinc excessero, consequetur. Præclarè id quidem, quod & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil elaborare. durior Diogenes, & id quidem sentiens, sed ut Cynicus asperius, proiici se iussit inhumatum. Tum amici, volucribusne & feris? Minimè verò, inquit, sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris? illi, non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti? Præclarè Anaxagoras, qui cum Lampfaci moreretur, quærentibus amicis, vellètne Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, afferri: Nihil necesse est, inquit: vndique enim ad inferos tantundem viæ est. Totaque de ratione humationis vnum tenendū est, ad corpus illam pertinere, siue occiderit animus, siue viget: in corpore autem perspicuum est, vel extincto animo, vel elapso, nullum residere sensum. hæc ille. *Etenim quia non profertur citò contra malos sententia, absque timore vllò filij hominum perpetrant mala. At tamen peccator ex eo quod centies facit malū, & per patientiam sustentatur, ego cognoui quod erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius.* Homines plerumque in sceleratiora prouunt vitia, & impudentius assuescunt malis, quod non subito contra illos diuina proferatur sententia, tardiùsque illorum flagitiis irascatur Deus: tarditatem tamen aliquando compensabit supplicium. quod si iudex æquissimus citò in illos animaduertet, à perpetrandis facinoribus abstinerent. cõtemnunt haud dubiè diuitias bonitatis Dei, paciētiae & longanimitatis, cum nulla inauditi sceleris poenitentia ducuntur, imò quod deplorandū est maximè, nec duci volunt. centies delinquit,

nec

nec semel eos tenet sitis resipiscentiæ: deberent confugere ad vberimum diuinæ misericordiæ fontem, & ad ipsum Christum, qui non solum paratus est remittere peccatum septies commissum, sed si dici possit infinities. Cum enim Petrus dixisset Christo, Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vsq̄ septies? Dixit illi Iesus, Non dico tibi vsq̄ septies, sed vsq̄ septuagies septies. Etiam dicit Dominus omnium patientissimus, per Ezechielem prophetam, Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet, & non morietur, omnium iniquitatum eius quas operatus est, non recordabor. Nec mireris, si multoties peccet homo: vias enim habet ad malum infitas: nec hoc subticuit Dominus, dicens, Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. nec tunc peccator primùm peccat, quando videtur facere peccatum, sed iam antè peccauit, ut quidam dicunt, saltem peccato contracto. Ab alienati sunt enim peccatores à vulua, errauerunt à ventre, & locuti sunt falsa. Nihil autem conducibilius erit homini, quàm timere Deum, & eius mandata prompto animo obseruare. Bene tibi erit, si extimescas Deum offendere. nec immeritò dixit Ecclesiasticus, Timenti Dominum bene erit in extremis, & in die defunctionis suæ benedicetur. Et rursum, Timor Domini expellit peccatum: nam qui sine timore est, non poterit iustificari. *Non sit bonum impio, nec prolongentur dies eius, sed quasi umbra transeant, qui non timent faciem Domini.* Et iustè his malum imprecatur, qui non timent Deum, aut si aliquando timuerint, perfrecta fronte abiecerunt timorem: & optat ne diu differantur à poena, sed statim morte subtracti, cruciatus recipiant quos merentur. Simile est quod dicit Paulus ad Galatas, Utinam præcidantur, qui vos conturbant. Et alibi, Alexander ærarius multa mihi mala ostendit, reddat illi Dominus secundum opera eius, quem & tu deuita: valde enim restitit verbis nostris. Et qui nec timent Deum, nec reformidant in vltrices eius manus incidere, ocyus umbra declinant, nec multos viuunt annos, sed moriuntur in tempore non suo: ut iam expressit Ecclesiastes de stultis, cap. 7. *Et est alia vanitas quæ fit super terram, Sunt iusti, quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum: & sunt impij, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant: sed hoc vanissimum iudico.* Nescimus, auctore Augustino, libro 20. de Ciuitate Dei, capite 2. quo iudicio Dei, bonus ille sit pauper, malus ille sit diues, nisi velimus ad iustum Dei iudicium referre, quod mali hic adipiscuntur bona temporalia, ut qui non sunt assecuturi æterna: boni verò hic tolerant mala, ut assequantur bona æterna. Quis non censeret eam esse summam vanitatem, ut frequenter eueniant iustis, quæ impiis euenire debuerant? Nonne sufferunt tormenta, quæ debuerant impij pro suis delictis sufferre? Luunt poenas plerumque, quas tamen non meruerunt. deiciuntur in ignes, torrentur, caduntur gladiis, & lapidibus obruuntur, etiam citra vllam culpam: impij & iniustissimi, nihil mali tolerant, & tam foeliciter in hoc mundo degunt, ut eos putes esse iustissimos. Hoc docet exemplum Euangelicum diuitis purpurati, & pauperis Lazari: hic cruciatus in vita sua pertulit, & multa recepit mala: Ille verò pauperum inimicus, multa bona. sensit tamen post mortem, quàm miserum sit, consumere tempus in deliciis, & egenorum curam contemnere. Deus iustus est, qui non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuet. Et licet Deus permittat aliquando impios florere & deliciari, acerrimè tamen cum venit hora, in eos animaduertit, nec illorum miseretur. Idcirco dicebat filiis Israel, Quoniam me dereliquistis, & ego vos derelinquam. Petentibus vobis à me misericordiam, non miserebor. quando inuocabitis me, ego non exaudiam vos. proiiciam vos à facie mea. Ego misi pueros meos Prophetas ad vos, quos non acceptos interfecistis, & laniastis corpora eorum, quorum sanguinem exquisiram. Dolet Psalmographus, Psalm. 72. quod peccatores pacem habeant, iusti verò bellum, Zelai, inquit, super iniquos, pacem peccatorum videns. Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias. & dixi, Ergo sine causa iustificauit cor meum, & laui inter innocentes manus meas, & fui flagellatus tota die, & ca-

E. iij.

stigatio mea in matutinis, sed mitigat dolorem, dicens, Veruntamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum alleuarentur. Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam. Tenuisti autem manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me. Nec ab illo quod in Esdra scriptum est, disidet quod dicit Dominus in Esaiam, capite primo de illis, quorum manus sunt plenae sanguine, Cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos a vobis, & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam.

Esaia 1.

Hierem. 14.

Dixit quoque Dominus Hieremiam, Noli orare pro populo isto in bonum: cum ieiauerint, non exaudiam preces eorum. Hierem. 14. *Laudaui igitur letitiam, quod non esset homini bonum sub sole, nisi quod comederet, & biberet, atque gauderet, & hoc solum secum auferret de labore suo omnibus diebus vitæ suæ, quos dedit ei Deus sub sole. Et apposui cor meum ut scirem sapientiam, & intelligerem dissensionem, quæ versatur in terra. Est homo qui diebus & noctibus somnum non capit oculis: & intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem eorum quæ fiunt sub sole. Et quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniat. Etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire.*) Artificiofissimo concludit epilogo, stolidissimum esse, & plusquam vanum, velle exactissimas rerum omnium causas & rationes perquirere: & longè vtilius esse homini, transigere vitam quibusdam facetiis, & iucundissimis voluptatum oblectamentis, quàm noctu diuque discruciare mentem vanissimis huius mundi studiis. Qui enim curiosè quærit, cur hoc vel illud factum sit, cur mundus vario gubernetur euentu, & plures foueat stultos quàm sapientes, cur denique alius sit cæcus, alius videns: alius sanus, alius æger: alius diues, alius pauper: nihil aliud proficit, nisi stulta & anili quæstione torqueri, nec tamen ambigit Ecclesiastes, rerum omnium esse prouidentiam, & causas, quare vnumquodque sic fiat, sed latent in occulto, nec possunt ab homine comprehendi. Nec ex eo dixit Salomon, quod non esset bonum homini, nisi quod comederet & biberet, quod saperet carnales voluptatis epulas (vt dicit Augustinus libro 17. de Ciuitate Dei, capit. 20.) Nam in 7. capite asseruerat Ecclesiastes, melius esse ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij: sed illis verbis adumbrari potest participatio sacræ mensæ, quam Christus summus sacerdos exhibet de corpore & sanguine suo. Aut quia conferendo voluptatem & lætitiā cibi & potus, erumnis hominum, & potissimum inquietis auari curis & laboribus, melius est sanè comedere & bibere, quàm anxia congerendarum opum solitudine torqueri.

Augustin.

Argumentum noni capituli.

Delirat ille plurimum, qui si quidpiā præclarè gesserit, non refert Deo acceptissimum, cuius presidio destitutus, nihil moliri potest, quod dignum sit omnium commendatione. Et magis insanit, cum existimat tutò sua opera esse Deo gratissima, apud quem referantur omnia in futurum, & qui nouit mundum hunc multis subditum esse periculis, & inuidia, contemptu & malitia vbique densari. Facilius est etiam mundanos, vasris demonum captiunculis irretiri, quàm piscem hamo, aut auiculam laqueo. Et licet homo polleat arte & ingenio, quid tamen sibi mors comminetur, ignorat: nec potest asserere se tali die moriturum: eumque latet, sinam ad cælos subuehetur, aut ad Stygiam paludem demergetur. Vnum tamen sibi persuadere debet, sapientiam & fortitudinem, & armis bellicis præstantiorem esse.

Caput

Caput nonum.

*M*nia hæc tractaui in corde meo, vt curiosè intelligerem: Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei. Et tamen nescit homo, vtrum amore an odio dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta, eo quod vniuersa æquè eueniant iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti: sicut bonus sic & peccator: vt periurus, ita & ille qui verum deierat.)

Ecclesiastes sua damnat studia in rebus nullius frugis collocata: arguit & suam stultitiam in perquirendis omnium rationibus: intellexit tamen sapiētiam hominum & iustitiam & opera à diuino pendere artificio. nec sapientem quicquam moliri posse absque diuina virgula, atque directrice Dei manu, cui si nostrum submiserimus arbitrium, nos sanè iuuabit, & eo vtetur, vt ad bonum comparandum instrumento, sed tamen animato, nec solum animato, sed rationali. quod ad bonum nititur opus, illo cœlesti afflatu adiutum. verum nihil habet in se, quo sua prædicet & extollat opera; cum sit à macula primi parentis contracta, velut pannus menstruatus. turbida est aqua & luto resperfa, quæ tametsi suapte natura, nata sit ferri deorsum, nequit tamen, variis præpedita obstaculis, eò ferri, quò præterdit. Quid igitur tantopere tua extollis merita, labores, industriam, & assiduam in rebus agendis diligentiam? Nosti ne peccat Dominus? an tibi secretissima Dei arcana innotescant? Scis ne tutò tua à Deo commendari opera? Nunquidne ex æquo, tuis ieiuniis æterna merces respondebit? Quis porro negat te multoties coniectum fuisse in carceres, multa pertulisse incendia, lapidibus obrutum, & mille id genus tormenta tolerasse? An propterea existimas, aut verius iactas te esse dignum amore Dei, aut æterno præmio? Si quid bene egeris, totum Deo referas acceptum, qui operatur in te & velle, & perficere: si quid malè, tuo solum im-

Philipp. 2

Hieronym.

Esaia. 38.

Psal. 118

2. Tim. 4.

Matth. 19.

operibus, quatenus sunt subsidiaria vitæ æternæ nanciscendæ adminicula. Et ingenium hominis eo stupore, & stupida hebetudine obtunditur, ut non possit certo scire, an hoc sit primum peccatum, in quod incidit, licet de primo scelere quo delinquit, possit iudicare quod sit peccatum. Omnia, ut dicit Ecclesiastes, seruantur in futurum incerta. quod non difficili suadet inductione, Et iusto & iniusto succedunt diuitiæ, & sapienti & stulto honores, & ex æquo indifferentia omnibus contingere possunt, de quibus hinc differit, quæ nec sunt per se bona nec mala. & quia ex æquo prosperæ rerum fortunæ possunt contingere iustis & iniustis, nec minus aduersa quæque ferunt diuitem quàm pauperem, idcirco de illis non est ferendum iudicium: quis scit an qui modò bonus est, saluabitur: & qui malus, damnabitur? Et immolanti victimas, & sacrificia contemnti vnus & idem est euentus & interitus, & peieranti & deieranti: quocirca nec boni debent attolli animo, nec mali deiici: nec ij sciunt an certo incurrerint odium Dei, & digni sint æternis suppliciis: nec illi, an gratiã Dei sint assequuti. Rectè igitur mihi dixisse visus est Paulus, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. *Hoc est pessimum inter omnia quæ sub sole sunt, quia eadem cunctis eueniunt. Vnde & corda filiorum hominum implentur malitia, & contemptu in vita sua, & post hæc ad inferos deducuntur. Nemo est qui semper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam.* Si ex æquo omnia eueniant vniuersis, & nullum sit discrimen inter bonos & malos in reddenda vitæ ratione, & in sufferendis tormentis: nec quisquam sit qui audeat dicere se non moriturum, frustra sapientes huius seculi ad tenebras cum stultis collapsuri, conantur tantopere sua extollere studia, & absque causa sciolos & ignorantes despiciunt. Attende diligenter, ut aliquando diximus, neminem inferorum carceres euasurum, absque diuina misericordia, ad quos ante aduentum Christi omnibus patebat aditus. Idcirco rectè dicebat Dauid, Domine eduxisti ab inferno animam meam, saluasti me à descendentibus in lacum: Et alio in loco, Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me. *Melior est canis viuus, leone mortuo. Viuentes enim sciunt se morituros: mortui verò nihil nouerunt amplius, nec habent vltra mercedem: quia obliuioni tradita est memoria eorum. Amor quoque & odium & inuidia simul perierunt, nec habent partem in hoc seculo, & in opere quod sub sole geritur.* Quidam Hebræus exponens hunc locum, ut refert Hieronymus, dicebat Ecclesiasten velle innuere, vtiliorem esse quàm uis indoctum, & eum qui adhuc viuat & doceat, præceptore perfecto, qui iam mortuus est: verbi causa, ut canem intelligeret, vnumquemlibet de pluribus præceptorè: & leonem, Moysen aut alium quemlibet Prophetarum. Sed hæc expositio non placet Hieronymo, sed progrediendo ad sublimiora, dicit Chananæam illam, cui dictum est, Fides tua te saluam fecit, siue ut habetur in nostra translatione, O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis, esse canem. Nam antequam obtinuisset quod petebat, illi dixit Christus, Non licet accipere panem filiorum, & mittere canibus. Et leonem mortuum, esse populum circuncisionis, sicut Balaam propheta dicit, Ecce populus ut catus leonis consurget, & ut leo exultans. Canis ergo viuens, nos sumus ex nationibus: leo autem mortuus, Iudeorum est populus à Domino derelictus. Et melior est apud Dominum iste canis viuens, quàm leo ille mortuus. Nos enim viuentes, cognoscimus patrem, & filium, & Spiritum sanctum: illi verò mortui, nihil sciunt, neque expectant aliquam repromissionem, atque mercedem, sed completa est memoria eorum: neque ipsi meminerunt quæ scire debuerant, neque illorum iam Dominus recordaturus est. Dilectio quoque qua aliquando Deum diligebant, periit: & odium, de quo audacter loquebantur, Nonne odientes te Domine odiui, & super inimicos tuos tabescebam? Nec possunt illi dicere, Pars mea Dominus. Sunt qui dicunt, populum Gètilem cane viuo significatum, esse meliorem leone mortuo, scilicet populo Iudaico, qui suis operibus, arrogantia, & tumore iactatis, nunquam iustificari potuit. Augustinus in quæstionibus Veteris & Noui testamenti, quæst. 39. vocat hunc canem, Gentilem, & leonem mortuum, apostatam. Sicut leo omnibus feris fortior est, ita Christianitas omnibus factis. Si quis ergo ab hac destiterit, amittit salutem, ita ut deterior Gentili sit. potest enim

I. Cor. 4.

Psal. 29

Psal. 48

Hieronymus

Matth. 15.

Nume. 23.

Psal. 138

Psal. 72

Augustinus

enim fieri ut credat Gentilis, & acquirat salutem, quam perdidit apostata: at si non credat, adhuc peior est apostata: quia deterius est amisisse salutem, quàm non habuisse. Existimo Ecclesiasten hinc ludere tropo & metaphora, ut dicat viuentes, ex eo mortuis foeliciores, quia possunt dum hæc agunt vitam, esse defunctis iustiores. Nam indies honestis vitæ officiis mereri possunt, & suam adaugere virtutem & perfectionem, quod non possunt mortui: nec sciunt mortui, nisi per reuelationem, quidnam boni in hoc mundo operemur, & quid cogitemus: & illis præscriptum est certum præmiu, quod essentialiter augeri non potest. nos verò possumus de virtute in virtutem proficere, & adolescere in perfectiora pietatis studia. & quo magis nitimur ad virtutem, & nostram, vitæ sanctimonia, religionem illustramus, eo magis toti orbi innotescimus: mortuorum verò gloria tandem euanescit, & obliuione obuoluitur, iuxta illud quod dicit Dauid, Obliuioni datus sum, tanquam mortuus à corde. Si tamen procellosas huiusce turbulenti mundi tempestates, naufragia & innumeras perturbationes, tranquillo foelicitate mortuorum otio, & quieti contulerimus: melius esset mori quàm viuere: quod etiam Ecclesiastes prius expressit, dicens, Melior est dies mortis die natiuitatis. Et Paulus non imprudenter dicebat, Cupio dissolui, & esse cum Christo. *Vade ergo & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum, quia Deo placet opera tua.* Rectè colligit ex præcedentibus, vitam esse morti anteponendam, & fruendum esse bonis à Deo collatis, cui nostra maximè placent opera, fide & charitate stabilita. Quod si mortui exciderint ab animo viuentium, & nec dilectionem quis in eos habeat, nec odium, nonne vtilius erit & præstantius frui honesta voluptate, vesci epulis, exhilarare animum, fallere iocis tædia, quàm anxiiis curis & emaciata in ambiendis honoribus facie, animam adigere morti, & expetere quod nihil est, nec confert naturæ, imò plurimum aduersatur? Hanc igitur ama vitam, in qua mentem honestis disciplinis & optimis moribus educabis, pascas & fouebis. Deuita tamen, & abhorreas porcina Epicureorum vitam, ne vnà cum corpore, tua pereat anima. Ad hæc, cum morte finiantur omnia, & in inferno non sit poenitentia, nec aliquis ad virtutem recursus, dum hinc peregrinaris, festina, contende agere poenitentiam: & dum tua floret ætas, & tibi tempus blanditur, labora. quod commonuit Paulus, dicens, Dum tempus habemus operemur bonum, & siue comedamus, siue bibamus, siue quid aliud operemur, omnia in gloriam Dei faciamus. Quod si opera nostra Deo placuerint, nequaquam indigebimus vero pane & vino. dicit enim cœlestis sapientia, Custodi præcepta mea, & viues. & aliubi, Venite, comedite panes meos, & bibite vinum meum. & Christus omnibus suæ Euangelicæ philosophiæ sitibundis, dicit, Qui sitit, veniat ad me, & bibat. *Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat. Perfruere vita cum uxore quam diligis, cunctis diebus vitæ instabilitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole, omni tempore vanitatis tuæ. hæc est enim pars in vita, & in labore tuo quo laboras sub sole. Quodcunque facere potest manus tua instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quò tu properas.* Pulcherrimus & indumentorum, & corporis candor, præ se fert quandam lætitiã, & plerumque pollicetur quendam animi nitorem & munditiã: quod visus est nobis indicasse rex ille, qui fecit nuptias filio suo, cui vehementer displicuit, quod quidam discubuerit in conuiuio regio, non ornatus veste nuptiali, cui dixit, Amice quomodo huc intraisti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex ministris, Ligatis manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Vetuit etiam Christus, ne qui ieiunant, obscurarent suam faciem luto, & respergerent: ut vitata hypocrisis, nobis apparerent etiam ieiunando hilares & iucundi. Cum, inquit, ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in absconso: & pater tuus qui videt in absconso, reddet tibi. Et potissimum oleo spiritali, de quo hinc differit Ecclesiastes secundum spiritalem intelligentiam, debemus in-

Psal. 30.

Ecclesi. 7.

Philipp. 1.

I. Cor. 10.

Prou. 4.

Prou. 9.

Ioann. 7.

Matth. 22.

Matth. 6.

ungere caput nostrum, & nostrā mentem. Oleum eam habet naturā nobis cōmodif-
 simam, vt alat lumen, & fessorū resoluat laborem. Est & oleum salutare & spirituale.
 P^{sal.} 44. oleum quidem exultationis, de quo loquitur Dauid, Propterea vnxit te Deus, Deus
 tuus oleo exultationis prae participibus tuis: hoc oleo exhilarandus est vultus noster:
 habent & peccatores suū oleum quo inunguntur, & quod iustus detestatur, dicens, O-
 leum autē peccatoris non impinguet caput meū. Hoc habent oleū hæretici, & eo cu-
 piunt deceptorū capita perfundere. Deinde monet Ecclesiastes virum, vt vitam agat
 iucūdā cum sua vxore, quā amat perinde, ac carnem suam, de qua dicitur in Prou.
 Prou. 4. Ama illā & feruabit te, amplexare illā, & circūdabit te. & hæc est viri foelicitas, & pla-
 cidissimus suorū laborū fructus, in hac vmbatili vita, iucūdē cum sua vxore viuere.
 & totis viribus debemus contendere, vt nostra industria, nostris denique manibus,
 victum nobis cōparemus. quod fecit Paulus, ne quodpiā Ecclesiæ gigneret offendi-
 culū, cum licuisset de Euangelio viuere, noluit tamen vti illa potestate, sed tutius pu-
 tauit quærēdā arte propria, vitæ alimoniam. Et eo magis & diligētius debemus in hac
 vita incūbere labori, quo magis agnoscimus properatibus ad inferos, non esse relictū
 poenitentiæ locum, nec humana studia illic suam vim habitura. Nec dissentit ab hac
 sententia, quod præcipit Christus in Euāgelio dicens, Operamini dū dies est, veniet
 nox quādo nemo poterit operari. *Veni me ad aliud, & vidi sub Sole, nec velocium esse cur-
 sum, nec fortis bellum, nec sapiētium panem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiā, sed tēpus
 casumque in omnibus.*) Non semper qui velocius in stadio currunt, optatum sui cursus
 finē consequuntur. Nec qui in agone Christianorū difficillimo ocyssimē cursitant, il-
 lustrantur corona. Alij foeliciter suum auspiciati sunt cursum, ante tēpus tamen sibi
 vendicantes brauiū, defecerunt in itinere. Alij tardo & admodū pigro incedūt gres-
 su, quibus infœlicia fuerunt suæ cursuræ auspicia, veruntamen plerūque absque vlla
 viriū iactantia in opere perseverantes, aliis palmā præripiūt. quod planē expressit Pau-
 I. Cor. 9. lus, dicens, Omnes quidē currūt, sed vnus accipit brauium. Nec qui ferreis cōpedibus
 obuinctus est, & grauibus plūbi nexibus prægrauatur, aptus est ad peragēdū cursum
 illum, quē Paulus gloriose absoluit, de quo gloriatur in Domino, dicens, Cursum
 2. Tim. 4. consummaui, fidem seruauī. Denique nec semper fortissimi quique & generosissimi
 milites, victoriam assequuntur, nec propriis viribus vincunt hostes: quibus cum nimitū
 confidunt, ab inimicis etiā bello inexercitatis expugnantur. Nec tam multis militū
 copiis obtinemus victoriā, quā ope diuina. quod sacræ ostēdunt literæ: Cum enim
 I. Mach. 3. Machabæi desperarēt de victoria, propter numerosissimū exercitum principis Syriæ,
 dixit eis Iudas, Facile est cōcludi multos in manu paucorū, & non est differentia in
 conspectu Dei cœli, liberare in multis & in paucis. Quoniā non in multitudine exer-
 citus, victoria belli, sed de cœlo fortitudo est. Ipsi veniunt ad nos in multitudine con-
 tumaci & superbia, vt disperdant nos & vxores nostras & filios nostros, & vt spo-
 lient nos: nos verò pugnabimus pro animabus nostris & legibus nostris, & ipse Do-
 minus conteret eos ante faciem nostrā. Similiter cum filij Israel timerent incidere in
 Exod. 14. manus Pharaonis, dixit illis Moses, Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. di-
 I. Regū. 17. cebat etiā Dauid Sauli, pugnaturus contra Goliath, Dominus qui eripuit me de ma-
 nu leonis, & de manu vrsi, ipse me liberabit de manu Philistæi huius. Deinde dicit
 Ecclesiastes, eum qui sibi humanā arrogat sapiētiam, non posse habere panem, & po-
 tissimū cœlestem, nisi per sapiētiam diuinam cohortantem, Venite, comedite pa-
 nes meos. & licet sapiētes huius seculi aliquādo fruantur pane, non tamen tutò, nec
 plerunque absque mœrore & tristitia: nec semper eis suppetunt vitæ necessaria. Nec
 docti perituris vtuntur diuitiis ex animi sententia: potius abundant opibus indocti
 quā docti, & fortuna magis adblanditur iis, qui nullo labore, nullis denique studiis
 Rempubliam literariam iuuerūt, quā illis qui totam animi industriam contulerunt
 illustrandis literis, nec vnquam labori, diligentia & studiis pepercerunt, vt in-
 uentis aliorum, non nihil adderent: nec tamen diuites censentur, nisi mundas animi
 diuitias in Christo collocent, & in bonis operibus. Docet & quæ nūc diximus, beatus
 Paulus

Paulus ad Timotheum, dicens: Diuitibus huius seculi præcipe, non sublimē sapere, I. Tim. 6:
 neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abun-
 dē ad fruendum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus. Nec possunt viri docti &
 prudentes sibi comparare diuitias, nisi acceperint à Domino, cuius sunt veræ diuitiæ.
 Et de expressissima diuitis ratione, loquitur Salomon in Prouerbiis, dicens, Est qua- Prou. 13:
 si diues cum nihil habeat, & est quasi pauper, cum in multis diuitiis sit. Redēptio a-
 nimæ viri, diuitiæ suæ: qui autem pauper est, increpationem non sustinet. Quod autē
 dicit Ecclesiastes de artificum gratia, ostendit artifices etiam solertissimos, non ha-
 bere gratiam permanentem, sed casuram, quæ si sincero affectui & prudentiæ iuncta
 non fuerit, non est dicenda gratia: Nec à nobis profecta est, sed à Deo, cui innitendū
 est, & cuius præsidio bene operamur. quod Paulus sciens dicit, Plus omnibus illis I. Cor. 15:
 laboraui, non autem ego, sed gratia Dei quæ mecum est. & iterum, Gratia autem Dei
 sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit. In vniuersum colligit Eccle-
 siastes omittendo ἀνοχώρητον, neminem etiam ex nomenclatura foelicium, habere quic-
 quid optat, nec carere perturbationibus. & quia feruntur omnia incerto & statu &
 euentu, non debemus figere anchoram nostræ spei in his, quæ citò fluunt & euane-
 scunt. *Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo comprehenduntur:
 sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo superuenerit. Hanc quoque sub Sole vidi
 sapientiam, & probaui maximam. Ciuitas parua, & pauci in ea viri: Venit contra eam Rex
 magnus, & vallauit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio. Inuentusque
 est in ea vir pauper & sapiens, & liberauit urbem per sapientiam suam, & nullus deinceps recor-
 datus est hominis illius pauperis.*) Quādiu ignorat homo finē suæ vitæ, & qua hora hinc
 demigrabit, tandiu angitur curis, iactatur naufragiis, & torquetur molestiis, & adue-
 nit citius quā putabat tempus iudicij, tempus quidem luctus & vlulatus, & citius
 irretitur pedicis pallidæ mortis, quā piscis hamo, aut auis laqueo. Interpellabit re-
 sipiscentiam, quando aduenerit dies illa horrenda, nec tamen exaudietur, diceturque
 illi, Quando tibi licuit bene operari, neglexisti, & mea spreuisti mandata: tunc secer- Matth. 13:
 nentur boni à malis. Nam quēadmodum in fagena in mare demissa, cōcluduntur pi-
 sces & boni & mali: eliguntur deinde boni, & mali ac noxij deiiciuntur foras: Ita in
 consummatione seculi, Angeli separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos
 in caminum ignis, ibi erit fletus & stridor dentium. Nec ab hac deflectit sententia,
 quod dicit Ecclesiasticus, Fili si habes, bene fac tecum, & Deo dignas oblationes of- Ecclesi. 14:
 fer. Memor esto quoniam mors non tardat, & testamentum inferorum, quia demon-
 stratum est tibi: testamentum enim huius mundi morte morietur. Ante mortem be-
 nefac amico tuo, & secundum vires tuas exporrigens da pauperi. Et rursus, Ante o-
 bitum tuum operare iustitiam, quoniam non est apud inferos inuenire cibū. Omne
 opus corruptibile in fine deficiet: & qui illud operatur ibit cum illo. Et omne opus
 electum iustificabitur. & qui operatur illud, honorabitur in illo. Hunc Ecclesiastæ
 locum, attigit Augustinus libro vno de Agone Christiano, capite 7. dicens, Gaudet Augustin⁹:
 piscis quando hamum non videns, escam deuorat: sed cum piscator eum adducere
 cœperit, viscera eius torquentur primò, deinde ab omni lætitia sua per ipsam escam
 de qua lætatus est, ad consumptionem trahitur: sic sunt omnes qui de bonis tempora-
 libus beatos se esse putant. hamum enim acceperunt, & cum illo sibi vagātur: veniet
 tempus vt sentiant quanta tormenta cum auiditate deuorauerint. Laudat deinde Ec-
 clesiastes sapientiam viri pauperis & prudentis, qui sua prudentissima sapientia, & cō-
 filio liberauit ciuitatem paruam, in qua paucissimi erant viri, à fortissima & munitis-
 sima obsidione regis potentissimi: ea tamen ciues ingratitude, eaque execranda in-
 grati animi nota, iniusti sunt, vt liberata ab hostibus ciuitate, ne quidem vnus beneficij
 hostimentum & gratiam pensauerit, nec memor fuerit illius pauperis sapientissimi.
 Hæc certē diuina sapientia populum iustū, & semen sine querela liberauit à nationi- Sapien. 10:
 bus, quæ illum opprimebant: iurauit in animam serui Dei, & stetit contra Reges hor-
 rendos in portentis & signis. Quidam dicunt hanc paruam ciuitatem esse hominem,

qui secundum philosophos dicitur microcosmus, id est, minor mundus. hanc autem ciuitatem, rex magnus, scilicet diabolus, suis insidiis & munimentis concussit & obsedit: cuius tamen minacissimam obsidionem soluit homo interior, sapiens & circumspectus: nec tamen eius benignitatem & summa beneficia agnouit homo exterior omnium ingratus. Aut hæc parua ciuitas, comparatione totius mundi, est Ecclesia: quæ subdolis cacodæmonum suggestionibus obsessa, euasit gratia Christi (qui pro nobis factus est pauper) pericula obsidionis. Et cum hinc pauper vixerit, & virtutem ac potentiam diaboli imminuerit, vix vnus reperitur, qui ei agit pro tantis beneficiis gratias. Christus in Euangelio Lucae, nouem leproforum ingratitudinem obiurgat, & ostendit quantum sibi ingrati animi vitium displicuerit. cum enim decem viros à lepra mundasset, non est inuentus, qui rediret. & daret gloriam Deo, nisi vnus Samaritanus. *Et dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine. Quomodo ergo sapientia pauperis contempta est, & verba eius non sunt audita? Verba sapientium audiuntur in silentio, plusquam clamor principis inter stultos. Melior est sapientia quam arma bellica: & qui in vno peccauerit multa bona perdet.* Non absurdè colligit, sapientiam esse humana fortitudine præstantiorè: diruit enim & subuertit castra, quæ nullis hominum viribus subuerti possunt: soluit obsidionem, quam robustissima hominum fortitudo soluere non potest, & longè diutius durat, quam potentia principum, sine qua nihil commendatione dignum geri potest. Et simile est huic sententiæ, quod comperimus in opusculo Sapientiae, Melior est sapientia quam vires, & vir prudens quam fortis. Quod si sapientia præferatur fortitudini & armis bellicis, cur igitur non extollimus & admiramur sapientiam pauperis? cur denique ab eo non discimus, quid sit agendum, quid verò fugiendum? cur toties sapientiam pauperum pannosam & neglectam insectamur, & quem ditat, furca plectimus? Melius esset incolere casulam pauperis sapientis, quam magnifica diuitum palatia, cuius verba, non nisi silentio excipiuntur, & in quieto loco audiuntur: nec plausus hominum, lenocinia, & verborum fucos quærit. fugit & spectacula hominum, nec in theatris suam profitetur disciplinam, nec amat quæ sua sunt, sed quæ diuinam religionem exornant. Et eius modestia & veneranda maiestas, magis meretur audiri, quam clamor principis, inter stolidos & insipientes, qui non tam virtuti principis applaudunt, quam diuitiis. Nec desinas velim versare animo, quantum tibi prodesse potest sapientia, & quæ tam sis facturus iacturam, si eius patrocinio destituaris: facile corruis in sentinam vitiorum, facile diabolo succumbes, & facilius occideris. nec solum mortiferæ noxæ macula, tibi vnam adimet virtutem, sed omnes: & quæ aliquando præclare gessisti, lethargo soporata, veterascent, & obliterabuntur. Hoc habent virtutes vinculum, hoc denique nexu vincuntur, vt qui vnam habuerit perfectè, & omnes habere necesse est: & qui in vno offenderit, factus est omnium reus, quantum ad transgressionem legis. qui enim non mœchatur, sed occidit, Dei legem transgreditur.

Iacobi. 2.

Argumentum decimi capitis.

Prefert Ecclesiastes sapientiam cumulatissimis diuitiarum thesauris, quam immortali gloria dignam esse existimat. à cuius vestigiis longè abscedunt stolidissimi, qui ad visendum suæ stultitiæ spectaculum, transeuntium oculos pelliciunt: & longè plures, quam qui veram profitentur sapientiam, à qua noxi affectuum morbi curantur: nec ab ea instituti, primas honorum partes ambiunt, nec vt stulti, desiderant in eminentiore loco sedere: præcauent summopere à viperinis serpentum morsibus. parcè & modestè loquuntur, nec more loquacissimorum, balbutiunt & obstrepunt, aut in vrbe imperant, aut eos qui principantur aliis, philosophari docent: nullis capiuntur donis, nulli denique conuiciantur, nec quenquam maledica lingua vulnerant, sed omnibus se præstant mansuetos.

Caput

Caput decimum.

Musca morientes perdunt suauitatem vnguenti. preciosior est auro sapientia, paruaque gloria ad tempus stultitia. Cor sapientis in dextera eius, & cor stulti in sinistra illius. sed & in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat. Nos comonefacit Ecclesiastes in exordio huius capitis, vt stultorum & improborum hominum comercia, familiarè consuetudinè & colloquia deuitemus, qui nihil præter immunditiã, & foetidum vitiorum odorem spirant, nihilque ab eorum lingua dimanat, quod non sit pestilentissimum. Exprimit Augustinus libro vno contra Fulgentium Donatistam, artic. 14. naturam muscarum morientium, & quid hoc sibi vult, Musca morituræ exterminat confectionem suauitatis. Musca morituræ Donatistæ circunvolant per totius corporis membra, sicubi reperiunt vulnerata, sana pungunt, ægra lambunt, & eorum vlcibus peccatorum vermes fundunt, quæ conscientiam mordeant, quæ animam finiant, quæ putredinem nutriant, quæ nec ipsis mortuis cadaueribus parcant. Musca morituræ cum oleum exterminant, oleo perimuntur: neque enim viuunt, qui Spiritum sanctum effatis. Hæc ille. Et quemadmodum muscæ, quibus nihil est indocilius, cum moriuntur, perdunt suauitatem vnguenti, odorem & saporè: ita boni malis permixti, fragrantissimum suarum virtutum odorem perdunt, & subornati contaminantur. Quapropter Paulus prudenter monuit Corinthios, ne commiscerentur fornicariis huius mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis seruientibus: alioqui debuerant de hoc mundo exisse. nec vult vt cum illis sumant cibum: nec minus sceleratos homines fugere debemus, quam pestem. Corruptum enim bonos mores, colloquia praua, dicit etiam Salomò Prouer. 4. Ne delecteris in semitis impiorum, nec tibi placeat malorum via, fuge ab ea, nec transeas per illam, declina & defere eam. Et sola nos docet sapientia, omni auro & argento preciosior, vt nihil habeamus commercij cum malis & stultis, quorum gloria citius arefcit quam fœnum, & vix vno temporis momento durare potest: nec quicquam moliuntur, quod non sit finitum. & cum in sua ambulat stultitia, suo ingenio iudicant omnes esse deliros, & suis inniti vestigiis. Nec mirum est. nam pulcherrimus est stulti cum stulto congressus. at gloria sapientum est perpetua, nec quicquam agunt, quod non sit dextrum, & cum faciunt elemosinam, nescit sinistra quidnam agat dextera: & cum percutiuntur in dexteram maxillam, præbent & percussori alteram. & cum venerit Saluator ad iudicandum, illos separabit à malis, & statuet oues à dextris suis, hædos autem à sinistris. Et in Prouerbiis dicit Salomò, Ne declines ad dexteram, neque ad sinistram. vias enim, quæ sunt à dextris, nouit Dominus: perversæ verò sunt, quæ à sinistris sunt. Illi (vt arbitror) declinant ad dexteram, qui volunt inani gloria ducti, plus sapere quam oportet: illi verò ad sinistram, qui rectam virtutum semitam negligentes, sectantur errorum & vitiorum diuerticula. *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare peccata maxima.* Demus operam, ne Diabolus aduersarius noster, & hostis infestissimus, inueniat in nobis fenestram, qua subingrediatur clanculum nostræ mentis domunculam: toto denique contendamus studio, ne quod in nobis est optimum, inuadat. quod si & orationibus & ieiuniis, munitissimam eius aciem perfrugerimus, discedet à nobis. stemus fortes aduersus insidias maligni spiritus, & summopere præcaueamus, ne illi cedamus locum: quod si fecerimus, ne quidem vllum nos contingat peccatum. Idcirco dicit Petrus in prima Epistola canonica, Sobrii estote, & vigilate, quia aduersarius vester Diabolus, tanquam leo rugiens, circuit, quærens quem deuoret: cui resistite fortes in fide. Et Paulus nos monet ad Ephesios, vt accipiamus armaturam Dei, vt possimus resistere Diabolo. Induite, inquit, vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli, quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores, tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in cœlestibus. quod si Diabolus nobis non dominetur, euademus illi & immaculati. dicit enim Dauid, Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, & emum dabor à delicto maximo. Et si titillauerit mentem nostram Diabolus, & ad libidinem concitauerit, laboremus ne subreptitios impulsus, & pessimam cogitationem sequamur.

F. j.

Ioan. 13.

Et licet Diabolus conscenderit vsque ad interna nostræ mētis præcordia, possumus tamen præpedire, ne inficiat quod contigit. & Iudas poterat non cedere locum Diabolo, cum in eius cor immiserat cogitationem, vt suum proderet Dominum. Ioan. 13. *Est malum quod vidi sub sole quasi per errorem egrediens à facie principis, Positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum. Vidi seruos in equis, & principes ambulantes super terram, quasi seruos.* Intolerabile est malum & inauditum, quod videtur incuriã & negligentiam principum infimulare, pati stultos, ignobiles & pauperes in loco omnium eminentissimo sedere: & honoratiores locorum sedes, dignioribus & nobilioribus præripere. Quid porrò indignius & absurdus, quàm intueri Arcadicum pecus, & afininam belluam in Ecclesia principatū obtinere, & doctissimis viris præfici? Verum vbiunque locorum federit simia, semper sibi erit simia. Et Mydas etiam primos habens in coenis accubitus, suas personabit clitellas. Sed bene conueniunt crassa crasis. nec debent dolere sapientes & docti, si in hoc seculo deiiciantur, & loco mulionum sedeant. Nam in futuro seculo honorificè sedebunt cum beatis, vbi stulti & arrogantes nullum sunt habituri locū. Pollicitus est Christus suis discipulis, qui fuerunt mundo spectaculum ludibrii & contemptus, vt federent aliquando super duodecim fedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Matth. 19. *Qui fodit foueam incidet in eam, & qui dissipat sepem, mordebit eum coluber. qui transfert lapides, affligetur in eis, & qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis.* Plerunque enenit vt qui effodit scrobē, siue foueā, in eam decidat: & qui aliis parauit laqueos & decipulas, ab eisdem inuoluatur. Et faber aliquando quas fecit compedes, gestat. & huic sententiæ cohærent quæ scribit Prou. 26. Salomon in Prouerbiis, dicens, *Qui fodit foueam, incidet in eam, & qui voluit lapidem, reuertetur ad eum.* Et fusius multo hæc expressit Ecclesiasticus, *Qui foueam fodit, incidet in eam: & qui statuit lapidem proximo suo, offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo: facienti nequissimum consilium, super ipsum deuoluetur, & non agnoscet vnde adueniat illi.* Idem quoque dicit Psalmographus, Psal. 7. *Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit.* Sepis autem & maceris euulsio, secundum spiritalem intelligentiam, sunt ecclesiastica dogmata, & instituta ab Apostolis & Prophetis fundata, quæ si quis dissoluerit, & præterire voluerit, à serpente percutietur, de quo scriptum est Amos 9. *Si descenderint in infernū, mandabo serpenti, & mordebit eos, siue, vt habet nostra tralatio, Et si celauerint se oculis meis in profundum maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos.* Ad historiam dico, eum esse dignum morfu serpentis, qui dedita opera dissipat sepem, sub qua latebat coluber. Et si hæretici viuos ecclesiæ lapides de structissimo Christi edificio abstulerint, dilacerabuntur ab eis, & sufferent tormenta: & qui absciderit ligna, periclitabitur ab eis. Ligna infructuosa, sunt hæretici, qui digni sunt incendio. In vniuersum innuit Ecclesiastes, neminem debere alteri præbere ansam mali, ne vitium ab altero commissum, in caput eius recidat. *Si retusum fuerit ferrum, & hoc non vt prius, sed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur. & post industriam sequetur sapientia.* Retusum habent ferrum, qui acumine ingenij carentes, imbecilla admodum disputatione congreduuntur cum illis, qui pollent & ingenio & literis. Si tamen duro & inuicto labore hebetatam mentem iuuerint, ingeniosos desidia torpentes superabunt. Euenit enim plerunque, vt qui non nihil sapientiæ in sacro musarum fonte ebiberunt, elati in superbiam, desinant discere. & sic ferrum, quod erat acutum hebetatur. Otium enim & pigritia est rubigo sapientiæ. Ager suapte natura feracissimus, nisi excolatur, squallet vepribus & spinis obsitus. Nec desinunt betho aëre crassiores, & qui ingenium habent pistillo retusius, si modò laborent, peruenire ad frugem. Ad quam indefessis vigiliis peruenit Cleanthes philosophus, quo nihil stupidius & magis indocile. Nunquam enim nec de ingenio, nec de literis desperandum est. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit. Verba oris sapientis gratia, & labia insipientis præcipitabunt eum. Initium verborum eius stultitia, & nouissimum oris illius, error pestimus. Stultus verba multiplicat.* Nemo nescit pestilentissimum esse serpentis morsum

longè

longè tamen pestilentior est contumacissimi detractoris lingua, qua nihil est exitiusius, nihil nocētius, nihil denique perniciosius. Lingua minutulū est membrum ac molliculum, plurimū tamen habet malorum: quam si animus integer non refræ nauerit & cohibuerit, magis nocebit quàm aspis, cuius venenū est penè immedicabile: non enim impetit aspis aspidē, nec scorpium ferit scorpium, nec vipera suum virus in viperam diffundit: solus autē homo sua nocentissima lingua, in hominem venenum habet. Infectatur Salomon multis in locis Prouerbiorū, linguam garrulam, mē dācem & obtretractricem. Et inter sex vitiorum mōstra, quæ detestatur Deus, collocat linguam mendacē. Et aliubi: *Verba impiorū insidiantur sanguini.* & Abominatio est Domino labia mē dacia. atque iterū, *Lingua placibilis, lignū vitæ, quæ autē immoderata est, conteret spiritū.* adhæc, *Malus obedit linguæ iniquæ: & fallax obtēperat labiis mendacibus.* Dicit enim Ecclesiasticus de moderando linguæ plectro, *Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo. itē, Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pauimento cadens, sic casus malorum festinanter venient, iterū, Labia imprudentum stulta narrabunt: verba autē prudentum statera ponderabuntur.* atque iterū, *Beatus qui habitat cum muliere sensata, & qui lingua sua non est lapsus.* Et beatus Iacobus eum existimat perfectum, qui in verbo non offendit: & linguam putat esse ignem ardentissimum, & vniuersitatem iniquitatis, quæ in membris nostris constituta, maculat totum corpus, quam nullus vnquam hominū domare potuit, nisi diuino adiutus præsidio. & licet homo domet feras, non tamen suam linguā, sed Deus in homine. Paulus acerbè reprehendit furriones, & detractores: & ex Psalmographo dicit, *Sepulchrū patens est guttur eorū, linguis suis dolose agebāt, venenum aspidum sub labiis eorum: quorū os maledictione, & amaritudine plenum est.* Et ad Corinthios dicit, *Maledicos regnū Dei non possessuros.* Interim omitto quot locis infectetur *ματαιολογίαν*, & quanta seueritate cohibeat linguæ muliebris intemperantiam. sed redeo ad explicandam Ecclesiastæ sententiā. Serpentem cōfert detractori. Nam quæ admodum ille, occultè mordens venenum inferit, sic iste clam detrahens, virus peccatoris sui infundit in fratrem: at sapiens ab immedicabili linguæ veneno sibi præcauet, cuius verba placēt omnibus, & miram in se continēt gratiam. Et lingua sapientum, est fanitas, vt scribit Salomon in Prouerbiis, & etiam ornat scientiam: *Os autē fatuorum ebullit stultitiam, & stolidissimum leuissima garrulitate, & incontinentia arcani diffluentem, in multa scelera præcipitat: cuius sermo velut cancer serpit, & anserinum strepitum refert, nec potest procaci Battologia non incidere in omnium odiū, maleuolentiā & indignationē, & vbi primū incipit loqui, suā prodit stultitiam etiam infantissimā: & cū desinit loqui, nec tamen sine difficultate, sua omnibus euentilat errata.* *Ignorat homo quid ante se fuerit, & quid post se futurū sit: quis ei poterit indicare? Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in urbem pergere.* Homo tam imbecilli est ingenij, vt solū quod præsens est, perfectè intueri potest, nec præterita sua mēte versata, cōprehendit. nec capit integrè futura, imò multo minus, quā præterita. Ob hūc stuporē, & tantillam rerū cognitionē, debet longè à se superbiam pellere, & tumorē animi deiicere, & quo magis cōtendit res abditissimas animo cōsequi, eo magis infano & vano labore affligitur. Curiosa rerū humanarū cognitio vehemēter torfit Platonem, Aristotelē, Zenonē, Carneadē, & reliquos philolophos ethnicę philosophię studiosissimos: sed quid vanius illorū labore, industria, & conatibus, cū nunquam peruenerint ad veritatis cognitionē? Et cū putarent humano captu se cōprehendere sapientiā, nunquam tamen ad coelestē beatorum ciuitatē conscenderunt: de qua dicit David, *Domine in ciuitate tua imaginē ipsorū ad nihilū rediges.* Et huiuscē ciuitatis admirandæ meminit Christus in Euāgelio, dicēs, *Nō potest ciuitas abscōdi supra montē posita. Nec ad hanc ciuitatē perueniūt hæretici, qui sacras literas deprauādo, viuos Ecclesiæ lapides, de suo loco dimouere cōtendunt, ac Ecclesiæ sancita subuertere.* *Va tibi terra, cuius rex puer est, & cuius principes manē comedunt. Beata terra cuius rex nobilis est, & cuius principes vescuntur in tēpore suo, ad reficiendū, & nō ad luxuriā.* Existimat

F. ii.

Augustin⁹. Augustinus libro 17. de Ciuitate Dei, cap. 20. hanc sententiã pertinere ad duas ciuitates, vnã Diaboli, alteram Christi: & earũ reges, Diabolum & Christum. adolescentem dixit Diabolũ, propter stultitiam & superbiam, & temeritatem & petulantiam, ceteraque vitia, quæ huic ætati assolent abundare. Christum autem filiũ ingenuorum, sanctorum Patriarcharũ pertinentium ad liberam ciuitatem, ex quibus est in carne progenitus. Principes illius ciuitatis manẽ manducantes, id est, ante horam congruã, quia non expectant opportunã, quæ vera est in futuro seculo, foelicitatẽ, festinanter beari huius seculi celebritate cupiunt. Principes autẽ ciuitatis Christi, tempus nõ fallacis beatitudinis patienter expectant: hoc ait in fortitudine, & non in confusione, quia non eos fallit spes, de qua dicit Apostolus, Spes autem nõ confundit. Dicit & Psalmus, Etenim vnuerſi qui te expectant non confundentur. hæc ille. Sed tractemus historiã, quæ non disidet à prophetia Esaiæ vaticinantis de summa miseria & calamitate Iudæorũ, vbi dicit dominus exercitũ: Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis, Esaiæ 3. Reprobatur Ecclesiastes iuuenum principatum, qui ante tempus summopere cupiunt regiũ obtinere sceptrum, ac regio diademate insigniri, vt orbi imperent, & libidine dominãdi, summam apud homines sibi cõparent gloriam, quibus nec ætas est matura, nec armis parata, nec cõsilio instructa. Inſectatur & principes lasciuia & deliciis deditos, qui antequam surgant à lecto & expergiscantur, de cibus cogitant, & ventre farciendo: quorũ vires, & venere, & baccho solutæ, dum instat tẽpus pugnandi, facillẽ agnoscuntur ab his, qui duro labore, frugali cibo, ac cõtinentia sub dio sua corpora exercuerunt, & quorum gloria, nulla vnquam voluptate, nullis deniq; deliciis eneruari potuit. Econtrariõ magnopere cõmendat regẽ nobilissimũ, optimis moribus & honestis disciplinis à puero rectẽ institutum, qui in laudatissima philosophorũ schola didicit quid honestũ, quid turpe, quid prosequẽdum, quid denique fugiẽdũ, quanam deniq; animi virtute, suis posset imperare subditis: quẽ nec desidia vicit, nec arrogãtia excæcauit, nec mollitudo eneruauit: sed abdicatis à se voluptatibus, nouit propta animi dexteritate, in suis castris nocturnas agere excubias, suorũ denique animos accẽdere ad propulſendos hostes: nec quicquam magis vnquã desiderauit, quã omnium gratiã & beneuolentiã sibi cõciliare, & omnibus se præstare humanissimum, nec, quod in illustrissimo rege maximẽ expetẽdũ est, suum populũ durissimis exactionibus vexare. *In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum perſillabit domus. In visu faciunt panem & vinum, vt epulentur bibentes. Et pecuniæ obediunt omnia. In cogitatione tua regi ne detrahas, & in secreto cubili tui non maledixeris diuiti. quia & aues cœli portabunt vocem tuam, & qui habent pennas annuntiant sententiam.* Pigritia extructissimas ædes demolitur, & ignauia hominis, magnifica pereunt ædificia: nihil porrõ tam egregiẽ factũ est, eaque adparatũ industria, quod non inertia possidentis collabascit & subuertatur. Dicit Hieronymus ad hunc locũ edisserendum: Domus nostra, quæ cum statu hominis erecta est, & habitatio quam habemus in cœlis, si pigri sumus, & ad bona opera tardiores, humiliabitur. Et omnis contignatio, quæ debet culmen portare in sublimẽ, ad alteram corruens, habitatorẽ suum opprimit. Cũque auxilium manuum virtutumque torperit, omnes desuper tẽpestates & nimborũ ad nos turbo prorũpit. hæc ille. Et quia pigri nullis torquentur curis, nec futura præuident, idcirco lætius multo, & iucundius viuunt, & in hilaritate animi fruũtur pane & vino: diuturnius tamẽ & foelicius, cũ bonis externis abundant, nihilque non intentant robustissimis pecuniæ neruis oppidoquam muniti. Ea nos tenet auida illa pecuniæ congerendæ fitis, vt visis nummis, aut tutissimis pecuniæ recipiendæ pollicitis, diligentius accingamur operi, & magis strenuã nostro artificio nauamus operã. Etenim odor quæstus ex re qualibet, omnibus est gratissimus. Quẽ tã quadratum, tamque constantem reperies, qui non alliciatur donis, aut non seruiat pecuniæ? Contendũt penẽ omnes huic deæ & regi-næ adblandiri, & suũ præstare obsequiũ: huic seruiunt rhetores, poetæ, philosophi; patroni, & id genus hominum. Quod non subticuit Esaias, dicens: Omnes diligunt munera

munera, sequuntur retributiones. Et à minore vsque ad maiorẽ, omnes auaritiæ student. Hieremiæ 6. Monet deinde Ecclesiastes, ne detrahas regi, cuius maiestatem suspicere debes, nec importuna lingua maledicas diuiti, qui non mediocre tibi potest adiuuentũ præstare. Dilige proximum ex præcepto Christi, sicut teipsum. Et angeli, qui terram circumeunt instar auium, nostra verba & cogitationes ad cœlum perferunt, nec Deum latet quod clãm cogitamus.

Argumentum vndecimi capitis.

Quantum nobis prodesse possit promptissima erga pauperes largitio, quantum denique commodi adferat eleemosyna reipublicæ, exprimit Ecclesiastes, qua multo facilius amplissima liberalium fortunæ augentur, quã industria & assiduo labore. Nec quicquam præmiũ assequemur, quod non meruerint quouis modo nostri conatus: nec supplicium irrogabitur, quod non culpa commuerit. Et hoc vnum sciant homines, aut sibi absoluto vitæ curriculo, optatissimum æternæ lucis locum destinari, aut densissimos tenebrarum carceres. Nec ab opere idcirco desistendum erit, quod nobis cœlum comminetur imbres, aut perſent ventis etiam Typhonij. Nam nobis incertum est quidnam Deus rerum omnium prouidentissimus, de futuris disposuerit. Satis sit hominibus hac aura pertenui viuere, & splendidissimo Solis lumine oblectari.

Caput vndecimum.

Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post tempora multa inuenies illum. Da partes septem, necnon & octo: quia ignoras quid futurum sit mali super terram. Si repleta fuerint nubes, imbrem super terram effudent. Nos cohortatur Ecclesiastes ad exercẽda pietatis officia, & ad impartiẽdũ pauperibus, quod abundẽ nobis suppetit. Nec sinamus famelicos, debiles, claudos & indigentes perire fame. Sẽper sint aperta egenis horrea, nec ea nos capiat inhumanitas, vt nostrã languidis denegemus operam. succurramus & transfretanti aquas, & magno cum labore oceanũ adnauiganti. Nam quod in pauperis subsidiũ contulimus, fcenerabimur: & promptam Deus nostri animi voluntatẽ, ac promptissimum erga pauperes obsequium compensabit. Tantum habet eleemosyna momenti, vt ea redimi possint & purgari peccata. Idcirco Daniel consuluit Nabuchodonosor, vt sua peccata eleemosynis redimeret, & iniquitates misericordis pauperũ, & forsità Deus hoc officio ei agnosceret. Et Tobias dicebat suo filio, Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuã ab vlllo paupere. Si multum tibi fuerit, abundãter tribue: si exiguũ tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude. præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis: quoniã eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animã ire in tenebras. Dicit etiam Ecclesiasticus capite 4. Fili eleemosynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne transuertas à paupere. Animam esuriẽtẽ ne despexeris, & non exasperes pauperẽ in inopia sua. Audi lubẽter præmiũ, quod Christus pauperũ alumnis, in extremo iudicio constituet, Venite benedicti patris mei, possidete paratũ vobis regnum à constitutione mudi. esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, & visitastis me: in carcere erã, & venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes, Domine quando te vidimus esuriẽtem, & pauimus: sitientem, & dedimus tibi potum? quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te? aut nudum & cooperuimus te? aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? Et respondens rex dicet illis, Amen dico vobis,

quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Et in Euāgelio Lucæ dicit Christus, Veruntamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Dicit etiam Chrysofostomus homilia 5. in 3. caput ad Titum, eleemosynam plus habere virium ad extinguenda peccatorum incendia, quàm virginitatē, saltem, vt arbitramur, consultam, quæ est mater charitatis, & proprium Christianæ religionis insigne. Hieronymus etiam in epistola ad Eustochium, de epitaphio Paulæ præfert eleemosynam, quæ in viua Dei templa, id est, pauperes erogatur, muneribus templo dicatis. Nec, vt existimo, frustra iecit sementem, qui frequenter pauperis inopiam, & transeuntis aquam subleuauit. Vnde dicit Esaias, Beatus qui seminat super aquam, vbi bos & asinus calcant. Nec quis potest nancisci charitatem Dei, nisi membra Christi suis opibus refocillauerit. Dicit enim Ioannes in sua prima epistola, Qui habuerit substantiā huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauerit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? filioli mei, nō diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate. Verū vt maius indispicamus præmium, debemus largiter impartiri bona nostra indigentibus. & hoc subindicat Ecclesiastes, dicens, Da partes septem, nec non & octo. ita quod sis semper prōptus ad abundē ferendum suppetias egeno, nec tibi præscribas quantū velis dare: si quadrantem dederis, stude vt duodecim asses largiri possis, imò aureum. Nec huic refragatur expositioni Lyranus, hunc enarrans locū, vbi dicit, Da abundanter ex tuis bonis, indigentibus: ignoras enim quid mali futurum sit. quod si acciderit intolerabilis fames, aut sãuissima pestis, aut cruentum bellū, tua tibi post mortē proderit pietas, nec optimo fraudaberis præmio. Hæc tamen Ecclesiastæ verba secundum mysticam intelligentiam accommodat Hieronymus veteri ac nouo instrumēto: septenario, Antiquum Testamentū exprimitur: & octonario, Nouū. & præcipitur vt in vtrunque testamentū, pari veneratione credamus. Iudæi dederunt partes septenario, admittentes Sabbatū: sed nihil reliquerunt octonario, quia resurrectionē diei dominicæ denegant. Marcion & Manichæus veterem legem rabido ore dilacerantes, dant partem octonario, suscipientes Euangelium: sed eandē septenario numero non tribuunt, vetus testamentum respuentes. Hebræi ita hunc locum intelligunt: & Sabbatum & Circumcisionem serua, ne si hoc fortē non feceris, inopinatū tibi superueniat malum. Quod deinde dicit Ecclesiastes de oppletis nubibus, quæ effundunt imbrē super terram, per tropologiam accommodatur his, qui vltro nea voluntate, pietatis officia, egentibus præstiterunt: super quos copiosissimi diuinæ gratiæ imbres cadūt. Ioan. 7. Dicit enim Christus, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. & quo magis nostra impartimur, eo magis abundamus. *Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. Qui obseruat ventum non seminat: & qui considerat nubes, nunquam metet.* Edisserens Hieronymus sublimem huiusce loci philosophiam, de ligno ad austrum, vel ad aquilonem cadente, dicit, Vbicunque locum tibi præparaueris, futuramque sedem siue ad austrum, siue ad boream, ibi cum mortuus fueris, permanebis. Lignum igitur quod in hac vita corruerit, & conditione mortalitatis fuerit incisum: aut peccauit antè dū staret, & in boreæ parte postera ponitur: aut si dignos austro fructus attulit, in plaga iacebit australi. Nec est aliquod lignum quod aut ad aquilonem nō sit, aut ad austrum: intellige austrū in bonam sumi partem. Scriptum est in Abacuc, Deus ab austro veniet. Et in Cātico Canticorū dicitur, Exurge Aquilo, hoc est, recede & abi, & veni auster. Et aquilonem sãpissimè in malam partem. Vnde dicit Hieremias, Ab aquilone pandetur omne malum. aliquando tamen in bonam partem ponitur, quod docet Propheta, dicens, Psalmo 47. Mons Sion latera aquilonis ciuitas regis magni. Et rursus Ezechiel Propheta, capi. 1. Est super manus Domini, & vidi, & ecce spiritus fulgens veniebat ab Aquilone. Aut dicere possumus, electos nomine austri designatos, post ruinā huius vitæ, assequuturos vitam æternam, si nullis grauentur vitiis: reprobos verò ad inferorum tenebras lapsuros. Nisi velit Ecclesiastes ad historiam dicere, vbicunque cecideris, etiam inopinato

fato

fato sublatus, & subita mortis tempestate subuersus, ibi iugiter permanebis, siue te rigidum & trucem: siue clementem & misericordem, vltimum inuenit tempus. Caue ne hallucinatus huiusce loci intelligentia, in eorum errorem corruas, qui dicunt non esse ponendum purgatorium, eo quod Ecclesiastes solum dicit, te aut ad aquilonem, aut ad austrum peruenturū. Nam quid sibi velit hic locus, iam enucleauimus. etiam cadunt ad austrum, & subito conuolant ad cœlū, qui nec peccato mortali, nec veniali torquentur, & abundē in hoc mundo satiffecerunt: perditissimi verò ad aquilonem tendunt, & ad inferos, qui ex hac vita decedunt cum peccato mortali: qui verò hinc demigrant leuissimo scelere perculsi, noxa scilicet veniali, aut nō abundē satiffecerunt pro suis delictis in hoc mundo, ad tempus, purgatorij sedes ingredientur. Matthæi enim duodecimo dicit Christus, peccatum in Spiritum sanctum Matth. 12. neque remitti in hoc seculo, neque in futuro. Nec diceretur hæc, nisi quodpiam peccatum posset remitti in futuro seculo, scilicet veniale, per quandam detestationem, qua voluntas reordinatur, vt sic loquar. Etiam dicit Paulus ædificantem lignum, i. Cor. 3. fœnum & stipulam, saluum fieri: sic tamen quasi per ignem. Etiam Iudas Machabæus iussit offerri sacrificium pro peccatis mortuorum. Plura aliubi sumus de hac re dicturi. Quod verò dicit Ecclesiastes, illum non seminaturum qui obseruat ventum, vult innuere, neminem debere opportunissimum semper tempus expectare, vt iaciat sementem, aut quodpiam bonum opus faciat: alioqui astronomorum leges & præceptiunculas obseruando, nunquam fereret, donec pro animi adlubentia sibi blandiretur cœlum, & aëris serenitas. Qui etiam considerat, cui beneficiat, & non omni petenti se tribuit, sæpe præterit eum, qui meretur accipere. aliter, Qui tantum eo tempore Dei verbum prædicat, quo populus libenter aufcultat, & secunda aspirat aura, tumoris fator, negligens, & ignauus agricola est: in ipsis enim prosperis, dum nescimus, aduersa confurgunt. Sed opportunè, importunè, suo tempore Dei sermo est prædicandus, nec fidei tempore, aduersariarum nubium cōsideranda tempestas. Venatur etiam auram vulgi, & inani gloriæ vento iactatur, qui solum humaniores literas profitetur, cum sibi arridet & applaudit frequentissimum auditorium, solum ille pascit ventum, & coram populo, suas dilatat phaleras & fimbrias. Si nō puerit Christum docere mulierem Samaritanam, qui suam profitendo sapientiam, secedebat à confertissima turba, neque te pudeat vnum atque alterum auditorem instruere. *Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis: sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.* Quemadmodum nos latet quonam artificio, quānam denique via, spiritus & anima ingreditur paruuli corpusculum: & quo temporis momento necatur materiæ, nec agnoscimus planè discrimen ossium & venarum in vtero prægnantis, ita perfectissima Dei opera scire non possumus. Hunc explicans locum Hieronymus dicit, Sicut nescis viam spiritus, & animæ ingredientis in paruulum, & ignoras ossium & venarum varietates in ventre prægnantis, quomodo ex vili elemento corpus hominis in diuersas effigies artūfque varietur, & de eodem semine, aliud mollescat in carnibus, aliud duretcat in ossibus, aliud in venis palpitet, & aliud ligetur in neruis: ita Dei opera scire non poteris, qui factor est omnium. Ex quo docet contraria non timenda, nec temerè de vêtis & nubibus iudicandum, cum suo tempore & cursu debeat fator pergere, & euentum sententiæ domini reseruare. Non enim volentis neque currentis, sed Dei miserentis est. hæc ille. Et licet philosophus nouerit ossa omnia, aut foris vicissim tangi, aut alterum inferi alteri, & neruis ligari, & circiter ossa quanuis neruorum copiam duci, capite excepto: id enim non neruis, sed futuris ipsorum ossium continetur, vt scribit libro 3. de historia animalium, capite 5. & cap 7. dicit, Initiū in omnibus, quæ ossibus constant, esse spinam: quæ compacta ex vertebra à capite ad coxas porrigitur. & ossium animalis eiusdem, alia medullam intra se continent, alia minime: nemo tamen adeptus est perfectissimam naturæ cognitionem. & quo magis putat se arcana naturæ comprehendisse, eo minus consequitur, & vehementius delirat, cum

F. iij.

Roma. 9.
Philosoph.

Luc. 12.

omnes ingenii vires explicat ad intelligendū Dei artificium. & quia ignorat, an hac nocte morietur, ideo minus debet suam mentem anxiiis rerum humanarum curis diuexare, nec suam spem in accumulandis diuitiis collocare. Nec immeritò reprehendit Christus diuitem illum, qui volebat amplissima extruere horrea, in quibus suas opes reconderet, & tandem suam vitam in deliciis transigeret: cui dixit Deus, Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem paraſti, cuius erunt? Sic est qui ſibi theſaurizat, & non eſt in Deum diues. Denique ſumus incerti ſinam Deus nos velit in ſuum regnū accerſere, aut detrudere ad inferos: aut quòd in manus noſtrorum inimicorum incidemus, aut à periculis eripiemur. Et quia neſcimus plenè voluntatem Dei, nihil nobis conducibilius erit, quàm beatè viuere, nulli conuiciari, neminem concutere, omnibus prodeſſe, & ſynceram honeſtæ vitæ amicitiam conſeruare.

Ecclef. 43

Ediſſerens Eccleſiaſticus de operibus Dei nobis occultis, dicit, Quis videbit eū & enarrabit? & quis magnificabit eum ſicut eſt ab initio? Multa abſcondita ſunt, maiora hiſ: pauca enim vidimus operum eius. Nec Eccleſiaſtæ aduerſatur, quod dicit

Rom. 1.

Paulus ad Romanos, Quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis, Deus enim illis manifeſtauit: inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur: ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt ſint inexcusabiles. Nam ſolū innuit nos cognoſcere Deum, cognitione quidem quia eſt, per ea quæ facta ſunt: ſed nō cognoſcimus rationes, quibus architectus ille ſupremus creaturas producit: nec poteſt vis noſtri ingenii attingere, quæ in mente diuina latent, & quando, & quo ſine quidpiam creabit. *Manè ſemina ſemen tuum, & veſpere ne ceſſet manus tuas, quia neſcis quid magis oriatur, hoc aut illud: & ſi vtrunque ſimul, melius erit. Dulce lumen & delectabile eſt oculis, videre ſolem. Si annis multis vixerit homo, & in hiſ omnibus lætus fuerit, meminiffe debet tenebroſi temporis, & dierum multorum: qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita. Lætare ergo iuuenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in viſ cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum, & ſcito quòd pro omnibus hiſ adducet te Deus in iudicium. Aufer iram à corde tuo, & amoue malitiam à carne tua. adoleſcentia enim & voluptas vana ſunt.*

2. Cor. 9.

Nos prouocat & adducit ad continuum laborem, vt opportuno tempore iaciamus ſementem, nec ab opera deſiſtamus: quid enim ſcimus, ſi quod diluculo ſeminauimus, fructum adferet, aut quod veſpere ſeminatum eſt? aut ſi vtrunque perueniet ad frugem? euenit aliquando, vt ſi manè noſtram perdidimus operam, veſpere ſerendo reſarciemus iacturam, & Deus multiplicabit ſemen noſtrum. ſicut dicit Paulus 2. Corint. 9. Qui autem adminiſtrat ſemen femināti, & panem ad manducandum præſtabit, & multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum iuſtitie veſtræ, vt in omnibus locupletati, abundetis in omnem ſimplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo: nec ſcire poſſumus, an labores noſtri nobis optimum parient fructum. denique incertum eſt quod opus magis placeat Deo: poteſt accidere vt non vnum, ſed vtrunque placeat. Et in adoleſcentia, & in ſenectute inſiſtendum eſt operi: nec excuſationem promereri poſſumus dicēdo, Laborauimus in etate florida, idcirco in ſenectute feriabimur, & quieſcemus. Nos enim præterit, ſinam in iuuentute, an in etate decrepita, erimus Deo grati. quid enim nobis prodeſt adoleſcētiæ frugalitas & continentia, ſi in ſenectate ſoluamur luxu & deliciis? in quacunque enim die errauerit iuſtus, ob veterem iuſtitiam à morte liberari non poterit. Quòd ſi ſemper benefeceris, & omni etati equalem curſum habueris, videbis Deum, dulciſſimum lumen, videbis Chriſtum ſolem iuſtitie. quòd ſi multis annis vixeris, & recorderis miſeriarum quas aliquando perpeſſus es, & inſpectis malorum tenebris, cogites te breui moriturum, præſentia, quaſi fluxa, fragilia & caduca contemnes. contēde igitur ſumma cum diligentia, optimum ex ſemente euāgelica fructum decerpere, nec torquearis terreni ſeminis ſolicitudo, quod non ſem

Matth. 13.

per peruenit ad frugem, vt oſtendit Chriſtus in Euangelio Matthei, dicens, Exiit qui ſeminat ſeminare, & dum ſeminat, quædam ceciderunt ſecus viam, & venerunt volucres cœli, & comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petroſa, vbi non habebant terram

terram multam, & continuò exorta ſunt, quia non habebant altitudinem terre. Sole autem orto aſtuauerunt: & quia non habebant radicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in ſpinas, & creuerunt ſpinæ, & ſuffocauerunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam, & dabant fructum, aliud centeſimum, aliud ſexageſimum, aliud triceſimum. Deinde dicit Eccleſiaſtes, Exhilarerſcat animus tuus, quandiu tibi arriſcent iuuentutis ſales, facetiæ & deliciæ, quicquid denique tuis perplacebit oculis, & tibi gratum fuerit, aſſume, fruere vt libet huius mundi voluptatibus: caue tamen ne tibi dominetur laſciuia, & rerum omnium libido. quòd ſi rebus huius ſeculi inſoleſcas & abutaris, haud dubiè acerrimas aliquando lues pœnas, & extremo occurreſ iudicio: in quo vitæ tuæ redditurus es rationem. & ne tuo malo incidas in horrendum illud iudicium, in quo filius hominis reddet vnicuique ſecundum opera eius, doma noxios tui animi affectus, immoderatam deuita iracundiam, nec à recto virtutum tramite deſlectas, penſita nihil eſſe vanius adoleſcentia, nihil denique voluptate fluxibilis. Matth. 16.

Argumentum duodecimi capituli.

Non ſis vſque adeo ingratus, nec ea deteſtanda ingratiſtudinis nota contamineſ, vt dum floridam agis etatem, Dei optimi & maximi, à quo tua pendent omnia, te capiat obliuio. tempore enim afflictionis, & dum tibi vndique tribulationum procellæ inſurgent, tua te pœnitebit ingratiſtudinis, Dei que gratiam neglexiſſe. & cum in extremo iudicio conſpicias ſolem obtenebreſcere, & lunam, ac ſtellas denſiſſimis obſcurari tenebris, alios denique ad cœlum euehi, alios deturbari ad inferos, dolebis vehementer te impiè vixiſſe: ſed fruſtra tuam deplorabis iuuentutem miſerè tranſactam, & vani erunt tui dolores. agnoſces interim quàm ſit miſerum humanis fidiffe rebus, & ſuæ ſpei anchoram in diuitiis, ac momentaneis voluptatibus deſixiſſe. torqueberis & acrius quòd cernes deſtinata eſſe aternæ vitæ præmia hiſ, qui diligenter Dei mandata obſeruarunt: illis verò, qui ſanctas Dei leges tranſgreſſi ſunt, aterna ſupplicia.

Caput duodecimum.

Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis tuæ, & appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent. Antequam tenebreſcant ſol & lumen, ſtella & luna, & reuertantur nubes poſt pluuiam. Ea inſoleſcunt homines in proſperis arrogantia, eoque ſuperbiæ faſtu turgeſcunt, vt nec Dei, nec ſui ſint memores, nec extremæ paupertatis & miſeritiæ, in quam aliquando inciderunt, recordentur: nec ipſis venit in mentem, ſe ex obſcuris parentibus, & in tenuiſſima caſula ortos eſſe. Neminem putant ſibi eſſe ſecundum, omnes contemptim auerſantur, & blanda occæcati fortuna, ſe omniū feliciffimos eſſe exiſtimant, nec principum minis & potentia terrentur, nec Iouis fulmen pertimeſcunt. At vbi procelloſis aduerſitatum fluctibus concutiuntur, & ingruente bello affliguntur, diſcunt nihil eſſe pernicioſius homini, quàm in proſperis, inſoleſcentia & arrogantia intumeſcere: nihilque exitiſtius quàm ſuas iactaſſe opes, & terrenis fidiffe diuitiis. Etenim calamitoſus Croeſi Lydorum regis opulentiffimi exitus, comprobauit veriſſimam Solonis ſententiam, dicentis, Neminem eſſe beatum ante obitum. Idcirco prudenter nos monet Eccleſiaſtes, vt Dei ſimus memores tempore noſtræ iuuentutis, in quo promptius & animum & corpus Deo cōſecrare poſſumus, quàm tempore morboſæ ſenectutis: & expendamus quid præclare aut tur-

piter à nobis gestū est, nec efferamur in prosperis, nec deiiciamur in aduersis: ac mor-
 tis vltimæ recordemur, antequam tempus adueniat, quo tristia quæque lætis succe-
 dant: in quo agnoscemus solem obtenebrescere, & stellas suo destitui lumine, & nu-
 bes, terra pluuiis irrigata, ad suam sedem propter hominum vitia & ingratitude-
 reuerti. Hæc Ecclesiastæ sententia, cohæret his, quæ dicit Christus in Euangelio Mat-
 thæi, de generali consummatione mundi: Statim autem, inquit, post tribulationem
 dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent
 de cælo, & virtutes cælorum commouebuntur, & tunc parebit signum Filii homi-
 nis in cælo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt Filium hominis veniē-
 tem in nubibus cæli cum virtute multa & maiestate. *Quando commouebuntur custodes
 domus, & nutabuntur viri fortissimi, & otiosæ erunt molentes in minuto numero, & tenebescēt
 videntes per foramina, & claudent ostia in platea in humilitate vocis molentis, & consurgent ad
 vocem volucris, & obsurdescent omnes filie carminis.* Enarrans Hieronymus hæc captu
 difficilia, dicit custodes domus, aut solem intelligi & lunam, & reliquum astrorum
 chorum, aut angelos qui huic mundo præsidet: viros verò fortissimos qui peribūt,
 dæmones, qui à forti Diabolo, etiam ipsi fortium fortiti sunt vocabulum, quem su-
 perans Dominus & ligans, iuxta Euangelii sententiam, vastat domum eius. Alii,
 Custodes domus, qui ad corpus hominis referunt cuncta quæ scripta sunt, costas si-
 gnificari putant, quòd ab ipsis intestina vallentur, & tota ventris mollitudo seruetur:
 viros verò fortes, crura æstimant: Solem & lunam & stellas, ad oculos, aures, na-
 res & totius capitis sensus coaptant, nam quæ subnectuntur, intelligenda sunt de ho-
 minum membris, non autem de angelis & dæmonibus, neque de Sole & luna & stel-
 lis: cum dicit Ecclesiastes, Otiosæ erunt molentes, de dentibus dictum putes, quòd
 cum extrema senectus aduenit, dentes quoque aut atteruntur, aut decidunt, de
 quibus moliti cibi in alium transmittuntur: tenebrescere autem videntes in fora-
 minibus, oculos arbitrantur, quòd ætate confectis, caliget acies, & intuitus obscure-
 tur. Aliter, Duæ molentes sunt, ex quibus vnam recipi, & alteram relinqui Euange-
 lium non tacet, quæ cum imminutæ fuerint, atque cessauerint, necesse est, vt omne
 lumen scientiæ auferatur ex oculis: & qui obtenebescunt videntes per foramina, di-
 cuntur ij qui errorum & vitiorum tenebris inuoluti, solum vident veritatem per
 quasdam rimulas. Si enim Moyfi dicitur, Ponam te in foramine petreæ, & sic poste-
 riora mea videbis: quanto magis vnaquæque anima per foramen & quasdam tene-
 brosas cauernas, aspicit veritatem? Et cum vox molentis fuerit infirmata, & magi-
 strorum doctrina cessauerit, consequenter cessabunt omnia, inter quæ & ostia clau-
 dentur in platea, vt iuxta fatuas Euangelii virgines, vnusquisque habeat claufas suæ
 plateæ ianuas, & illæ oleum emere non possint: vel certè fatuis virginibus circum-
 euntibus in platea, claudent cubiculum sponsi, quæ cum eo intrauerint. Si enim ar-
 cta est via, quæ ducit ad vitam: & spatiosa, quæ ducit ad mortem, rectè refrigerata cha-
 ritate multorum, ostium doctrinarum clauditur in plateis. Et ad vocem volucris, si-
 ue passeris, scilicet ad tubam archangeli resurgent mortui. passer in bonam sumitur
 partem. vnde dicit Dauid, In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, trans-
 migra in montem sicut passer? & alibi, Vigilauit & factus sum sicut passer solitarius
 in tecto. atque iterum, Etenim passer inuenit sibi domum. Aliter, Claufas in plateis
 ianuas, & infirmos senis gressus accipi volunt, quòd semper sedeat, & ambulare nõ
 possit. humilitatem autem vocis molentis de mandibulis interpretantur, quòd cibū
 terere nequeat, & vix spiritu coarctato, vox eius tenuis audiatur. Porro consurgere
 eum ad vocem volucris, ostendit quòd frigescente iam sanguine, & humore sicca-
 to, quibus materia soporis alitur, ad leuem sonitum euigilet, noctisque medio, cum
 gallus cecinerit, festinus exurgat, nequaquam valens strato sapius membra conuer-
 tere. Obmutescere quoque, siue obsurdescere filias carminis, aures significat, quòd
 grauior senum auditus fiat, & nulla inter voces valeant scire discrimina, nec carmi-
 nibus delectari. Quod quidem & Berzellai loquitur ad Dauid, nolens transire Ior-
 danem.

danem. Cum enim dixisset Dauid Berzellai Galaaditæ octogenario, Veni mecum 2. Reg. 19.
 vt requiescas securus in Hierusalem, ait Berzellai ad regem, Quot sunt dies annorū
 vitæ meæ, vt ascendam cum rege in Hierusalem? Octogenarius sum hodie, nunquid
 vigent sensus mei, ad discernendum suauem aut amarum, aut delectare potest feruum
 tuum cibus & potus, vel audire possum vltra vocem cantorum atque cantatricum?
 Quare feruus tuus sit oneri domino meo regi? Paululum procedam famulus tuus
 ab Iordane tecum. Nõ indigeo hac vicissitudine, sed obsecro vt reuertar feruus tuus,
 & moriar in ciuitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrum patris mei & matris meæ.
*Excelsa quoque timebunt, & formidabunt. in via florebit amygdalus, impinguabitur locusta, &
 dissipabitur capparitis: quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ, & circumibunt in platea plan-
 gentes.* Senes ardua ingredi non valebunt, & lassis poplitibus, ac trementi vestigio,
 etiam in plano itinere fluctuantes, offensam gressuum formidabunt. quod autem di-
 cit Ecclesiastes florere amygdalum &c. intelligendum est per metaphoram de mem-
 bris hominis. Cum autem senectus aduenit, capillus incanuerit, tumuerint pedes,
 libido refrixerit, & homo morte fuerit dissolutus, tunc reuertetur in terram suam, &
 in domum æternitatis suæ, sepulchrum exequiis quærat celebratis, plangentiumque
 funus turba præcedat. Florem amygdali quidam sacram spinā interpretantur, quòd
 decrepescens natium carnibus, spina succrescat & floreat. Porro quod ait, impin-
 guabitur locusta, indicat senū crura tumentia, & podagræ tumoribus prægrauata.
 Et cum dicit, Dissipabitur capparitis, ostēdit fenum libidinem frigescente, & organa
 coitus dissipari. Capparitis herba est, secundū Dioscoridē, spinosa, super terrā expāsa,
 sapore subamara, colore rufa, quæ plurimum valet ad splenis & ventris duritiā mol-
 liendam. Hac herba, vt dicunt nonnulli, excitatur luxuria, quæ in senio fractis elan-
 guescit. Hæc verò nomina, amygdalum, locusta & capparitis, per figuram & etymo-
 logiam seni conueniunt. Amygdalum pro canicie, locusta pro crurum dolore, ac pe-
 dum tumore, & capparitis pro frigescente libidine. Hac sententia, Ibit homo in do-
 mum suæ æternitatis, manifestè docet, animam hominis immortalē esse, & ad Deū
 fracto vase in quo occlusa erat, reuersuram. Planè fatetur Cicero libro primo Tuscu-
 lanarum quæstionum, optimè sentiens cum Pythagoricis & Platonis, de immor-
 talitate animæ, hominem exantlatis suis laboribus, in domum suæ æternitatis remi-
 graturum, Si supremus, inquit, ille dies nõ extinctionem, sed commutationem affert
 loci, quid optabilius? Sin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quàm in me-
 diis vitæ laboribus obdormiscere, & ita conuiuentem somno cōsopiri sempiterno?
 Quod si fiat, melior Ennij quàm Solonis oratio. Hic enim noster, Nemo me la-
 chrymis decoret, inquit, nec funera fletu Faxit. At verò sapiens ille, Mors mea ne
 careat lachrymis, linquamus amicis Mœrorem, vt celebrent funera cum gemitu. nos
 verò siquid tale acciderit, vt à Deo denuntiatum videatur, vt exeamus è vita, læti &
 agentes gratias, pareamus, emittique nos è custodia, & leuari vinclis arbitremur, vt
 aut in æternam, & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu molestia-
 que careamus: sin autem nihil denuntiabitur, eo tamen simus animo, vt horribilem
 illum diem aliis, nobis faustum putemus, nihilque in malis ducamus, quod sit vel à
 diis immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum. non enim temerè, nec
 fortuito sati & creati sumus, sed profectò fuit quædam vis, quæ generi cōsuleret hu-
 mano, nec id gigneret, aut aleret, quod cum exantlauisset omnes labores, tum incide-
 ret in mortis malum sempiternum. Porro potius paratum nobis, & profugium
 putemus, quòd vtinam velis passis peruehi liceat. *Antequam rumpatur funis argenteus, &
 recurat vitta aurea, & conteratur hydria super fontem, & confringatur rota super cisternam, &
 reuertatur puluis in terram suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Vanitas
 Vanitatum dixit Ecclesiastes, & omnia Vanitas.* Concinnè cohærent hæc præcedentibus.
 Siquidē monuerat vt dum in nobis floreret ætas, & vegetior esset spiritus, Dei me-
 mores essemus, & candidum nostræ pubertatis florem diuino litaremus obsequio,
 & omnimodam nostræ iuuentutis operam & industriam sacræ religioni deuoue-

remus, etiam antequam sol obtenebresceret, & astrorum lumen extingueretur: nunc verò idem exprimit, sed alia figura. Studeamus placere Deo, eique nostræ sanctimoniam studia dedicare, antequam disrumpatur hæc vita candida, argenteo funiculo adubrata, & spiritus hinc ad Deum demigret, à quo dimanauerat, quem effigiat vitta aurea. Quod autem subiugit de contrita super fontem hydria, & cōfracta super cisternam rota, mortis indicia & ænigmata subindicat. Quemadmodū enim hydria, quæ conteritur, cessat haurire, & rota per quam de lacu & puteis hauriuntur aquæ, si contracta fuerit, aquæ vsus intercipitur: ita cum argenteus funiculus, & animæ riuulus ad pristinum Dei fontem recurrerit, interibit homo. Et expressius multo explicat Ecclesiastes, dicens, Cū reuertetur puluis in terram suam, vnde sumptus est, & spiritus ad coelestem locum, à quo exierat, remigrauit. Hunc locum explicat abundè *Augustinus* libro 10. de Genesi ad literam, capite 9. vbi dicit, quosdam respondisse huic authoritati, Redit spiritus ad Deum, qui eum dedit homini primo, quando in eius faciem sufflauit, conuerso puluere, id est, humano corpore in terram suam, vnde primitus factum est. Neque enim ad parentes erat spiritus rediturus, quanuis inde sit creatus ex illo vno, qui homini primo datus est: sicut nec ipsa caro post mortem ad parentes reuertitur, à quibus eam certè constat esse propagatam. Quemadmodum ergo caro non redit ad homines, ex quibus creata est, sed ad terram, vnde primo homini formata est, ita & spiritus non redit ad homines, à quibus transfusus est, sed ad Deum, à quo primæ illi carni datus est. Quo testimonio sanè satis admonemur, ex nihilo Deum fecisse animam, quam primo homini dedit, nō ex aliqua iā facta creatura, sicut corpus ex terra: & ideo cū redit, non habet quò redeat, nisi ad authorem qui eam dedit. Hæc ille, sed non consentit cum illis, qui dicunt spiritum hominis esse creatum ex illo vno, qui homini primo datus est. Nam anima rationalis, vt dicit, ex nulla creatura facta est, sed à Deo ex nihilo. Ex quo arguendi sunt & deridendi, qui arbitrātur animam rationalem à corporum parentibus progenitam esse, non autem à Deo creari. Si enim caro redigatur in puluerem, & in terram reuertatur, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum, manifestum est, Deum esse animarum authorem & patrem, non autem homines. Et miro tandem artificio concludit Salomon, quod ab exordio sui luculentissimi operis auspicatus est, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Si enim fortunæ bona spectes, quibus nihil est fluxibilius, aut insignes corporis dotes, eximiam scilicet corporis formam, proceritatem, elegantiam, dexteritatem, & alacritatem: aut si animi beneficia attingas, virtutes, scientiam, artes, & ingenuas ac liberales disciplinas, hæc scias omnia, vanitati esse obnoxia, nihilque in hoc mundo existere, quod non sit mutationi subiectum, nihilque stolidius homine, qui inhiādo terrenis, perdit coelestia. Quid porrò vanius, quàm aut industria, aut armis, aut dolo, totum mundum lucrari, & suæ animæ iacturam facere? *Cūque esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum & enarrauit quæ fecerat: & inuestigans composuit parabolas multas. Quasiuit verba vtilia, & conscripsit sermones rectissimos, ac veritate plenos.* Nō dissimulat Ecclesiastes se & sapiētia & omni disciplinarum genere, cæteris regibus præcelluisse, qui nō abiit contentus veteris legis institutione, sed in abditissimas rerum omnium quæstiones se vtrò demersit, & ad instituendum rudiores, edidit Parabolas & Prouerbia. Siquidem memoriæ proditum est, Salomonem locutum tria millia Parabolarum, cuius carmina fuerunt quinque millia. Parabolis etiam Christus proletarium vulgus, & imperitiores docebat. Cū enim discipuli Christi, suo dicerent præceptorī, Quare in parabolis loqueris turbis? respondens Christus, ait illis, Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autem nō est datum. Nec tamen existimes Prouerbia Salomonis omnibus esse apertissima. Sicut enim in terra aurum, & in nuce nucleus, & in hirsutis castanearum operculis, absconditus fructus inquiritur: ita diuinus in eis sensus altius latet, nec sine hominis labore & studio erui potest. Voluit deinde omnium rationes & causas perquirere, ac diuinam intelligere prouidentiam: & hoc vtilissimis sermonibus (qui in hoc opere continentur) inten-

Augustinus

Matth. 16.

3. Reg. 4.

Matth. 13.

intentauit negotium, nec tamen suo potitus est voto. *Verba sapientium, sicut stimuli, & quasi clauis in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore vno. His amplius fili mi ne requiras, faciendi plures libros nullus est finis: frequensque meditatio, carnis afflictio est.* Commodissima sapientum verba, suum habent aculeum, suum denique pungentem stimulum, quo liberius delinquentes castigant, & in corrigēda nephariorum scelera commouentur, nec hominibus assentantur, nec stultis & diuitibus molliter adblandiuntur. Et ne videretur Ecclesiastes post legem Dei, veluti temerarius præceptor subito erumpere, suamque iactare sapientiam, & antiquæ legis doctrinam contemnere, quam Moyse non tam sua sponte, quàm Deo irascente primū, dehinc inspirante susceperat: dicit verba sua esse verba sapientum, quæ in similitudinem stimulorum, errantes corrigunt, nec minus firma sunt, quàm clauis in altum, ac solidum defixi, nec vnus arbitrio, ac auctoritate proferuntur, sed consensu ac magistrorum omnium cōfilio. Et ne contemneretur hominum sapientia, dicit eam esse ab vno pastore cōcessam, scilicet à Deo & à spiritu sancto, qui cœlestis sapientiæ author est vnus. Et hic locus plurimū facit aduersus illos, qui alium veteris legis, alium Euangelij existimant Deum. Sed quod subinde dicit, plurimum habet virium, ad increpandam illorum stultitiam, qui toto studio, omnibusque ingenij viribus conantur, si quid cuderint, chalcographorum typis subito committere, exiguisque codicillis suum nomē in publicum proferre, quos tam auida humanæ gloriæ sitis detinet, vt animo gestire non possunt, nisi sui ingenij specimen fecerint, & posteritati suorum studiorum monumenta reliquerint: qui potius deberent maiorum vestigiis inniti, & ab antiquæ lectionis autoritate ne latum quidem vnguem discedere, quàm temerè sua diulgare studia. Sed ea nos torquet ambitio, vt editis libris fatiari non possimus, sed velimus noua semper voluminum foetura, orbi innotescere. sed quo magis hæc versamus animo, & pēficulatus meditamus, eo magis diuexamur, & magis nos affligit labor mētis quàm corporis. Nolim tamen præclara illorum monumenta damnare, qui humaniores literas, & sanctiora studia suis lucubrationibus iuuerunt. Quòd si diuersi libri in vnum conspirent, & in eum, qui in principio erat verbum, tendant, nec sententiis dissideant, non tam dicendi sunt plures, quàm vnus. quemadmodum quatuor Euāgelia ad Christi gloriam contēdentia, vnum sunt Euangelium: cū verò discrepant omnino, & animum huc & illuc fluctuantem rapiunt. in vno plures sunt, & istorū non est finis. *Finem loquendi pariter omnes audiamus. Deum time, & mandata eius obserua. hoc est omnis homo. Cunctæ quæ fiūt, adducet Deus in iudiciū, pro omni errato, siue bonū, siue malū sit.* Nihil hac sentētia existimo me vnquā audisse sanctius, nihil diuinius, nihil denique omniū votis expetibilis. Et licet Hebræi aliquādo putauerit hūc librū esse obliterādū, quòd vanas asserat Dei creaturas, & omnia quæ in hoc mūdo subsistūt, arbitretur esse caduca, fluxa & momētanea: tamē cēsuerunt hoc opus præclarissimū ex hoc etiā vno capite, meruisse autoritatē, vt canonicarū scripturarū numero ascriberetur, quòd totā disputationem suam, hac quasi ἀνακεφαλαιώσει coarctauerit, & dixerit, omnē sermonum suorum auditum esse promptissimum, nec quicquam in se habere difficile, & quod non possit homo diuina adiutus gratia, nācisci, vt scilicet Deum timeamus, eiusque præcepta obseruemus. Ad hoc enim natus est homo, vt suū creatorē religione colat, & sincero metu, ac opere mandatorū veneretur. nec verā & ipsissimā hominis imaginem refert, qui hæc diligenti studio non obseruat. Multis in locis expressit Dauid quantū cōmodi assequantur, qui Dei iussis obtemperant. Eum in primis censeat esse beatum, cuius volūtas in lege domini sita est, & in lege eius meditabitur die ac nocte: & præmium accepturū, quia custodiuit vias domini, nec impiè gessit à Deo suo. Et rursus: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini. Iterum: Tunc non confundar, cū perspexero in omnibus mādatis tuis. In mādatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas. Item: Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi. Et in eodē psalmo, in quo abundè loquitur de lege Dei à nobis obseruanda, eos indicat esse maledictos, qui declinant à mādatis Dei. Et in propheticis oraculis Deus imprecatur

- maledictionem filiis Israel, quòd eius legem abiecerint. Tum etiam dicit Salomon in Prouerbiis, Fili mi si custodieris sermones meos, & mandata mea absconderis penes te, vt audiat sapientiam auris tua, inclinabis cor tuum ad cognoscendam prudentiam. Et iterum: Fili mi ne obliuiscaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum custodiat: longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi. Item: Serua mandata mea & viues. Et aliubi: Qui custodit mandatum, custodit animam suã. Dicit enim Ecclesiasticus: Quis enim permansit in mandatis eius, & derelictus est? aut quis inuocauit eum, & despexit illum? Et aliubi: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui, adiecit mandata & præcepta sua, Si volueris, mandata conferuabunt te. Insuper: Sapiens non odit mandata & iustitias, & non illidetur quasi in procella naui. homo sensatus credit legi Dei, & lex illi fidelis. Et Paulus ad Romanos dicit illum implere legem, qui diligit proximum. nec diceris nosse Deum, nisi eius mandata obserues. Dicit enim Ioannes in sua prima epistola: In hoc scimus quoniam cognouimus eum, si mandata eius obseruamus. Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in eo veritas non est. Nec putes sola fide tibi ianuam regni cœlestis patere: nam dicit Christus, Non omnis qui dicit mihi, Domine domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. Multi dicent mihi in illa die: Domine domine, nõne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: Quia nunquam noui vos, Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Et dixit cuidam adolescenti sciscitanti quidnam ageret, vt vitam æternam assequeretur, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Hæc planè indicant solam fidem in his, qui vtuntur ratione, non sufficere, vt quis conscēdat cœlos. Nec propterea diligimus Christum, quia eius madata aut scimus, aut habemus etiam animo insculpta, sed opus est illa seruare. Dicit enim Christus: Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Noscant igitur homines, vt aliquando finiamus, se diligere Deum, cum timent eum offendere, & eius præceptis obsequuntur. Ad hæc, omnium studia, vires & conatus inflecti debent. Et cum iudicij tempus aduenerit, & classico Archangeli, ad reddendam nostræ vitæ rationem vocabimur, agnoscat vnusquisque quid boni aut mali egerit: nec solum de grauioribus vitiis reddet rationem, verum etiam de leuioribus, de verbo otioso, & quibuslibet erratulis: æqua lance librabuntur omnium merita & demerita. Et cum in omnes lata fuerit sententia, beati æterna fruuntur gloria, miseri verò perpetuis torquebuntur suppliciis.

COMMENTARIORVM IOANNIS

ARBOREI IN ECCLESIASTEN,

FINIS.

NOBILIS-

NOBILISSIMO AC REVERENDISSIMO CAR-

DINALI, LVDOVICO BORBONIO IOANNES

Arboreus, Doctor Theologus Parisiensis, S. P. D.

Mihi toto cœlo, totaque via errare videntur, Antistes dignissime, qui cum sint ad illustranda bonarum literarum studia optimo genio nati, illisque præclara naturæ adminicula, virtutum scintillula, & bonorum omnium præsidia faueant, nec naturam ducem sequuntur, nec excolunt: sed oscitantia, torpedine, & ignauia soluti, ac voluptatum hamo inescati, umbratilem agunt vitam, diem otio transigunt, & bonas horas perdunt, nec sordidissimo inertia luto volutati, perpedunt cuius rei gratia fuerat à natura facti & efformati: nec disquirunt finem, ad quem sua debuerat destinare studia: quorum vita nihil est abiectius, nihil deploratius, nihil denique miserius. Quandoquidem omnibus cõpertum est, naturam finxisse homines hominum causa, vt ipsi inter se aliis prodesse possent, & vicaria opera, mutuisque officiis seipsum iuuarerent, ac suos conatus, suamque industriam, & indefessos labores, ad communem Reipublicæ vtilitatem conferrent: quibus persuasum esse debet, nihil præclarius, nihil denique optabilius, quam naturam igniculos, & subsidiaria virtutum seminaria adaugere: nihil verò deterius, & turpius, quam huiusmodi adiumenta imminuere, aut sinere, vt nostra negligentia ac pigritia flaccescant. Nam quemadmodum ager suapte natura feracissimus, si nõ colatur, squallet vepribus, lappis & carduis obsitus: ita ingenia natia indole ad nascendam virtutem adiuta, si labore & exercitio non excolantur, fiunt squallida, & omnino marcescunt: si verò arte & studiis illustrentur, optimos pariunt fructus, & ad summum virtutis fastigium euehuntur. Enimvero qui propria naturæ bona, optimis disciplinis fouent, eaque sinunt adolescere, perfectiores euadunt. Quãobrem non est deserendum id bonum, authore Quintiliano, libro secundo suarum Institutionum, quod ingenitum est, sed augendum. Nec vsque adeo dexterritati naturæ fidendum est, vt artis & doctrinæ subsidia deseramus: si enim sola natura sufficeret, omnino superuacua esset doctrina. Et licet natura ad discendum vim adferat maximam, absque tamen disciplina ac arte, imbecilla est & imperfecta, minusque eualescit: ars denique naturæ patrocínio destituta, res est manca ac mutila: cum autem mutuò se iuuant, opus efficiunt absolutissimum. Cum igitur Mœcenas humanissime, nõ sim nescius me à natura rerum omnium prouidentissima, ad subeundos pro Republica labores procreatum esse, dedi operam vt ad publicum sacrarum literarum officium, omnes meæ curæ, vigiliæ, cogitationesque laborarent, & patriam omnium nostrum communem, qua nihil mihi est charius, nihilque dulcius, meis studiis illustriorem redderem: nullisque vn-

quã peperi laboribus, vt nobilissimã ac antiquissimã Vindocinensium domum, domũ equidem virtutis & regiæ dignitatis, eximiis literarum monumentis exornarem. Etenim doctissimi quique me fœlicissimum existimant, quod hæc regia domus, tuis præclaris virtutibus, tuãque augustissima maiestate insignita, me in numerum suorũ ascuerit. Sed ne detestanda ingritudinis nota inurerer, & magnitudinẽ tuorum erga me beneficiorum obliuione sopirẽ, conatus sum indefesso labore hisce cõmentariis, tuum in me propensissimũ animũ, aliquantulum pensare. Fateor ingenuè, & semper fatebor, me tibi esse deuinctissimũ, meãque ex te pẽdere studia: quæ si quid laudis & cõmendationis apud bonarũ literarum amatissimos, sint habitura, tibi ascribetur, & in tuũ cedet honorẽ. Nec solũ tua beneficẽtia, qua multorũ literæ fouẽtur, me mouit, vt meæ eruditionis specimen, ac cõmentarios in Canticũ Canticorum editos, tibi cõsecrarem: verũ etiam tui optimi mores, ingenii dexteritas, literarum cãdor, illibata vitæ sanctimonia, inuicta religio, modestia, & admirãda tuæ maiestatis amplitudo, qua cæteris Ecclesiæ principibus lõgẽ antecellis: denique cõsummata prudẽtia, morũ mãfuedine ac facilitate, & aliis excellẽtissimis virtutibus, apud viros summi nominis & eos potissimũ, qui tecũ lateri FRANCISCI Gallorũ Regis Christianissimi adherẽt, immortalẽ tui nominis gloriã peperisti. Porrò nemo est qui non tibi pro cõmunibus studiis, & Regis negotiis, quibus haud dubiẽ magis quã tuis incũbis, assurgat, & eo lubẽtius ac propensius te suscipiũt omnes, & colũt, quo magis studes Christianismũ à pestilentissima hæreticorũ doctrina protegere. Et qui tua familiaritate, ac cõposita viuendi consuetudine fruũtur, insignem tuæ humanitatis dexteritatem maximopere cõmendant, & admirantur, nihilque quod non in te sit magnũ & excellẽs, conspiciunt. Quid me Hercules ad exornandũ cum literas, tũ virtutes optari potest, quod in te nõ sit cumulatisimũ? Quid denique absque limato cõsilio, iustitia, & omniũ beneuolẽtia à te confectũ est vnquã? Ecquem vnquã vidimus hominẽ, ecquem verẽ cõmemorare possumus, tibi parem cõsilio, grauitate, cõstantia, cæteris virtutibus, honoris, ingenii, ac rerũ gestarũ ornãmẽtis? Gaudẽt sanè viri clarissimi, quod prõpto animo humanioribus literis patrocineris, & eas res despicias, ad quas plerique inflãmati auiditate rapiuntur, nec quicquam te magis delectet, quã sincera & germana sacrarum literarum lectio, qua secretissima Dei arcana, & sublimia rerũ diuinarũ mysteria intelligis. & animi procellas (si quæ suboriãtur) leuissimo negotio mitigas. Hoc itaque tuarũ virtutũ amore accẽsus, difficillimũ Salomonis opus in Canticũ Canticorũ, nostris cõmentariis illustratũ, tibi deuoui: quod vbi accuratẽ legeris, agnosces me non nihil adiumenti sacris literis attulisse.

Bene vale.

Ex sacro Sorbonicæ domus Musæo.

IOAN-

VI sublimia sacrarum literarum mysteria intelligere cupiunt, optimis primũ moribus mentem excolunt & illustrant, & toto conantur studio, à sæda improborum consuetudine abhorrentes, in quietum literarum otium secedere, quo purius & facilius abstrusissima sacræ philosophiæ studia, & arcanas literas perdiscant: nec putant se posse illotis pedibus sacrarum musarum, ac diuinæ sapientiæ sanctuariũ ingredi, nec absque virtutis præsidio perfectam sacræ scripturæ nancisci cognitionem. Nulli siquidem vnquam voluptatibus dedito, contigit rerum diuinarum sacramenta cognoscere, quid dico cognoscere? imò ne quidem primoribus labris degustare. Quis denique suis immersus deliciis pulcherrimas sanctioris literaturæ allegorias, tropos, & abditissima quæque mysteria intellexit? Quis porrò quantumuis doctus potuit perfectẽ absque animi munditia, & repurgata cordis acie, superna conspiceret, & Dei intima contemplari? Nulli sanè vnquam ad sacras literas factus est aditus, nisi infranes animi affectus, & carnis lasciuiam domuerit. Nec poterimus absque integerrima vitæ sanctimonia, & puritate animi, cantare Canticum Canticorũ, & dicere, Osculetur me osculo oris sui. Metiamur vires nostras, & diligenti studio, ac tota ingenij acrimonia, expendamus si pondus huiusce lectionis arduissimũ ferre possimus: si recta prius bene viuendi institutione, & sanctissimis honestæ vitæ legibus, animum adparatum & instructum habuerimus: si denique sedatis animi affectibus, res humanas & caduca quæque, optimis Ecclesiastæ monitis cõtempserimus. Nobis siquidem exploratum esse debet, Spiritum sanctum, secundũ mensuram vasculorum, dulcissimum suæ sapientiæ liquorem transfundere, nec quẽpiam non consummatum moribus, accersere ad audienda Cantici Canticorum mysteria. Scire enim nos oportet, quod quemadmodum puerilis ætas nullo rerũ excellentissimarum amore pellicitur: ita nec ad capiendum sublimen hanc philosophiam admittuntur, qui lacte in Christo aluntur: nec elatis fit ingressus, nec etiam i. Cor. 3. stupidis sternitur via, sed duntaxat ingeniosis, & his qui solido cibo vescuntur. in verbis enim Cantici Canticorum, ille cibus est, de quo dicit Apostolus, Perfectorũ Hebr. 5. autem est solidus cibus, & tales requirit auditores, qui exercitatos habent sensus, ad discernendum bonũ & malum. Quod si paruuli ad hæc intelligenda veniant, vix proficere poterũt: & qui carnis vitia, ac animi sordes sectantur, si huc venire cõtẽderint, plus sentiẽt detrimẽti, quã commodi. nesciẽs enim audire castis auribus, amoris nomina, ab interiori homine ad exteriorẽ & carnalẽ virũ, omnẽ deflectet auditũ, & à spiritu cõuertetur ad carnẽ, nutriẽtque in semetipso cõcupiscẽtias carnales, & occasione diuinæ scripturæ ad libidinẽ carnis cõmoueri videbitur. Qui igitur vẽtri seruiũt, neque à suis incõpositis affectibus abscesserũt, à sacra huiusce difficillimi operis lectione tẽperent. Nec absurdẽ dixerũt Hebræi, nulli licere hunc libellũ suis cõrectare manibus, nisi 30. an. impleuerit, & ad atarẽ perfectã ac maturã peruenerit, vt, authore Hieron. in proæmio Ezech. ad perfectã sciẽtiam, & G. ij.

mysticos intellectus, plenū humanā naturā tēpus accedat. Quandoquidē moris est apud eos, omnes scripturas à doctoribus & sapientibus tradi pueris, simul & eas quas δευτεροβοις appellant. ad vltimum tamen quatuor ista referuari, id est, Principium Genesis, in quo mundi creatura describitur. & Ezechielis propheta principia, in quibus de Cherubim refertur. & finem, in quo tēpli edificatio cōtinetur: & hunc Cantici Canticorum librum. Existimat Origenes (qui authore Hieronymo, cū in cæteris libris omnes vicerit, in Cātico Canticorum ipse se vicit) Epithalamium libellum, id est, nuptiale carmen, in modū dramatis à Salomone conscriptum esse, quem cecinit instar nubentis sponsæ, erga spōsum suum, qui est sermo Dei, cælesti amore flagrātis. adamauit enim eum, siue anima, quæ ad imaginem eius facta est, siue Ecclesia: & hic magnificus atque perfectus sponsus, animæ & Ecclesiæ est coniunctus. Intellige cursim, Drama dici multarum personarum cantilenam, vt in scenis agi fabula solet, vbi diuersæ personæ introducuntur, & aliis accedentibus, aliis etiam discedentibus à diuersis & ad diuersos, textus narrationis expletur. Quæ singula suo ordine scriptura hæc cōtinet, totūque corpus eius, mysticis formatur eloquiis. Ad scopum coniunctionis & amoris Ecclesiæ ad suū sponsum, contendit hæc Salomonis sapientia, & ad charitatem quæ omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, & omnia tolerat, huiusce secretioris doctrinæ mysteria referuntur. Hunc denique amorem, quo aduersus diabolum luctamur, loquitur præsens scriptura, quo erga filium Dei, anima beata inflammatur, & istud Epithalamij carmen, per spiritum canit, quo Ecclesia sponso cælesti Christo coniungitur. Et in hoc diuinissimo opere loquitur Salomon sapientiam inter perfectos in mysteriis absconditam, amorem subinde cælestium, diuinorūque desiderium incutit animæ, sub specie sponsæ ac sponsi, recta charitatis & amoris semita, docens perueniendum esse ad Dei consortium. Et eo filo sua connectit studia, eo denique artificio, vt Prouerbia, in quibus moralis tractatur philosophia, ad Ecclesiasten inflexerit: Ecclesiasten verò, in quo naturalem agit philosophum, ad contemplatiuam, siue theoreticam Cantici Canticorum philosophiam perduxit, quæ pulcherrimis allegoariarum floribus decorata, & multis inuoluta mysteriis, docet ad æterna & perpetua properandum esse. Ideo primas dignitatis partes, etiam in nouissimo loco, obtinet hic liber, ad quem nemo peruenit, nisi & moribus fuerit defacatis, & rerum corruptibilium sciētiam didicerit. Sed nunc de operis inscriptione loquamur, ne in portu videamur impingere. Inscríbatur Canticū Canticorum, nec solum Cāticum appellatur, sed Canticorū Cāticum, & omnium excellentissimū. & hoc simile est illis, quæ in tabernaculo testimonij appellātur sancta sanctorū, & illis, quæ in libro Numerorū memorātur opera operū, quæque apud Paulū dicuntur secula seculorum. Cantica sunt illa quæ dudum per Prophetas, vel per Angelos canebantur: lex enim dicitur per Angelos ministrata in manu Mediatoris. Illa ergo omnia quæ per illos annuntiabantur, cantica erant per amicos sponsi præcedentia. Istud verò vnum canticum est, quod ipsi iam sponso sponsam suam suscepturo Epithalamij specie erat canendum: in quo sponsa non adhuc per amicos sponsi cantari sibi vult, sed ipsius iam sponsi præsentis audire verba desiderat, dicens:

dicens: Osculetur me osculo oris sui: vnde & omnibus Canticis meritò præfertur: Videntur enim cætera cantica, quæ lex & propheta cecinerunt, paruula adhuc sponsæ, & quæ nondum vestibula maturæ ætatis ingressa sit, decantata: hoc verò Canticum adultæ, & iam valde robustæ, & quæ capax sit iam virilis potentia, perfectique mysterij, decantari videtur, secundum quod dicitur de ipsa, Quia vna sit perfecta columba, quæ si perfecta, ergo & perfecti viri sponsa, perfecta suscepit verba doctrinæ. Primum ergo Canticum cecinit Deo Moyses, & filij Israel, quando viderunt Aegyptios mortuos ad littus maris, & quando viderunt manum fortem, & brachium excelsum Domini, & crediderunt Deo, & famulo eius Moysi, tunc cantauerunt, dicentes, Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est. Nec quis potest ad perfectum istud & mysticum Canticum peruenire, nisi prius ambulet per siccum in medio mari, & fiat ei aqua murus à dextra laeuāque, & sic euadat de manibus Aegyptiorum, ita vt videat eos ad littus maris mortuos, intuens manum fortem Domini, qua interfecit Aegyptios, credat Domino & famulo eius Moysi. Moysi autem dico legi atque Euangelis, omnibusque diuinis scripturis. tunc enim meritò cantabit & dicet, Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est. Iterum secundum Canticum canet, cū exierit de valle Zareth, quod interpretatur aliena descensio, & venerit ad puteum, de quo scriptum est, Et dixit Dominus ad Moysen, Congrega populum, & dabo ei aquam de puteo bibere. Ibi enim cantabit & dicet, Initiate ei puerum, foderunt illum principes, excuderunt eum reges gentium in regno suo, cū dominantur eorum. Post illud Canticum venit ad Deuteronomij Canticum, de quo dicit Dominus, Et nunc scribe vobis verba Cantici huius, & docete illud filios Israel, & iniucite illud in os eorum, vt fiat mihi Canticum istud ad testimonium in filis Israel. Quartum Canticum est in libro Iudicum, de quo scriptum est, Et cantauit Debhora & Barac filius Abinoen in die illa dicentes, incipiendo, Principales in Israel in proposito populi benedicite Dominum. Audite reges auribus, percipite satrapæ, &c. Hæc autem quæ canit, apis esse debet, cuius opus tale est, vt eo reges & mediocres viātur ad sanitatem. Debhora nanque apis interpretatur, quæ istud Canticum canit: sed & Barac cum ipsa: interpretatur autem Barac, coruscatio. Et canitur istud Canticum post victoriam, quia nec antè quis potest, quæ perfecta sunt canere, nisi vbi aduersarios vicerit. sic denique & in ipso Cātico dicitur, Exurge, exurge Debhora, exuscita millia populi. Exurge, exurge, cane Canticum, exurge Barac. Quintum post hæc Canticum, est in secundo libro Regum, cū locutus est Dauid ad Dominum verba Cantici huius, in die qua liberauit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, & de manu Saul, & dixit, Dominus mihi petra & munus meum, liberator Dominus Deus meus custos erit mihi. Sextum est Canticum in primo Paralipomenon libro, vbi constituit Dauid in principio ad laudandum Dominum, Asaph & fratres eius, & est initium Cantici istud tale, Laudate Dominum & confitemini, & inuocate eum in nomine eius, notas facite in populis voluntates eius, canite ei, & hymnum dicite, narrate omnes adinventiones

eius, quas fecit Dominus. Septimum locum obtinet Canticum Canticorum, rei dignitate quam pertractat, excellentissimum, & ex quinque Canticorum milibus selectum. Locutus est enim Salomon tria millia Parabolarum, & erant Cantica eius quinque millia, ex quibus hoc vnum habemus præstantissimum, in quo venustissimus ecclesiæ candor, & illibata puritas exprimitur. Nec rerum sensilium verbis, quæ hic proferuntur, & corticibus hæreas, sed tunc credas sub velamenti rei corporea & inuolucris, diuina latere mysteria, & amoris corporei specie, spiritalem sponsa erga suum sponsum charitatem adumbrari. & hoc Canticum sacris consecratum esse nuptiis. Idcirco dicit beatus Gregorius, in præfatione huius operis, hoc Canticum, tanto ceteris Canticis sublimius esse, quanto nuptiis sublimioris festiuitatis offertur.

3. Reg. 4.

Gregorius.

ARGUMENTVM PRIMI CAPITIS Cantici Canticorum.

Desiderat Ecclesia casto sui oris osculo Christum exosculari, & ardentissimo aestuat affectu, pudicum sui sponsi suauolum recipere: sperat & pulcherrima ab eodem, sponsaliorum & dotis munera se habituram: & eo sui nobilissimi sponsi amore tenetur, vt non cesset interpellare Deum, donec osculis eius perfruatur, cuius vbera censet fragrantius spirare quàm optima vnguenta. nec quicquam arbitratur fragrantissimo eius odore odoratus esse, à cuius amplexibus nusquam vult dimoueri. Lucundius exhilarescit, quòd mirè suo venustissimo sponso placeat, & planè agnoscat, floridum sui candorem illi esse quàm gratissimum.

CANTICI CANTICORVM Caput primum.

Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino; fragrantia vnguentis optimis.) Aestuat sponsa suauissimis sui sponsi osculis perfrui. Veruntamen ardentissimo sui spòsi amore delinita, dolet eum plurimo tempore moram protrahere. Interim tamé assiduis precationibus Deum orat, sciens eum esse patrem sui sponsi, & sanctas manus sine ira, obmurmuratione, & querela in Deum eleuat. incedit pudico habitu ornata, verecunda, sobria, & nobilissimis illustrata ornamentis, quibus decet nobilem sponsam exornari: & mirum in modum cupit castis auribus audire verba sui sponsi, dicens, Osculetur me osculo oris sui. optat & à Christo offensam, quam apud Deum, homines peccando contraxerant, extinguere: & pacem inuenire, in qua, dum essemus Deo patri inimici, per filium eius reconciliamur. nec pudet Christum nos exosculari, si mœrore & lachrymis nostræ miseræ vitæ confecti, & lugubri pœnitentiæ sacculo vestiti, ad eum redierimus: quandoquidem pater ille clementissimus, filium prodigum, quem decocti patrimonij pœnituit, benignè exoscularus est. Spiritalem tamé amplexando intelligentiam, hæc loquitur Ecclesia, & dicit, Omnia habeo, repleta sum muneribus, quæ sponsaliorum vel dotis titulo, ante nuptias sumpsit. Dudum enim, cum præpararer ad coniugium filij regis, & primogeniti omnis creaturæ, obsecuti sunt,

Luc. 15.

Origenes.

& ministraverunt mihi angeli sancti eius, deferentes ad me legem, loco spòsalis muneris: ministraverunt mihi etiam Prophete, & indicarunt mihi de filio omnia, cui me delatis arris & muneribus dotalibus, spondere cupiebant. Verum vt in amorem eius me succenderent, pronuntiauerunt mihi propheticis vocibus, de aduentu eius, & de innumeris virtutibus, operibusque eius immensis, repleti Spiritu sancto, prædicauerunt: pulchritudinem quoque eius, & speciem, ac mansuetudinem descripserunt: ita vt omnibus his, ad amorem eius integrè inflammarer. sed quoniam seculum iam penè finitum est, & ipsius quidem præsentia non datur mihi: solos autem ministros eius video ascendentes & descendentes ad me, propter hoc ad te patrem sponsi mei, precem fundo, & obsecro, vt tandem miseratus amorem nostrum, mittas eum, vt ià non mihi per ministros suos Angelos dūtaxat & Prophetas, loquatur, sed ipse per semetipsum veniat, & osculetur me osculo oris sui, verba scilicet in os meum, sui oris infundat, ipsum audiam loquentem, ipsum videam docentem. Hæc sunt Christi oscula, quæ porrexit Ecclesiæ, cum in aduentu suo ipse Christus in carne positus euangelizauit ei verba fidei, & charitatis, & pacis, secundum quod Esaias promiserat, & præmissus ad sponsam dixerat: Non legatus neque angelus, sed ipse Dominus saluabit nos. Hæc Origenes. Et eadem possumus de sancta anima interpretari, quæ tametsi ab antiquis legis Mosaiçæ doctoribus, & ab oraculis propheticis, instituta fuerit, & primum crassa cognitione erudita: quia tamen illorum institutis non fuit satiata, expetiuit à Christo, & ab vberissimo Euangelij fonte cœlestem haurire sapientiam, & in eo sua proluere labra, & confugit ad illum qui mentis tenebras depellit, animum illustrat, obscura discutit, enodat perplexa, inuoluta dissoluit, parabolas & ænigmata sapientum, rectis intelligentiæ lineis explicat, à quo oscula verbi Dei, diuinæque philosophiæ, recipit. Hoc sponsi osculum, intelligamus virtutè Dei, quæ illuminat mentem, & ad se rapit. Dicit Angelomus hunc edisserens locum, hoc, Salomonem præ-

Esa. 33. &
35.

Angelom.

Matth. 5.

Matth. 17.

Ioan. 3.

Gregorius.

Bernardus.

Exod. 4.

Esaia 6.

Hierem. 1.

Augustin.

Philo.

fanè eruditus, qui ad Augustini sententiam propemodum accedit. Nec verisimile est Ecclesiam deliderasse carnea & corporea sui spósi, scilicet Christi oscula, sed spiritalia, quæ sunt purissima, castissima, sanctissima, planèque diuina atque cœlestia, nihil prorsus carnale habentia, nec corruptibile: nihil turpe, nihil obscœnum, sed honestissima omnia, quæ tam longissimè cuncta carnis oscula superant, quàm lux tenebras, quàm vita mortè, quàm sempiterna peritura. Et consultò quærit castissima hæc spósa, suauissimum sui sponsi osculum. Nam excellentiora sunt, & dulciora huius mundissimi sponsi oscula & vbera, vino etiam sapidissimo, & odoriferis vnguentis. Horum enim odor, breuissimo tēpore decidit & arefcit, nec perpetuò oblectare potest: odor verò cœlestis philosophiæ, & euangelici vnguenti, quod illustrissimus hic sponsus, nobis impartitus est, nulla temporum incuria, nullo rerum humanarum lapsu emoritur & perit, sed eundem odoratissimum spiritum, quouis aromatum spiritu leniore spirat, & emunctissimas sapientum nares ad se pellicit, synceram Christianorum mentem reficit, & benignitate suæ gratiæ valetudinarios sanat. Et licet sponsa cōferat vino vbera, ita tamen confert, vt præferat. Vinum autem, intelligenda sunt illa dogmata & doctrinæ, quas per legem & Prophetas ante aduentum Domini, sumere sponsa consueuerat. Sed nunc considerans hanc doctrinam, quæ ex vberibus sponsi profluit, miratur & stupet, videns eam longè præstantiorem illa, ex qua ante aduentum spósi, lætificata fuerat, tanquam ex vino spirituali, quod sancti patres ministrabant, qui huius generis plantauerunt vineas, vt Noe primus, & Esaias in cornu, in loco vberi, & coluerunt eas. De hoc antiquorum vino, intelligendum est illud Ecclesiastæ, vbi ait, *Eccle. 2.* Dixi ergo in corde meo, vadam, & affluã delicias, & fruam bonis. Et de vineis loquês, dicit, Magnificauit opera mea, ædificauit mihi domos, & plantaui vineas, feci hortos & pomeria. Et tantam habet Christus potestatem in vinum & in aquam, vt ex aqua possit vinum optimū efficere, quod factum est in Cana Galilææ. Vinum tamen, quod e vinea Sodomorum, & palmitibus Gomorræ profluxit, reiiciendum est. Ideo laudatur Rechabta, quòd cum eo tempore, quo peccata populi inualuerant, & pro iniquitatibus plebis, captiuitas imminabat, cōuocati essent vt biberent vinum, obsequetes patri suo Ionadab, noluerunt bibere. Vino tamen cœlesti si quis inebriatus fuerit, nunquã malè habet, nullum denique incurrit morbum: & quo magis eo inebriamur, eo melius habemus, magisque Deo coniungimur. Et hoc nectare & spiritali musto perfusi sunt & inebriati Apostoli in festo die Pentecostes. Nec inerudita sunt, quæ ad hunc locum edifferendum dicit Iustus Episcopus Orgelitanus, vbera Christi, Apostolos & Euangelistas appellari: per ipsos enim in fide nutrimur, & spiritali alimēto reficimur. Idcirco autem meliora vino probantur, quia euangelica doctrina eminentior quàm lex olim data, dignoscitur. Nec iugū legis iugo Euāgelij cōferendum est. Denique illic figura, hinc veritas, illic tanquam austeritas vini, diligendum tantummodo proximum, & inimicum odiendum ostendit: hinc dulcedo gratiæ, pro inimicis orandū, & eos qui nos oderunt admonet diligendos. Ipsa quoque Christi vbera, vnguentis optimis fragrantia ipsos Apostolos declarât, quia tantis virtutibus, tantisque miraculis enitueret, vt odor iustitiæ eorū, longè latèque diffusus, tunc intuentes oblectaret, & hucusq; omnes reficiat audientes, sicut vnus ex ipsis pronuntiat, dicens, Deo autem gratia, qui semper nos triumphat in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat in omni loco pro nobis. Possunt & hæc Salomonis verba adaptari inculpatisimæ virgini Mariæ, quæ suis vberibus lactauit filium Dei, quibus omnium vnguentorum & aromatum fragrantia cedit. Illa siquidem suo pudicissimo ventre & hospitio, excipies Dei verbū, meruit ab omnibus coli. nec illi sacrificium offertur, quod non in gloriam sui filij, & maximam Ecclesiæ vtilitatem redundet. *Oleum effusum nomen tuum, ideo adolescentulæ dilexerunt te.* Nullum est oleum materiale, quod huic sacro lætitiæ oleo, conferri possit. Hoc autem oleum, est spiritus sancti vnguentum, quo vnctus est Christus, & cuius nunc odorem percipiens sponsa, admirata est oleum lætitiæ, quia fructus spiritus, gaudium est. & hoc præterdit Dauid, dicens, Vnxit eum Dominus

minus

minus Deus suus oleo lætitiæ præ participibus suis. Et futurum erat vt pretiosissimū Psa. 44. Christi oleum, eiusque nomen per totum terrarū orbem diffunderetur, vt fieret odor suauitatis in omni loco, sicut & Apostolus dixit, Quia Christi bonus odor sumus, 1. Cor. 2. in omni loco. Aliis quidem odor ex morte in mortem, aliis autem odor de vita in vitam. Nec hoc oleum effusum, dilexerunt fordida vetulæ, & quæ rugas habent, & indelebiles macularum nœuos, sed adolescentulæ, quæ sacro baptismatis fonte repurgantur, & nouum induunt hominem, aut quæ synceram Christi fidem profitentur, vt mulier illa quæ sanguinis fluxum patiebatur, & Chananæa: illæ fanè Christum vehementer dilexerunt. qui denique à Christo Christiani nominantur, hoc sacro olei chrismate peruncti, & fragranti Spiritu sancti vnguento repleti, cum Apostolis dicunt, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. *Trahe me post te, curremus in odore vnguentorum tuorum.* Quoniam non potest Ecclesia, neque electi anima, suo solo conatu ad cœlestia anhelare, neque Christo adherere, ideo sponso dicit, Trahe me. quòd si me ad te pertraxeris, olfaciam odorem tuorum vnguentorum, & in me sentiam fragrantissimum tuæ gratiæ odoramentum. cohærent & hæc euangelicæ philosophiæ, in qua dicit Christus, Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. attrahitur ad Christū, qui credit Christo: illi verò currunt post eum, qui eum imitantur, vel qui dono ipsius, ipsum sequendo proficiunt. nec tamen (ne putes peremptum esse liberum arbitrium) trahitur homo ad Christum, nolens, aut more pecudum adigitur, quæ dicere nō possunt, Trahe me post te. anima enim quæ dicit, Trahe me post te, non nihil habet vigoris & alacritatis vult enim comitari Christum, sed infirmitatis consuetudine superata, sicut debet sequi, non præualet. spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. mens nititur imitari Dominum, sed carne præfocata, succumbit plerunque. quod pulchrè expressit Paulus ad Romanos, dicens, *Mente seruo legi Dei, carne autem legi peccati.* *Introduxit me rex in cellaria sua, exultabimus & letabimur in te, memores vberum tuorum, super vinum, recti diligunt te.* Ostendit Salomon propensissimū & maximè beneuolum sponsi erga suam sponsam animum, quam non solum ad se attraxit, verum etiam introduxit in sua cellaria & regium cubiculum, vt ibi videret cunctas opes regias: & hoc munere exultat, quòd secreta regis & arcana prospexerit. & hoc ad historicam explanationem spectat. Altius locum hunc speculando, dicimus Christum introduxisse Ecclesiam suam, in promptuarium Dei diuinæque sapientiæ, cui arcana mysteria reuelauit. Paulus in secretissimum hoc cubiculum introductus, dicebat, Nos autem sensum Christi habemus, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. hæc autem illa sunt, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus his qui diligunt eum. introducuntur & in hoc cubiculum illi, quibus datum est, nosse mysteria regni cœlorum, Matt. 13. Et Ecclesia in hoc cubiculum introducta, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac scientiæ absconditi, multa didicit sacramenta, & res arduas nostris imperuias oculis. & hæc est regina de qua dicitur, *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietatibus. hanc autem comitantur adolescentulæ, de quibus dicitur, Adducentur regi virgines post eam, proximæ eius adducentur tibi, adducentur in lætitiā & exultatione, adducentur in templum regis, & gaudent plurimum cum in magnificum regis cubiculum vnà cum sponsa intromittuntur, & simul exultant cum sponso & mirè oblectantur, cui congratulando existimant eius vbera, à quibus profluunt fontes cœlestis sapientiæ, dulcedine vini & humanioribus literis esse præstantiora, & nihil arbitratur esse optabilius, nihil maius, nihil denique eligibilius syncera & perfecta spósi dilectione, in qua est summa totius humanæ perfectionis. Quòd si quis diligat Christū, sermonem eius seruabit. qui autem seruat verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est. & equissimi sunt viri qui diligunt Christum: impij verò & impudentissimi, neque mandata eius custodiunt, neque eum diligunt. *Nigra sum, sed formosa filia Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.* Ne existimetis filia Hierusalem me esse foedissimā,*

Matt. 9. &

15.

Rom. 5.

Ioan. 6.

Matt. 26.

Rom. 7.

1. Cor. 2.

Esa. 64. &

1. Cor. 2.

Matt. 13.

Coloss. 2.

Psal. 44.

1. Jo. 2.

1. Jo. 2.

1. Jo. 2.

& indecora nigredine obscuratam, nec vsque adeo vestram iactetis pulchritudinem, vt mihi exprobetis culpam coloris. fateor me esse nigram, si extraneum dūtaxat colorem inspexeritis: nec tamē indecora est mea nigredo, quam eximius virtutum candor illustrat. sum etenim internis membrorum liniamentis formosa, elegans & candida. Quandoquidem vestri corporis candor, mihi videtur esse perfimilis sepulchris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. sed altius hīc latent Ecclesiæ ex gentibus congregatæ mysteria, quæ in hanc scenam introducitur, alloquens superbam Iudæorū synagogam: Nigra sum, attamen formosa. tibi videor nigra, quòd non ex stirpe regia & claris parentibus duxerim originem, nec ex electis Abrahæ filiis descēderim, à quibus regiam tui ortus nobilitatem vendicas, & antiquis Mosaicæ legis institutis immodicè confidis: sum tamen pulchra & speciosa, & benignitas Christi & gratia, cui confido, cui innitor, à quo tota meæ salutis spes pendet, meæ obscuratæ mentis tenebras expulit, meamque nigredinem pulcherrimus Euangelij candor exornauit. Quauis enim pro coloris obscuritate me conferas tabernaculis Cedar, quæ est gens admodū nigra, imò ipsa nigredo, & nigerrimis Salomonis pellibus, tamen & Cedar ex Ismaele descēdit. secundo nāque loco ex Ismaele natus est, qui Ismael nō fuit expers diuinæ benedictionis. & pelles Salomonis quæ nunquam tanto regi in omni gloria sua visæ sunt indecore, nō sunt aliæ quàm pelles tabernaculi Dei. Fertur Salomō quando ædificauit tēplū, omnia vasa tēpli pellibus cooperuisse. & quia erāt aptę tabernaculo, idcirco non erant indecoræ: & filiæ Hierusalem quomodo nō meministis quòd in lege vestra scriptum est, quid passa sit Maria, quæ derogauit Mosi, cūm Æthiopissam nigrā accepisset vxorem? quomodo ignoratis illius imaginis adumbrationem in me nunc veritate compleri? Ego sum illa Æthiopissa, ego sum nigra quidem pro ignobilitate generis, formosa verò propter poenitentiam & fidem. Confugi ad eum qui poenitentis commiseretur, nec quenquam delicti dolore compūctum reiicit. quid igitur mihi improperatis à peccato resipiscenti? quid gloriamini in lege, & per prauaricationem legis Deum inhonoratis? Nōne regina Saba Deo placuit, quæ venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & lubenter audiuit nomen Salomonis & nomen Domini? & vbi primū à sacris sapientiæ fontibus saluberrima bene viuendi præcepta exhaust, dixit Salomoni: Beati serui tui qui hīc stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. sit Dominus Deus tuus benedictus cui cōplacuisti, & posuit te super thronum Israel, eò quòd dilexerit Dominus Israel in sempiternū, & constituit te regem vt faceres iudicium & iustitiam. Dicit Christus in Euangelio Matt. cap. 12. hanc reginam in iudicio condemnaturam Iudæorum generationem malam & adulteram, quòd à vitis resipiscere noluerit. Hæc autē regina præfigurauit Ecclesiam, quæ venit ex gentibus, audire sapientiam Salomonis veri, & veri pacifici Domini nostri Iesu Christi, qui in Euangelio Matthæi maximopere cōmendans fidem Centurionis, viri quidem gentilis, dicit, Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel. Dico autem vobis, quòd multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham Isaac & Iacob in regno cœlorum: filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Paulus etiam & Barnabas dixerunt constanter Iudæis, Vobis oportebat primū loqui verbum Dei, sed quoniā repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce cōuertimur ad gentes, sic enim nobis præcepit Dominus, Posui te in lucem gētium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ. Syluam ex innumeris Prophetarum testimoniis conficere possemus, ad suadendum gētiles sincera fide & simplicitate animi, Deo fuisse gratissimos: sed quia alibi amplè de hac re egimus, & nobis visa sunt quæ nunc adduximus, sufficere, ideo superfedemus. Nec tamen prætermittendum censeo, quod dicit Christus de filiabus Hierusalem à recta virtutum semita exorbitantibus, Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super vosmetipsas flete, & super filios vestros: quoniam ecce venient dies, in quibus dicent, Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt.

Augustinus

Augustinus libro 3. de doctrina Christiana, capite 32. pertractans hūc Salomonis locum de sponsa fusca & speciosa, quæ tabernaculis Cedar, & pellibus Salomonis confertur, dicit hæc esse intelligenda de temporali vnitatem intra retia piscium bonorum & malorum conclusa. *Nolite me considerare quòd fusca sim, quia decolorauit me Sol, filij matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodiui.* Sponsa reddit calumniatoribus suæ fuscæ & nigredinis rationem, quòd scilicet à natura non sit talis, sed à torrentissimo solis ardore facta sit fusca, cui natiuum ademit colorem. Æthiopibus verò naturalis quædam inest, ex feminis carnalis successione, nigredo, quòd in illis locis sol radiis acrioribus ferueat, & adusta iam semel atque infuscata corpora, genuini vitij successione permaneāt. Contrarii verò ordinis est animæ nigredo. Nam neque aspectu, sed despectu solis inuritur: neque nascendo, sed negligendo conquiritur. & ideo sicut ignauia assumitur, ita & industria repellitur. & quia sol iustitiæ non me inuenit rectè stantem, nec ipse in me rectos direxit lucis suæ radios. Ego enim sum populus Gentium qui prius nō aspexi ad Solem iustitiæ, nec steti ante Dominum, & ideo nec ille me aspexit, sed despexit, neque astitit mihi, sed præterit. cæcitas tamen populi Iudaici, cūm me poenituit perperam vixisse, lux mihi facta est. Illos fulgidissimum Christi iubar decolorat, quos vt diuinæ religionis contemptores, despicit: hos verò venustat & colorat, qui præceptis eius promptè obsequuntur. Deinde dicit sponsa, Filii matris meæ pugnauerunt contra me, filij quidem, vt volunt nonnulli, synagogæ, qui docentem & arguentem Stephanum martyrem lapidauerunt. Et facta est persecutio magna in ecclesia, quæ erat Hierosolymis, & omnes fratres dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ. vel illi etiam pugnauerunt aduersus Ecclesiam, qui Paulum prædicantem in Gentibus, per ciuitates singulas persecuti sunt. Aduersantur semper nocentissimi infidelium filij, Christianis Ecclesiæ liberis, nec illorum furor, & furibūda infanies deferbuit. quod concinnè & eleganter expressit Paulus ad Galatas, dicens, Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non legistis? Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla & vnum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem: quæ sunt per allegoriam dicta. Hęc enim sunt duo testamenta, vnum quidem in monte Sina, in seruitutem generans, quæ est Agar. Sina enim mons est in Arabia, qui cōiunctus est ei, quæ nunc est Hierusalem, & seruit cum filiis suis. Illa autem quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra, sicut scriptum est, Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis, quàm eius quæ habet virum: nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus. Sed quomodo tunc is qui secundū carnem natus fuerat, persequeretur eum qui secundum spiritum, ita & nūc. Sed quid dicit scriptura? Enice ancillam & filium eius, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate nos Christus liberavit. Nec diuersum est huic Salomonis sententiæ, quod prædixit Christus in Euangelio Matthæi: Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filij in parentes, & morte eos afficiēt, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Subnectit Salomon, Posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodiui. Arrogans illa Iudæorum synagoga, quam huiusmodi vineis intelligi velimus, dederat Saulo potestatem, vt quoscumque credentes in Christo reperisset, viros ac mulieres, in custodias traheret vt puniretur, vt dum ista perpetraret, synagogæ vineam custodiret: factus tamen Dei misericordia ex Saulo Paulus, & ex persecutore prædicator, amaram illam vineam producentem labruscas, à Iudaismo ad Christianismum deficiens, deseruit, nec amplius custodire voluit. Quidam legunt, filij matris meæ pugnauerunt in me, scilicet Apostoli qui pugnauerunt in ecclesia ex Gentibus cōgregata, aduersus capitales fidei inimicos, vt omnem infidelium aciem destruerent, & muros peruersæ doctrinæ subruerēt. Istæ autē vineæ, sunt volumina legis & Prophetarum à victis obseruanda, & potissimum cen-

H. j.

fuerunt Apostoli, qui semper in Christo triumphant, vt ad fidem adducti euangelicā vitē excolerent, qui salutiferæ Christi doctrinæ adharētes, antiqua Mosis instituta deseruerunt, & meritò quidem. Nam lex illa austera neminem viuificabat: fides autē in Christo sita, & Euangelii gratia viuificat, & ex iniusto efficit iustum. *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.*) Rursum sponsa suum alloquitur sponsum, dicens, Annūtia mihi quē vnice diligo, & cui integrum mei pectoris corculum deuouerim & penitus addixerim. velim subinde à te rescire, vbinam pascas in meridie, & vbi colloces gregem tuum, ne incurram in ea loca, vbi sodales tui locatos per meridiem greges seruant. Exposcit & à Christo ecclesia vt ei locum secreti sui indicet, & quietis: quandoquidem amoris impatiens, etiam per meridiem cupit audire sponsum, eo præcipuè tempore, quo clarior lux, & splendor diei perfectus & purus est, vt ahsistat ei oves pascenti, vel refrigeranti. Et studiose vult viam discere, qua ire ad eum debeat, ne fortè si non facit edocta itineris huius anfractus, incurrat greges sodalium, & videatur esse similis alicui illarum, quæ adopertæ veniunt ad sodales eius, nec pudoris curam gerunt, aut verentur passim discurrere, & multis apparere: ego verò à nullo alio velim videri, quàm à te solo. Indica igitur mihi quonam recto itinere ad te contendā, nec peregrinos requiro & arbitros, & media quorundam subsidia, qui me ad secreta tui cubi culi perducant, tu solus potes occulta tuæ arcanæ disciplinæ mysteria mihi detegere. fac igitur ne à rusticis & indoctis pastoribus quæram consilium. vereretur fanè ne mihi cæcus dux esset, & ambo in foueam incideremus. Oves tuæ lubenter tuam vocē audiunt, nec quicquam habet commercii cum mercenario, nec cum illis qui potius tuam expilant ecclesiā & depredantur, quàm augeant, & suis studiis illustrent: & mihi pergratum erit tecum cubare in meridie, qui mundū vniuersum tuo fulgore perfundis, & in spiritu feruentibus quiescis. nec sinas tuam animulam tibi credentē celesti lumine priuari, quam si non illustraueris, per deuios tramites oberrando, in manus hæreticorum incidet. Hanc igitur mihi largire gratiam, vt nō diuager per vagos sodalium greges, qui cū habeant formam pietatis, virtutem tamen abnegant. *Si ignoras te ô pulchra inter mulieres, egredere & abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.*) Laudatur à Græcis præclara illa Chilonis sententia: Nescito teipsum, qua monemur, vt agnoscamus à quo beneficia consequuti sumus, ne detestanda ingratitude nota intabescamus: denique expendamus diligenti studio, infirmas nostri ingenii vires, ne arrogantia & mentis elatio, nos suis transfigat sagittis. Et cū in alios auimaduertere volumus, intueamur si ea culpa caruerimus, quam in aliis accusamus, aut corrigere volumus, ne illud nobis impingatur & obiciatur,

Matth. 7. Vides in oculo tui fratris festucam, in tuo verò trabem non inspicis. Et qui prædicat non esse furandum, furaris, & quo iudicio alium iudicas, teipsum condemnas. Rom. 2. li igitur iudicare, vt non iudicaris. Hæc verò sub comminatione proponuntur animæ, tanquam mulieri spectanda. Nisi cognoueris temetipsam ô pulchra inter mulieres, & agnoueris tuæ pulchritudinis causam, quòd scilicet ad imaginem Dei facta sis, per quod tibi plurimum inest natiui decoris, iubebo te egredi & abire, & in vltimis gregum vestigiis collocari: nec amplius meas pasces oves, sed hœdos, qui pro petulantia & petulanti lasciuiā, à sinistris stabunt in iudicio: & licet occulta meæ sapientia mysteria, tibi aperuerim, si tamen non cognoueris temetipsum, & ignorantia tui vixeris, ostendam quænam te manebunt supplicia, vt ex vtroque proficias, tam malorum metu, quàm bonorum desiderio: hæc sufferes mala, donec experimēto didiceris, quātum damni sit, animam nescire seipsam, neque pulchritudinem suā, qua cæteris longè præcellit. Et duplici modo potest anima sui agnitionem capere. Quid quidē sit ipsa, & qualiter moueatur, id est, quid in substantia, & quid in affectibus habeat, vt puta vt intelligat si boni sit affectus, aut non boni, aut recti propositi, aut nō recti. & si recti sit, sinā erga omnes virtutes eundē tenorē habeat, tam intelligēdo quàm agēdo. Si verò agnoscat seipsam, & nō sit boni affectus, neq; recti propositi,

2. Tim 3.

Matth. 7.

Rom. 2.

Matth. 7.

Matth. 25.

fiti, in hoc ipso vt intelligat vtrū ei satis desit, & procul à via virtutum sit, an in ipso iam posita sit itinere, & incedere iam conetur, cupiens quæ antè sunt apprehendere, & quæ retrò sunt obliuisci: agnoscat denique pondus sui sceleris, an studio & dedita opera, an verò fragilitate aut ignorantia sit lapsa, & studeat celerius quàm poterit à malo resipiscere. Agnouit semetipsam mulier illa, à qua Christus septem eiecit demonia: curauit enim profluētibus lachrymis irrigare pedes Saluatoris, & suis capillis abstergere. Nouit & semetipsum bonus latro, qui suo socio dicebat, Nos digna factis recipimus, hic verò nihil mali admisit. & ne in pristino sui peccati luto versaretur, moriturus dixit Christo, Memēto mei Domine, dum veneris in regnū tuum. nec fanè illius oblitus est Christus, sed dixit ei, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Miserrimus ille proditor, sui oblitus, vitam laqueo finiuit, & suspensus crepuit medius, & effusa sunt eius viscera, & cū in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis, & sordido avaritiæ studio occæcatus, à Dei gratia excidit. *Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilaui te anima mea.*) Historiam primò explicabimus, deinde mystica eloquia. Sicut, inquit, tunc in Ægypto, cū Pharaon persequēs populū Israël, processit in curribus & equitatu, & meus, hoc est, Domini mei equitatus, longè præcallebat currus Pharaonis, & illos superauerit, & in mare demerferit, ita & tu proxima mea sponsa, præcellis omnes mulieres, similis effecta equitatu meo, qui Pharaonis curribus cōparatus, potentior utique est & magnificentior. Secundū mysticā intelligētiam, animas quæ sub illo spirituali Pharaone, & sub illis spiritualibus nequitis, positæ sunt, dicit esse currus Pharaonis, & quadrigas eius, quas ipse agit, & ducit ad persequendū populū Dei, & ad opprimēdum Israël: certū enim est, quòd tētationes & tribulationes, quas excitāt demones sanctis, per animas aliquas excitāt, ad hoc ipsum aptas & cōuenientes, quibus tanquā curribus accēsis, exagitant Ecclesiā Dei, & singulos quosque fidelium. At sunt equi Domini quibus ascendit, & equitatus eius, sanctæ animæ, quæ frānū disciplinæ eius accipiūt, & iugū portāt suauitatis eius, & quæ spiritu Dei agūtur, & in hoc est eis salus. Et equis albis, quibus vehitur verbū Dei, facit Christus suā Ecclesiā simile, vt quantum hic Domini equitatus, equitatu & currus Pharaonis euincit & præcellit, tantū tu, quæ pulchra es in mulieribus, præcellis omnes reliquas animas, quæ adhuc iugum Pharaonis portāt, & fessores eius patiuntur. vel quòd equitatus hic meus, qui lauacro aquæ mundatus, effectus est purus & candidus, & verbū Dei meruit habere fessorē, ex curribus Pharaonis assumptus est: inde enim omnes veniūt credentes, quia Christus venit in hunc mundū peccatores saluos facere. De istis equis loquitur Abacuc Propheta, dicens: Nunquid in fluminibus iratus es Domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua? qui ascendis super equos tuos, & quadrigæ tuæ salus: quos equos, accipimus Apostolos & Euāgelistas. ideo Christus loquitur ad Ecclesiā, Tunc equitatu meo in curribus Pharaonis assimilaui te, cū sapiētes mundi, ad meā fidē euocādos cōuertit, vt deposito tumore seculi, sub me, qui sum salus vera, currendo proficiāt: & dum operibus demoniacis deseruies, te assimilaui equitatu meo, vt quidā volunt, sed per prædestinationē, & equis meis, postquā resipuisti, te contuli. & qui nūc superbiæ, arrogatiæ, luxuriæ, inuidiæ, & avaritiæ obseruiunt, adhuc sub curru Pharaonis sunt, hoc est, sub imperio Diaboli: qui verò feruent in Deū charitate, & ambulat in honesta humilitate, in curru Dei locū habent, & deū fessorē reuerentur. *Pulchra sunt genæ tuæ sicut turturis, collum tuum sicut monilia.*) Dramaticus ordo talis est, postquam anima erubuit super austeritate auditi præcepti, vt seipsam cognosceret, rubor verecūdiæ diffusus in vultu, speciosas effecit genas eius, & multo quàm fuerant, pulchriores. Nō solū autem genæ, sed & ceruix eius tam decora est reddita, quasi monilium redimiculis adornata. Pulchritudo igitur genarum, appositissimè turturibus cōparatur, quòd huiusmodi aibus, honestas vultus, castitas & pudicitia declaretur. Turturum enim ea est natura, vt neque masculus præter vnam foeminā, adeat aliam, nec foemina plusquam vnum patiat marem: ita vt si accidat altero

Mar. 16.

Luc. 7.

Luc. 23.

Act. 1.

Psal. 48.

Exo. 14.

1. Tim. 1.

Abacuc 3.

Ephes. 5. intercepto superesse alterū, pariter cū cōiuge extinctus sit ei concubitus amor & conuenienter similitudo turturis aptatur ecclesiæ, quod vel alterius viri post Christū, cōiugiū nesciat, vel quod cōtinentiæ & pudicitæ in ea tāquam turturum volitet multitudo. & secundū hanc intelligentiam, ceruicē spōsæ accipiemus, qua sine dubio illę intelligi debent animæ, quæ Christi iugum suscipiūt, dicentis: Iugum meū suauē est, & onus meū leue. obedientia eius, & prōpta subiectio, ceruices eius appellantur. Ceruix ergo sponsæ, speciosa facta est sicut redimicula, & meritō. Quā enim prius præuaricationis inobedientia, turpem fecerat, nunc obedientia fidei, speciosam fecit & pulchram. Sunt autē redimicula, connexiones & cōstrictiones monilium, quę in ceruicibus sedere solent, ex quibus deducitur per totū collū reliquus ornatus: monile verò, ornamentū gutturis, quod virtutis admoneat: nā primò ob aliquod egregium factū dari solebat. *Murenulas aureas faciemus tibi, Vermiculatas argento.*) Amici sponsi pollicentur spōsæ, se facturos illi venustissimas auri similitudines, vnā cū distinctionibus argenti, quoadusque rex sit in recubitu suo: murenulæ autē à capite defluentes, solent ad ceruicem ornandā aptari. Et idcirco illæ doctrinæ præclaræ sunt, quæ à capite, id est, Christo procedentes, sic spirituali officio ministrant, vt ceruicē nostrā, iugo Christi subdendā edoceant. Sublimius hæc meditando, dicimus sanctos angelos, patriarchas, & insignes Prophetas, destinatos fuisse ad erudiendā paruulam sponsam, vnā cum pædagogo, scilicet lege, donec plenitudo tēporis veniret, & mitteret Deus filiū suum, natum ex muliere, factum sub lege, cui non fecerunt aurum, sed similitudines auri argēto vermiculatas. Auri species, figurā tenet inuisibilis & incorporeæ naturæ: argētum verò, virtutem verbi ac rationis: secundū quod & Dominus dicit per Prophetam, Dedi vobis argentum & aurum, vos autem fecistis argētea & aurea Baalim, ostendens per hæc, & dicens: Quia dedi vobis sensum & rationem, qua me Deum & sentire possētis & colere: vos autem & sensum & rationē, quæ in vobis est, ad colenda dēmonia transtulistis. Sed & eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne probatum, dicitur. Quæ igitur in antiqua lege narrantur & exprimentur, nō habebant in se auri veritatem, sed duntaxat figuram, & adumbrabant euangelicam gratiā, auro effigiatam: & de illis loquitur Paulus dicens, Hæc autem in figura cōtingebant illis, & quæ tegebantur in absconditis, & arcana erāt, aliquādo prodierunt in lucem. Nec tamen antiqui illi patres, sub quorum tutela & pædagogica ferula, vixit paruula spōsa, hanc Christi lucem & euangelicum splendorem viderunt. de quibus loquutus est

Matth. 13. Christus suis Apostolis, dicens: Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ & iusti cupierunt videre, quæ vidētis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Nec tamen reiicienda sunt illorum scripta, figuræ & vaticinia: nam indicia fuerunt spiritualis intelligentiæ, & honestis illorum imaginibus, & formis, pueritia sponsæ fuit illustrata, cuius murenulæ aureæ, siue ornamenta capitis, auro & lapidibus pretiosis intertexta, fuerunt ante aduentum Christi argento vermiculata, hoc est, minutim & quodam emblemate vermiculato distincta. Dixerunt veteres, vermiculare, minuta opera facere: & vermiculata opera, paruis testulis elaborata: & vermiculatum, minutim. At vbi primū sponsa cœpit perfectē osculis sui sponsi & amplexibus perfrui, fuit auro & aureis sui sponsi literis eximie illustrata. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.*) Nardus, frutex est graui & crassa radice, sed breui ac nigra, aspero sapore, folio paruo densoque, & vnguentum ex eo factum, nardinū dicitur. Innuit hoc in loco historia, sponsam ad sponsum ingressam, eum suis vnguentis vnxisse, ac miro quodam genere, quasi nardus quæ prius odorē non dederat, cū esset apud sponsam, tunc dederit odorem suum, cū corpus sponsi contigit, vt non tam ille ex nardo odorem, quàm nardus ex ipso sumpsisse videatur. Sed ad mysteria progrediendo, intelligamus spōsam, ecclesiam siue animam, in

Ioan. 12. persona Mariæ, attulisse libram vnguenti nardi pisticæ pretiosi, & vnxisse pedes Iesu, & detexisse capillis suis, quę quodammodo recuperauit per crinem capitis sui ad semetipsam, vnguentum, & odorem non tā nardi per vnguentum, quàm ipsius verbi

Dei

Dei ad se trahentis per capillos, quibus abstergebat pedes, & imponēs capiti suo non tā nardi, quàm Christi fragrantiam, dixit, Quia nardus mea, missa in corpus Christi, reddit mihi odorē eius, & odoratissimā sensu spiritu sancti & spiritualis doctrine fragrantiam. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea cōmorabitur.*) Myrrhæ species, cōdiendis mortuorū corporibus, apta dignoscitur. Ecclesia eo feruet amoris incēdio erga Christum, vt syncerū eius amorē semper habeat in suis vberibus reconditū, nec possit suum sponsum toto affectu & ambobus brachiis nō constringere, à quo etiam morte dimoueri & diuelli nō potest. & nunc hæc loquitur, Mors dilecti mei, quam pro salute mea subiit, semper in mea memoria commorabitur, nunquā beneficiorū eius obliuiscar. gaudeo quod pro me amarā mortē vltro pertulerit: sed magis meus gestit animus, quod propter meā iustificationē resurrexerit. Hic fasciculus myrrhæ, mihi est Christus passus, mortuus & sepultus, quem magis quàm mea vbera diligo. De hoc myrrhæ alligamento loquitur Psalmographus, dicēs, Myrrha & gutta & cassia à vestimentis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo. A vestimentis ergo verbi Dei, quæ est doctrina sapiētiae, procedit myrrha, mortis duntaxat indicium, pro humano genere susceptæ: Gutta exinanita, diuinitatis forma, seruilis formæ suscepta dignatio: Cassia quoque, quoniam id genus herbæ aquis indefinentibus nutriri dicitur & coalescere, redemptionē humani generis per aquas baptismi datam, indicat. Et sicut myrrha præseruat carnem à putredine, ita fragrantissimus Christi odor, præseruat hominem à peccati corruptione: nec solum præseruat, sed etiam mirè oblectat. *Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.*) Cyprus, arbor est similis oliuæ in foliis, cum flore nigro, & semine candido, & suauissimi est odoris. Est etiā Cyprus insula, quæ præ omnibus terris, miræ magnitudinis botros vuarum gignit, nec solet aliquod cadauer hominis mortui ad sepulturā recipere, sed statim euomit & eiicit. Engaddum autem, ager terræ Iudæ est, non tantum vineis, quātum balsamis florens: & Engaddi interpretatur oculus tentationis meæ, aut fons hœdi. Vult dicere Salomō ad historiam, odorem & fragrantiam sponsi, superare quicquid est in odoribus & floribus suauitatis. Optimū spirant odorem Cyprus & Engaddum, meliorē tamen & suauiore spirat hic sponsus. & hoc dicit sponsa adolescentulis, vt eas magis ac magis ad amorem spōsi concitet & inflammet. Inspiciamus tamen quidnam hæc habeant spiritualis intelligentiæ. Hic botrus vitis, est verbum Dei, sapientia, virtus & thesaurus scientiæ, & vera vitis. vnde in Euangelio Ioānis dicit Christus, Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum, vt fructus plus afferat. Nec vitis hæc, repente nobis maturum fructum parit, sed sensim, & primò producit suauitatem odoris in florem: quam si honestis vitę studiis excoluerimus, & in ea permanserimus, optimum & dulcissimum fructum nanciscemur. Potest & dici hic botrus florens in vineis Engaddi, fragrantissima Christi gratia, quam post acerbiter tribulationum & tentationum recipimus. Nec ex sacramento huius vitis feruntur ad perfectionem, qui contemnunt bibere calicem noui testamenti ab Iesu susceptum. Cyprino igitur æstu incalescamus, vt optimis virtutum officiis, diuinæ gratiæ ignem etiam ardentissimum in nobis persentiamus, demusque operam, vt possimus ex florentissimo Engaddi botro, victa dæmonis lucta, gratiam diuini odoris haurire. *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum.*) Familiari colloquio confabulatur sponsus cum sua sponsa, quam ab insigni pulchritudinis gratia extollit. prius eā admonuerat, vt seipsam cognosceret, simul suo equitatu & equis albis contulit, eiúsque genas pro excellenti verecundia & castitate, turturibus comparauit, & ceruicem eius, venustissimis ornamentorū redimiculis: nunc verò eam profitetur speciosam, & mira cum quadam gratia, bis vocat pulchram, extrinsecus quidem & intrinsecus, eiúsque oculos confert colūbis, ob hoc profectò, quod ea nihil sit simplicius & modestius: nec absurdè Christus ostēdēs suis discipulis, quāsnam deberēt in sua legatione obeunda, virtutes amplecti, dixit,

H. iij.

Matth. 10 Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Cõfertur etiã ob id columbis, quòd diuinas scripturas non iam secundum literam, sed secundum spiritũ intelligat, & aspiciat in eis spiritualia mysteria: columba enim indicium est spiritus sancti. Spirituali ergo sensu intelligere Legem & Prophetas, hoc est oculos colũbæ habere: In Psalmis etiam anima pennas columbæ sibi dari desiderat, vt volare possit in intellectum spiritualium mysteriorum, & requiescere in atriis sapientiæ. Quòd si Christus dicatur caput Ecclesiæ, nihil absurdum videbitur, si & oculi eorum, qui secundum interiorem hominem spiritualiter intelligunt, & spiritualiter diiudicant, dicantur oculi columbarum. & potissimum Apostoli sunt oculi columbarum, quos Deus primum posuit in Ecclesia. *Ecce tu pulcher es dilecte mi & decorus.*) Mutuũ laudis officiu rependit sponsa suo sponso, nec ingratitude obscurauit beneficia, quæ à sponso acceperat: & quanto magis oculis spiritalibus conspicitur, tanto pulchrior inuenitur: nec solius illius species mirabilis apparebit, verum etiam & intuenti eum decus ingens orietur, secundum illud quod Apostolus verbi Dei pulchritudine inspiciens, dicit, Nam etsi is qui foris est, homo noster corrumpitur, qui tamen intus est, renouatur de die in diem. Et quis non facile sibi suaderet, hunc illustrissimũ spõsum, & corporis & animi cãdore venustissimũ esse, quia bonni vitiorum squallore immunis, dixit Iudæis liuore corrosis, *Quis ex vobis me arguet de peccato?* Et de eius pulchritudine hæc cecinit Dauid, *Speciosus forma præ filiis hominũ, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. Lectulus noster floridus, tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.*) Communis iste sponsi cũ sponsa lectulus, eleganti florum & virtutum varietate respersus est, quo nihil est floridius, nihil denique odoratius. & hoc cubile vmbrosus, est corpus Dominicum, in quo deitas requieuit, syncerum quidẽ & odoriferũ, quod Ioseph & Nicodemus officiosissimẽ inuoluerunt in sindone, vnã cum odoriferis aromatibus, & posuerunt in monumento, in quo nõdum quisquam positus erat. Tigna cedrina & cypressina, sunt incorruptibilia & odorifera. Natura cedrorum semper crescit, nec aliquando tendit ad senectam, secundum illud Psalmographi, *Iustus vt palma florebit, & sicut cedrus Libani multiplicabitur.* Harum autem arborum succus, tantæ virtutis est, vt diuersa corporum membra fanet, vermes vlcera necet, & à muscarum aculeis peruncta corpora defendat. Cypressi verò lignum manu artificis runcinatum, decorum præstat aspectum, & odorem iucundissimum reddit, ac medetur multis corporum affectibus. Hæc domus, cuius sunt hæc tigna & laquearia, spiritalem intelligentiam spectando, est Ecclesia Dei, de qua dicit Paulus, Si autem tardius venero, vt scias quomodo te oporteat in domo Dei conuersari, quæ est Ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. Tigna autem domus Dei, intelligere debemus, præsbiteros, qui suo sanctissimo ministerio, bonis operibus & sana doctrina, Ecclesiam contingunt. Trabes verò & laquearia, quibus sustentatur ædificium, & proteguntur ab imbribus & ab ardore solis, Episcopos, quorum robustioribus animi viribus, Ecclesiæ propugnaculum suffulcitur, & à sæuissimis hæreticorum incurSIONibus defenditur. Sed vnũ me vehementer torquet, quòd qui in Ecclesia deberent esse trabes, vix sunt tigna, qui potius sub Martis, quàm Christi sacramento militant.

Argumentum secundi capitis.

M Irè sponsus suam ad se sponsam allicit, & in sui amorem multis argumentis inflamat, cui non solum Elysijs sui candiduli campi delicias optat, verum etiam vult vt illis abunde fruatur. quòd si percipiat vernatissimos sui sponsi hortulos inuisere, omnia illi oblectamenta patefiẽt. suos argenteo flore, & candido lilio pascet oculos, nec tamen minus infidelium armis & insidijs circundabitur quàm liliũ spinis. verum quo magis infestabitur, & acutissimis suorũ inimicorum aculeis

aculeis compungetur, eo fortius obsistet, & profligatis hostibus natium florem retinebit: nec cuiquam, etiam procellosis iactata fluctibus, palmam tribuet, & durissima persecutionum hyeme transacta, reflorescet, & summa cum letitia suauissimis sui sponsi amplexibus perfruetur.

Caput secundum.

B *Go flos campi, & liliũ conuallium: Sicut liliũ inter spinas, sic amica mea inter filias.*) Nihil iucundius sponso, quàm ditissimos sui nectarei campi thesauros suæ sponsæ, quã vnice amat, impartiri: nihil denique illi gratius esse potest, quàm sua omnia communicare sponsæ, eiũque præsentia frui. Spirituali tamen intelligentiæ adhærendo, dicit Christus Ecclesiæ, se esse florem campi & liliũ conuallium. Campus, planicies terræ dicitur, cui cultura adhibetur, & excolitur ab agricolis. Conualles verò, saxosa magis & inculta indicant loca. Campus ille dici potest Iudæorum populus, qui propheticis oraculis & lege Mosaiica instituebatur: conualis verò, saxosus & incultus gentium locus. Hic spõsus, Iudæis flos fuit: sed quoniam neminem ad perfectum adduxit Lex, idcirco in illis non potuit verbum Dei ad florem proficere, & ad perfectionem fructuum peruenire. In ista tamen conualle Gentium, effectus est sponsus liliũ, tale sine dubio quale in Euangelis dicit, quod pater cœlestis vestit. Et neque Salomon in omni gloria sua indutus est, sicut vnũ ex istis. Fit ergo liliũ in hac conualle sponsus, in eo quòd vestiuit eum pater cœlestis tali vestimento carnis, quale nec Salomon in omni gloria sua habere potuit. Non enim Salomon habuit absque concupiscentia viri & cõcubitu mulieris, immaculatam & nulli prorsus peccato obnoxiam carnem. Et causa est cur is qui in campo flos fuerat, voluit esse in conuallibus liliũ. Cũ enim multo tempore flos fuisset in campo, nullus ex ipso flos ad incitationem sui ac similitudinem processit: vbi verò factus est in conuallibus liliũ, continuo eius sponsa imitatione ipsius, facta est liliũ, acutissimis tamen inuoluta spinis, nam è medio infidelium, quasi ex spinis emerit, & pro hæreticorum circumstrepentium se morsibus, in medio spinarum collocata est. & quamuis animæ hæreticorum à recta Euangelij semita diuariet & declinent, tamen à fide suscepta, sunt filiæ Ecclesiæ, de quibus dicit Ioannes, *A nobis exierunt, sed nõ erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permanissent vtique nobiscũ.* Et licet Ecclesia multis improborũ hominũ spinis confodiatur, nunquam tamen prosternitur. sed sicut liliũ inter spinas, proprium odorem & candorem retinet, ita inter hæreticorum insultus flagrat, & floret inuicta. *Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios, sub vmbra illius quem desiderabam sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo.*) Decuit sponsum de semetipso dicere, quidnam esset in campo, quid etiam in conuallibus, & de sponsa, qualis inter cæteras filias haberetur. Sponsam verò non conueniebat de semetipso aliquid dicere, sed totam affici erga admirationem sponsi, & ipsius laudibus inhære, quem comparat arbori mali, potius meli: sodales verò eius, reliquis syluæ arboribus. Sed spõsum ita huic arbori meli similem dicit, vt etiam concupisse se dicat sub vmbra eius federe, fructumque eius dulcem sibi effectum in faucibus assueret. & mauult Origenes legere arborem meli quàm mali, ne ex similitudine sermonis, simpliciores aliqui arborem mali, malam arborem putent, & à malitia dictã. & melius est offendere Grammaticos, quàm legentibus scrupulum iniicere in veritatis explanatione. Malo arbori, vita est breuis, & fructum citò perdit, ac celerrimè senescit. Hæc autem huic sponso minimè conueniunt. Legendo tamen arborem mali, dicunt quidã spõsam hoc prætere, Sicut arbor mala granati, animas inedia famis affectas, sua vmbra proteggit, ita sponsus, scilicet Christus, fructu suæ doctrinæ esurientes & sitientes reficit. legunt & alij, Sicut malum inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter

filios: vt quemadmodum malum, visu, odore & gustu antecedit omnia ligna syluestria, ita Christus antecedit omnes sanctos, qui filij Dei vocantur, de quibus dicitur, Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum ante faciē Domini, quoniam venit: & qui legunt malum, adherent septuaginta interpretibus: græcè enim habetur *μῆλον*, id est malum: siue legamus arborem mali, siue meli, iusta erit nostri authoris sententia. dicit enim sponsa sequendo mysterium, suum sponsum præcellere filios, vt arbor meli præcellit reliqua syluæ ligna. Possumus autem ligna syluæ accipere, eos Angelos, qui vniuscuiusque hæreseos authores fautoresque visi sunt extitisse, ita vt videatur Ecclesia conferens suauitatem doctrinæ Christi, ad infructuosam & sterilem hæreticorum doctrinam, dicere melina esse & dulcissima Christi dogmata. Ligna verò syluæ, ea sunt, quæ ab hæreticis affirmantur, de quibus in Euangelio scriptum est, Ecce iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: & omnes hæresiarchæ diuino iudicio securi excidendi, in ignem æternum demittentur. In huius igitur meli vmbra, concupiscit sponsa residere: & refugiens pestilentissimas hæreticorum literas, diuinæ sui sponsi sapientiæ adhæret mordicus, cuius vmbra nobis vitam suppeditat. de qua ad Mariā dicitur, Spiritus sanctus veniet super te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: & hac vmbra proteguntur Christiani, qui verò sedet sub hæreticorum vmbra, videtur sedere in regione vmbrae mortis. Et qui sub lege fuerunt, sub vmbra legis sedisse dicuntur. lex enim, vt dicit Apostolus, vmbra habet futurorum bonorum. Nos autem alieni fumus ab illa vmbra, quoniam non fumus sub lege, sed sub gratia. *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.* Regina aliquando exoptauit videre cubiculum regium, sed nunc cupit in regale introire conuiuū, & sapidissimo regis nectare perfrui, cuius tanta est benignitas, & tā propēsus est eius erga omnes animus, vt velit sui amantissimos suauissimo sui vini dulcore reficere. quod affabrè in Prouerbiis à Salomone expressum legimus, Sapiētia ædificauit sibi domū, excidit columnas septē, immolauit victimas suas, miscuit vinū, & proposuit mensam suā, misit ancillas suas vt vocarent ad arcē, & ad moenia ciuitatis. Si quis est paruulus, veniat ad me. & insipientibus locuta est, Venite comedite panē meū, & bibite vinum quod miscui vobis. Ad hoc cōuiuū sancti Angeli & Prophetæ perduxerūt animas. pellexerunt & Apostoli illos ad has nobilissimi regis nuptias, qui fide in Christo firmata, hereditatē salutis capiunt. Et qui ex frugifera Christi vinea decerpunt fructū, debēt permanere in charitate Dei. & quemadmodum palmites nullum pariunt fructum, nisi in vite permanerint, ita nec Christiani fructum habent, nisi in Christo manserint. Deinde fatetur sponsa se ordinatissimam à suo sponso charitatem didicisse. Nec satis est diligere, sed honestus & prudentissimus dilectionis modus, spectandus est: & ordine charitatis perturbato, Deum filij Dei neglexerunt, & filias hominum dilexerunt, vt dicit Augustinus lib. 15. de Ciuitate Dei, capite 22. Nec ille obseruat ordinē, qui diligit, quod diligere nō debet: aut si quod debet, diligit, plus iusto diligit, aut minus iusto. In illis verò charitas ordinata est, qui diligendo neque declinat ad dexteram, neq; ad sinistram. Nec in dilectione Dei tibi præscribas modum neq; mensuram: nam tota mente, tota anima, totoque corde, ad eius amorem ferri debemus: & qui amat patrem, aut matrem plusquam Deum, à recto amoris ordine deflectit: Diligendo verò proximum, est mensura aliqua: Diliges enim proximum sicut teipsum. Nam debemus esse propensiores in nobiliora & honestiora Ecclesiæ membra, quàm in abiectiora & inferiora. Longè plura comperies à nobis adnotata de dilectione Dei & proximi, libro 4. nostræ Theosophiæ. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Secundum septuaginta interpretes, loco illius sententiæ, fulcite me floribus, legendum esset, firmate me in vnguentis: sic enim habent Græci codices *σφίσατέ με ἐν μύροις*, sed Hieronymus Hebraicam veritatem in sua translatione sequutus est. Hanc accipe historiæ veritatem, Postulat sponsa ab amicis sponsi, vt confirmetur, & quasi deficiens sustentetur, incumbens paululū super arborem *μυρρίν* vel

vel meliam, amoris enim vulnere percussa, arborum solatia syluarūque sectatur. Mysticam verò sequendo intelligentiam, percipit Ecclesia reclinari super arborem Meliam, suauissimum adferentem fructum, & meritò quidem: nam suum habet robur in bonis operibus & fulcimentum: confirmatur etiā in myrrhis & in fructuosis arboribus, in his scilicet, qui inuocant nomen Domini nostri Iesu Christi, & ex ipsa inuocatione, persentiunt quandam odoris fragrantiam: quia tamen non cum omni fiducia accedunt ad fidem, nullos fidei fructus adferunt: & tales sunt multi Catechumeni, qui à pseudapostolis subornati, non perueniunt ad frugem. Nec deseruescit Ecclesiæ amor erga suum sponsum, & eo charitatis telo configitur, vt nocturnis diurnisque desideriis, suum semper suspiret sponsum, & languore intabescat, donec suauissimo eius osculo perfruatur. de hoc vulnere & sagitta loquitur Esaias, dicēs, Et posuit me sicut iaculū electum, & in pharetra sua abscondit me. Tali vulnere decet Deum percutere animas, talibusque iaculis configere: & sicut sunt Dei iacula, quæ animæ habenti desiderium bonorum, salutis vulnus infligunt: ita sunt & iacula maligni ignita, quibus anima, quæ non est fidei scuto protecta, vulneratur in mortē. de ipsis dicit Propheta, Ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra sua, vt sagittent in obscuro rectos corde. Peccatores autem, qui ex insidiis & in occulto mittunt sagittas, dæmones potissimum intelligendi sunt: si tamen inueniant mentem hominis fide munitam, quantumuis nocendi flammis ardeant, non possunt hominem de gradu deicere. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Desiderat sponsa suum caput, læua sui sponsi fulciri, totum verò corpus, dextera illius constringi. Per læuam, temporalia Dei dona designantur, per dexteram verò, perpetua: aut læua, vetus testamentum: dextera verò, nouum figuratur: vel sinistra intellige fucatā gloriā, dextera verò longā vitā. Longitudo enim vitæ, vt dicit Salomō in Prouerbiis, est in dextera eius: In sinistra verò eius diuitiæ & gloria. Potest nec absurdè fides vocari læua, qua sustentatur nostræ spei caput: est enim, vt dicit Paulus, substantia rerū sperandarū: dextera verò, quæ totū hominē amplexatur, Christi charitas est, à qua Paulus nullis angustiis, nullo periculo, nullis tormentis, nullo deniq; mortis supplicio diuelli potuit: quā si quis nō habuerit, tametsi omnibus fortunæ bonis affluat, nihil verè possidet, imò nihil est. Augustinus cursum attingit hunc locum, tractatu nonagesimo nono in Ioannem, vbi dicit, Hunc tactū sponsæ ad sponsum esse diuinum, nec dextra & sinistra sunt in Deo, per diuersa corporis loca. cum enim dicitur scire, ibi sunt omnia, & videre & audire & olfacere & gustare & tangere, sine vlla eius mutatione substantiæ, sine vlla mole, quæ sit in alia parte maior, in alia minor. *Adiuuro vos filie Hierusalem per capreas, ceruósque camporum, ne suscitatis, neque enigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Ea est sponsæ prudentia, eaque animi dexteritas, vt nihil velit fieri contra voluntatem eius, quem vnice diligit, & adiurat adolescentulas per ea, quæ ipsis charissima sunt, vt si velint charitatē etiam iacentem & dormientem excitare, nihil tamen audeant attentare, quod non sit sponso gratissimum. Hæc autem adiuratio, fit per virtutes agri, plantaria & virgulta, & per capreas & ceruos. Caprea, animal est syluestre, quod nomen à videndo sortitum est. Nam ea est natura, vt non tantum alia intueatur, sed aliis videndi perspicacitatem conferat. Testantur medici huic animali intra viscera, humorem quendam inesse, qui caliginem, ac oculorum lippitudinem depellit, & obtusiores visus exacuit. Et trita est illa Parœmia, de his qui perspicacissimè vident, Caprearum oculos habere. Ceruus, animal est notissimum, quod à natua pedum agilitate commendatur. Sequendo spiritalia huius sententiæ mysteria, dicimus vnāquamque animā rationalem, præcipuè quæ est filia Hierusalem, proprium possidere campum & agrum, in quo studet optimos parere fructus, & animi virtutes excolere. Fuit & ager Iacob, cuius suauitate permotus Isaac patriarcha, mysticis aiebat eloquiis, Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Est etiam omnium simul filiarum Hierusalem vnus quidam & communis ager, de quo Paulus ait, Dei agricul-

Esa. 49.

Psal. 10.

Prou. 3.

Hebr. 11.

Roma. 8.

1. Cor. 13.

Augustin.

Gene. 27.

1. Corin. 3.

tura estis. Et hunc vocamus agrum, commune ecclesiasticæ fidei exercitium, in quo cœlestes plantantur virtutes, & spiritualium gratiarum munera: nec possumus commode hunc excolere agrum, nisi illius cœlestis Hierusalem subsidio adiuti fuerimus.

Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Similis est dilectus meus capræ, hinnuloque ceruorum. En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Et dilectus meus loquitur mihi, Surge, propera amica mea, columba mea, formosa mea, & veni. iam enim hyems transiit, imber abiit & recessit: flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit, vox turturis audita est in terra nostra, ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem suum. Surge amica mea, speciosa mea, & veni, columba mea in foraminibus petrae, in caverna maceria. Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.)

Audiuit sponsa vocem sui sponsi super quosdam montes illi loco vicinos, in quo morabatur salientem, & quibusdam magnis nõ tam passibus, quàm saltibus, colles montesque in modum cerui, vel capræ transcendētem, & ita ad sponsam suam, omni prope ratione venientem: vbi verò ad domum, intra quam sponsa commorabatur, aduenit, stetit paululum post domum, ita vt sentiret quidem adesse, nondum tamen volebat palàm intrare, sed per quasdam fenestras sub amatoris specie, inspicere sponsam. Erant tamen posita prope domum spõsæ, retia, vt si fortè ipsa, vel aliqua sodalium eius ex filiabus Hierusalem aliquando exisset, inuolueretur: ad hæc retia incidit spõsus, & cum ab eis capi nõ posset, dirupit ipsa retia, & incedens super ipsa disrupa, cõtendit ad sponsam, cui dixit, Exurge, veni proxima mea, sponsa mea, columba mea, contemne huiusmodi retia, quæ tetendit inimicus: nec timeas laqueos, quia omne tempus quod iam videbatur graue, trãfiit, & hyems abscessit, pluuiaque abierunt, & tempus iam floridum venit: nihil moreris, iter aggredi veniendi ad me, ecce enim & viticolæ, quia iam veris tempus arripit, vineas colunt, vox turturis sonora & grata audita est, ficus germen suum produxit, vites, odoriferos flores & florentissimum odorem protulerunt. Hæc historiã attingunt, sed quidnam arcanum sit, discamus. Christus sola voce primò cognitus est ab Ecclesia, quam præmisit per Prophetas, & licet nõ videretur, audiebatur tamẽ.

Pfal. 86. Fundamenta eius in montibus sanctis, & iterum, Leuauit oculos meos in mōtes, vnde veniet auxilium mihi. Saliit etiam in eminentissimis Apostolorum montibus,

in quibus effectus est similis capræ, & hinnulo ceruorum: capræ, quòd omnem visum visus eius præcellat: & ceruo, quòd ad interitum serpentis adueniat. Et cum permittitur Ecclesia pati tribulationes, videtur illi sponsus absens esse, quamuis præsens sit patrociniò: & cum pace donatur, & optimis studiis, ac operibus floret, præsens ei esse intelligitur. Et ea semita ad sponsum proficisci debemus, vt primò suauissimam eius vocem audiamus, quæ scilicet nobis faciunda præcipit, sicut monuit vox illa patris, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.

Matth. 17. Matth. 17. & Matthæi 11. Discite à me, deinde factis & bonis operibus, eius pareamus imperio. at vbi verbum eius obseruauerimus, nos sinet sua frui gloria, nec immeritò. Nam qui dura quæque & aduersa tolerant, & callidas dæmonis astutias, ac intricata subtili artificio retia perfregerunt, digni sunt haud dubiè, vt post exantlato labores in regno Dei quiescant, & cœlesti alimonia reficiantur. quod promisit Christus suis Apostolis, & omnibus Christianis, dicens, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Attendamus diligenter ad hæc planius intelligenda, Christum consueuisse montem conscendere, cum volebat sublimia rerum diuinarum mysteria suis discipulis aperire. In Euangelio quippe Matthæi scriptum est, Videns autem Iesus turbas, ascendit in montem, & cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum docebat eos, dicens, Beati pauperes spiritu, quoniã ipsorum est regnum cœlorum, &c.

Matth. 5. &

& alibi, Et post sex dies, assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum & Ioannem fratrem Matth. 17. eius, & ducit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos. Eius autem discipuli huic monti celsissimo comparati, monticuli dicuntur, à quibus limpidiissimi fontes scaturierunt, quibus Ecclesiæ hortus irrigatur. possunt & ceruo cõferri, & etiam omnes sancti: dicit enim Dauid de viris optimis, Sicut desiderat ceruus Psal. 41. ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus, & iterum, Vox Domini Psal. 28. perficientis ceruos. Nec addubitandum est, quin cerui spirituales, quorum formam & imaginem tenet animal illud corporale, ad maximam virtutum perfectionem euehantur, qui pro tuendo Ecclesiæ fulcimento, serpentum & hæreticorum genus infectantur, & contra diabolum, serpentem quidem callidissimum, in quosuis Christianos sua venena diffundentem, acerrimè dimicant. Ex eo putant aliqui, Christum capræ similem esse, quòd hominem à ditione dæmonis liberando, nostræ mentis tenebras expulerit, nõque faciat Deum videre, qui dicebat Philippo, Philippe, qui Ioan. 14. me videt, videt & patrem. Ioan. 14. Hinnulo verò ceruorum, qui est sine cornibus, Esa. 9. quòd cum in forma Dei esset, filius datus est nobis. Esa. 9. & puer datus, cuius potestas super humerum eius, & quemadmodum hinnulus ceruorum siue pullus, non nouit quempiam cornu ferire, nec in obuios ferocire, ita nec paruulus iste, quo nihil est benignius, nihil deniq; tractabilius, qui cum pateretur, non comminabatur, & cum malediceretur, non maledicebat. Fides conferri potest capræ animali quidem 1. Pet. 2. ceruo minori, à qua contemplationis exordia proficiscuntur: videmus enim nunc 1. Cor. 13. per speculũ in enigmate: ceruo verò, perfectio operum & charitatis, quæ venena serpentum, & artes diabolicas eludit & euincit. Fenestræ, intelliguntur sensus corporei, quibus aut mors, aut vita intrat ad animã. Sic enim designat Hieremias, cum de peccatoribus loquitur, dicens, Ascendit mors per fenestras, & ita ascendit mors per fenestras, vt omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum, iam moechatus est eam Matth. 3. in corde suo. Aut fenestræ istæ, sunt aures sapientum, quæ magna cum voluptate audiunt Euangelium, & sanam Christi doctrinam. quandiu tamen anima corporeis nexibus astricta est, non possumus nudam & apertam Dei sapientiam intueri: sed solum per imagines rerum sensilium, & per retia fenestrarum, inuisibilia & supramundana entia contemplari. Sunt qui dicunt Prophetas fenestris exprimi. vt enim qui per fenestras aspicit, modò cernit, modò se substrahit, sic & per Prophetarum dogmata aspexit aliquando Deus: per Esaiam enim prædictus est, per Hieremiam prænuntiatus, per Daniele reuelatus. Deinde abducit sponsus suam sponsam à carnalibus ad spiritualia, à visibilibus ad inuisibilia, à lege ad Euangelia, dicens, Surge, propera amica mea, columba mea, formosa mea, expergiscere quidem à somno ad vigilias, egredere à tenebris ad lucem, sicut dicit Paulus, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Nec desunt rationes, quibus allici debeat sponsa ad amorem sponsi, & vt propensius, ac celerius properet ad domum sui integerrimi amici. Nam pluuiofum & importunum hyemis tempus abiit, & imbres deciderunt. Attendamus secundum arcanam intelligentiam, hac dura & rigida hyeme, designari diuersa bella, quibus filij Israel afflictabantur, & tẽpus illud quo decem plagarum verbera, flagellabant Ægyptios. Vigebant etiam imbres ante tẽpus illud, quo Christus passus est: mandauit enim Dominus propheticis imbribus, vt dulcissimam verbi pluuiam super terram pluerent, donec intrepidus Euangelij præco veniret: at vbi venit, discesserunt imbres etiam prophetici, non quidem ad damnum credentium, sed ad maiora Ecclesiæ lucra: nec imbribus opus est, vbi flumen Dei lætificat ciuitatem, vbi in mundissimo credentium animo, fit fons aquæ viuæ salientis in vitam æternam. Denique quid opus est imbribus, vbi iam flores apparuerunt in terra nostra? & ex aduentu Domini exciditur ficulnea, quæ prius non attulerat fructum: nunc autem fertilitate sui producit germina, quæ sunt Spiritus sancti fructus, gaudium, charitas, pax, &c. & hanc arborem, in sincera Christianorum voluntate plantauit pater cœlestis: illa verò, quam non plantauit, eradicabitur. Et diuina sancitum est

Ioan. 14.

Esa. 9.

1. Pet. 2.

1. Cor. 13.

Hiere. 9.

Matth. 3.

Eph. 5.

Matth. 11.

Psal. 45.

Ioan. 4.

Matth. 21.

Gala. 5.

Matth. 15.

prouidentia, vt arbor mala, pessimum adferens fructum, excidatur: bona verò, & quæ à feracissima sui natura non degenerat, perpetuo flore virecat. Et licet sponsus suã velit sponsam ad se properare, non potest tamen regium & magnificum sui regis palatium ingredi, nisi vafra & penè inextricabilia huius mundi retia euaserit. Etenim, vita hominis subiecta est multis offensionum laqueis, quos tetendit gigas ille fortissimus Nemrod aduersus humanam naturam: nec possumus otio & deliciis, hæc dæmonum illaqueamenta effugere, sed tribulationibus, & æqua animi tolerantia. Nec quisquam hominum potuit huiusmodi tendiculas suapte natura superare, sed solo Christi subsidio. Omnes enim declinauerunt, omnes facti sunt inutiles, nec quisquam est qui faciat bonum, etiam vsque ad vnum. Nemo etiam mundus est à sorde, etiam si vnus diei fuerit vita eius. solus est Saluator noster, qui peccati naturam non habuit, licet pro nobis factus sit peccatum, siue peccati hostia, & de peccato damnauerit peccatum. Ad hæc incidit retia, sed inuolui non potuit, imò disruptit, quibus disruptis, dedit Ecclesiæ fiduciam, vt audeat iam cassare laqueos, & cum alacritate dicere, Anima nostra sicut passer crepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est, & nos liberati sumus, quæ fracto mentis putamine odoriferos virtutum flores emisit, & vocem turturis audiuit, illius sine dubio sapientiæ, quæ in mysteriis abscondita est. Hoc nanque indicat appellatio turturis: etenim hæc avis, in secretioribus locis vitam transigit, deserta montium diligens. Meruit tandem Ecclesia immaculata nomen columbæ, quam vidit sponsus renouari de die in diem, & esse capacem munerum Spiritus sancti, qui in specie columbæ descendit in Iordane super Iesum, ad quem celerrimo volatu peruenit, dicens, Quis mihi dabit pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? volabo quidem sensu & intellectu spiritali, & requiescam, cum apprehendero sapientiæ eius thesauros: nec poterò non suauissimum virtutum cœlestium odorem persentire, & optatis tandem mei sponsi deliciis perfrui. In loco quidem sub velamento & tegmine saxi posito, qui situs est iuxta promurale quoddam. Promurale autem dicitur, cū extra muros, qui ambiunt ciuitatem, alius ducitur murus, & est murus ante murum. Et in hoc loco secretissimo, cupit sponsus ostendere sponsæ, quam tantopere diligit, faciem suã. Hoc autem saxum siue petra, est firma & solida Christi doctrina, imò ipse Christus, de quo dicit Paulus, Petra autem erat Christus, cuius fide & sapientia si protegatur anima, citò perueniet ad illud secretum, vbi reuelata facie gloriam Domini contēplabitur. Et de eadē petra loquitur Dauid, dicens, Et statuit supra petra pedes meos, & direxit gressus meos. Nec immeritò creditur velamē istud petrae tutum esse, quia & Salomon de ea dicit in Prouerbiis, quòd vestigia serpentis non possunt deprehēdi super terram: sic enim ait, Tria sunt, quæ impossibile est mihi intelligere, & quartum quod ignoro, Vestigia aquilæ volantis, & viam serpentis super terram, & semitas nauis in pelago, & vias viri in iuuentute. Serpentis ergo, id est, Diaboli vestigia, & signa aliqua peccati, in hac petra, quæ est Christus, inueniri non possunt. Et anima huius petrae velamine protecta, peruenit ad promuralem locum, id est, ad contemplandum incorporalia & æterna. Hoc autem foramen petrae ille est, qui reuelat & innotescere facit hominibus Deum. Nemo enim nouit patrem, nisi filius, & cui voluerit reuelare: at vbi coepit esse congressus & confabulatio sponsi cum sua spōsa, in promurali loco, qui designat futurum seculi statum, tunc dicit sponsus, Ostende mihi faciem tuam, & auditam fac mihi vocem tuam, quia vox tua suavis est. Auditam vult fieri vocem Ecclesiæ suæ, quia qui eum confessus fuerit coram hominibus, & ipse confitetur eum coram patre suo, qui in cœlis est. Et ex eo vox Ecclesiæ suavis est, quia is qui confitebitur vocem Ecclesiæ catholicæ, veram fidem confitetur: vox verò hæreticorum est foeda, insuavis, & iniucunda. *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas, nam vinea nostra floruit.* Suos sponsus alloquitur sodales, & ipsis dicit, vt capiant vulpes pusillas, quæ insidiantur vineis, vbi primum germen ostenderint, nec sinunt eas peruenire ad florem, & consulendo maximè vinea-

vinearum vtilitati, vult capi vulpeculas: sed discutienda est spiritalis intelligentia. Potestates & nequitia dæmonum, non absurdè dicuntur vulpeculæ, quæ prauis cogitationibus nituntur Christianos & odoratissimum animæ florem exterminare, ac fidem ecclesiæ perimere. subreptitias huiusmodi cogitationes immisit diabolus in cor Iudæ: sed Deus suo prouidentissimo consilio præcipit suis angelis, & Ioan. 13. Apostolis, vt vulpinas dæmonum astutias & cogitationes ab hominibus depellant, & opportunè quidem, cum adhuc pusillæ sunt: dum enim cogitatio animi mala est, in initio facilè potest abiici à corde: nam si frequenter iteretur, & diu permaneat, adducit animam ad consensum. Dolosa hæreticorum sophismata, istis vulpeculis assimulantur. Nec minus conantur simplices blandis verborum lenociniis, & studiis vera religione prætextatis, inuoluere, quàm vulpecula in suis antris irretire animantia. de quibus hæc eloquitur Dauid, Ipsi verò in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt. Et Saluator cuidam scribæ dicenti, Magister, sequar te quocunque ieris, respondit, Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos vbi requiescant: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Similiter & ad eos qui dixerunt Domino, Exi & vade hinc, quia Herodes vult te occidere, respondit Iesus, Euntes dicite vulpi huic, Ecce ego eiicio dæmonia, & sanitates hodie perficio, & crastina, & tertia die consummabor. Adde quòd in libro Iudicum, Samson, cum vxor, quæ erat ex genere Philistinorum, ei fuisset ablata, ait ad patrem eius, Innocens sum ego hac vice ab Allophyliis, quia faciam vobiscum mala. & abiit Samson, & accepit trecentas vulpes, & accepit lampades, & ligauit caudam ad caudam, & posuit lampadem vnam inter duas caudas vulpium, & accendit ignem in lampadibus, & emisit eas per messes Allophyliorum, & incendit omnes messes eorum, & stipulas, & vineas, & oliueta. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies & inclinentur vmbra. Reuertere, similis esto dilecte mi caprea, hinnuloque ceruorum super montes Bethel.* Agnoscit & sponsa propensissimum sui sponsi animum, à quo disungi non potest. Vna est sanè amborum connexio, sicut dicit Paulus, Erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est, dico autem in Christo & in ecclesia, Ephesiorum quinto: & redamat illum à quo amatur, quem & vernantissimis liliis anteponebat, cuius præsentia dū fulgidissimus diei splendor illis aspirat, cupit perfrui. Arcanam sumere possumus ex his verbis intelligentiam, Christus est lux mundi, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, qui inter candida Apostolorum lilia nutritus, omnibus sua passione salutifera, euangelicæ Philosophiæ cognitionem infudit, & in sanctorum ac virginum coetibus decoratus, suam ecclesiam optimis virtutum dotibus illustrauit, quam permisit aliquando sub veteris instrumenti vmbra, & typicis obseruationibus obscuratam erudiri. Et nunc optat suum sponsum capreae & hinnulo ceruorum similem, ad se reuerti super montes Bethel. Interpretatur autem Bethel, domus Dei, & superna angelorum, ac beatorum patria, in qua depulsis omnium perturbationum fluctibus, vitam aget cum suo sponso iucundissimam.

Argumentum tertij capitis.

Sponsa eo feruet amore erga suum sponsum, vt eius absentia maximè tristetur, maiusque sentit vulnus, quàm si acutissimis spiculis transfigeretur. vbi que locorum diligenter eum peruestigat, nec tamen facile illum inuenit, perquisiuit & in nuptiali thalamo, nec tamen reperit. Lustrauit omnium ciuitatum vicus & plateas, sciscitata est à custodibus vrbiū, si nam, quem diligebat, vidissent: nec rescire potuit vbi nam locorum lateret, donec pertranseundo vigiles ciuitatis, offendisset

quem vnice amabat, cuius osculo & placidissimo amore cum frui cepisset, gestit, vicitque omnem animi agritudinem, & tandem in suum secretissimum cubiculum introduxit, à cuius amplexibus dimoueri non potuit.

Caput tertium.

N lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea, quæsiui illum, & non inueni. Quid molestius potest esse sponsæ, quam suauissimo sui sponsi commercio priuari? Quid est, quod tam acerbè amiculum torqueat, quam vbique locorum perquirere sponsum, & frustra niti? nec illum inuenire, quem tantopere diligit? Sed ab historia siue litera, migremus ad allegoriam, & mystica eloquia. In his qui in fide dormitant, & densissimis ignorantiae tenebris obducuntur, ecclesia quæsiuit Christum, nec tamen pro illis inuenit, qui enim fluctuant in fide, & vix tantillam fidei scintillam habent, obtinere non possunt quod postulant: opus enim est iugi studio, & assiduis precationibus, ut optatis rebus perfruamur. quod si precando, repulsam passi fuerimus, non propterea ab inceptis desistere debemus, sed permanenter illum vrgere debemus, à quo speramus beneficium, & tutò confidimus, nos non nihil gratiæ assequuturos. quod pulchrè expressit Christus in Euangelio Lucæ, dicens suis discipulis, Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi, Amice commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum, & ille deintus respondens, dicat, Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere & dare tibi. Et si ille perseuerauerit pulsans, dico vobis etsi non dabit illi surgens, eò quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. & ego dico vobis, Petite & dabitur vobis: quærite & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Hæc eadem promissio expressa est in Euangelio Matthæi, & apertius eam Christus explicat, dicens, Omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Non igitur satis est petere, sed quæ interpellando postulamus, debent & fide, & feruentissimis orationibus fulciri. Nobis Chananæa illa ostendit, quomodo debemus continuò orare Dominum, quam bis precando repulit, vicit tandem animum Christi, & obtinuit quod postulabat, cum se contulit catellis, qui comedunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum, cui dixit Christus, O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Nec fatuis virginibus aperta est ianua, tametsi pulsassent, neglexerunt enim opportuno tempore pulsare, nec acceperunt oleum in lampadibus suis, ut exirent obuiam sponso. Idcirco Christus dixit illis, Nescio vos. & Phariseis dixit, Quæretis me, & non inuenietis. Sanctissimæ mulieres quæsierunt Christum in monumento, & non inuenierunt. Nec Maria Magdalene fide vacillans, meruit Christum tangere, quem quærebat in monumento. Filij Israel quando quæsierunt Deum toto corde, tota anima, & tota voluntate, inuenierunt. Sed qui tepida mente quæruni Dominum, non inueniunt. Idcirco dicit Psalm. 36. Propheta, Quæres locum eius, & non inuenies. Et apud Hieremiam dicit Dominus, Hierem. 29. Quæretis me, & non inuenietis. Quæramus igitur Dominum in simplicitate cordis, & sincero affectu, & à terrenis rebus, ac voluptatibus abducti, quod feruenti desiderio peruestigauimus, inueniemus. Et licet ecclesia toto æstuans desiderio, suum quærat sponsum, ob hoc minimè inuenit, ut amore illius accensa ardentius quærat. *Surgam, & circumibo ciuitates, per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea, quæsiui illum, & non inueni.* Consideraui omnem præsentis seculi gloriam, inspexi conuenticula infidelium, & diuersas philosophorum sectas, quorum adij mysteria, sed nec illic reperi quem diligit anima mea. Circuiui terram, & mare, neque vllus est hæreticorum viculus, quem non lustrauerim, nec laboribus peperci, ut totum terrarum orbem peragrarem

Lucæ 11.

Matth. 7.

Matth. 21.

Matth. 15.

Matth. 25.

Ioan. 7.

Matth. 28.

Ioan. 20.

2. Para. 15.

Psalm. 36.

Hierem. 29.

Sapient. 1.

rem, nec tamen quod optabam, prosperè euenit. Hæc ciuitas dici potest, Ecclesia militans, de qua dicit Psalmographus, Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. & iterum, Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, sanctificauit tabernaculum suum altissimi. & rursum, Magnus Dominus & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius. Beatus etiam Ioannes in sua Apocalypsi Ecclesiæ sanctæ adhuc desudantis in agone, mysterium adaperiens, ait, Ego Ioannes vidi sanctam ciuitatem Hierusalem, nouam, descendantem de cælo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. quam appellat ibidem sanctam ciuitatem, quoniam in ea fidelium omnium est collectio, tanquam in vna republica sub capite Christo, cuius legibus & institutis viuunt: & Hierusalem vocata est, quod in ipsa tranquillæ pacis sit visio per fidem, & in spe futuræ pacis potiundæ. & aliquando hæc ciuitas facta est meretrix, de qua loquitur Esaias, dicens, Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? id accidit, quando Iudæi interfecerunt Prophetas, & Saluatorem nostrum. & de eadem dicit Hieremias, Hæc est ciuitas visitationis, omnis calumnia in medio eius. cuius captiuitatem & afflictionem deplorauit idem Propheta, dicens, Quomodo fedet sola ciuitas plena populo, facta est quasi vidua, domina gentium! abundauit hæc ciuitas multis vitiis. quod & Ezechiel testatur, dicens, Terra plena est iudicio sanguinum, & ciuitas plena iniquitate: fuit tamen ciuitas Christianorum, lauacro aquæ in verbo vitæ repurgata, quæ non potest abscondi supra montem posita. de qua dicebat Dominus Hieremiæ, Dedi te in ciuitatem munitam. *Inuenerunt me vigiles qui custodiunt ciuitatem. Num quem diligit anima mea, vidistis? Paululum cum pertransirem eos, inueni quem diligit anima mea.* Æthnicæ philosophiæ principes, & græcæ sapientiæ classici, mecum de rebus diuinis manus conseruerunt, & multa inania & futilia perscrutati sunt, quibus dixi, Cur casto labore & vano conatu animum torquetis? cur frustra vestra ingenia atteritis? num quem diligit anima mea, vidistis? nec tamen in tumidis vestræ sapientiæ studiis, quæ superbe iactatis, Christum inueni: quando quidem stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. Dicitur vigiles, qui custodiunt ciuitatem, id est, Ecclesiam, Apostoli, vel cæteri doctores, qui solidam Christi doctrinam amplexati sunt, sed opus est diuino subsidio, ut tutius ab incurSIONIBUS hæreticorum, & obsidione protegatur hæc ciuitas. Nisi enim Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. sapientissimè nos cohortatur Christus ut vigilemus, & in castris nostri animi agamus excubias, ne diabolus nos inueniat oscitanter dormientes, & otiosos, Vigilate, inquit, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. Illud autem scitote, quia si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam: ideo & vos estote parati, quia nescitis qua hora filius hominis venturus est. Et fatuis virginibus dixit, Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. Cum etiam prope aram crucis, dixit Petro & duobus Zebedæi filiis, Tristis est anima mea usque ad mortem, sustinete hîc, & vigilate mecum. atque iterum, Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Perpetua digni sunt gloria pastores illi, qui in natiuitate Christi vigilabant, & custodiebant vigilias noctis super gregem suum. Vult etiam Paulus Dei ministros, se exhibere Deo in multa patientia, in vigiliis, in ieiuniis, &c. Beatus quoque Petrus nos commonefacit, ut in multis vigiliis stemus aduersus insidias diaboli, dicens, Sobrij estote, & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tanquam leorugiens circuit, quærens quem deuoret, cui resistite. fortes in fide. Deinde dicit sponsa, Paululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea. ac si vellet inuenere, cum pertransissem paululum huiuscemodi homines, qui sibi vanam arrogant sapientiam, & iudicassent eos in suis superstitiosis adinventionibus stolidissimos, inueni quem diligit anima mea, scilicet Iesum Christum, & reperi sapientiam in mysterio absconditam, quam loquuti sunt Apostoli inter perfectos, quibus Deus reuelauit per spiritum suum, qui scrutatur omnia etiam profunda Dei. aut dic ecclesiam

hæc innuere, dum comitatu Apostolorum adhæsi, cõtemptis Æthnicorum studiis, & relicta Iudæorum religione, fragrantissimam Euangelij gratiam olfecit: inueni quem tantopere diligebam, cui omnia mea studia, conatus, industriam & omnes animi vires deuoui: quem osculatus est Symeon vir iustus: & cum eum suis vlnis constringisset, dixit, Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. *Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.*) Nihil putat ecclesia sibi vniquam foelicius ac optabilius contingere potuisse, quàm osculo sui sponsi & exoptata eius præsentia frui, & mutuò cum suo amiculo confabulari, & Epithalamium iucundissimis facetiis & salibus respergere: prius languit ecclesia, & tota mœrore contabuit, nunc verò omnia illi ridet, plaudunt, & depulsa tristitia perplacent: nec finet abire sponsum, nec dimittet, donec introduxerit illum in domum suæ matris: illi firmissima fide adhærebit, etiam vsque ad consummationem seculi: quando eius mater synagoga scilicet, illi credet, & fiet vnum ouile, & vnus pastor, vt Iudæi, qui eum hæcenus negauerant, corde recipiant, pro quibus optauit Paulus esse anathema à Christo. Esaias etiam clamauit pro Israel, Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. Si tamen Dominus sabaòth non reliquisset eis semen, facti essent, sicut Sodoma & Gomorrha. Dixit etiam diuinum responsum & oraculum Eliæ, Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curauerunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ factæ sunt, & cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptum est, Veniet ex Sion qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob. Facimus autem Christo secretum cubiculum, quando sordes animi, & insanæ cupiditatis, abluimus, vt in nostræ mentis hospitio diuerfetur: de quo dicit Saluator noster in Euangelio Matth. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. *Adiuvo vos filia Hierusalem per capreas, ceruòsque camporum, ne suscitatis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.*) Hæc à nobis in secundo capite huius operis abundè explicata sunt: iterum tamen repetuntur, vt intelligant omnes, eam esse voluntatem sponsi, vt & Iudæos, & gentiles velit saluos fieri, & eandem sibi esse de omnibus curam, nec quempiam ad fidem suscipiendam cogendum: nec debent doctores inconsultò & temerè, vel muneribus sollicitare, vel minis deterrere credituros: sed quæ sancta sunt prædicare, & sponte ad fidem Christi, & religionem, credituros adducere. *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?*) Miratur synagoga Iudaicæ religionis obseruantissima, quomodo gentiles nullo circuncisionis mysterio abluti, nullis denique Prophetarum oraculis eruditi, subito à pristinis voluptatibus, quibus foedè immergebantur, per desertum Paganismi & idololatriæ ad sublimia virtutum culmina ascenderint, & reiecta suæ gentilitatis spurcicia, se totos Christo addixerint, & Iudæis in certamine fidei, & sincero religionis cultu, palmam præriperint. Hunc autem populum vocauit Dominus, sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam: & erit in loco, vbi dictum est eis, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei viui: & hæc Paulus reducit in memoriam in epistola ad Romanos, vbi dicit, Quòd gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quæ ex fide est: Israel verò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus: offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali, & omnis qui credit in eum, non confundetur. & hanc gentem per desertum ad cœlestia conscendentem, doctor gentium Paulus ab Hierusalem vsque ad Illyricum congrega-
Roma. 15. tam, & vnguētis doctrinæ delibutam, mysteriorumq; aromatibus aspersam, vsque ad pacifici

pacifici regis, scilicet Christi lectulum, perduxit. Et verè demigravit gentium populus à deserto, & tenebris ignorantiae, ad clarissimam Euangelij lucem. Desertum appositè vocamus, locum illum, in quo nomen Christi nõ fuerat nominatum. De hoc populo qui per desertum, & per saxosa & inculta loca ad fidem Christi peruenit, loquitur Propheta, dicens, Posuit deserta in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum. Idem apud Esaiam, Ponam desertum in stagna aquarum, & terram inuiam in riuos aquarum. Loquitur etiam Hieremias de illis qui inuenerunt gratiam in deserto, dicens, Inuenit gratiam in deserto populus, qui remanserat gladio. Et in Zacharia scriptum est, Posuerunt terram desiderabilem in deserto. Sed quis non aliquando incoluit desertum, & præruptis vitiorum scopulis illifusus, fluctuauit in fide? Posuit Deus filios Israel in deserto, vt dura quæque & acerba sufferendo, tandem peruenirent ad terram promissionis, terram quidem lacte & melle fluentem. sed quia in desertis locis cõtra Deum & Mosen obmurmurauerunt, & nephanda commiserunt flagitia, visi sunt indigni, vt suauissimis illius terræ & paradisi deliciis fruerentur. Dauid tamen in deserto pascens pauculas oues non fuit desertus à Domino. Prædicauit & Ioannes Baptista in deserto Iudææ, in quo austeram egit vitam, & affectus carnis multis ieiuniis perdomuit, & prædicando dicebat, Poenitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. & multos ad fidem Christi pellexit, quos docuit integerrima suæ vitæ castimonia, macerandam esse in deserto carnis lasciuiam, & aculeos veneris obrepentes, assiduis vigiliis coercendos. Subimus luctam cum dæmone in deserto, illic facimus periculum nostræ constantiæ. quod ostendit locus ille euangelicus, Ductus est Iesus à spiritu in desertum, vt tentaretur à diabo: lo: qui tamen à spiritu sancto non ducitur in desertum, facile succumbit & cedit arenæ. Nec Christianos vnquam deseruit Christus in deserto, si modò æqua animi tolerantia aduersitates patiantur, nec fame pereunt. Pavit enim Christus, & refocillauit in deserto, quinque panibus, & duobus piscibus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis, miseretur suorum famulorum, nec vult eos deficere in via. quod autem dicit Salomon, Ecclesiam ex gentibus, ascendisse per desertum sicut virgulam fumi ex aromatibus myrrhæ &c. innuit huiusmodi gentem, summo amoris incendio succensam, & omni virtutum præsidio adiutam, ad fragrantissimam Christi doctrinam contendisse, quæ sanctis precibus, & ardenti amore, huic sponso copulatur. Virgulæ fumi ex aromatibus, orationes dici possunt, quæ cordis cõpunctione ascendunt ad Dominum. Solet fumus lachrymas excitare, & de incenso nascitur, cui conferens Dauid orationem, dicit, Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo Domine. Myrrha, & thus, & vniuersi pulueris pigmenta, mortificationis sunt insignia, vt dicit Iustus Episcopus, vel diuersa gratiarum, quæ in electis redundat, in sinuât: aut puluere pigmentario, exprimitur virtus bonæ operationis. cõuersi ad Christum, spirant odorem suauissimum, cui neque odor aromatum, neque thuris, neque pigmentorum conferri potest. Et in solitudine ac conuallibus gentium posuit Deus cedrum, myrtum, & ligna oliuæ, sicut dicit per Esaiam, Dabo in solitudinem cedrum, & spinam, & myrtum, & lignum oliuæ. Ponam in desertum abietem, vlmum, & buxum, simul vt videant, & sciant, & recogitent, & intelligant pariter, quia manus Domini fecit hæc: dicit etiã Dauid de gentibus Deo seruiētibus, & de anima pauperis, Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper, tota die benedicent ei: & erit firmamentum in terra, in summis montium, super extolletur super Libanum fructus eius, & florebunt de ciuitate, sicut foenum terræ. Et multis in locis ostendit Dauid, gentes honorare Deum super misericordia, Cõfitebor (inquit) tibi in gētibus Domine, & nomini tuo cantabo: Psal. 17. & Psal. 116. Laudate omnes gentes Dominum, & magnificate eum omnes populi. Esaias etiam cap. II. ait, Erit radix Iesse, & qui exurget regere gentes, in eo gentes sperabunt. Lege Paulum de hac re ample differentem ad Roma. cap. 15. *En lectulum Salomonis, sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi, vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.*

nos.) Salomon regum omnium Israel & sapientissimus & opulentissimus, multis satellitibus & viris fortissimis stipabatur, ne ab inimicis circūueniretur, delectos habebat sexaginta ex fortissimis Israel, quibus concediderat nocturnis vigiliis curam sui corporis, à quibus pēdebat salus suæ vitæ, & tutò illis militibus ense, & omni armorum præsidio instructis, protectus, in vtranque aurem dormiebat. Quem existimo secundum allegoriã præfigurasse Christum, tranquille pacis authorem primarium, de quo scriptum est, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem mæceriæ soluens, inimicitias in carne sua, legem mandatorū decretis euacuans, vt duos cōdat in semetipso, in vnū nouū hominem, faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore, Deo: per crucem interficiens inimicitias in semetipso, & veniēs euangelizauit pacem vobis, qui longè fuistis, & pacem iis qui propè: quoniam per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem. Huius autem regis pacifici lectulus, est requies, siue ecclesia à malis quiescēs, quam elegit Dominus Sion, elegit eā in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi, hīc habitabo, quoniam elegi eam. Et huic Salomoni lectulum facimus, quando mortificata vitiorū carne, à terrenis mūdi desiderijs, & solitudine quiescimus. In sexagenario autem numero (qui totus suis partibus constat, & per denarium ascendit) meritò ex fortissimis viris describuntur, qui præfente Domino in Ecclesiæ custodiam designantur, ad quam dicitur per Prophetam, Super muros tuos Hierusalem custodes constitui, tota die & nocte perpetuò non tacebunt. Dicuntur etiam sexaginta fortes, Apostoli, martyres, & optimi Ecclesiæ doctores & concionatores, quorum diligentia, studiis, & sanctis homilijs illustratur domus Dei, & in dies clarior euadit. Per denarium, decalogum legis, authore Gregorio, accipimus: senario verò intelligimus totum tempus, quo Deus sex diebus operatus est. Sublimius hæc meditando dicemus, huiusmodi viris fortissimis, adumbrari nobilissima corporis mystici membra. Constituit enim Spiritus sanctus (qui non congesit in vnum solum hominem, neque effudit omnes virtutum dotes, neque omnia gratiarum munera) diuersos ecclesiæ assertores, & tutissimos protectores, ne obuolui posset ecclesia, & illaqueari callidis dæmonū casibus, & decipulis. Quosdam enim (inquit Paulus) posuit Deus in ecclesia, primū Apostolos, secundò Prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum, hic gladius est verbum Dei. Viuus est enim sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ, ac spiritus, compagum quoque, ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis. Et de gladijs, & ensibus spiritualibus, quibus aduersus dæmonem decertamus, loquitur Paulus ad Ephesios, dicens, Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli, quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitie in cœlestibus. Propterea accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti lorica iustitiæ, & calceati pedes in præparationem Euangelij pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Et illi sunt ad bella spiritualia aptissimi, qui nouerunt carnali concupiscentiæ oblucri, & repugnare. & enses super fœmur suum commodè baiulant, qui infranes affectus & libidines, temperantia & frugalitate mortificant, & assidue austera vita insultus carnis & aculeos frangunt. *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani, columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate constravit propter filias Hierusalem.* Ne hallucineris, nomine feruli, exprimi epulas & cibos lautissimos, ferculum hoc in loco dicitur, gestatorium, & qui transfuit ex septuaginta interpretibus, legit ferculum, græcè habetur φορέιον, id est, ferculum siue gestatorium. Et hīc differit Salomō de tabernaculi extructione, quod promptissimis populi donariis

nariis illustratum est, cui dominus præceperat, fieri tabernaculum fidei, & in honorē Dei & cultum, extructum est, quod dictum est ferculum à ferendo, quasi fericulum, vt placet Lyrano. quia portabatur à Leuitis, & deferebatur de loco ad locum. & in Hebræo habetur, Papillionem fecit sibi rex Salomon. Est autem papillio, domus portabilis de lignis Libani, quæ sunt imputribilia. Domus Dei, quæ est columna, & firmamentum veritatis, fulcitur fundamento imputribili, quod est Christus. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus. I. Timo. 3. Iesus. Et Apostoli sunt hæc structura & ædificatio, quæ neque fluminibus, neque ventis cōcussa, collabetur: Fundata enim est hæc domus super firmam petram, & huius insignis ædificij colunæ & fulcra, fulgebunt perpetuò in regno Dei. Ex eo columnæ illius tabernaculi dicuntur argenteæ, quia intra tabernaculum erant quatuor colunæ, quarum bases erant argenteæ, & in illis columnis pendeat velum, diuidens sanctū, & sanctum sanctorū, & ideo dicuntur argenteæ à base, qua nititur ædificium. Secundum mysticam intelligentiam, hæc columnæ argenteæ & sustentacula ecclesiæ argenteæ, sunt Apostoli & doctores, sicut Paulus dicit ad Galatas, Cū cognouissent gratiam Dei, Iacobus, Cephas, & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras mihi & Barnabæ dederunt societatis. Dicunt nonnulli hoc ferculum, esse carnem humanam, quam Deus sibi fabricauit, in qua delituit Christus, vt homo homines alloqueretur. vt enim consules & duces, dum procedunt, in ferculo sedent, per ipsosque negotia mundi reguntur: sic & in carne humana, Deus conuocando ecclesiam sanctam, ferculum sibi fecit, quo quidem non mundi negotia, sed cœlestis regni documenta firmavit. Reclinatorium aureum, propitiatorium erat nitens auro, quod erat quasi sedes Dei: aureum quidem, quia totum erat de auro purissimo. Et qui sublimia Dei mysteria intelligunt, synceram Christi doctrinam profitētes & verbo & opere, velut aurum in ecclesia resurgent. Ascensum purpureum, vocat prædictum velum, eò quòd in columnis erigebatur in altum: purpureum quidem, quòd erant ibi varietates purpure intextæ. Hoc non nihil habet arcani, quòd eximiam martyrum perfectionem in effusione sanguinis præfiguret. Media verò charitate constructū est, quia post velū intra sanctum sanctorum super pauimentum erat arca, in qua erant tabulæ, & vrna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronderat: hæc autem erant diuinæ charitatis erga populum indicia, idcirco addidit propter filias Hierusalem, propter scilicet populum Israeliticum, cui Hierusalem, metropolis erat futura, pro cuius salute ante propitiatorium fiebant à summo sacerdote orationes. Etiam Christus nulla alia causa ista omnia Ecclesiæ ornamenta construxit, nisi quia dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam Deo, in odorem suauitatis, vt ad cœleste reclinatorium, multis laboribus, ærumnis, flagellis, verberibus, fame, siti, eculeis & carceribus perueniremus, & per gradum purpureum ascenderemus. *Egredimini & videte filia Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* Ad contēplanda huius mysterij secreta, rudes, squalidi, & scelerati non conuocantur, sed duntaxat ingeniosi, mundi, & qui perfectos habent sensus ad discretionem boni & mali. Egredimini filia Hierusalem, & optimi Christiani, de lutulentis vitiorum fœcibus, de caligine mundi, de maledictionis, incredulitatis, & perfidiæ domo, ad visendum Christum in humanitate, quam de purissima virgine suscepit, insigni diademate coronatum, & in paternæ maiestatis dextera collocatum, qui dixit Caiphæ, & cæteris Iudæis, A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli. Et aliubi, differens de extremo iudicio, dicit, Videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli, cum virtute multa, & maiestate. Et prius dixerat suis discipulis, Filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet vnique secundum opera eius. Aliter quidam exponunt hunc locum, Semper præ oculis habete sanctæ animæ, regem Salomonem, pacificum nostrum, qui Christus est, quemadmodum passionem sustinuit, vt genus humanum ab interitu liberaret. inspicite eū in diademate

quo coronauit eum mater sua illa spinea corona, quam capiti eius Synagoga superposuit, in die desponsationis eius, quæ primùm facta est in lege, cum tenera sponsa ab optimo legumlatore dotalia munera accepit. Vniuersam tamen ecclesiam sibi Christus despondit, quando in ara crucis, omnes in se credentes edocuit: quos etiam Paulus despondit vni viro, virginem castam exhibere Christo. Et cum Christus fuit à terra exaltatus, omnia ad seipsum attraxit, quod certè nobis maximum lætitiæ argumentum præbuit. Nouit enim Christus summam gratiam, quam nobis sua passione condonauit, cuius beneficiis nostra omnia studia debent referri acceptissima.

Argumentum quarti capituli.

Sponsus ipsissimam suæ sponsæ imaginem, & elegantissima natiuæ pulchritudinis liniamenta, non solum exquisitissimo penicillo, verumetiam viuis coloribus, & selectissimo artificio depingit, quam à castis & verecundis oculis, atque à reliquo totius corporis candore, magnopere commendat: à cuius ore nihil egreditur, quod non sit suauissimo melle dulcoratus, & Ambrosio mali punici odore longè fragrantius, & ea corporis & animi munditia nitet, vt de pulchritudine & castimonia iure possit cum ipsis virtutibus contendere, nihilque in ea desiderari potest, quod non sit omni ex parte beatum. Quid me hercule felicius vnquam, & optabilius sponso contingere potuit, quàm inuenisse sponsam, in qua nulla est macula, nullus turpitudinis nauus, nulla denique ruga, sed omnia sanè in ea, tanquam in vno vetustissimo flore absolutissima sunt?

Caput quartum.

Quam pulchra es amica mea, quàm pulchra es! Oculi tui columbarum absque eo quod intrinsecus later.) Eo sponsus amore in suam sponsam æstuat, vt non satis possit eximiam eius pulchritudinem commendare, quam non solum vocat pulchram, elegantem, & decoram, verumetiam mira cum quadam repetiti sermonis gratia, omnium pulcherrimam & mundissimam prædicat. sed hæc suam habent historiam. Sublimiori philosophia, arcanum hoc excutiendo mysteriũ, dicimus, Ecclesiam absterfis vitiorum sordibus, & abrafa inueteratorum scelerum consuetudine, mirum in modum Christo placuisse, quam à gemina pulchritudine laudat, fidei scilicet & operum, aut à prædicatione, & honestis vitæ officiis. Primarij etiam Ecclesiæ antistites duplici honore digni sunt, modò suis præsent & verbo & opere. Dicit enim Paulus ad Timotheum, Qui bene præsent presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo & doctrina. Nec absurdè cõferuntur oculi sponsæ, oculis columbarum: nam quemadmodum columbis nihil est simplicius, nihil denique benignius, ita hac vnica sponsa Christo amicissima, nihil est simplicius, nihil purius, nihil denique sanctis viris tractabilius, qui nec sua noverunt extollere studia, nec optimis aliorum operibus & monumentis inuidere. Porro in prosperis non superbiunt, nec insolescunt, nec in aduersis deiiciuntur, & illibata conscientia, ac puritate vitæ, magis Deo quàm hominibus placere contèdunt. Mihi Paulus columbinis oculis exornatus, præclare visus est dixisse, An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi feruus non essem. Voluit & Ecclesia soli Christo placere, huic soli sponso indissolubili nexu adhærere: nec suos vnquam oculos elato supercilio ad prædã huius instabilis seculi inflexit, nec instar vulturum inhiavit cadaueri, & hisce temporaneæ vitæ opibus & honoribus, sed sincero sui sponsi amore contenta vixit: quam (vt conicere possum) admiratur Christus & extollit,

extollit, non solum à candore corporis, verumetiam & animi, cuius mundities & honestas, non tã sub omniũ oculos posita est, quàm quòd introrsus & in intimo mentis recessu lateat. Idcirco appositè dictũ est, Absq; hoc quod intrinsecus latet, itaq; mirã quãdam exterius præ se fert gratiam: Laudatur quippe eximia corporis forma & pulchritudo, qua plerunque non tam alliciuntur oculi, quàm rapiuntur: magis tamen animi pulchritudo & venustas extollitur. Illa siquidem tandem flaccesit & perit, hæc verò perpetuò floret & durat, diutiùsque persistit, cum euangelica pietate & sapietia illustratur. Omnis quippe caro vt fœnum, & omnis gloria eius, tanquã flos fœni: exaruit fœnum, & flos eius decidit. Verbum autè Domini, manet in æternum, *Capilli tui sicut greges caprarũ, quæ ascenderunt de monte Galaad.*) Galaad, acru? testimonij interpretatur. Mysticam sectando intelligentiam, possunt per capillos illi qui ex circumcissione crediderunt, designari: hi ascenderunt de mote Galaad, quia per testimonia sacram scripturarum, venerunt ad fidem. Exprimitur & capillis, ornamentum capitis, & præsertim in mulieribus. Mulier enim, si comam nutriat, gloria est illi, quoniã capilli pro velamine ei dati sunt: oblectant & sponsum cinnamei, & aurati huiusce spõse capilli, & crines multifidi, & cõpositissimo ordine distincti, latius patent & distendantur, quàm greges caprarũ. Et idcirco secundum allegoriam, Ecclesia populũ illũ in ornamento quãmaximè habet, qui ex circumcissione primitus fidem amplexatus est. Aut si mauis, Gentiles intellige, qui diuenditis suis facultatibus, certatim contendunt adorare Christum in cunis iacentem, & contèptis fortunæ bonis, ac relictis paratibus, sequuti sunt Dominum, de quorum matre scriptum est. Latere sterilis, quæ nõ parit, erũpe & clama quæ non parturis, quia plures sunt filij desertæ, quàm eius, quæ habet virum. Sed paulisper insistemus similitudini, de capillis, & gregibus caprarum adductæ. Quemadmodum capræ ascenderunt, & creuerunt in magnũ numerum, in monte Galaad, per generationem carnalè: ita Christiani, in copiosissimũ numerum creuerunt, per regenerationem spiritalem, scilicet per sacram baptismi ablutionem. Et vnum adnotare licebit huic sententiæ cõmodissimum, quòd in mote Galaad, & in tota terra Basan, quæ huic mote adiacet, magis multiplicatur greges caprarũ quàm aliubi, sicut accidit vni regioni & terræ, vt sit aptior ad generandũ altera, & longè fertilior: idcirco terram illã petierunt filij Rubẽ in sortem, tanquã maiores: non absone igitur capilli Ecclesiæ, & Christiani, qui in maximũ creuerunt numerũ, conferuntur gregibus caprarũ. cum enim præcepta legis ruminantur, & fide cœlestia contèplatur, munda sunt animalia, quæ caprarum instar, alta atque sublimia depascuntur animo. *Dentes tui, sicut greges tonsarũ, quæ ascenderunt de lauacro. omnes gemellis foetibus, & sterilis nõ est inter eas.*) Detõsis ouibus nihil albius, ita Euangelistis, Apostolis, & doctoribus exuto veteri homine, & detõsa sordiu omniũ iugi scabie, nihil purius, nihil denique cãdidius, qui cibũ præmansum aliis impertiunt, & spiritalè alimoniã è sacra Eucharistiæ mensa collectam, famelicis largiuntur. Ascendunt autem de lauacro, cum fonte baptismatis abluti, & viuis aquis repurgati, in sublimè euangelicæ philosophiæ intelligentiã subuehũtur, & subuecti, foelicissimã beatorum sedem conscendunt, nec simplici charitatis, aut fidei foetu ditatur, sed gemellis, & gemino charitatis erga Deum & hominem partu locupletati, ditissimos misericordiæ thesauros effundunt omnibus, & aperiunt. idcirco rebus omnibus affluẽtes, sterile scire non possunt. Habẽti enim (vt dicit Christus in Euãgelio) dabitur, & abundabit: ei autem, qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Augustinus proferens hunc locũ, lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 6. ostendit quantum habeat roboris & momenti, oratio figurata in sacris literis, vbi dicit, hanc exponendo similitudinem, Dentes Ecclesiæ, esse sanctos, qui præcidunt ab erroribus homines, & in eius corpus emollitã dũritia, quasi demersos trãserunt. Oues verò detonsæ sunt, qui oneribus secularibus, tanquam velleribus depositis, ascendunt de lauacro, id est, de baptisate, vt creent omnes geminos, id est, duo præcepta dilectionis: & nullus est ab isto sancto fructu sterilis. Sunt qui dicunt, præsentem hæc enarrantes historiam, in regione Basan calidissima, greges ouium lauati in aquis, qui

Esaiæ. 40.
Eccle. 14.
Iacobi 1.
1. Petri. 1.

1. Cor. 11.

Esaiæ. 54.
Gala. 4.

Nume. 32.

Matth. 13.
& 25.
Augustin.

cum primum loti fuerint, ascendunt in montem Galaad, & ceteros montes circum-
adiacentes, & ita fiunt oues admodum albæ & pingues. & in tantum crescunt nume-
rum, ut nulla careat prole, imò geminos pariunt foetus, præter consuetudinem ouium
& caprarum, aliarum regionum. Nec mediocris hæc est laudatio in fecundissima
Christianorum propagatione. Primum dulci comparatione tôsarum, ut dicit Amb.
Ambrosius libro vno De iis qui mysteriis initiatur, cap. 7: Capras enim & in altis pasci sine pe-
riculo nouimus, & in præruptis securas cibum fumere. Deinde cum tondentur, de-
onerari superfluis. Harum gregi comparatur Ecclesia, multas in se habens animarum
virtutes, quæ per lauacrum, superflua peccata deponant, quæ mysticam fidem, & mo-
ralem gratiam deferant Christo, quæ crucé Domini Iesu loquatur, in iis formosa est
Ecclesia. hæc ille. *Sicut vitta coccinea, labia tua, & eloquium tuum dulce.*) Coccû, color est
sanguinis, vitta coccinea, mitra dicitur. Raab illa meretrix, quæ saluari, meruit, & Isra-
elitico populo associari, coccineum funiculum, in signum salutis, per fenestram suæ
domus appendit: quapropter hæc pensulatum explicando mysteria, dicimus, illorû
labia esse coccinea, & valde decora, qui cruentam Christi mortem, & sanguinem, ob
naturæ humanæ reparationem effusum, iugiter prædicat, nihilque existimant se dul-
cius inuenisse, quod palam apud Christianos loqui possint, & decantare: sicut & A-
postolus ait, Nihil me arripior inter vos scire, nisi Christum Iesum, & hunc crucifi-
xum. Per coccum, etiam flamma charitatis (authore Gregorio) intelligitur, qua præ-
dicatores ardent, & per eos alij accenduntur, per quos eloquiû sanctæ Ecclesiæ dul-
coratur. quia dum, quæ dicunt, faciunt, prædicationes suas hominibus, quasi sapidas
escas apponunt. hæc ille. Nec quicquam habes, quod cum castis, sobriis & verè aureis
Christi & Ecclesiæ, eloquiis conferre possis. Et licet flexanimilla oratorum eloquē-
tia, & suadæ medulla plurimum habeat energiæ & momenti, ad exercendos hominû
affectus, ad denique persuadendum & oblectandum, ut totum hominem ad se all-
ciat, rapiat & pertrahat: minus tamen potest, quàm sacra, composita, & tēperata Chri-
sti eloquētia. Illa siquidem suos habet fucos, melle & verborû lenociniis illitos, quos
popello, & ignavis diuendit: hæc à fucis, fucatîsque sermonum blādimentis. & lar-
uata sapiētia abhorret. Illa vrbes, & augustissima regum palatia lustrat & incolit: hæc
vilissimo contenta est tuguriolo, & tenui casula. Illa denique sua dilatat phylacteria,
& primas honorum partes ambit, suâque vulgò phaleras, nec sine superbia sui nomi-
nis iactantia, ostentat: hæc verò contemptrix, res humanas & caduca quæque ac flu-
xa despicit, nihilque docet, quod non sit sanctum, pudicum & syncerum, quam qui
sequitur, versatilem fortunæ rotam ridet, nihilque putat sibi esse iucundius, & expe-
tibilius, quàm Christo adhærere: de hac enim eloquentia, scriptum est in Deuterono-
mio, Concreseat in pluuiam doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum. De hoc etiã
eloquio dicebat Iob ad Deum, Ponam eloquium meum. & Psalmographus, Elo-
quia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ purgatum
septuplum. & aliubi, Eloquia Domini igne examinata, & rursum, Quàm dulcia fau-
cibus meis eloquia tua. *Sicut fragmē mali punici, ita genæ tuæ, absq; eo quod intrinsecus latet.*)
In genis rubore perfusis, verecundia: in malo verò punico, Christi passio exprimitur.
Illi igitur in facie Ecclesiæ decorem obseruant, qui comitante verecundia castitatem
amplexantur, cuiusque studium vnice colunt. Habet etiam sponsa ruborem in genis,
cum sacramentum Dominicę crucis, verbis fatetur, & factis probat. Aut genę Eccl-
siæ, sunt sancti martyres, qui imitando Christi passionem, rosco sanguinis sui decore
perfunduntur, absque etiam eo, quod intrinsecus latet, scilicet præter castitatis & mar-
tyrij meritum. Fragmine siue fragmento mali punici rubicundo, & cortice exterius
puniceo, voluntas martyrij designatur, quæ facta laudem meretur. De natura & vir-
tute mali punici, abundè differit Plinius libro 23. cap. 6. *Sicut turris David, collum tuum,
quæ edificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent in ea, omnis armatura fortium.*) David
extruxit turrin altissimam in monte Sion, ut esset specula ad præuidendû inimicos
eminus venientes contra Hierusalem, quam multis armorum præsiidiis muniuit, ut
ab

ab hostibus ciues facilius protegerentur. Hac autem arce & turri altissima, adubraba-
tur excellentissimus Apostolorum status, qui in eminentissimo & dignitatis & do-
ctrinæ loco constituti, veluti oculatissimi speculatores, circumspecerent, quinam eccle-
siasticam arcem inuaderent, & inuictissimum Euangelij propugnaculum concute-
rent, quorum tela, gladios, enses, & munimenta omnia, diuino adiuti subsidio, per-
fregerunt. Hæc denique turris dici potest, perfectio vel doctrina sanctorum, quæ non
à se, sed à Christo ædificata est, cum propugnaculis, tum sacrarum scripturarum testi-
moniis, quibus hæretici & infideles debellantur. Aut conuenienter, hæc turris, dicitur
canonica cum veteris, tum noui testamenti scriptura, quæ per spiritum sanctum, ve-
lut turris excelsa constructa est, in qua mille pendent clypei: quot enim sunt in diui-
nis libris præcepta, tot sunt nostræ fidei, nostrique pectoris munimenta, quibus pro-
tecti, aduersus calidissimas dæmonum insidias, & pestilentissima hæreticorum dog-
mata stamus & resiliimus. Et hic numerus, per plenitudinem vniuersitatis, & hyperbo-
licè accipitur, sicut in Psalmo, Verbi quod mandauit in mille generationes, tan-
quam diceret, in omnes generationes. Hunc enarrans locum beatus Gregorius di-
cit, Bene igitur sicut turris David, collum sanctæ Ecclesiæ dicitur, quia sancti prædi-
catores procul venientes hostes sanctæ Ecclesiæ speculantur, & fortiter resistunt, si
quid in Ecclesia lædere conantur, & liberè terrena despicientes, cœlestia contem-
platur. Collum ergo propter hostium speculationem, turris verò propter fortitudinem
& cū propugnaculis, turris David ædificata est, quia sancti prædicatores contra aduer-
sarios homines, si necesse sit, miraculis armantur: contra vitia autem se clypeis mu-
niunt, quia ne spiritualibus hostibus succumbant, virtutibus se defendunt: in quibus
omnis armatura fortium pendet: quia quisquis hostium cuneis fortiter resistere vult,
in eis exempla videt, quibus armatus hostes strenuè valet superare. Mille autem hîc,
pro perfectione ponitur, quia in millenario numero omnes numeri perfecti com-
plentur. Hæc ille. *Duo vbera tua sicut duo hinnuli capræ gemelli, qui pascuntur in liliis, do-
nec aspiret dies, & inclinentur vmbra.*) Duo Ecclesiæ vbera, duo sunt testamenta, du-
obus hinnulis capræ gemellis, id est, duobus populis coaptata, circūcisionis scilicet,
& præputij, ex peccati traduce natis: quæ tamen pascuntur in liliis, dum sanctorum
exemplis, & sana doctrina proficiunt, quibus præfecti sunt aliquando duces, Petrus
scilicet, & Paulus: illi siquidem creditum est circūcisionis Euangelium, huic verò
præputij. Donec quidem aspiret dies, & inclinentur vmbra, hoc est, donec beneficiis
Christi, & amplissima gratia nobis collata, antiquatis veteris testamenti vmbis, &
nouo sole Christianis oborto, absorbeat, quod mortale est. *Vadam ad montem myr-
rhæ, & ad collem thuris.*) Hoc monte, altissima vitiorum mortificatio, & colle thuris,
sublimis humilitas exprimitur. Et sensus est, Coniungar illis qui carnis vitia mortifi-
cando, & deterfis lachrymarum fonte fordibus, in summum virtutis fastigium con-
scenderunt. *Tota pulchra es amica mea & macula non est in te.*) Eam sibi sponsa mû-
ditiam præ se fert, ut ne quidem vlla vnquam labecula foedari & coinquinari potue-
rit, nec sola facie nitet, sed toto corpore, quid dicam corpore? imò eximius & corpori
& animo candor inest: nec tam dicenda est pulchra, quàm ipsa pulchritudo. Hoc sibi
vult dramatica historia. Accommodemus & hanc munditiam Ecclesiæ, de qua di-
cit Paulus ad Ephesios, Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiã,
& seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in ver-
bo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut
rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata: nec solum in martyri-
bus sancta est & pulchra, sed etiam in confessoribus, eruditis virginibus, in continen-
tibus, eleemosynariis, ac poenitentibus. Sed obreperet facilè scrupulus, cum tota Ec-
clesia precetur sibi condonari debita, quomodo caret labe & ruga? oramus enim ut
animi fordes abluantur, & quotidiana vitia. Dicam, ut hunc discutiatur scrupû, quod
ab Origene didici, qui homilia secunda, in primum Lucæ caput ad locum illû, Erât
iusti ambo in conspectu Dei, docet bifariam aliquid esse sine peccato: alterum fit,

Psal. 104.

Gregorius:

Gala. 2:

Eph. 5:

Matth. 6:

Origenes.

Lucæ. 1:

nunquam omnino peccasse: alterum verò, desisse peccare. Primus modus, nulli cō-
 petit puro homini, nisi Dei gratia à lapsu præseruetur: secundus, viris sanctis, & beatè
 viuentibus, accommodatur: fieri enim potest, vt qui antè deliquerit, desierit peccare,
 & sine peccato esse dicatur. hac forma Dominus noster Iesus Christus sibi exhibuit
 gloriosam Ecclesiam, non habentem rugam neque maculam, quam sacro baptis-
 mi lauacro repurgauit, & sui sanguinis effusione abluuit. nec ab Origene dissidet Augu-
 stinus, dicens sermone 29. de verbis Apostoli, Licet Ecclesia non habeat rugam neq;
 maculam, nunquam tamen est in hac via sine peccato quotidiano, id est, veniali. nā
 precando Deum dicit, Et dimitte nobis debita nostra. & libro secundo Retractatio-
 num, capite 18. dicit, Non ita accipiendum est, Ecclesiam non habere rugam, neque
 maculam, quasi iam sit, sed quæ præparatur vt sit, quando apparebit etiam gloriosa.
 Nunc autem propter quasdam ignorantias, & infirmitates membrorum suorum, ha-
 bet vnde quotidie dicat, Dimitte nobis debita nostra. Plura de hac re scripsimus li-
 bro 5. nostræ Theosophiæ, capite 4. *Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni: coro-
 naberis de capite Amanæ, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonū, de montibus pardorū.*
 Libanus, candor interpretatur, siue dealbatio: Amanæ, iniquitas: Sanir, lucerna: Her-
 mon, consecratio. Sunt qui dicunt Amanæ, esse montem Ciciiliæ, Sanir & Hermon,
 montes Iudeæ, in quibus leones habitant. Aut hæc tria, dici nomina montium vltra
 Iordanem existentium. Capita montium, sunt principes: cubili leonum, superbia ma-
 gnatum exprimitur: & montibus pardorum, crudelitas maligni spiritus, & hypocry-
 sis simulatorum hominum. Vult igitur sublimis hæc allegoria, Ecclesiam cādore &
 puritate sacri baptismatis, ac veste nuptiali exornatam, ad Christum contendere: nisi
 enim quis purissimum candorem in sacro Christi lauacro, quo peccata abluuntur,
 perceperit, ad Christum proficisci non potest. Vnde scriptum est, Asperges me Do-
 mine hyssopo, & mundabor. De Libano ergo, sancta Ecclesia ad coronā venit, quia
 in Christi baptismo fidem percipit, sub qua, cum Christi gratia, meretur, vt præmium
 aliquando obtineat. Et sponsus ter hortatur suam sponsam, vt veniat. Nam tribus in-
 structa virtutibus, fide scilicet, spe, & charitate, amplexibus sui sponsi summa cum vo-
 luptate perfruitur. De fide enim dicitur, Fide mundans corda eorū. & iterū, Sine fide
 impossibile est Deo placere. De spe, In te Domine speraui non confundar in æternū.
 & iterum, Spes non confundit. rursus, Quis in te sperat, & derelictus est? De charitate,
 Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, & si tradidero corpus meū,
 ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Potest & aliter intelligi,
 quod ter dicat sponsus, veni: primò, venit sponsa ad sponsum in carne per bona ope-
 ra: secundò, absoluta carne, ad percipiendam vitam æternam: tertio, recepto corpore,
 ad fruendum post resurrectionem perfectis gaudiis. Prostratis autem fidei hostibus,
 victa dæmonum lucta, debellatis leonibus, domita superbiorum arrogantia, & con-
 cussis pardorum ac crudelium montibus: immarcescibilem, ac immortalem coronā
 nanciscetur. Nulla siquidem corona gloriosior est illa, quæ de honestissimo gene-
 rosissimi certaminis labore parta est. Idcirco rectè dicebat Paulus, Bonum certamen
 certavi, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona ius-
 titiæ, quam reddet mihi Dominus, in illa die iustus iudex: non solū autem mihi,
 sed & iis, qui diligunt aduentum eius, quos Christus post euctam improborum ini-
 quitatem, illuminat, consecrat, ipsosque coronat: illorūque humilitatem optimo
 pensat præmio, qui superbos prostrarunt, & erectum elatorum supercilium subiuga-
 runt. De quibus scriptum est, Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis hu-
 miliabitur. Illi verò de cubilibus leonum veniunt, qui de magnificis ac amplissimis
 regum palatiis, ad amplexandum fidei vexillum cursitant: de montibus verò pardo-
 rum, qui sedatis arrogantia fluctibus, & relictis philosophorum studiis, magna cum
 animi simplicitate ad Christum properant. Et quia pardi variegatis coloribus, gestat
 in cute maculas, clanculum tamen obtectas, hypocritæ, montibus pardorū designari
 possunt: qui affectata laudis gloria, & prætextato religionis candore, pietatem, & vitæ
 sanctimo-

sanctimoniam simulant, qui amant in synagogis, & in angulis platearum stantes o-
 rare, vt videantur ab hominibus, qui denique comedunt domos viduarum, oratio-
 ne longa orantes. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculo-
 rum tuorum, & in vno crine colli tui.* Exprimitur hîc tropus, & modus loquendi, quo
 ardentissimus sponsi erga suam sponsam amor agnoscitur, nec quicquam expressius
 dici potuit & elaboratius, quo feruentissimum amoris incendium patefieret: hac ar-
 denti flāma aduritur sponsus, nec absque corculo suæ spōsæ viuere potest: quicquid
 pensitat, in sinu eius infixū est, nec quicquam animo versat, quod non hunc spiret a-
 morem. Non nihil hîc latet arcanū. Desiderium repurgandæ Ecclesiæ, & eripiendi
 oues à voracissimis luporū moribus, pectus Christi, & cor illibatam transfixit, & ita
 vulnerauit, vt ne quidē horula quieuerit, donec pro amicis suis animā posuerit: Bo-
 nus enim pastor animā suam dat pro ouibus suis, atque iterum, Maiorē hac dilectio-
 nem nemo habet, quā vt animā suam ponat quis pro amicis suis. Et in sincera
 dilectionis oculo vulneratum est cor spōsi, quod sponsa, siue Ecclesia, spretis cæcæ
 fortunæ diuitiis æterna bona amauerit, & suspexerit. Vnde dicit Propheta, Vnā pe-
 tij à Domino, hāc requirā, vt inhabitē in domo Domini, omnibus diebus vitæ meę.
 Et in vno crine colli sensit hoc vulnus, q̄ non studuerit ornari visibilibus, sed æter-
 nis. aut fortè, vnus oculus & crinis colli, est credentiū populus: quem Christus ita di-
 lexit, vt atrocissimum mortis supplicium pro eo pertulerit. *Quām pulchræ sunt māmæ
 tuæ soror mea sponsa. Pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorū super omnia
 aromata.* Ne venustissimus corporis candor, & pulchritudo mammaram ac vberū
 te irretiat, & suis obuoluat pedicis, à litera ad spiritalem intelligentiā demigra, & ad
 intelligenda hæc mysteria conuertas animū. Nomine mammarū, sancti & admiradi
 doctores exprimuntur, qui tyrones fidei, & neophytos lacte nutriūt, donec ad perfe-
 ctam morū probitatem euecti fuerint, quos tandē solido cibo educabunt. Nos Pau-
 lus ad Romanos cohortatur, vt infirmū in fide assumamus, non quidē in discepta-
 tionibus cogitationū, quem vult ad tēpus olusculis victitare. Per māmæ etiam, hoc
 in loco cōuenienter dilectio Dei & proximi intelligitur, per quas mēs sancta omnes
 sensus suos suauis dilectione nutrit, cū Deo tenacissimè cōglutinetur. Sed miraberis
 forsitan, hanc spōsam esse sororē sponsi: sed ne hæc te obturbet admiratio, dicā hanc
 esse sponsam per fidem, & sororem per dilectionem: sunt etiam vnus & eiusdem
 carnis, saltē mysticæ, & eiusdē animi. Nec mentitus est Abraham, cū dixit Saram esse
 suam sororē, quia erat ei propinqua sanguine, referens eam esse filiā fratris sui, vt di-
 cit Iosephus libro 1. Antiquitatū Iudaicarum, cap. 20. sicut etiam Loth dictus est fra-
 ter Abrahæ, quod esset filius fratris eius. Itaque inquit Augustinus lib. 16. de Ciui-
 tate Dei, cap. 19. Abraham vxorē tacuit, nec tamen negauit, coniugis tuendam pud-
 citiam cōmittens Deo, & humanas infidias cauēs vt homo: quoniam si periculum,
 quantum cauere poterat, nō caueret, magis tentaret Deum, quā speraret in Deo.
 Non desunt qui dicāt, Abraham mysticè loquutū, cū dicebat Saram esse suam soro-
 rem: nam eā vocabat sororē, secūdum virtutē animi. Sed de hac re plus satis. De vbe-
 ribus spōsæ vino pulchrioribus, quæ suauius spirant odoramentū, quā pigmēta &
 pretiosissima aromata, diximus in explanatione primi capituli huius libri, quibus &
 Apostoli, & Apostolici viri designantur, quorū studia, labores, & merita fragrantif-
 simos balsami & aromatū odores longè præcellunt: & hic odor vnguentorū super
 omnia aromata, dici potest distributio gratiarum, quæ per Spiritum sanctum cōcef-
 sa est, quam Apostolus declarat, dicens, Alij per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij
 sermo scientiæ, secundum eundē spiritum, &c. Aliter, hæc vnguenta dicuntur virtu-
 tes, quæ à charitate proficiscuntur. Habent etiā reprobi nonnunquā aromata, quibus
 redolent. quia tamen in studio charitatis nō persistunt, vix quicquā agere possunt,
 quod Deo placeat: qui in horrendo illo iudicio dicent iudici æquissimo, Domine
 in nomine tuo prophetauimus, in nomine tuo dæmonia eiecimus, in nomine tuo vir-
 tutes multas fecimus: quibus respondebit iudex, Nunquam noui vos, discedite à me

omnes qui operamini iniquitatem. *Fauus distillans labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua: & odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.*) In fauo mel latet, & cera videtur. Appositè igitur mellitissima sponsæ labia, fauus vocantur: quia cū in fragili humanæ carnis vasculo latet sapientia, quasi mel in cera occultatur: quando verò sapiens arcana rerum diuinarum mysteria aperit & reuelat, tunc fauus distillat. Docet & Paulus, thesaurum euangelicæ sapientiæ in vasis fictilibus reconditum esse. Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis: nec fulget illis illuminatio Euangelij, quorum mentes vitiis excæcata sunt. Mel etiam suauissimum, quod in fauo latet, dici potest plenitudo diuinitatis, quæ corporaliter in Christo inhabitat, & velamēto preciosissimæ humanitatis tegitur. Aliter, Fauus distillans labia, expositio sacrarum literarum vocabitur, mellis & lactis dulcorem in se continens. In lacte, eruditio paruulorum: sicut dicit Paulus, Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. In melle verò, solidior perfectorum doctrina exprimitur & spiritalis diuinorum eloquiorum intelligentia: mel enim ceram distillat, & singulæ Bibliorum sententiæ, multiplices sensus stillant & pariunt, dicit Ecclesia de hoc melle & fauo apud Ecclesiasticum, capite vigesimoquarto, Spiritus meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauū. Labia sponsæ, sunt doctores peritissimi, qui multifariam sacræ scripturæ intelligentiam patefaciunt & explicant: vestimenta verò Ecclesiæ, quibus odoratus est nihil, bona sunt opera, quibus præcedentium malorum turpitudine operitur, ne videatur. de quibus scribit Ioannes in Apocalypsi, Beatus qui vigilat & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videatur turpitudine eius. Et nobis opus est mundis & nitidis indumentis si in sacra Christi mensa discumbere velimus, & ad nuptiale conuiuium intromitti. Nec iniuria dixit rex summus illi, qui fordida veste amictus, in conuiuium discubuerat, Amice, quomodo huc intraisti nõ habens vestem nuptialem? at cū ille obmutuisset, dixit suis ministris, Ligatis manibus & pedibus eius, mittite eū in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Ecclesiastes quoque nos monet, vt vestimenta nostra sint semper candida, & odor vestimentorum Ecclesiæ, odori thuris confertur: quia cuncta quæ pro Domino agit Ecclesia, orationum pro ea, vicem reddunt, & in omnibus operibus suis interpellat dominum. Thus siquidem pro oratione ponitur, sicut scriptum est, Ascendat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Dici possunt optimi cōcionatores, odoratissima Ecclesiæ vestimenta, qui puras ad Dominum preces faciunt. *Hortus conclusus, soror mea sponsa: hortus conclusus, fons signatus.*) Sponsus suam cōfert sponsam horto cultissimo, in quo sunt pomaria variis referta fructibus, sunt & arbores auriferæ, vis plura? Vernantissimis floribus, & violis odoratissimis nobilitatur, quibus transeuntium oculos pascit, & mirè oblectat, ad quem sponsus propter loci amœnitatem frequenter diuertit. Nec lectissimi & pulcherrimi hortuli tanta vi homines ad se pelliciunt, quanta ad se sponsa suum sponsum pellexit & attraxit. Hic ortus, sancta dicitur Ecclesia, quæ homines ex omni natione collectos, nutrit in fide, nutritos amœnissimis virtutum floribus illustrat: & ex eo conclusus est hic ortus, quod charitatis vallo, & omnibus sacrarum literarum præsiidiis circumquaque muniatur, ne hæreticorum obsidione & machinamentis circumuentus dilaceretur & diuellatur. vnaquæque etiam anima, hortus est conclusus: in quo odoratissimi pudicitiae flores gignuntur, & infrænes animi affectus coercentur, ne acrius illi insultent vitia, ne etiã ad interiora loci diripiēda, astutissimus hostis irrūpat. Hic denique hortus pulcherrima spiritalium operum germina gignit, in quo fons est irriguus & lymphidissimus, cuius virtute antiqui hominis sordes deterguntur. & Ecclesia hoc horto expressa, dicit, Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum. *Qui etiã sua pauperibus largiuntur, dici possunt hortus irriguus, & fons aquarum, cuius nõ deficient aquæ.* Hunc edifferēs locū Augustinus lib. 5. de baptismo cōtra Donatistas, capite 27. dicit, Hoc intelligere non audeo, nisi in sanctis & iustis, non in

auaris

auaris & fraudatoribus, & raptoribus, & sceleratoribus, & ebriosis, & inuidis, qui tamen cum iustis baptismum habuerunt communem, cum quibus communem vtique non habuerunt charitatem. Potest etiam appositè, mater Christi virgo Maria, hic hortus conclusus, & fons signatus intelligi, in cuius vtero etiam pudicissimo, fuit conclusus & conceptus Dei filius. Hic castissimus hortus, castissimum & pudicissimum florē peperit, cuius odore & mirabili virtute meruit, vt perpetuò floreret. Hæc virgo inculpatissima dicere potest, Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris, & flores mei, fructus honoris & honestatis. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei, in me gratia omnis viæ & veritatis, in me omnis spes vitæ & virtutis, eadem quoque peculiaris laudatio, Ecclesiæ accommodari potest, quæ ex eo fons appellatur, quod cœlestia meditando, viam sacrarum literarum aquam, sitientibus abundè suppeditet. hæc est nitidissima aqua, de qua dicit Christus, Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. & aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. & rursum, Qui credit in me, flumina aquæ viæ fluent de ventre eius. & fons iste sermone fidei signatur, in quo sublimia sacræ scripturæ mysteria absconduntur. In illo nostra pudico affectu proluamus labra, in illo inebriemur: hic mentem saginat, siticulosos reficit, & animum sincera voluptate delectat: ad hunc nimia lassitudine fatigati confugiamus, vt post torrentissimum tribulationum æstus, refrigeremur. Fons sapientiæ diuinæ, est verbum Dei in excelsis, cuius meminit Esaias, dicens, Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris. *Emissiones tuæ paradisi malorum puniceorum, cum pomorum fructibus.*) Mala punica sub rubeo cortice multitudinem granorum continent, suauissimi verò pomorum fructus, gratissimum omnibus dulcorem præstāt. Malis punicis, sancti martyres designantur: & pomorum fructibus, honestæ vitæ bonorumque operum suauitas. Cœlestis igitur hæc erit intelligentia, Ecclesia purissimo sacri baptismatis fonte irrigata, paradysum emittit, quadoquidem homines quos sacro baptisate regenerat, ad cœlestem paradysum, & ad spiritalium deliciarum hortum perducit. Emittit & Ecclesia ex suo feracissimo agro non solum sancta opera, verum etiam floridas doctissimorum hominum homilias, quibus filios in fide gignit, genitos fouet & nutrit, quos tandem roseo martyrij cruore rubentes, ad victricem palmam, & cœlestium bonorum gloriam perducit. Illi sunt qui in occisione gladij mortui, æternas reprobationes adepti sunt, qui nunc gloriantur in cœlis, & dum hanc agerent vitam, strenuè etiam ad sanguinis effusionem vsque decertarunt, nec vitæ propriæ pepercerunt, vt non mediocrem Ecclesiæ vtilitatem, vnã cum sapidissimis pomorum fructibus adferrent: qui paradysum in virtutibus plantatam, & aureis bonorum operum fluiuis irrigatam, non tam excoluerunt, quàm excultam adauxerunt, & velut aquæ ductus de cœlesti alueo & gurgite suum irrigantes hortum, meruerunt, vt parta insigni victoria, ederent de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei. *Cypri cum nardo, nardus & crocus, fistula, & cinnamomum cum vniuersis lignis Libani, myrrha & aloë, cum omnibus primis vnguentis.*) Cyprus, arbor est aromatica, semine coriandri, flore candido, odorato, vt scribit Plinius libro suæ historiæ 12. cap. 24. & de cyprino vnguento differit libro 13. cap. 1. De nardo herba, agit lib. 12. cap. 12. Frutex (inquit) est graui & crassa radice, sed breui, ac nigra, fragilij, quamuis pingui, situm redolente vt cyperi, aspero sapore, folio prauo densoj. De nardino verò vnguento lib. 13. cap. 1. De croco sylue stri optimo, lib. 21. cap. 6. & cap. 20. differens de croci medicina, dicit, Crocū cū melle nõ soluitur, nulloj; dulci: facillimè autè vino & aqua. Vtilissimū in medicina: adseruatur cornea pyxide. discutit inflammationes omnes quidem, sed oculorum maximè ex ovo illitū: vuluarum quoque strangulatus, stomachi exulcerationes, pectoris & renum, iocinorū, pulmonū, vesicarumque, peculiariter inflammationi earū vehemèter vtile. itè tussi & pleuriticis. tollit & pruritus. vrinā cit. Qui crocum prius biberint, crapulam non sentient. ebrietati eo resistunt. coronæ quoq; ex eo mulcent ebrietatem, somnū facit. caput leuiter mouet. Fistula (quæ & casia dicitur) arbor aromati-

K. ij.

ca est, sed modica. De cinnamomo agit abundè Plinius libro 12. capite 19. & huius arboris aromaticæ duo ponit genera: alterum candidum, alterum verò nigrum. Verùm post hanc adnotatiunculam, nobis licebit ad institutum regredi. Cypro, cœlestis gratiæ benedictio significatur: nardus, Dominicæ passionis typum gerit: crocus, charitatis feruorem exprimit. Coniungitur autem cyprus nardo, cum diuina gratia nos Christo connectit: & nardus croco, cum feruentissima Christi charitate mortem æquo animo toleramus: fistula & cinnamomo, humilis sanctorum cogitatio exprimitur: lignis verò Libani, sublimia Ecclesiæ & præclara bonorum opera, quod nobis ex Ecclesiastico, capite 24. compertum est, Quasi (inquit) cedrus exaltata sum in Libano, & quasi cypressus in monte Sion, quasi palma exaltata sum in Cades, & quasi plantatio rosæ in Hiericho. quasi oliua speciosa in campis, & quasi platanus exaltata sum iuxta aquam in plateis. Sicut cinnamomum & balsamum aromatizans odorem dedi, quasi myrrha electa dedi suauitatem odoris. Hæc etiam omnia sibi vendicant incorruptionem, & inuictam martyrum fortitudinem, innocentiam, & illibatam vitæ integritatem, in puris Christianis Christi baptisate renatis: aut per has diuersas aromatum species, designatur suauissimus sanctarum virtutum odor & profectus: myrrha & aloë, arboribus quidem aromaticis, mortificatio vitiorum, & salubris pœnitentia, ac mortis Christi insignia, exprimuntur, & pulcherrima est cum prioribus vnguentis comparatio: refrænata enim carnis lasciuia, & sedatis primis insultibus, præclara Spiritus sancti munera percipimus. *Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.* Debent & ad vitreos sacrarum literarum fontes contendere, & ab argenteis euangelicæ philosophiæ puteis haurire fluentia, qui sanctiores disciplinas auidè sitiunt, quò facilius suam sitim restinguant. quòd si biberint aquam, quæ ex lutulentis steriliū disciplinarum cisternis profluxit, sitient perpetuò. Idcirco prudenter dixit Christus Samaritanæ, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et hæc aqua fluit magno cum impetu de Libano, scilicet cum largitate donorum spiritus sancti, quæ nostris mentibus in sacro Christi lauacro infunduntur. & hic aquarum ac fluuiorum impetus, animam exhilarat. De quo dicit Dauid, Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Dicit etiam Christus in Euangelio Ioannis, Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Possunt etiam fonte hortorum significari spirituales fructus, quos gignit Ecclesia: & puteo aquarum viuentium, occulta sacræ scripturæ mysteria, & altissima profunditas: aquis verò viuentibus, diuina Christi eloquia, quæ de sacris diuinæ gratiæ thesauris emanant. *Surge aquilo, & veni auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius.* Aquilo, ventus est frigidissimus, terram congelans, & corpora rigidissimo frigore constringit, hominibusque torporem inducit, æstuantibus tamen refrigeria præbet: auster verò, ventus est calidus. Aquilone immundus spiritus, siue Diabolus designatur, qui nititur nobis ignauiam & pigritiam inducere, & quos possidet, à bono opere torpere facit: auster verò, Spiritus sanctus figuratur, qui mentem hominum contingendo, oscitantiam & torpedinem discutit, & fugat, nosque facit summo amoris incendio erga Christum æstuarè. De clementia austri dicit Dauid, Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro. Debemus igitur precari, vt spiritalis aquilo (si nos læserit) discedat, aut interpellare, ne animum nostrum feriat, & nobis auster suum aspiret genium, & sua benignitate perfleret amœnissimum Ecclesiæ hortum, in quo flores spirant odorem aromatibus fragrantiorè: & iustissimæ actiones, ac præclara sanctitatis officia, & virtutum odores, spiritu sancto se infundente per omnium animos suauissimè redolent.

Argu-

Sponsa suum ad se sponsum allicit, nec tam cupit vt ingrediatur hortum floridissimum, quàm quòd suauissimis amœnissimi hortuli delicias fruatur, in quo muscosi & argentei fontes renitent, & castissima virtutum omnium musæ sanctissimas Deo cantiones occinunt: & qui ad hunc voluptatis hortum diuertunt, nectareis floribus, & fragrantissimis violis pascuntur, ac perlucidis aquis à largifluo fonte scaturientibus, suam abundè sitim restinguunt, & qui lotis pedibus hanc deliciarum omnium paradysum ingrediuntur, nocturnis vigiliis, gelido rore, & sacris imbribus, madefiunt & irrorantur. Prospiciunt & dulciculam sponfam cum suo sponso cultissimo iuxta umbrosos fontes, liquidissimos aquarum riuiolos, & lymphidissima vndarum fluentia, non dicam garrere, sed de rebus diuinis verecundè confabulari.

Caput quintum.

Veniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum. Nihil est quod tam possit arctissimum coniugij foedus, & illibatam amicitiam tueri & conseruare, quàm iucundè simul viuere, familiariter colloqui, & iisdem in eodem casto hortulo, vesci cibis, vna & eadem frui mensa, nunquam animo disidere. huiusmodi foelicitate & gratiis, nobilitantur Christus & Ecclesia, expressissimam sponsi & sponsæ imaginem gerentes: nec minus desiderat Ecclesia Christum suam ingredi domum, quàm quòd optabat sponsa sponsum ad suum hortum diuertere. Cum autem Christus venit in Ecclesiam suam, eam ipse conseruat, vbique castam, & immaculatam, eiusque alumnos dulcissimis & fidei sanctorum operū fructibus fouet & pascit: cui gratissimi sunt, & martyrum, & continentium labores, quibus pro temporaneo officio, æternum donabit præmium: de quibus loquitur in Euangelio Matthæi, dicens, Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, qui in cœlis est. & rursus, Quicumque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. atque iterum, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Nò immeritò cupit Ecclesia Christi obferuantissima, sponsum suos hortos inuisere, cuius præsentia coluntur & florèt: absentia verò, squallent obsiti spinis. Dicat & Christiani anima, Veni in hortum meū, illabere menti meæ, inspira mihi vitæ spiraculum, & cum sis omnis vir caput, meis teneriusculis, & imbecillioribus membris tuam influe gratiam: nec sinas cætera mēbra virulentis dæmonum sagittis transfigi & confodi, nec me morbis afflictatam deferas, sed mihi compatere. Siquid enim patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra: siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra. nos autem corpus Christi, & membra de membro, & quammaximas tibi ago gratias, quòd tua gratia sum id quod sum, nec tamen in me vacua fuit. Et cum sis caput Ecclesiæ, & saluator corporis eius, præserua me à lapsu, nec permittas me in fordidissimam errorum & vitiorum sentinam decidere: fac vt hic hortulus cœlesti pluuiola irrigetur, & suauissimis bonorum omnium fructibus locupletetur, neque tuam carnem contempnas. Nemo enim (vt inquit Paulus) carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius, de carne eius & de ossibus eius. Suauissimi ipsius sponsi fructus, dici possunt optima opera, & promptissima obedientia: Meus (inquit) cibus est, vt faciam voluntatem eius, Ioan. 4.

qui me misit, vt perficiam opus eius, Ioan. 4. id est, vt quamplurimos ad me conuertam, meosque discipulos faciam & amicos. Et descendit in hortum suum sponsus, quando nostris mentibus illabitur, & iustorum operum delectatione fatiatur. *Veni in hortum meum, soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis, comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo.* Sponsus vocat sponsam, & accersiri vult in suum hortum, vt omnibus amoenissimi horti deliciis oblectetur. profert & illi omnes sui thesauri diuitias, omnia denique sua illi detegit & aperit. nihil illi gratius esse potest, quam in eadem mensa, cum sua amicula discumbere, & iisdem rebus dapibus perfrui. Vocat & Christus ad suum nobilissimum hortum Ecclesiam, vt eam donis omnibus, & bonorum omnium copia ditet: nec tamen cogit, neque illam inuito animo pertrahit, subsidium ei tamen praestat, vt prompto animo paradisum ingrediatur. Haec autem subsidiaria opera, a coelesti patre proficiscitur. Nemo enim (inquit Christus) potest venire ad me, nisi pater meus traxerit illum. Messuit autem myrrham cum aromatibus, quando mortificatis vitiis, inuictissimos martyres cum caeteris electis ad maturam frugem, & aeterna praemia perduxit: cuius messis multa est, & feracissima, tametsi pauci sint operarij. qui tamen in continuo agone decertant, & in illibata vitae sanctimonia perseverant, metunt vitam aeternam. Comedit autem Christus in nobis fauum cum melle, & bibit vinum lacte commixtum, cum fidei & charitatis fructibus, & exquisitissimis vtriusque testamenti epulis, nos refocillauit, fauo & lacte paruulos paut, melle & vino, perfectorum animos satiauit. Fauo siquidem parabolarum & lacte, rudiores nutriuit: mellitissima vero sublimioris philosophiae mysteria, Apostolis & perfectioribus suppeditauit. Cum enim dixissent Christo discipuli, Quare in parabolis loqueris turbis? respondit Christus, Quia vobis datum est nosse mysteria regni caelorum, illis autem non est datum. *Comedite amici, & bibite & inebriamini charissimi.* Amici Christi sunt qui iussis eius obtemperant, Dei que voluntati obsequuntur, & secretiores rerum diuinarum rationes intelligunt: Dicit enim Christus in Euangelio Ioannis, Vos amici mei estis, si feceritis quae ego praecipio vobis. Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius: vos autem dixi amicos, quia omnia quaecumque audiui a patre meo, nota feci vobis. Qui comedunt amici dicuntur, qui vero bibunt & inebriantur, charissimi vocantur: tametsi igitur comedere bonum sit, bibere tamen, & viuis sacrarum litterarum aquis, & spiritu sancti donis inebriari, melius est, & expetibilius. Qui uxorem duxerunt, & liberos optimis moribus nutriunt, & caelestia magis quam terrena diligunt, suas denique opes pauperibus impartiunt, nec vi extorquent aliena, suamque animam sanctissimis operibus illustant, amici dicuntur: qui vero & corpus & animam Deo in perpetuum obsequium consecrarunt, & diuenditis suis opibus, patrem, matrem, & omnia denique reliquerunt, vt sub vexillo Christi militarent, & facilius quieto contemplationis otio se totos addicerent, charissimi vocantur: & illi sunt qui sacro rerum diuinarum musto non tam feruent, quam inebriantur. De quibus dicit

Ioan. 6.
Matth. 9.
Matth. 13.
Ioan. 15.
Matth. 19.
Canti. 1.
Psal. 4.

Christus, Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam aeternam possidebit. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Dormiuit Christus in sepulchro, in quo tantillo tempore quieuit: eius tamen cor & anima sincere contemplabatur: & effringendo tetros inferorum carceres a somno tenebrarum ad aeternam lucis vigilias, sanctissimos patres excitauit. Cum etiam Christus in gloria sui patris conquiescit, in sua tamen Ecclesia vigilat, quam ab infestationibus daemonum, & incurfionibus protegit. De hac vigilatia prius dixit sponsa, Cum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Quae autem haec quies sit dormitio, expressit Propheta dicens, Dormiam & requiescam. Et cum Christus dormit, & requiescit, cor eius, scilicet Ecclesia, aut sancta vnuscuiusque anima vigilat: & prudentissimi Ecclesiae moderatores, quibus cura quorum credita est, pro omnibus ratione reddituri, assiduis incumbunt vigiliis, sua a molitionibus hereticorum castra defendunt, & ieiuniis, bonorum largitione, & precationibus,

bus vitiis soporatos, ad splendidissimum poenitentiae lumen adducunt. Augustinus tractatu 57. in Euangelium Ioannis, dicit, Ecclesiam, his verbis, Ego dormio, & cor meum vigilat: innuere, ita quiesco, vt audiam. Otium meum non impenditur nutriendae desidia, sed percipiendae sapientiae. Ego requiesco a negotiosis actibus, & animus meus diuinis intendit affectibus. Sunt qui hanc Salomonis sententiam, Ecclesiae & sanctis viris accommodant, vt dicat Ecclesia, & hominis anima, Ego quidem in turbulentis huius mundi naufragiis (quibus mea in dies nauicula iactatur) dormio, & hac sarcina corporis praegravata, vix possum somnum mihi obrepentem frangere: attamen promptus est meus spiritus, ad agendas excubias. Et hunc in me morbum agnouit Christus, cum dixit, Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. & Paulus hoc etiam telo vulneratus, induendo personam peccatoris, dicebat, Ego ipse mente seruo legi Dei, carne autem legi peccati. Conspicit tamen quodammodo sensibus, & sedatis animi tumultibus, conqueuit, & tandem exuto veteri homine, ad aeternam beatorum sedem hinc demigrauit. *Vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, & cincinnati mei guttis noctium.* Ac si diceret Christus ecclesiae, Tu vacas, & contra me ostium clausum est, tu studes otio paucorum, & abundante iniquitate refrigescit charitas multorum. Nox quippe iniquitas est, ros vero eius & guttae, hi sunt qui frigescent, & cadunt, & faciunt refrigescere caput Christi, hoc est, vt non ametur Deus, caput enim Christi Deus, sed portantur in crinibus, id est, in sacramentis visibilibus tolerantur, sed nequaquam interiora sensus attingunt. Pulsat ergo, vt excutiat quietem sanctis otiosis, & clamat, Aperi mihi de sanguine meo soror mea, de accessu meo proxima mea, de spiritu meo columba mea, de sermone meo, quem plenius ex otio didicisti. perfecta mea, aperi mihi, praedica me: ad eos quippe qui clauserunt contra me, quomodo intrabo sine aperiente? Haec Augustinus tractatu 57. in Euangelium Ioannis. Hic mystice agnoscimus clementiam Christi, & propensissimam erga nos amicitiam, qui prius pulsat ad ostium nostrae mentis, vt ingrediatur, quam ad eius ostium pulsemus: in illo feruor amoris, in nobis vero tepor: in illo diligentia, in nobis ignauia, & torpedo: pulsat quod pulsare deberemus, sed praenit, nostri animi ostium pulsando, vt diuina adiuti gratia, fores regni caelestis (quod violenti rapiunt) pulsemus. Dicit enim in Apocalypsi, Ego sto ad ostium, & pulso, si quis aperuerit mihi introibo cum illo, & cenabo cum ipso, & ipse mecum. Pulsat autem Dominus, quando vtilissima praecipia nos docet, & occulta inspiratione sanctorum corda ad benefaciendum instigat. Aperi autem ecclesia, cum intima pectoris, & abditissimas sui cordis cogitationes illi patefacit: neque poenitentis animum subingreditur, nisi defletis puro affectu delictis, suam ingenuam culpam fateatur, & agnoscat. Caput autem sponsi, siue Christi plenum rore, Deus est. Dicit enim Paulus, Caput Christi Deus, & rore, frigora mentis carnalis exprimuntur, de quibus dicit Hieremias, Sicut frigidam facit cisterna aquam, sic frigidam fecit malitiam suam. Caput ergo Christi plenum est rore, quia aucta malorum impietate, refriguit charitas, sicut dicit Christus, Vbi abundabit iniquitas, refrigescet charitas. Per cincinnos aut capillos capiti adhaerentes, populum intelligimus fide collectum: sed oppletur guttis noctium, cum refrigerato erga Deum amore, atra vitiorum caligine obtenebratur. *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illam? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Sponsa fide ad Christum properans, squallidam exuit vestem, secularia deseruit negotia. Fidelissimum enim Christi seruum oportet a terrenis abduci ad caelestia, nec imperiosis & grauissimis curis implicari. Nemo (inquit Paulus) militans Deo, implicat se negotiis secularibus, vt ei placeat, cui se probauit. Prudenter quoque dicebant Apostoli, Absit, vt relinquamus verbum Dei, & ministremus mensis. Primum igitur exuamus veterem hominem cum actibus suis, & nouum induamus, qui reformatur in agnitionem secundum imaginem eius, qui creauit illum: at vbi hanc detritam vestem expoliauerimus, lotis pedibus ad Christum iucunde properabimus. de hac tunica scriptum est,

Luc. 22. Qui habet tunicam, vendat eam, & emat gladium. & ille, pro terrenis, sibi comparat æterna: & gladium spiritus, quod est verbum Dei possidet. Et qui audet dicere se mundum esse, non indiget, nisi vt pedes lauet. sed mirantur Christiani, quoniam peccato lotis lachrymarum fonte pedibus, possunt rursus coinquinari. Sed facile est hanc ab animo admirationem depellere, & excutere. Plerunque enim à fordibus repurgati in foedam prioris vitæ consuetudinem relabimur, & veluti canes ad vomitum reuertimur, & fiunt nouissima prioribus deteriora. Et licet ecclesia sit sancta & immaculata, sentit tamen in multis ministris, & vasis fictilibus, quædam scelerum inquinamenta, quæ rursus resipiscentiæ fontibus abluenda sunt. Hunc locum de lotis pedibus profert Augustinus tractatu 56. in Euangelium Ioannis, vbi dicit, quod qui hîc iuste viuunt, opus habent pedes lauare, quoniam sine peccato utique non sunt: & hoc dicit sponsa Christo, Laui pedes meos &c. cum cogitur ad Christum venire, & ei terram calcare conuenit. *Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.* Auxiliatrice Dei manu nobis opus est, si quidpiam omnium commendatione dignum moliri velimus. nec in vitiorum foueam delapsi, possunt à luto pedem extricare, nisi diuino subsidio, ac Christi manu iuuentur, qua Deus filios Israël de domo seruitutis eduxit: non sunt tamen recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis. & hæc manus percussit Iob, virum quidem optimum, percussum tamen sanauit. Et sicut lutum in manu figuli, ita & domus Israël in manu Dei. Hac denique manu Christus sanauit leprosum, tenuit & manum puellæ mortuæ, & reuixit. Mittit autem manum suam per foramen, quando ecclesiam per varias & duras passionum angustias, transire docet, cuius tactu conturbatur & extimescit. Imminente siquidem persecutionum procella, contremuerunt Apostoli, qui in passione Christi, passi sunt scandalum. hoc tactu, aduenientis plagæ cruciatus, intelligitur, secundum illud in Iob, dicente Satana ad Dominum, Alioqui tange ossa & carnem eius, nisi in faciem benedixerit tibi. Foramine verò, angusta via, quæ ducit hominem ad vitam, & operis difficultas exprimitur, sicut dixit Christus discipulis, Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnû cælorum. aut aliter, Christus mittit manum suam per foramen, quando occultè nostris illabitur animis, & subtiliter præcordia mentis pulsât & attingit. & venter contremiscit, cum infirmitas nostra insolitis nuntiis attonita, cœlesti gratia tangitur, & metuit donec percipiat quod vix tenuiter sensit. Nonnulli dicunt hunc locum posse intelligi de Thoma Apostolo, & in persona eius de omni incredulorum anima, cum Iesus illi dixit, Infer manum tuam in latus meum, & digitos in locum clauorum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Tunc ille de vera Christi resurrectione certior factus, tunc fide plenus, tunc venter eius, hoc est mens & animus exhorruit ad tã verã, tamq; mirabile resurrectionis præsentiam. *Surrexi, vt aperirem dilecto meo. Manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni sunt myrrha probatissima.* Satis dormiuit sponsa. plus satis fuit ecclesia antiquæ maculæ lethargo soporata, sed nunc expergiscitur, nec tam suis, quàm Christi viribus. excitantur & à turpissimæ consuetudinis somno, qui sua accusando scelera, ad profluentissimum misericordiæ fontem recurrunt. & Paulina te vocat tuba, ne pigro admodum vitiorum somno obtorpescas, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Et cum ab infidelitatis lectulo excitamur, debemus intimo corde Christum profiteri, & mundis labris coram etiam tyrannis prædicare. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. nec acerbitate poenarum, & comminatione suppliciorum deterreri debemus, saluberrimo Christi præcepto commoniti, Nolite (inquit) timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Manus autem stillant myrrham, cum diffuunt cruore, & à cicatricibus sanguinem pro Christi nomine effusum testantur. Manibus, operationes concipimus: & myrrha, carnis & affectuum mortificationem. Proferunt & digiti (quibus martyres designantur, & multa ecclesiæ membra) amplissimum

simum resperfi sanguinis testimonium, quorum probatissima est myrrha, cum omni suppliciorum genere discruciat, ad victricem præmiorum palmam peruenerunt: & eo magis laudantur, quod nullis vnquam succubuerint tormentis, sed omnia constanti animo pertulerint, scientes, quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit. *Pessulum ostij mei aperui dilecto meo at ille declinauerat, atque transferat.* Pessulum, vocant instrumentum quo ostium clauditur. Terentius, Pessulum ostio obdo. Depulsis errorum & conscientie tenebris, ac discussis anxii animi scrupulis, Christo credidi, eumque singulari amore dilexi, cuius nomen & gloriam vbique locorum clara voce diuulgavi, & eo libentius, quo familiarius mecum de regno sui patris confabulabatur. quia tamen nodum sum ab ergastulo corporis soluta, idcirco declinauit, & ab oculis meis euauit, nec mihi datum est lymphida eius visione frui. Videmus siquidem nunc, teste Paulo, per speculum in ænigmate. tunc autem facie ad faciem. aut declinat & transit, quando permittit, vt procellosum mare, & dæmonum tempestas in nos defæuiat: sed cum syncera fide dicimus, Domine, salua nos, perimus, reuertitur, & ventis & mari imperat, vt in nobis tranquilla sint omnia, vt ex octauo Matth. capite colligi potest. Thomas pessulum & sui cordis ostium, resurgenti Domino fratri suo patefecit, cui antea infidelitate clauferat. Aliter dices, nos pessulum ostio facere, quando per voluptates carnis, aditum animi contra sponsum obseramus: pessulum verò aperimus, quando castigatis voluptatibus, nostra in amorem Christi studia inflectimus. *Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. quæsiui, & non inueni illum: vocaui, & non respondit mihi. Inuenerunt me custodes, qui circumueunt ciuitatem. Percusserunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.* Quando audiui, quæ mihi Christus pollicitus est, tunc cœpi istis accensa pollicitationibus, toto in meum sponsum studio incallescere, & in eius amorem æstare: & me vehementer mouit quod de beatitudine dixit, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati estis, cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersus vos mentientes, propter me: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos. Alii dicunt ad verbum sponsi liquefactam esse Christiani animam, quia dum Christus se per spiritum suum animæ infundit, omnem cordis duritiam mox dissoluit. quæsiuit aliquando sponsa suum sponsum, nec tamen inuenit: nec enim satis est Dei gratiam precari, sed assiduis opus est precationibus, vt quod tandiu à nobis efflagitatum est, obtineamus. Nec minus probat Christus nostram patientiam, quàm probetur aurum in fornace. Nouimus quod beatus Iob in tormentis & erumnis collocatus, dixit, Clamo ad te, & nõ exaudis me. Ito, & non respicis me. Immutatus es mihi in crudelem, & in furore manus tuæ aduersaris mihi. Et cum voluit ecclesia sæuissimas tyrannorum comminationes, & cruetos principum gladios effugere, incidit in pericula, & suorum inimicorum castra. Deinde ablato suo pallio, in densissimos tenebrarum carceres detrusa, acerrimas luit poenas. ad Christum tandem toto corpore vulnerata, tanquam ad tutissimam suæ salutis anchoram confugit, vt visis sui corporis plagis mederetur, cuius præsentissimo medicamine mortem euasit. Ille est qui percutit & sanat, sicut scriptum est Deuteronomii 32. Ego occidam, & ego viuere faciã: percutiam, & ego sanabo: & non est qui de manu mea possit eruere. Hæc Christus flagella in Euangelio expressit, dicens suis discipulis, euangelicam legationem obeuntibus, Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. caute autem ab hominibus: Tradent enim vos in conciliis, & in synagogis suis flagellabunt vos, & ad præfides & reges ducemini propter me, in testimonium illis & Gentibus: cum autem tradent vos, nõlite cogitare quomodo, aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. & rursus, Tradent vos in tribulationem, & occidet vos, &

eritis odio omnibus Gentibus propter nomen meum. *Adiuvo vos filia Hierusalem si inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei, quia amore langueo.*) Nec in his bellorum tumultibus, & horredis persecutionum angustiis deferuiscit sincera spose erga sponsum dilectio: extabescit tamen moerore, & languet, donec presentia sui sponsi, eiusque osculo fruatur: & hoc dictum putes, antequam Christus nobis nasceretur, & filias Hierusalem, siue sanctas animas adiurat, vt huius amoris incendium se vidisse testentur, & huiusce charitatis magnitudinem, ad Deum referant, & ad intuendam Dei gloriam supernum sibi deposcant auxilium. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?*) Quia vident sancti & electi ecclesiam amore laquescere, sciscitantur qualis est eius dilectus ex dilecto, filius scilicet ex patre, Deus de Deo, ubiq; seruans aequalitatem maiestatis & potestatis: nec absurde adiectum est, Dilectus de dilecto, nam vox illa paterna de coelo demissa, vnum & eundem vtriusque amorem expressit, dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Et rursus, Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei, quae ipse facit. *Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.*) Sponsa pulchritudinem sui sponsi, & integram totius corporis naturam, viuis coloribus depingit: quam in Christo excellentissime spectare possumus, qui ab illibata & inculpatisima virginitate, ac a purissimo virtutum omnium candore, dictus est candidus, quem nullus vnquam vitii nauus, nulla denique labes contingere potuit: nec Iudei luuida in eum inuidia flagrant, quicquam in eo reprehensione dignum inuenire potuerunt, quibus intrepida voce dixit, Quis ex vobis arguet me de peccato? Nec solum corporis & animi candore refulsit, sed etiam & indumentorum. Nam in gloriosa eius transfiguratione, resplenduit facies eius, sicut sol: & vestimenta eius facta sunt alba, sicut nix, vt dicit Matthaeus: aut authore Marco, Facta sunt splendentia & candida nimis, velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. Aut candidus (vt quidam volunt) dicitur, quia in principio erat verbum, & Deus erat verbum. Rubicundus autem, quia ex purissimo virginis sanguine genitus, roseum in ara crucis cruorem pro nobis effudit, de quo dicit Propheta, Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Edom siquidem sanguis interpretatur. & rursus, Quare ergo rubrum est indumentum tuum? Electus iure ex millibus, de quo dicit Psalmographus, Quis similis erit Deo inter filios Dei? & iterum, Speciosus forma praefiliis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis. Meminit & huius electi Esaias dicens, per verbum Dei patris, Ecce seruus meus, suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. & aliubi loquitur filius ecclesiae, dicens, Et posuit me sicut sagittam electam. Et licet Apostoli fuerint electi, illorum tamen electio cum Christi electione conferri non potest: ita enim fuerunt electi, vt ab electione deficere poterint & labi: Christus autem secundum humanitatem electus, labi non potuit, nec suam obscurare electionem: insigne tamen munus illis collatum est, vt cum Christo sint electi: de quibus scripsit Ioannes in sua Apocalypsi dicens, Illos esse cum rege regum vocatos & electos. *Caput eius aurum optimum. Coma eius sicut elata palmarum, nigra quasi coruus.*) De victricis palmae natura, Plinius abunde disserit libro 13, capite 4. Et de palmis elatis libro 23, capite 5. Ea est vis palmae, vt quo magis incuruatur & premitur, eo magis resistit & renititur, nec typhoniis & aquiloniis flatibus succumbit, & in altum crescendo proficit, & victoriam: non tamen per se significat, sed arborem ἐμπεδοφύλλον, id est, perpetuo virentem frondibus, quam Graeci φοίνικα vocant. Vult innuere sponsa, quod quemadmodum auro nihil est excellentius, nihil denique preciosius, ita nihil est excellentissimo sui sponsi capite, Deo scilicet, praclarior & diuinius: & verè auratum vocatur, quia in creaturis nihil est quod eius pulchritudini, & augustissimae maiestati conferri possit, imò ad comparisonem eius, omnis creatura vilescit: cuius coma, sancti scilicet & electi, elatis palmis conferuntur. Nam sanctissimi viri cum virtutibus efferuntur, & in perfectissimam morum probitatem adolefcunt, ad victoriam victricemque praemiorum palmam perueniunt. gloriatur

gloriatur & ecclesia, quae quasi palma exaltata sit in Gades, & generosissimi ecclesiae milites, tanquam palma in regno Dei florebunt. Dicit enim Dauid, Iustus vt palma floreat, sicut cedrus Libani multiplicabitur. Similes sunt & sponsi comae, nigris coruis, quibus sanè nihil est nigrius: & quia electi à Deo, nigræ & squallidæ vitiorum maculæ à primis parentibus sibi contraxerunt, & ad hoc fulgidissimū iubar comparati, obtenebescunt, sibi semper cōscii, & sui lapsus memores, nō verentur se nigris coruis cōferre: quāuis enim virtutibus in coelū erigantur, semper tamē se peccatores esse cognoscunt. Nō enim est homo qui nō peccet. Quis etiā potest dicere, mundū est cor meū, purus sum à peccato? & rursus, Nō est homo iustus in terra qui faciat bonum, & nō peccet. atque iterū, Si iustū me voluerim facere corā te, os meū cōdenabit me. Dicit etiā diuus Ioannes cū electis, Si dixerimus quia peccatū nō habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis nō est: si verò confessi fuerimus peccata nostra, fidelis Iob & iustus est, qui nobis peccata dimittat, & mundet nos ab omni iniquitate. De hac disputatione amplè loquuti sumus in nostris cōmētariis ad septimū caput Ecclesiastę. *Oculi eius sicut colūba super riuulos aquarū, quae lacte sunt lota, & residet iuxta fluuīa plenissima.*) Oculi sponsi adhærendo allegoriæ, sunt simplices & pauperes spiritu, ac mundissimi cōcionatores, qui magnā instar columbæ simplicitatē praeferunt, & largissimis Spiritu sancti donis repleti, absq; vllō amaritudinis felle permanēt, & veteris instrumenti riuulis, ac vberimis euāgelicæ philosophiæ fluentis, Christianos imbuunt: & eo lubentius iuxta largifluos Euāgelii fontes resident, quo ampliorē imbibunt gratiam, nō quidē ab antiquorum cisternis, sed à lacteo sacri lauacri puteo profuentē. *Genæ illius, sicut areolæ aromati confita & pigmentariis. Labia eius lilia distillatiā myrrhā primā.*) Purpureæ sponsi genæ, non minus oblectant visum, quā areolæ seminis aromatici pullulantis, quæ cōsita sunt & culta à pigmentariis, sumitur areola, pro exigua hortorum area. Huiusmodi areolis suauissimū odorē spirantibus, exprimuntur ecclesiae ab Apostolis collectæ, quæ velut aromati & pigmentorum areolæ fragrantissimum honestæ vitæ odorem emittunt, quæ à pigmentariis, piis scilicet praedicatoribus cōsita sunt. & ad huiusmodi homines in fide Christi plātatos dicit Paulus, Tu autem cū oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. Aut areolæ, virtutes dicuntur, à pigmentariis, scilicet Prophetis cōsita, qui arcana incarnationis Christi mysteria praedixerunt. Labia Christi liliis cādidiora, stillarunt myrrham primā, quando illustrissimi martyres eximio bonorum operum candore illustrati, domitis voluptatum aculeis, praedican-do nomen Christi, horrendum martyrii cruciatū pertulerunt: & hac prima myrrha, siue prima martyrii corona donatus est à Christi passione Stephanus. *Manus illius tornatiles aureæ, plena hyacinthis. Venter eius eburneus, distinctus sapphis.*) Hyacinthus, flos est rubeus ex herba eiusdem nominis nascens, à cuius similitudine, rubrae vestes, hyacinthinę nominantur, & sumitur pro lapide pretioso. Venter eburneus, instar eboris albus, est & eburnea facies. Est & sapphirus lapis pretiosus, & insignis gēma. Manibus Christi designantur, qui à bonis operibus nō desistunt, nec tā docent verbis quā factis, nec etiā lato vngue à Christi doctrina discedunt. De quibus dicit, Qui me diligit, me sequatur. & Apostolus, Qui dicit se in Christo manere, sicut ille ambulauit, & ipse ambulare debet: & ex eo tornatiles aureæ dicuntur, quia ad omne opus bonum semper sunt paratae: hyacinthis plena, quod rubentem martyrii florem omnibus, tanquam insigne laborum & coronę indicent: aut quod Christum imitando, eternæ foelicitatis praemio ditentur, secundū illud Apostoli, Diuites in operibus bonis, facillè tribuentes, & thesaurizantes sibi fundamentum bonum in futuro, vt apprehendant veram vitā. Etiam de illis dicit Christus, Qui mihi ministrat, me sequatur, & vbi ego sum, ibi & minister meus erit. In eburneo ipsius ventre deputantur, qui credentes in Christum, & eburneo baptismi fonte renati praecleara parturiunt opera, pellucidis sapphis splendidiora. Aut aliter, Cū vētre mortalitas exprimat, & ebore in corruptio, illi rectē dicuntur eburneus Christi venter, qui ex mortalitate perueniunt ad immortalitatem, & quod in

Luc. 1.

Rom. 15.

Ecclef. 24.

Ioan. 1.
Rom. 8.
Lucæ 2.

illis erat corruptibile, effectum est incorruptibile. Potest & hic venter eburneus, de castissimo virginis Mariæ vtero explicari, qui virtutum candore speciosissimus erat. Sapphiris distinctus, pulcherrimis scilicet gratiarum donis illustratus, de cuius præcellentia & benedictione fructus, dixit Elizabeth, Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui, Luc. 1. *Crura illius colūna marmorea, quæ fundata sunt super bases aureas. Species eius, ut Libani: electus ut cedri.*) Quemadmodum crura totum corpus baiulant, ita & Apostoli ac primarii ecclesiæ duces marmoreis colūnis designati, suis humeris, suaque firmissima doctrina, imbecilliores portant & suffulciunt, sicut ait Apostolus, Debemus nos firmiores imbecillitate infirmorum sustinere, & non nobis placere. & paulo post, sacras literas, tanquam bases aureas, laudat, dicens, Quæcūque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spiritum habeamus. Libanus, mons est in quo sublimes valde, & odoriferæ arbores habentur. Cedrus, excelsa est arbor, odora & imputribilis. Sicut igitur Libanus celsitudine & gratia arborum, alios motes, sic nimirum Dominus Christus omnes sanctorum meritorum celsitudine, & gratia virtutum antecellit: & sicut cedrus, alias arbores, quæ in Libano nascuntur, facile superat: ita Christus omnes Christianos sua præcellit gloria. Potest & ecclesia citra vilius offensam & scandalum dicere, Quasi cedrus exaltata sum in Libano: & in tantum honoris fastigium euecta est, ut nunquam in Elysiis beatorum campis, desinet æterna frui gloria. *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis. Talis est dilectus meus, & iste est amicus meus filia Hierusalem.*) Guttur, interna sacri eloquii dulcedo, & mira Apostolorum doctrina, ac suauitas exprimitur, qui occulta sacre scripturæ mysteria enarrantes, suauissimum nobis saporem administrarunt, sed à copiosissimo illius fonte, sua omnia hauserunt, qui omnium votis expetitur, amatur & colitur, in quem nostræ mentis desideria sunt inflectenda: & cum sit Deus & homo, nobis Deus & frater, non immerito censetur maxime desiderabilis: qui nobis potestatem dedit, ut filii Dei vocemur, etenim sumus hæredes Dei, & cohæredes Christi. cuius aspectu satiatus est Symeon vir siquidem iustus, qui dicebat, Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Nec alius est sponsa dilectus quam ille qui omnibus virtutum ornamentis & gratiis, iam affabre & politè depictus est, quem debemus totis viribus, & omnimoda nostri ingenii industria, ac diligentia suspicere, reuereri, & obseruare: ad quæ cõfugiendum est, & à quo petendum subsidium. Hortatur Ecclesia & commonefacit filias Hierusalém, & sanctissimos homines, ut hunc sponsum, quamprimò aduenierit, salutent, & pudico ore osculentur, illique sincero amore adhæreant. *Quò abiit dilectus tuus, ò pulcherrima mulierum? quò declinavit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.*) Filia Hierusalém suam sponsam pollicentur operam, paratæ sunt eam comitari quocumque ierit, ut sedulo officio ubique locorum peruestigēt sponsum, cuius amore tenentur, cuius pulchritudine rapiuntur & æstuant, cuius denique virtutes admirantur: nec quicquam ipsis optabilius & iucundius contingere poterit, quam eius præsentia frui, & in eo intueri, quod aliquando audierunt à sponsa tantopere commendatum.

Argumentum sexti capitis.

Postquam sponsa eximiam sui sponsi pulchritudinem, & absolutissimas eius virtutes viuis coloribus depinxit, indicat filiabus Israel cupidè sciscitantibus quò amicus eius declinauerat, floridissimum hortum in quem diuerterat, ut oculos suauissimis voluptatum omnium deliciis pasceret, & sua leuaret tedia, qui amoris incendio adustus, & sua sponsa victus amore, illuc contenderat: cuius forma omnibus ornamentorum liniamentis expressa, floribus, violis, liliis, omnibus denique rebus pulcherrimis longè præcellit: quæ decoro puellarum comitatu stipitata, omnes in sui admirationem rapit & allicit, quam & regina & filia Hierusalem

salem nobilissimam, omnium beatissimam prædicarunt, & multis encomiis laudatissimam decantarunt: cuius decorem & elegantiam qui Linceis oculis spectabant, magis sanè admirabantur, quam fulgidissimos solis radios.

Caput sextum.

Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatis, ut pascatur in hortis, & lilia colligat. Hæc ad allegoriam explanaturi, dicimus Christum descendisse in venustissimum ecclesiæ hortum, quemlympidissimo gratiarum fonte, velut areolam aromatum irrigauit. Descendit etiam in hortum suum, quando populum Israël præelectum, suo aduentu nobis iucundissimo visitauit, sicut ipse ait, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. venerat haud dubiè, ut Israëliticam domum ab antiquis vitiorum fordibus repurgaret, repurgatam euangelica sapientia, & donorum amplitudine illustraret. Areolam autem aromatis, virginem Mariam intelligi volunt: quòd ex ea fragrantissimus iustitiæ odor ortus sit, Dominus Iesus Christus. Pascitur Christus in hortis, cum eximiis animarum virtutibus, & piis sanctorum operibus oblectatur, aut quia in ditissimo Christianorum horto (quem sua præsentia irrorauit) diuersatur & regnat. Lilia colligit, quando perfectos virtutum candore nitentes, ab hac vita succidit, succisos ad cœlestia regna perducit. Possumus etiam per descensum sponsi, intelligere Domini nostri Iesu Christi descensum ad inferos. Nam id sequentia probare videntur, cum dicit ad aromatum areolas siue fialas. Prisci enim illi sanctissimi viri, per aromatum phialas non ineptè significantur quales fuerunt Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Moses, Iob, Dauid, Samuël, Elifeus, Daniel, alique quamplurimi, qui quidem omnes veluti aromatum areolæ, fragrantissima iustitiæ & ceterarum virtutum odora suauissimè oluerunt. tunc enim paradisum triumphator ingressus est cum ad inferos penetrauit. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia.*) Hæc loquitur ecclesia ex fiducia amoris sui, Sum dilecto meo diuersorium, singulari diligentia adparauit meo sponso coenaculum in quo conuiescet. Nec tam illi præparauit locum, quam ille mihi, cuius ego sum templum, & suo ventilabro meam purgauit aream, ut mundius meam domunculam inhabitaret. non enim conuiescit rex omnium nobilissimus, spurcissimam domum, & casulam porcino vitiorum lustro foedatam, incolere: & domus Christi augustissima, debet esse domus orationis, quam tamen Iudæi fecerant speluncam latronum: quorum mensas cum subuertisset, dixit, Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. Ut autem iucundius diuersari possit Christus cum sua ecclesia, nobis optandum erit, ut terrestris hæc domus dissoluatur, & domum habeamus ex Deo non manufactam, sed æternam in coelis. Agnoscit subinde ecclesia, cum dicit, Ego dilecto meo, & dilectus mihi, se esse regnum Christi & corpus: illum autem, regem & caput, ut arctior sit, & iunctior amicitiae nexus, nec vnquam caput à corpore diuellatur, nec corpus à capite, sed vno & eodem amoris vinculo copulata, perpetuum benevolentiae foedus inter se conseruent. Pascitur autem inter lilia, cum in illis qui spiritus sancti gratiam adepti sunt. quotidie augetur, aut cum in intimis prudentum virginum præcordiis requiescit: quæ accepto in suis lampadibus oleo, exierunt obuiam sponso, in cuius nuptiali conuiuio discubuerunt. *Pulchra es amica mea, suavis & decora, sicut Hierusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata.*) Synagoga dignè conuersa, sicuti Hierusalem, pulchra & amica & suavis & decora dicitur: quia dum sanctam ecclesiam imitatur, saluberrima quatuor Euangeliorum præcepta diligenter obseruat: pulchra quidem moribus, exercitio honestæ vitæ amica, mansuetudine & clemētia suavis, sanctissima verò conuersatione decora, & quidem sicut Hierusalem, quæ visio pacis interpretatur. Finita autem hac peregrinatione, perfimilis erit angelis, quod & pollicitus est in Euangelio sponsum, dicēs, In resurrectione non nubent neque nubentur, Matt. 22.

sed erunt sicut angeli in caelo. Ad hanc autem caelestem & sanctam Hierusalem, ecclesia multis tribulationibus & pressuris probata, contendet, confidens in eo qui discipulis suis dicebat, In mundo quidem pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum. Est & ecclesia terribilis, ut castrorum acies ordinata. Quemadmodum enim acies militum stipatissima, cum uno & eodem concertantium animo coalescit, summum hostibus terrorem incutit, dissecta autem & interrupta vincitur: ita ecclesia numerosissimo Christianorum populo praemunita, inuicta fidei & charitatis clypeo, infestissimos Christi inimicos terreat, & ignea daemonum tela dilacerat, & extinguit: a suis tamen diuisa membris, & disidiis vulnerata, expugnatur, tametsi tota in se profertur non possit. Dixit enim Christus suis discipulis, postquam a mortis somno excitatus est, Ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi. & nihil est quod tam facile possit ecclesiam aliqua ex parte subuertere, quam schismatica factio, & excogitata a Christianis seditio: nec absurdum dixit Christus, Omne regnum diuisum contra se desolabitur, & omnis ciuitas vel domus diuisa contra se, non stabit. Simus igitur in ecclesia concordem, seruemus summa cum diligentia inuictissimam ecclesiae unitatem, ne tyranni & persecutores fidei fortissima nostra ciuitatis propugnacula demoliantur & diruant. Habet & sancta ecclesia castrorum acie ordinatam, quando imminet Christo, nec martyres persecutio, nec virgines carnalis delectatio, nec misericordes cupiditas, nec humiles temporalis gloriae deicit ambitio. *Auerte oculos tuos a me, quia ipsi me auolare fecerunt.* Communis est loquendi tropus, quo solet vehementia amoris exprimi, & feruentissimus amatorum ignis, cum alter amorem alterius deperit, nec finit amor sponsae suum sponsum quiescere, sed terras peragrat, ciuitates circuit, & instar auium volitat. Ad allegoriam dicit Christus ecclesiae, Non me putes semper corporeis oculis conspiciendum, nam spiritu per fidem melius cernes. Abiice terrena, & internos animi oculos in me defigito. Idcirco in caelos ascendi, ut te a rebus terrenis ad caelestem amorem abducerem. Nonne errabat Magdalena peruestigans Christum a morte excitatum cum hortulanis? synccera fide debuerat illa credere suum praecceptorem resurrexisse, nec opinari falso illum ab hortulano sublatum. quapropter Christus hoc carnale desiderium obiurgans, dixit, Mulier noli me tangere. Hac quoque nube & nubilosa caligine tenebatur Thomas, qui dicebat, Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. cui dixit Christus, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. respondit Thomas & dixit ei, Dominus meus & Deus meus. dicit ei Iesus, Quia vidisti me Thomas credidisti. Beati qui non viderunt & crediderunt. *Capilli tui sicut grex caprarum, quae apparuerunt de Galaad, Dentes tui sicut greges ouium, quae ascenderunt de lauaero, omnes gemellis foetibus, & sterilis non est in eis. Sicut cortex mali punici, sic genae tuae absque occultis tuis.* Haec pro virili in 4. capite, exposuimus, quia tamen concinne huic coherent sententiae, repetuntur ab auctore. Capillis populi: detibus, doctores: gemellis foetibus, praeccepta charitatis exprimuntur: genae rubro mali punici cortice & roseo cruore insignes, ipsos adumbrant martyres & referunt: qui ob tormenta aequo animo tolerata, gloriosum in caelis triumphum agunt. *Sexaginta sunt reginae, & octoginta concubinae, & adolescentularum non est numerus.* Nobis compertum est ex libris Regum, Salomonem caeco mulierum amore delusum, habuisse uxores quasi reginas septingentas, & concubinas trecentas. quod si haec Salomonis verba essent omnino intelligenda de illis reginis & concubinis: aut dicendum esset, Salomonem hoc minore numero, maiorem comprehensisse, aut suppressisse: nec tamen puto haec intelligenda esse de reginis & concubinis Salomonis, sed de Christianorum animabus. Hunc enarrans locum Augustinus, libro vno 83. quaest. quaestione 55. dicit, Denarius numerus potest significare vniuersitatis scientiam, quae si ad interiora & intelligibilia referatur, quae senario numero significantur, fit quasi decies sexies, quod est sexaginta. si ad terrena & corruptibilia, quae octonario nume-

ro significari possunt, fiunt decies octies, quod est octoginta. Reginae ergo, sunt animae regnantes in intelligibilibus & spiritalibus: concubinae, quae mercedem accipiunt terrenorum, de quibus dictum est, Acceperunt mercedem suam adolescentulae, quarum non est numerus, quarum non est determinata scientia, & diuersis dogmatibus periclitari possunt, ut numerus, quod dictum est, significet certam & indubitam confirmationem scientiae. haec ille. Istitis igitur reginis, exprimuntur perfectae sanctorum animae, quae suam optimis virtutibus libertatem protegunt. Vbi enim est spiritus Domini, ibi libertas. Concubinae ipsi Agar perfimiles, sunt peccatorum ancillae, quae nihil praeter carnem sapiunt: adolescentulae, quarum non est numerus, eorum est multitudo, qui parati sunt audire sancta, nec tamen quae audiunt, operibus adimplere contendunt. de quibus dicit Apostolus, Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes. nec est mirum, si adolescentularum, & eorum qui pereunt, non sit numerus. Nam adolescentia prona est ad libidinem, voluptatum omnium amantissima, vaga, inconstans, infranis, & suis affectibus maxime dedita: quae nisi temperantiae freno coerceatur, facile despumabit in libidinem: nec illorum, qui vana quaeque & caduca sectantur, est numerus. de quibus dicit Propheta, Annuntiaui & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. quibus etiam dicit Christus in extremo iudicio, Nunquam noui vos: discedite a me omnes qui operamini iniquitatem. & rursum, Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Differens Lyranus de istis reginis & concubinis, dicit per sexaginta reginas, auctore Rabbi Salomone, intelligi sexaginta personas ab Abraham descendentes, scilicet Isaac & duos filios eius, Hismaelem & duodecim filios eius, & filios de Cethura sexdecim, & filios Iacob duodecim, & filios Esau sexdecim. Octoginta vero concubinae sunt octoginta personae de Noe usque ad Abraham exclusiuae: & istae numerationes desumentur ex 1. Paralipom. capite 1. Et sicut reginae sunt maiores concubinis regum, ita personae descendentes ab Abraham, propter magnitudinem fidei Abraham, exprimuntur nobiliori nomine, quam descendentes a Noe. Et adolescentularum non est numerus, id est, cognationum & gentium a praedictis descendentium. Sed quam velis, sequere opinionem. Putat Philo per sexaginta reginas, eos omnes significari, qui ante legem, & in lege ipsa sanctissime vixerunt, quod in natura legem iustissime seruantes, senarij numeri, quo quidem, omnia a summo ipso Deo rerum omnium conditore patrata constant, mysticam perfectionem acceperunt: per octoginta concubinas, intelliguntur omnes animae quae sine lege naturae, ac scripta, veluti quaedam meretriculae omni vitiorum iugo turpissime prostratae, Idolorum cultibus seruiebant, priusquam Euangelio Christi coruscante, ad verum caelestis sponsi matrimonium sanctissime coniugarentur: multitudo autem omnium incipientium Christianae fidei & religioni deseruire, est infinitus adolescentularum numerus. *Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matri suae electa genitrici suae.* Christus hoc sponso figuratus, accommodè dicit, Ecclesiam esse vnam, ut vnius caelestis sponsi, vna sit & caelestis sponsa. Si enim vna sit fides, vnum baptisma, vnus Dominus, vnus Christus, & vna erit Ecclesia. Nec dixit Paulus ad Ephesios, Sacramentum istud magnum est in Christo, & in Ecclesiis, sed in Ecclesia: ut sane vna sit spiritalis Christi & Ecclesiae coniunctio. Dicit quoque Christus in Euangelio Ioannis, Qui habet sponfam, sponsum est: nec dixit, qui habet sponfas, sponsum est: ut haec excutientes mysteria, animaduertent Ecclesiam esse vni viro desponsatam, & simplicissimam huiusce diuini coniugij vniionem, Et huic sententiae astipulatur August. epist. Honorato, proferens illud Prophetae, Et de manu canis vnicam meam, ubi dicit, Nihil aptius quam vnica Ecclesia mihi videtur intelligi. Et Ecclesia vnica, est vnica catholica, quae toto orbe copiosa diffunditur, quae usque ad vltimas gentes crescendo porrigitur. Et epist. 166. redarguens Donatistas, eos hortatur ut teneant unitatem Ecclesiae. Si enim teneant Christum, cur non tenebunt Ecclesiam? Et libro 2. contra epistolam Parmeniani, cap. 8. proferens illud Pauli ad tuendam Ecclesiam 1. Tim. 2.

vnitatem, Vnus mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, dicit in Christo nos vnum esse, si seruemus vnitatem spiritus in vinculo pacis. Et lib. vno de vnitatem Ecclesie contra Petilianum Donatistae episcopi. cap. 2. dicit vnam esse Ecclesiam, quam maiores nostri catholicam nominarunt: quod si quis non sit in membris Christi, christianam salutem habere non potest, & exponens illum psalmum, Domine quando respicies? restitue animam meam ab astutiis eorum, a leonibus vnicam meam. vocat hanc vnicam, Ecclesiam Dei, quam Dominus liberat a saeuientibus potestatibus. Nec ab Augustino euariatur Cypr. lib. 1. Epistolarum, episcopi. 6. Magno filio, ubi asserit Ecclesiam esse vnam, quae vna & intus esse & foris non potest, & haec Ecclesiae vnitatis, figuris designata est. Scriptum est enim de sacramento Paschae & agni, qui Christum designabat, In domo vna comedetur, non eiicietur de domo carnis foras. Quod item circa Raab, quae ipsa quoque typum portabat Ecclesiae, expressum videmus, cui mandatur & dicitur, Patrem tuum & matrem tuam, & fratres tuos, & totam domum patris tui colliges ad te ipsam in domum tuam, & omnis qui exierit ostium domus tuae foras, reus sibi erit. Quo sacramentum declaratur in vnam domum solam, id est, in Ecclesiam victuros, & ab interitu mundi euasuros colligi oportere. Quisquis autem de collectis foras eiecerit, id est, si quisquam in Ecclesia gratiam consecutus recesserit, & ab Ecclesia exierit, reum sibi futurum, id est, ipsum sibi quod pereat, imputaturum. haec ille. Adnotant quidam, quod sicut vna est aedes antiquorum & modernorum, variata tamen secundum maiorem & minorem explicationem, sic est vna Ecclesia, variata tamen secundum maiorem & minorem coniunctionem ad Deum, quia magis coniuncta est tempore noui testamenti, & hoc modo accipit Ecclesiam, beatus Gregorius in suis Homiliis, dicens, Quis similitudinem patrisfamilias rectius tenet, quam Conditor noster? qui eos quos condidit, sic possidet, quasi subditos in domo, qui habet vineam, scilicet vniuersalem Ecclesiam, quae a primo Abel iusto, usque ad vltimum electum, qui in fine mundi nasciturus est, quot sanctos protulit, quasi tot palmites misit. Et licet vna sit Ecclesia, propter tamen congregationes fraternas per loca, multae sunt Ecclesiae, Ecclesiae (inquit Paulus ad Gal.) Iudaeae, quae erant in Christo, eram ignotus facie, & vnam dixit Ecclesiam ad Cor. Sine offensione estote Iudaeis & gentibus, & Ecclesiae Dei. Et si multae sint Ecclesiae, omnes tamen vna sunt, propter vnitatem fidei & charitatis in Christo. Ecclesia ex eo perfecta dicitur, quia mundum & caduca quaeque reliquit, ut magis placeret Deo quam hominibus, secundum illud, Si vis esse perfectus, vade & vende omnia quae habes, & da pauperibus, & veni, sequere me. Vna est matri suae, & electa genitrici suae, caelesti scilicet Hierusalem, de qua dicit Apostolus, Quae autem sursum est Hierusalem, mater nostra est. Vna est ergo illi, quia in futura beatitudine, ipsa tantummodo cõsociabitur illi. *Viderunt eam filiae, & beatissimam praedicauerunt reginae & concubinae, & laudauerunt eam.* Quis non prorumperet in laudes huiusce sponsae omnium illustrissimae? quis praedicas eius virtutes subtericere audebit? quis denique eam a munditia, nitore, & pulcherrimis regum stematibus non extolleret? quod si concubinae & peccatrices illam laudibus extulerint, multo magis reginae & perfectae sanctorum animae, illius gloriam miris praedoniis efferent, & praedicabunt. quandoquidem victricem in martyribus & in virginibus palmam retulit. Sed secretius haec meditando, dicimus concubinas aliter quam reginas illam commendasse. Nam illa fictis & personatis encomiis illi assurrexerunt, de quibus dicit ipsa veritas, Populus hic labiis honorat, cor autem eorum longè est à me. dicit & Paulus de simulata illorum religione, Dictis confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Reginae verò non tam fluentibus verbis, quam animo & sincero affectu illi applaudunt, illamque omnium foelicissimam praedicant. *Quae est ista quae progreditur quasi aurora cõsurgens, pulchra ut Luna, electa ut Sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?* Demiratur synagoga excellentissimam Ecclesiam ex gentibus collectam pulchritudine, eò quod nullo praedente magistro instituta, nullis denique prophetarum vaticiniis erudita, audito solo Euangelij praedone, ad tuendam Christi militiam etiam absque villo authoramento cõtenderit. cõsurgit quasi aurora, cum depulsis tenebrarum operibus, castè & pudicè viuunt

in

in cõiugatis: pulchra ut Luna, cum in continuis candido nitore resplendet, nec minus caecos illustrat & ad rectam Euangelij semitam perducit, quam Luna noctem illuminando, viatoribus iter, quod progrediendum sit, ostendat: electa ut Sol, cum in virginibus non mediocri perfectionis decore refulget, sicut terra illa feracissima suscepto diuini verbi semine, tricesimum, sexagesimum & centesimum fructum peperit: & ex eo terribilis est ut acies castrorum ordinata, quod Gentilium ritus & idolorum cultus subuerterit, & in ipsa Christi fide perdurans, a gentibus superari non potuerit. Est & in eo terribilis multum, cum ei in Petro datur illa potestas, ubi dicitur, Quaecunque ligaueris super terram, erunt ligata & in caelo: & quaecunque solueris super terram, erunt soluta & in caelo. *Descendi in hortum nucum, ut viderem poma conuallis, & inspicere si florisset vinea, & germinassent mala punica.* Nux foris tum dura est, tum amara est, intus suauissimum condit cibum, & aliud ostendit in testa siue cortice durissimo, & aliud in nucleo: frange nucem si medulla introrsus latente frui velis. Hinc protrita illa Plauti parodia, Qui è nuce nucleum esse vult, frangit nucem, quae sibi hanc vendicat sententiam, Qui commodum appetit, ne fugiat laborem, qui querit voluptatem, prius experiatur sudorem, sine quo non paratur vera voluptas. Et hoc nucum horto, literas cum veteris, tum noui instrumenti designamus, quas primoribus labris degustantes, parum dulcedinis persentiunt: qui tamen duro & perdifficili labore tropos, allegorias, & reconditas in illis sententias excutiunt, non possunt non spiritalem ab illis depromere intelligentiam, & mira cum voluptate animum reficere. & quo magis has gustant literas, eo cupidius gustare volunt, nec suauissima diuinæ philosophiæ dulcedo ab illorum labris dimoueri potest. Et in hunc hortum contendit sponsus, ut intueretur fructum, quem sponsa peperit, qui in coualle reperitur, in demissa scilicet & honesta Christianorum humilitate, sicut in Psalmis canitur, Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superbiorum humiliabis. Vineae autem florent, cum Neophyti, siue recenter in fide plantati, decerpitis ab euangelica vite floribus delectantur, & floridissima bonorum operum germina pariunt, ac consummatis martyrum studiis accensi, certatim contendunt suum pro Christo sanguinem effundere. *Nesciui, anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.* Quid nesciuit Christus nisi peccatum? Nesciuit & illos qui dicunt, Domine nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? & tunc (inquit) dicam illis, Amen dico vobis, quia nescio vos: non quod eos quales essent, nesciret, sed quia nihil boni in illis esse cognouit. Anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab. Dicitur ab interpretamento Aminadab, spontaneus populi mei, vel bona voluntas patris, vel probatio: & istum Aminadab in Christo genealogicè reperimus. vnde & has quadrigas in bona parte accipimus, quibus non incõcinnè intelligendi sunt Euangelistae, quibus Christus per totum terrarum orbem vehitur. Quod autem dicit se à sua anima conturbatum fuisse, non ita intelligimus, ut haec cõturbatio sit tranquillitati cõtaria, sed temperata sollicitudini congruit, ut quidam volunt, secundum illud quod in Euangelio ad Martham dicitur, Quid sollicita es, & turbaris erga plurima? Fuit & Christus pro suis discipulis sollicitus, qui pro illis suum patrem rogauit dicens, Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint vnum sicut & nos. & in Psalmis, Cõmouisti terram & conturbasti eam, sana cõtitiones eius, quia mota est. Et quocumque fertur Aminadab, & spiritus Christi, illuc & rotae pariter feruntur, quae quaternarium in vno & eodem Euangelij spiritu & consensu concludunt. Sunt qui ad hanc scenam, introducunt synagogam loquentem, Nesciui o sponsa & amica Christi, te eximiis gratiarum dotibus decoratam esse, idcirco anima mea vehementer me cõturbauit, stuporemque in animum meum induxit, cum intellexi te cumulatissimis euangelicæ sapietiae thesauris affluere. Istis quadrigis Aminadab, intelligitur, authore Lyrano, potentia regni Iudae, eò quod tribus Iuda meruit dignitatem regiam in transitu maris rubri. Nam aliis tribus formidantibus Moysen sequi per mare diuisum, tribus Iuda constanter sequuta est ipsum, & aliis praebuit constantiae exemplum. tunc autem Aminadab erat princeps tribus Iudae,

Lij.

Matth. 15.

Matth. 16.

Psal. 7.

Matth. 7.

Luc. 10.

Ioann. 17.

Psal. 59.

Lyrano.

3. Regū. 1.

4. Reg. 4.
Lucæ 15.Esaia. 10.
Roman. 9.
3. Reg. 19.
Roma. 11.
Ibidem.
Esaia 59.

qui egressus est de Aegypto cum Naafon filio suo, qui mortuo patre successit ei in principatu, Num. 7. *Reuertere, reuertere Sunamitis, reuertere reuertere, ut intueamur te.*) Nouimus ex libris Regū bis Sunamitem istā in honorifico loco constitutā esse, tam illā quā Dauid Regi in senectute ministravit, & in eius cōplexu virgo quidem pulcherrima permanfit, quā etiam illam, cuius Helisæus filiū ex promissione natum & post hoc mortuum suscitauit. quapropter hoc nomine figuratur Ecclesia, cui frequenter dicitur, Reuertere, quā quōdam in illo iuniore filio in regionem lōginquam abiens, auersa fuerat: tunc enim reuersa est, quando cōepit Christum toto corde amplexari. Aut idcirco tam crebrō ei Reuertere dicitur, ut etiam si aliquādo deliquerit, desperatione non decidat, sed à peccati consuetudine respiscat. nec de tota Ecclesia nunc decertamus, quā est sancta & immaculata, sed de his qui in Ecclesia lapsi ad copiosissimum misericordiæ fontē confugiunt. Alij dicūt Christū cōmonefacere synagogā, quē Sulamitis siue captiua dicitur, ut ad cognitionē Saluatoris, qui in lege & Prophetis promissus est, reuertatur. Egredere igitur Sunamitis è carcere infidelitatis ad tuum Redēptorem, ut salueris, & ex osculare meā crucem syncera fide, ut pristinam dignitatem recuperes. pro te siquidem clamauit Esaia, Si fuerit numerus filiorū Israel tanquam arena maris, reliquā saluā fiet. Dixit etiā diuinum responsum Eliæ interpellanti Deū aduersus Israel, Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. ex quo colligit Paulus, Sic ergo & in hoc tēpore reliquā secundū electionem gratiæ factā sunt. & rursus, Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptum est, Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem à Iacob. Sunt qui non legunt Reuertere Sunamitis aut Sulamitis, sed Cōuertere, Cōuertere Odollamitis: interpretatur autē Odollamitis, testimonium in aqua: & certè mira est dictorum consonantia. Nā Christiani sacro baptismate abluti in aqua testimonium dicunt, & diuinitatem ac vnitatem substantiæ in trinitate confitentur: & hanc fidem in sacro fonte testantur omnes.

Argumentum septimi capitis.

Nihil in sponsa conspicias quod non sit elegans, pulchrum & decorum, nihil denique quod non excellentē virtutū omnium concentum obseruet, quā instar reginæ cōposito gressu incedit, redimiculis & monilibus exornata, cuius ventre pudicissimo nihil est fecundius, vberibus fragrantius, collo candidius, oculis perspicacius, naso rorantius, capite & comis purpuratius, cuius statura palmari nihil est procerius, gutture & labiis suauius, quam qui spectant, arbitrantur sanè se venustissimam pulchritudinē deam contemplari, quā summoperè cupit vnā cū sponso egredi in agrum amānissimum, commorari subinde in villulis, & diluculō expergisci ad videndum, sinam vites odoriferā floruerint, si denique flores suauissimum fructum pepererint, ut incundius illic syncero sui sponsi amore frui possit, & de rebus honestis cum eo confabulari.

Caput septimum.

Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum? Hanc explicabimus sententiā de ipsa ecclesia, in qua nihil intuebimur, nisi præparamenta eorum, qui semper in procinctu tanquā in castris constituti, cōtra infideles, hereticos & dæmones decertare non cessāt, ne Christiani illorū astu delusi, fidē amittāt, ne religiosi à pseudapostolis subornati, fiant apostatæ, ne liberales diuitiarū hamo inescati, decipiātur, ne poenitētes ad vomitū reuertātur, ne virgines illibatū integritatis florē perdāt, ne etiā cōtinētes, castimonie nitorē amittāt. Hi sunt in Ecclesia chori castrorū, in cōtinuo agone cōstituti, & Deo muniēte inuicti, quos diaboli castra & munitiones nec terrēt, nec à cōstantia & animi magnitudine deiiciūt.

Vnde

Vnde dicebat Dauid, diuino adiutus clypeo, Si cōsistant aduersum me castra non timebit cor meū. Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Accommodant alij hanc sententiā Synagogæ, cuius castra videbūtur, quia pro fide quam aliquando impugnauit, nunc generose cōtra infideles præliatur: factus est siquidē Paulus munitissimum castrum aduersus Iudæos, quorū tamen partes aliquādo acerrimè defendit. Possunt & castrorum chori, ad sanctorū multitudinem, & electorum numerū referri, qui ad fidem Iesu Christi, per Euāgelium veritatis illuminati, perueniunt, & lauacro spiritualis aquæ abluti, adhærent Christo. *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis.*) Filia principis, sancta Ecclesia dicitur, Christi quidem filia, ob gratiā baptismatis, & nobilitatem virtutū. Calceamenta Ecclesiæ, sunt instituta, & exempla antiquorum patrū, quibus in via huius mundi munitur, ut per omnes tribulationes quæ exurgūt, cōfidenter calceata gradiatur. His autem calceamentorū præfidiis muniūtur concionatores, cū sanctū Christi Euāgelium prædicāt. de quibus dicit Paulus, Calceati pedes in præparationem Euangelij pacis. & de iisdem legatis maximā Ecclesiæ vtilitatem adferentibus, dicit Propheta, *Quam speciosi pedes euāgelizantium pacem, euāgelizantium bona.* *Iunctura fœmorū tuorum, sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis. Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis.*) Et qui ex circuncisione & præputio crediderūt, istis fœmoribus explicātur, quorum iunctura & societas, in vnus Dei cultu, & Christi religione sita est, quam expressit Paulus, dicens, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnū. & eandem istarum ouium connexionem in Euāgelio Ioan. cōperimus: in quo dicit Christus, Et alias oves habeo quæ nō sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meā audient, & fiet vnus ouile & vnus pastor. Possumus per iuncturas & consonantias fœmorū, vitæ temperantiā & morū sanctitatem, veluti celestem quāpiam diuinæ sapiētiae harmoniā explicare. Et qui vno & eodem fidei sacramento donati sunt, cū beatè viuūt pellucidæ sunt margaritæ, & monilia manu artificis solertissimi fabricata. cū enim fidei & diuinæ sapientiæ subsidiis adiuti, sancta opera faciunt, non minus fulgent, quā monilia, & insignes gemmæ. Umbilicū verò habent tanquam craterem tornatilem, qui medium & honorificum in Ecclesia locum tenent, nec ad vnus atque alterum extremum declinant, & quemadmodum crater tornatilis ad multa utilis est, ita & illi ad omne obsequiū Deo & hominibus præstandum sunt paratissimi, nec indigent poculis, quia spiritus sancti gratia & donis abundāt, & qui lympidissimam spiritus sancti & sacrarum literarum aquam aliis propinant & largiuntur, necesse ut abundantius ceteris biberint. Sunt qui dicunt umbilicum hunc, esse fragilitatem nostræ infirmitatis: & craterem fieri tornatilem, cū conscientia mortalitatis nostræ admoniti, calicem salutaris verbi, prompta mente proximis propinare satagimus. *Venter tuus sicut aceruus tritici, vallatus liliis. Duo vbera tua sicut duo hinnuli gemelli caprea.*) Fœcundissimi ventris est parere fructū, nec solum semel, sed frequenter, & quod natura adauxit, in lucē proferre. Nec ab hac virtutis excellentia degenerat Ecclesia, quæ semper aliquid boni fructus parturit. & qui sapidissimum sacrarū literarū succū exugunt, & ea quæ salutaria sunt infra se congerunt, ventris naturam imitantur & retinent, & hi velut aceruus tritici congestus, vallantur liliis, quod dulcissimo sacræ scripturæ cibo, quo abundè fruuntur, famelicos foueant & reficiant. Aut hoc ventre, copiosissimus Christianorum populus designatur, qui velut aceruus tritici liliis vallatur, quia dum operibus sanctis intendens, in coeleste horreum præparatur, saluberrimis sanctorum exemplis, ut perseueret, vndique munitur. Nec prodest aceruus tritici nisi muniatur aliis, candore scilicet & puritate, ut nihil vitij introrsus lateat. Duo vbera duobus hinnulis coaptata, duo sunt populi ex peccati traduce venientes, qui in Christo sacri lauacri fontibus abluti, tanquam hinnuli renascuntur: & cū integro amore adinuicem feruent, sua studia dulcissimo pietatis lacte nutriunt. *Collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscina in Efebon quæ sunt in porta filie multitudinis.*) Collum Ecclesiæ in sapientissimis doctoribus constitutum est, qui iugi studio & assiduo labore, velut turris eburnea in sublimem rerum diuinarum contēplationem euehuntur: ardua & difficillima quæ-

que discere cupiunt, & discendo admirantur, & ciuitati Dei, ac Christianæ Reip. plurimum momēti adferunt. Est etiam luculētissima sacrarum literarū sapientia, quam frequēti meditatione cōquirimus, turris eburnea, quod summa Dei mysteria solūm illis detegat, qui & acrimonia ingenij, & virtutum candore cæteris præferuntur. Sed

Lyranus. quid sibi velit Efebon explicemus. Efebon, vt dicit Lyranus, secundū Hebræos, non

Hiere. 48. est hīc nomen ciuitatis vltra Iordanem, de quo dicitur Hier. 48. Ignis egressus est

Num. 21. de Efebon: sed est nomen cōmune significans cōputationem. Hæc ille. Vrbs Efebon (vt scriptū est Num. 21) fuit Seon regis Ammoræi, qui puguauit cōtra regē Moab, & tulit omnē terrā quę ditionis illius fuerat vsque Arnōm. Idcirco dicitur in Prou. Venite in Efebon, ædificetur & cōstruatur ciuitas Seon. Efebon, cingulum mœroris interpretatur, vel puræ cogitationes, & oculi Ecclesiæ, Apostoli scilicet & doctores, Piscinis in Efebon cōferuntur, quod profluētissima sacræ scripturæ fluēta, Christianis & idoneis auditoribus præbeant. Et sicut piscinæ aquarū irrigāt hortos & syluas lignorum germinantiū, ita & spirituales doctores in hac Christi porta cōstituti, argēteis sacri eloquij fontibus sitientiū prata irrigāt: in Efebon quidē, quia lachrymis loti aduersus astutias dæmonis accinguntur, & audacius multo, cum illo manum conferunt: in porta filiæ multitudinis, quod multi in Ecclesiā bonorū omniū procreatricem, per ianuam fidei confluant. *Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit cōtra Damascū, caput tuum vt Carmelus: & comæ capitis tui, sicut purpura regis iuncta canalibus.* Naso sagacitas odorandi, & odoris discretio perpēditur. Damascus interpretatur sanguinē bibēs. Carmelo, virtutū sublimitas exprimitur: Nasum habēt in Ecclesia sagacissimū, & nares emūctissimas, qui fragrantissimū iustitiæ odorē à Christo receptum, in intima nostræ mentis præcordia trāsfundunt, & à candore bonorū operum, quibus in cœlū vsque attolluntur, turri Libani non iniuria conferuntur, quorū proceritas, & proceritatis candor, respicit contra Damascū, sanguinarios scilicet & impios, quibus cōstātī animo obsistunt. Confert subinde Salomon caput Ecclesiæ, scilicet Christum Carmelo (si sectari velimus mysteria, & allegorias) quia Christus postquam durissimum crucis tormentum passus est & resurrexit, ad gloriam sui patris euectus est, & super omnes cœlos gloriose ascendit. de quo dicit Propheta, Ascēdens in altum captiuam duxit captiuitatē, dedit dona hominibus. & Paulus hūc referēs Psalmū addit, Quod autem ascēdit, quid est, nisi quia & descendit primū in inferiores partes terræ: Qui descendit, ipse est, & qui ascendit supra omnes cœlos, vt impleret omnia. Et huiusce excellentissimæ Ascensionis meminerunt Euangelistæ, de qua dicit Marcus, Et Dominus quidē Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cœlū, & sedit à dextris Dei. Dicit & Lucas, Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum. Et in Actis Apost. eandem narrando historiā dicit, Videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorū. Cūque intuerentur in cœlum euntem illū, ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis qui & dixerūt, Viri Galilei, quid statis aspicientes in cœlum? hic Iesus qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Aut aliter & hic locus exponetur, In Carmelo monte Helias & Helisæus viri longē sanctissimi sæpe receptaculum habere. quapropter in capite Ecclesiæ Domino nostro Iesu Christo, quo sublimius nihil est, tanquam in monte Carmelo iusti sublime habent habitaculū, in quo populus sapientiæ nutrimentū suscipit. Comæ capitis istius, sicut purpura regis iuncta canalibus, eminentiores sunt sancti, beati scilicet martyres qui purpureis martyrij ornamētis illustrantur. *Quam pulchra es, & quam decora charissima in deliciis. Statura tua assimilata est palmæ & vbera tua botris.* Pulchra est Ecclesia fide & operibus, decora nitidis virtutum ornamentis, charissima dilectione in deliciis, spiritualibus scilicet officiis, cuius statura persimilis est palmæ, eo quod quemadmodum palma in sublime crescens, dulcissimos fructus gignit: ita cū de virtute ad virtutem adolescit, non parū nobis commodi & fructus adfert, & ad optimum tandem præmium nos perducit. Vberibus, sacri doctores propter lac primæ cruditionis conferuntur: & botris

tris, propter dulcissima sacrarum literarum mysteria, & bonorum omnium copiam. *Dixi ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius.* Apud se statuit ecclesiæ sponsus & decreuit, quod sedata persecutionum procella, & debellatis in generosissimo certamine suis inimicis, ad victricem palmā contenderet, & quā suavis sit laborum & partæ victoriæ fructus, sentiret & experiretur: verū vt facilius hāc sibi immortalem cōpararet gloriam, in perdifficili agone cōtendendo, domuit affectus, & ab omnibus

1. Cor. 9. abstinuit, & tam strenuē conflixit, ac in stadio cucurrit, vt excellentissimum gloriæ brauium reportauerit. Ascendūt & illi in palmā, qui repressa libidine, & mortificata cum vitiis concupiscentia, in summū virtutis & honoris fastigium conscenderunt, & ita in Christi cruce profecerunt, vt ab Agonotheta summū æternę foelicitatis præmiū obtinuerint. de quibus dicit Paulus, Qui autē sunt Christi, carnem suā crucifixerunt

Galat. 5. cum vitiis & cōcupiscentiis. & quia seminarunt in spiritu, de spiritu messuerunt vitā

Galat. 6. æternam. Nec quispiam fructus huiusce palmæ, ac sanctę crucis præmia consequitur, nisi plagis & vulneribus Christi cōpatiatur. Dicit enim Paulus, Compatimur, vt cō-

Rom. 8. glorificemur. *Et erunt vbera tua sicut botri vineæ, & odor oris tui, sicut odor malorum. Guttur tuum sicut vinū optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labijsque, & dentibus illius ad ruminandum.* His concinnē vberibus exprimuntur doctores, botris vineæ simillimi, quod sacro fonte renatos, lacte primū & teneriusculis cibis nutriant: deinde cū literis & moribus grandescūt, illis solidiorem diuinæ sapientiæ escā suppeditant, quos sensim alliciunt ad olfaciendum martyrū odorem, & fragrantissimam illorum virtutē, qui illustrissimū pro Christi nomine subierunt certamen, etiam ad sanguinis vsque effusionem, & de vita periclitati in palmam ascēderunt. illorū guttur vino suauius est, qui eximio sacrarum literarum sapore deliniti, magis quā vinum optimum redolēt, & suauorem odoris fragrantia spirant, nōsque magis oblectāt quā vinū Lesbium, aut Rhodium: quādoquidem sapidissimo vino inebriati, iterum sitiunt: suauissimo verō sacræ scripturæ & Spiritus sancti musto inebriati, non sitiunt in eternū. Labia verō & dentes ruminant, cū audita Dei eloquia ad memoriā reuocant, & si quid exciderit, frequenti meditatione ad cellulā artificialis memoriæ reducunt. Et quia in lege cautum erat, vt animal, quod non ruminaret, immundum haberetur, idcirco quisquis sacram lectionē ruminando non repetit, pigritia solutus, & vacans à sancta meditatione, immundus habeatur. *Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. Veni dilecte mi, egrediamur in agrū, cōmoremur in villis, manē surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus paruriunt, si floruerunt mala punica, ibi dabo tibi vbera mea.* Ecclesia Christum alloquitur, dicens, Ego tibi omnia mea deuoueo: tibi syncera fide, prompto obsequio, & inuicta charitate adhæreo. de meo erga te amore, vaticinatus est eximius Propheta, dicens, Adhæsit anima me post te, me suscepit dextera tua. nec quicquā mihi molestius contingere posset, quā ab antiqua tuæ amicitia beneuolentia dissolui. Nos omnes tibi assurgimus, te veneramus & suspicimus. nos populus tuus, & oues gregis tui. fac vt tibi mordicus adhæreamus, & vno amoris glutino tibi obuinciamur. Tibi nō solū meum despondi corpus, verumetiam & animū. Hoc corpus cui præficeris, tua gratia ab hostibus protegatur: quod si neglexeris, aut deserueris, languescet & emoriatur, nec tibi amplius erit corpus. Si denique labascet, & in aliquo imbecilliori membro titubet, quæso, præsentissimam adhibe antidotū, & opportunam medicinam, ne morbus tam altē serpat & grassetur, vt morti cedere cogatur. Ad te post lapsum confugio & cōuerto. Nec ea me cæcitatē nota obnubilat, vt non meā agnoscam culpam, nec intelligere possim, mea scelera purissimis tuæ misericordiæ fontibus abluenda esse: nec etiam hoc mihi velim arrogare, vt prius ad te conuertar, quā ad me conuertaris. Me siquidem docuit Hieremias, vt tuam deposcēdo gratiā, dicerem & ingenuē eloquerer, Conuerte me Domine, & ego ad te conuertar. Et postquā me conuertisti, egi penitentia. Quod si obtinere possim, quod tantopere optabā (tametsi pro viribus sudauerim, vt ad tuā gratiam, à qua excidi, redirem) dicam & planē profitebor, me non tā meo conatu, quā tua clementia, & clementissima misericordia, tibi reconciliatā esse.

- Veni igitur dilecte mi, & post meam conuersione, osculare me osculo oris tui, exhilaras quod ad tuam redierim gratia, quod denique callidissimus serpens nunquam me potuit vafra desperationis arte deludere & vincere. egrediamur simul in floridissimum & odoriferum agrum, nec sinas huc agrum vepribus, lappis, zizaniis & spinetis oblitum fieri & squallere: tuis angelis, ac legatis, qui tibi assidue ministrant, visita hunc agrum & mundum, tibi natuum est & genuinum feminare bonum semen, cuius fructum filij
- Matth. 13.** Dei metunt: prohibebis si voles ne inimicus Dei diabolus, tuæ semeti inferat, & commisceat zizania. At vbi hic ager euulsa noxiarum herbarum radice, cultus fuerit, commorabimur in villulis, in populis scilicet credentibus circumquaque diffusis, in quibus per fidem habitas. Confurgemus deinde diluculo ad videndum, sinã vitæ odorifere floruerint, quæ fidei præsidio adiutæ, optimis tandem virtutum officiis efflorescunt, & matutino tempore te à mortis somno expergefatum agnoscunt, nec amplius densa infidelitatis nube tenentur, nec de excellentissima tui corporis resurrectione hesitant, & diffidunt. Viderunt & tui coloni vitæ floruisse, cum ore pronuntiarunt, quod corde crediderunt. Corde enim creditur ad iustitiã, ore autem fit confessio ad salutem. flores etiam fructus pariunt, cum fidei respondet opera, & pietatis officia in pauperum alimoniam, suum florem emittunt. Floruerunt & mala punica, in his qui intrepido animo, & inuicta animi magnitudine, periculis se exposuerunt, & cruento tyrannorum ac carnificum gladio ceruicem supposuerunt. Nouimus & hoc malum punicum in Paulo, qui suis dicebat amicis, Non solum iudicari in Hierusalem, sed & mori pro Christo paratus sum. Hæc mihi & meis collata à te beneficia me animabunt, vt feruentius te diligam, & tibi mea omnia comunicem, offero tibi mea vbera, meis frui amplexibus, nihil tibi denegare possum, nec meus labor tuæ gratiæ respondere potest. quã maximas tibi ago gratias, quod mecum sis omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi, nec vnquam me deserueris, nec à tuo regno exulauerim. *Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris. Omnia poma noua & vetera dilecte mi seruaui tibi.*) Mandragoram herbam, alij circæium vocant, authore Plinio libr. 25. cap. 13. cuius duo sunt genera. Candidus, qui & mas: niger, quæ foemina existimatur, angustioribus foliis, quæ lactucæ, hirsutis & caulibus, radicibus binis, ternisve nigris foris, intus albis, carnosissimis tenerisque, pene cubitalibus. Odor mandragoræ grauis est, sed radicis & mali grauior. Folia grauedine adferunt etiam olfactu. Vis somnifica pro viribus bibentium. Bibitur & contra serpentes. Dictæ sunt mandragoræ, quod habeant mala suaueolentia in magnitudine mali, vnde & eã latini malum terræ vocant: hanc poetæ ἀνθρωπομόρφον, quod habeat radicem, formam hominis assimilantem, quæ datur in vino ad bibendum, quorum corpus propter curam secandum est, vt soporati dolore non sentiant. In veteri testamento nouimus Liam extorsisse suis mandragoris à Rachel concubitum Iacob. Mandragoræ propter multimoda medicaminum genera, sanctorum virtutibus comparantur, quæ morbos animi & vitia depellunt. Et qui altam habent radicem, in fide fundatam, & austeram agunt vitam, instruendo populum, suauissimum suæ vitæ & sacrarum literarum odorem in Christianos abunde transfundunt: qui ecclesiæ patrocinio suffulti, nobis vetera & noua poma veteris scilicet & noui testamenti intelligentiam reliquerunt, nec ita nouis adhererunt, vt vetera contemnerent. & qui vtrunque testamentum percallet, & ex vtroque fructum decerpit, consummatissimam sibi doctrinam comparat, & vir doctissimus euadit.

Argumentum octauæ capituli.

Sponsa vehementer optat suum deosculari sponsum, & castissimo sui fratris amore perfrui, vt ab omnibus ametur, nec à quopiam despiciatur. quod si sponsum, quem tantopere perquisiuit, foris inueniat, eum lubenter intromittet in domum matris suæ, vbi familiari colloquio cum eo de honesta disciplina, ac sanctioribus literis consabulabitur: à quo secretissima rerum diuinarum mysteria discet. at vbi primum & literis & moribus recte erit instituta, illum miris præconiis extollet, illi assurget, illum denique

nique ambobus brachiis amplexabitur, nec vllis tyrannorum cominationibus, neque suppliciis ab honesta, ac antiqua illius amicitia diuelli, ac dimoueri poterit, nec aqua è summis montibus etiã cum impetu decurrentes, hæc extinguunt charitatem, nec flumina obruent illam, qua sanè nihil est sanctius, nihil optabilius, nihil denique diuinius: cui neque diuitiæ, neque honores, neque disciplinarum omnium studia conferri possunt, qua denique Deo adheremus, & immortalem nobis comparamus gloriam.

Caput octauum.

Vis mihi det te fratrem meum, fugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te, etiam me nemo despiciat.) Exoptauit aliquando Synagoga, vt filius Dei è caelo descenderet, ne perpetuo in carceribus ignorantie & densissimis tenebris diuersaretur: sed aliquando discussa nube & deposito cæcitatibus ac inficitæ velamento, splendidissimum iustitiæ solem, ac fulgidissimos euangelicæ gratiæ radios intueretur. Quapropter David summopere desiderauit, vt vnigenitus Dei filius ex augustissima sui patris domo egrederetur, & Israeliticum populum inuideret. Exurge (inquit) & ne repellas in finem. & alibi, Inclina celos tuos, & descende. Et Esaias cupiens eum videre, dicebat, Vtinam dirumperes celos, & descenderes. Sugit autem Christus vbera matris, cum mysteriis priscae legis reficitur Christianus populus, vel cum eum doctores spiritualibus sacramentis, & sana doctrina nutriunt & fouent. Cupit & ecclesia inuenire suum sponsum foris, vt scilicet carnem humanam induat, qui exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, & ex ea factus est homo, vt soluto nostræ redemptionis pretio, in nobis habitaret: quæ in veteris testamenti figuris obiectum, per Euangelium in veritate reperimus. At vbi primum ecclesia suum sponsum pudicè deosculata est, coepit ab omnibus amari, & qui prius eam odio Vatiniano prosequerentur, & tanquam sordidam & immundam meretricem contemnebant, in eius amore exarserunt, eamque post osculum coluerunt. Siquidem ante aduentum Christi, solum fuit ecclesia intra angustias Iudææ: sed post eius Ascensionem, fuit per totum terrarum orbem diffusa & dilatata. Prius dictum fuerat, Notus in Iudæa Deus: nunc autem dicitur, Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua. Nec Petro dicitur pro Cornelio (quem gratia Spiritus sancti præuenerat) Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducaisti cum illis? sed ipse Petrus pronuntiet, In veritate comperio, quoniam personarum acceptio non est apud Deum, sed in omni loco, in omni gente qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. *Apprehendam te & ducam in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ: ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.*) Cum te illustrato mei ingenij acumine apprehendero, tuamque philosophiam didicero, ac tibi fide & charitate adherero, te introducam in domum matris meæ, in caelestem scilicet ac sanctam Hierusalem. nec tam eum te perducam, quam tuis beneficiis, ac amplissima gratia me perduces: ibi me docebis, vt iam non in ænigmate per speculum, sed facie ad faciem videam: & non ex parte sicut nunc, sed tunc cognoscam limpide & perfecte, sicut à te cognita sum. Et dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum, quando optimos & dulcissimos martyrum & sanctorum fructus protulero: & filij hominum, qui in umbra alarum tuarum sperant, inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Sunt qui dicunt ecclesiam ducere sponsum apprehensum in domum matris suæ, quia synagoga in fine mundi Christum, in quem credit, prædicabit, dumque per prædicationem ecclesiæ susceptus fuerit, ibi ecclesiam docebit, quia se doceri gaudebit, quando Synagogam iam idem corpus factam, erudiri secum videbit. Poculum ex vino conditum ecclesia dabit, quia ipsi synagogæ nouum testamentum cum veteri prædicabit, & quasi vino poculum condiet, quia dulcedinem Euangelij, testimoniis legis quæ aspera est, vt robustius teneatur, cinget. Mustum verò

Psal. 43.

Psal. 143.

Esaia 64.

Philip. 2.

Psal. 75.

Psal. 56.

Act. 11.

1. Cor. 13.

Psal. 35.

malorum granatorum suorum tribuet, ut synagoga martyrum exemplis inardescat, & Antichristi persecutionibus, martyrum praecedentium exemplis roborata, non succubat. Quidam autem matrem hominis, & eius proptuarium, esse terram, secundum illud, Terra es, & in terram reuerteris, Gene. 3. & huius penu vel proptuarii, mors est, ut enim in promptuario thesauri reconduntur, sic & in morte animae iustorum requiescunt, & ad perpetuae vitae foelicitatem transferuntur. Regnavit enim mors, & imperavit homini ab Adam usque ad aduentum huius caelestis sponsi, qui humanam carnem induit, ut in ea mortem perderet, & vitam repararet aeternam. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.*) Læua Christi, temporanea exprimitur, & quæ in hac presenti vita facile decidunt, nec in eodem statu permanent. dextera verò, æterna & excellentissima beatorum munera. & his verbis agnoscimus ecclesiam eo in suum sponsum amore flagrasse, ut prosperam rerum omnium fortunam, fauorem vulgi, & summos honores despexerit, quod facilius dexteram sui sponsi exoscularetur. & quemadmodum sinistra sub capite constituitur, ita temporalia, sub rationis dominio collocantur: caelestem verò gloriam, tanquam dexteram complectimur, & voluntarie in hac peregrinationis semita Deo obsequimur, ut à dextris Dei tanquam oves collocemur, vtilissimum beati Petri præceptum obseruantes, Pascite qui in vobis est, gregem Dei, non coactè, sed spontanei. Habent & illi sub capite læuam, qui mente erecta ad beatitudinem Christi currentes, vitam presentem sub se vident: & dextera Christi eos amplexatur, quia ex omni parte, eos dilectio caelestis intra se retinens tuetur. *Adiuvo vos filia Hierusalem, ne suscitatis, neque enigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.*) Hæc alibi à nobis affatim explicata sunt, quæ subindicant neminem accersendum ad fidem, nisi velit, & suum præstiterit conatum: & quavis alto & admodum pigro vitiorum somno detineretur, & voluptatum pedicis irretitus languesceret, tamen ab hoc lutulentæ mentis lethargo, excitandus non est, nisi excitati adiutricem manum præbuerit. Vult & hæc allegoria, ut qui in cauernosis sterilium disciplinarum antris dormitarunt, dent operam, ut à Cimmeriis tenebris ad conspiciendam bonarum literarum lucem expergiscantur. *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?*) Nemo nescit ecclesiam aliquando desertam fuisse, & vastam eremi solitudinem incoluisse, cui Propheta dicit, Pro eo fuisti derelicta & odio habitata, & non erat qui pertransiret. de cuius etiã filiis in Psalmo canitur, Errauerunt in solitudine, in siccitate: viam ciuitatis habitationis non inuenerunt. Esurientes & sitientes, anima eorum in ipsis defecit. Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. Et deduxit eos per viam rectam, ut irent in ciuitatem habitationis. Deliciis effluebat ecclesia, & Iudæorum Synagoga, cum populus Israel à deserto egrediens, in terram promissionis lacte & melle fluentem ingressus est. Has autem delicias à deserto veniens ecclesia, in Christo suauissimas & multiplices reperit, & nixa est super dilectum, quia ad ipsam per Prophetam idem dilectus dicit, Ego feci, ego feram, ego portabo, & ego saluabo. Aut deliciis affluit, quia sacra scripturæ meditationibus intendens, caelesti pabulo assidue mentem pascit. Super dilectum innititur, quia in Saluatoris auxilio confidens, presente ab exilio ad patriam transfertur. & nisi huic firmissimæ columnæ innitatur, diuinumque subsidio adiuta fuerit, stare non poterit. Dicit enim Christus de Apostolis, & fidelibus in ecclesia collectis, Sine me nihil potestis facere. *Sub arbore malo suscitavi te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum, quia fortis est ut mors, dilectio: dura sicut infernus, æmulatio. Lampades eius, lampades ignis, atque flammarum.*) Arbore malo, sancta crux designatur, quæ malum illud, & durissimum tormentum sustinuit, & Christus in odorifero crucis patibulo, ubi occubuit, ecclesiam à peccatorum interitu suscitauit, & à tenebris ad lucem reuocauit: precatus est etiã, ne fides Petri deficeret, quem desiderauit Sathanas velut triticum cribrare. Ibi corrupta est mater tua, quia synagoga vesaniæ morbo laboras, & inuidiæ studio inflammata, sua impietate victa est, quando clamabat, Crucifige: &, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. cum etiam Christum cruci affixit, nefando scelere se corruptit, & huiusce sceleris magnitu-

magnitudinem inculpat, dicens, Ibi violata est genitrix tua. Maior siquidem pars plebis Christum negando, & Barrabam eligendo, ad crucem reprobata est. Sed quoniam ad hoc cæcitas in Israel facta est, ut plenitudo gentium intraret, idè intranti ecclesie dicitur, Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum. Roma. 17. In corde latent intimæ animi cogitationes: in brachio, operationes exprimuntur. Super igitur cor & brachium sponsæ, dilectus ut signaculum ponitur, quia in sancta anima insculpitur & effigiatur, quæ summi exemplaris & signaculi imaginem retinet, cum sincera fide, & præclaris virtutum officiis, eximiam sui sponsi formam illustrat, illique tenacissimè adhæret. & totis viribus conari debemus, ne lumen Dei super nos signatum contaminemus, aut obscuremus: & ad hoc signum, tanquam ad tutissimum nostræ salutis scopum, inflectenda sunt nostra & Christianorum omnium studia. Fortis est ut mors dilectio tua, eo amoris incendio in te flagraui, ut mortem pro te optere non erubuerim: nec maiorem in me charitatem agnoscere potuisti, quam quod animam meam pro te posuerim, nullum pro te recusaui laborem, nulli cruciatus quantumuis etiam atroces, me vicerunt, nullis denique casibus & periculis succubui, sed me ipsum sponte obtuli morti, & tanquam ovis ad victimam ductus sum, ut te ab æterna morte eriperem: & cum Iudæi in meam faciem conspuerent, & mihi colaphos incuterent, ac carnem meam membratim diuellerent, subticui, & tanquam agnus coram tondente obmutui, nec volui clauum clauo retrudere, nec vlcisci iniuriam mihi illatam: sed pro te omnia tormenta æquo animo toleraui, & tibi pulcherrimum tolerantia specimen reliqui, ne retaliës, nec libidine vlciscendi resistas malo. Docuit & Paulus dilectionem Christi esse morte & omnibus suppliciis superiorè, cum dixit, Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis: sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. De hac charitate morti collata, loquitur Augustinus epistola Hieronymo, de loco qui est Iacobi secundo, Qui offenderit in vno, factus est omnium reus, ubi dicit, Merito charitas dicta est fortis sicut mors, siue quia nemo eam vincit sicut mortem, siue quia in hac vita usque ad mortem est mensura charitatis, siue potius, quia sicut mors animam auellit à sensibus carnis, sic charitas à concupiscentiis carnalibus. Dura ut infernus æmulatio. In bonam aliquando partem sumitur æmulatio, sicut dicit Paulus, Æmulamini charismata meliora. In malam autem, ubi per Samuelè Saulis dicitur, Auferetur à te regnum, & dabitur emulo tuo: emulus quippe Saulis erit David, cui Saul inuidebat: & ex eo dura est ut infernus æmulatio tua, quia tuis conciliabulis, tua inuidia, tuis denique calumniis connixa es me ad inferos usque detrudere: & sicut infernus quos tenet, sine misericordia discruciat: ita flagitiosissimi Iudæi Christum apprehendentes, absque vlla commiseratione & clementia, ad aram crucis pertraxerunt. Lampades eius, lampades ignis atque flammarum. Sicut enim ignis quæ incendit, consumit: ita Christus sua morte quæ nobis illuxit, Iudæorum inuidiam, calumnias, & imposturas destruxit: hic enim ignis aduersarios consumit. Potest & hic locus de virginibus explicari. Vasa siquidem, in quibus flos virgineus & castitas habitat, semper sunt splendida, & Spiritu sancti igne feruentia. *Aqua multa non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.*) Eam charitas vim habet, ut neque torrentissimo aquarum impetu, neque fluuiis disrupto alueo erumpentibus, extinguere possit, & obrui. Nec tribulationes, angustia, naufragia, molestia, nec denique vlla pericula, dilectionem Christi perturbare, vel vincere possunt, secundum illud quod paulo antè protulimus, Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? &c. Hoc charitatis incendio exarserunt martyres, quos nec mille tribulationum procellæ, nec gladij, nec tyrannorum comminationes à feruentissimo Dei amore diuellerent ac disun-

Roma. 17.

Psalm. 41.

Ioan. 15.

Esaie 53.

Rom. 8.

Psalm. 43.

Augustin.

1. Cor. 12.

1. Reg. 28.

Roma. 8.

Matth. 10. gere potuerunt, qui perdidit animam suam, ut eam in regno Dei inuenirent, qui
 Matth. 19. denique religionem pietati præferentes, reliquerunt patrem, matrem, fratres, sorores,
 agros & caduca omnia, ut Christum sequerentur, & sequendo cætuplum acciperent,
 & vitam æternam possiderent. Quod autem charitas omnia sufferat, nec oppugnari
 1. Cor. 13. possit, ostendit Paulus 1. Corint. 13. cap. dicens, Charitas patiens est, benigna est, chari-
 tas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit
 quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congau-
 det autem veritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charita-
 tas nunquam excidit, siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia
 destruetur. *Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despi-
 ciet eam.*) Si opes charitati conferantur pro nihilo habebuntur, & qui res humanas,
 honores, & omnes diuitias contempserit, ut ad vexillum Christi properet, nihil præ-
 ter Deum ac Christi charitatem diligit, nihil spirat quod non sit sanctum & odorife-
 rum, omnia in se sentit sedata & quæta: mundum reliquit ut Deo adhereret. & pul-
 chre cohæret huic Cantico, quod dicit Paulus ad Corinthios, Et si distribuero in ci-
 bos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita, ut ardeam,
 charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest: hac enim nihil est excellentius,
 nihil denique pretiosius, de qua dicit diuus Ioannes, epistola prima, capite quarto,
 1. Ioan. 4. Quia Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet. *Soror nostra parua, &
 vbera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?*) Ecclesia ex gen-
 tibus collecta, rudis est, & tenellam ac modicam fidem habet, & quia nondum est
 fidei virtute stabilita, lacte indiget. cuius filios alloquens Paulus, primæ Corinthio-
 rum, tertio capite, dicit, Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, tanquam paru-
 lis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec qui-
 dem adhuc potestis, adhuc enim estis carnales. & alibi, Secularia iudicia si habuerit-
 is, contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum. ad verecun-
 diam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter
 fratrem suum? Dum eos in tanta pusillanimitate redarguit, utique ecclesiam adhuc
 pusillam in fide ostendit, quæ pro tenera ætate vbera non habet, quibus suos libe-
 ros nutriat, & de hac paruula sorore dicit sponsus cum Apostolis, *Quid faciemus so-
 rori nostræ in die, quando alloquenda est? quomodo disponemus ecclesiam eo tem-
 pore, quo ad fidem vocanda est? Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argen-
 tea.*) Tametsi gentiliū ecclesia murus fuerit ad obsistendum nocentissimis fidei
 inimicis, tamen ab hostium obsidione, & validissimis dæmonum incursionibus li-
 berari non potuit, donec sua castra argenteis Spiritus sancti propugnaculis muniue-
 rit. Sunt autem hæc argentea propugnacula, Christi & sanctorum miracula, qui-
 bus infidelium acies deletur & oppugnatur. dedit enim Deus Apostolis & eccle-
 siæ in festo Pentecostes, os & sapientiam, cui nem orefistere potuit: & postquam
 non nihil effudit de suo spiritu super Apostolos & super omnem carnem, & facta
 sunt prodigia in cælo sursum, & signa in terra deorsum, demissæ sunt Iudæorum
 Act. 2. cristæ, & repressa est infidelium arrogantia, & imbecillius quàm antea aheneum ec-
 clesiæ murum concusserunt. Qui etiam coeperunt in fide crescere, & ita stabiliri, ut
 sua virtute & prudentia infirmos quosque ad capessendam Euangelij doctrinam
 commouerent, suscepto honoris priuilegio, ad cæteros docendos sunt instituti, se-
 cundum id quod dicit Paulus ad Timotheum, Hæc commenda fidelibus qui ido-
 nei erunt & alios docere. Et ad Titum, Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ
 Tit. 1. defunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego tibi disposui.
 Dum ista sic in ecclesia disponuntur, tanquam propugnacula argentea muris adii-
 ciuntur. *Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.*) Si spectemus allegoriam, hoc
 ostio exprimemus ecclesiam, quæ à Christo potestatem aperiendi & claudendi ac-
 cepit. Erat & hoc ostium in Apostolis, quia per eos nobis ad regnum Dei patuit adi-
 Matth. 16. tus. Vnde primo ecclesiæ pastori dictum est, Quodcunque ligaueris super terram,
 erit

erit ligatum & in cælis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Ap-
 positissimè Christus dicitur ostiū, qui de seipso dixit, Ego sum ostiū, per me si quis
 intrauerit, saluabitur. & hoc ostiū cedrinis tabulis cōpingitur, cū sancta Ecclesia fidē
 prædicans, odoratissimis martyru, & sanctoru virtutibus decoratur. Nobis opus est
 ostio, quo plectrū linguæ refrænabimus, & infrænes animi affectus occludemus. &
 huiusce ostij meminit Dauid, dicens, Pone domine custodiam ori meo, & ostium
 circumstantiæ labiis meis. Itaq; qui idoneus est ad loquendū, & velut ostiū quod a-
 peritur & clauditur, tēpus loquēdi & tacendi intelligit. huius ostiū cedrinis tabulis
 cōpingitur, ut dū odoriferū lignum in se suscipit, cū Paulo dicere possit, Mihi absit
 gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mūdus crucifixus
 est, & ego mundo. *Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pa-
 cem reperiens.*) Fatetur Ecclesia se esse murum viuis lapidibus cōpactum, & tenacissi-
 mo charitatis glutino coadunatū, cui superextructa sunt propugnacula. & super hoc
 solidissimū huius muri fundamentū alius superædificat aurū, argentum, lapides pre-
 tiosos, alius lignū, foenum, stipulam, sicut dicit Paulus, Secundum gratiā Dei, quæ da-
 1. Cor. 3. ta est mihi, ut sapiēs architectus fundamentum posui, alius autē superædificat. vnus-
 quisque autē videat quomodo superædificet: fundamentū enim aliud nemo potest
 ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autē superædifi-
 cat super fundamentū hoc, aurum, argentū, lapides pretiosos, ligna, foenum, stipulā,
 vniuscuiusq; opus manifestū erit. Vbera Ecclesiæ ut turris attollūtur, in his qui Deo
 construente, proceritate iustitiæ & bonorū operum, relicta infantia consequuntur, &
 paruulos paulatim solido diuinæ sapiētiæ cibo nutriūt: quibus dicit Sapientia, Re-
 Prou. 2. linquite infantia, & uiuite, & ambulate per vias prudētiæ. Peperit autē Ecclesia for-
 tissimis fidei & Spiritus sancti propugnaculis munita, pacē, cū Apostolis dixit Do-
 minus, Pax vobis. Iterum, Pax vobis. Illa autē vbera turri cōparata, duo testamenta
 Ioan. 20. dici possunt, & duo excellētissima charitatis præcepta, quibus Deus nobis iungitur,
 & nos Deo, quibus deniq; lex cōsummat, nec absq; illorum præceptorū obserua-
 tione fit nobis ad Elysios cāpos aditus: q; si vnū sustuleris aut negligēter obseruaue-
 ris, vix alterū subsistet: mirē siquidē indissolubili nexu vincuntur. aut illis vberibus,
 duplex vitæ genus intelligito, actiuū scilicet, & quod cōtēplationis est propriū, quo-
 rum primum, secundi gratia suscipitur: virtutum siquidē moralium actiones & offi-
 cia ad cōtēplationē inflectuntur, lubenter enim à rerū terrenarū studiis & foren-
 sibus negotiis feriamur, ut quieto vitæ cōtēplatiuæ otio vacemus. Et istis Ecclesia
 præfidiis adiuta, duce sui spōsi gratia, ad altissimū & supremū perfectionis gradum
 instar turris euehitur, nec amplius rerum humanarū solitudine, perturbationibus,
 ac curis discutiatur: sed sedatis terrenæ vitæ procellis, iucūdisimè quiescit, & sedet
 in oculis sui sponsi, cum quo prius variis agitata tormētis & molestiis, non sedebat,
 ostendens planè nunquā nos hīc perfectē posse quiescere. Non enim habemus hīc
 Heb. 13. ciuitatē permanentem, sed futurā inquirimus, uti Paulus ait. Aduenæ enim & pere-
 grini sumus in alieno solo, lōgē à patria nostra illa superna profugi, ob id huc mis-
 si, ut quādiu hanc agimus vitā, morū sanctimonia & optimis virtutū officiis, viaticū
 ad patriam ipsam conducturum nobis cōparemus. *Vinea fuit pacifico, in ea quæ habet
 populos. Tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos, vinea mea corā me est)*
 Christus verè pacificus dicitur, quia per ipsum Deo recōciliati sumus, & qui aliquā-
 do fuerāt filij iræ, eius gratia & clementia, facti sunt filij amoris & pacis. Nec tam à
 Eph. 2. Paulo dicitur pacificus, quàm ipsa pax. Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraq; v-
 Ibidem. num, de quo etiā dicit Propheta, Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit
 Esa. 9. finis. Vitis hæc, & assidua Ecclesiæ cultura, huic pacifico necitur, nec absq; pace ex-
 coli potest: nec palmites Ecclesiæ fructum ferunt, nisi manserint in vite, scilicet in
 Christo, qui in Euangelio Ioannis dicit, Ego sum vitis vera, & pater meus agricola
 Ioan. 15. est. Omnem palmitē in me non ferentē fructum, tollet eum, & omnem qui fert fru-
 ctum, purgabit eum, ut fructus plus afferat. & rursum, Sicut palmes non potest ferre

- fructum à semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere. & qui sunt in hac vite plantati, florebunt: de quibus dicit
- Pfal. 91. David, Plantati in domo Domini, in atriis Dei nostri florebunt. Tradidit eam custodibus, cōmisit eam regendā Moyfi, Prophetis, deinde Apostolis & eorum successoribus, ac Episcopis, ad quam sub nomine Hierusalem dicit Dominus per Prophetam, Super te & super muros tuos posui custodes tuos, tota die & nocte vsque in finem nō tacebunt. Vir adfert pro fructu eius mille argenteos. Christus, de quo Pro-
- Zacha. 7. pheta dicit, Ecce vir oriens nomen eius, nobis pro assiduis laboribus & eleemosynis, æternum rependit præmium, & sancta religionis, ac pietatis officia, copiosa mercede cōpensat: qui beatis, quadam pollicitationis formula dixit, Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in coelis. Et aliubi dicit de iis qui prōpto obsequio pauperibus suam præstiterunt operam, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mūdi: quia esuriui, & dedistis mihi māducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes fui, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, & in carcere, & venistis ad me. In mille autem argenteis, plenitudo totius remunerationis ostenditur, & cōsummata iustorum merces. Vineam meam coram me est, quia mea præsentia colitur & augetur, & à meis exulta discipulis, suauissimum fructum parturit. Huic simillimū est sententiæ, quod dicit Propheta, Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. dicit etiam Apostolus, Quoniā ipse Dominus in iussu, & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui viuimus, qui relinquitur, simul rapiemur cum illis obuiā Domino in aëra, & sic semper cum Domino erimus. Et quia semper post resurrectionē sancti cum Domino erunt, idcirco Dominus dicit, Vineam meam coram me est. *Mille tui pacifici, & ducenti his qui custodiunt fructus eius. Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam.* Duodecim si centenario numero multiplicentur, mille ducentos efficiūt, & hic numerus utique Apostolis, & apostolicis viris congruit, qui pro integerrima vitæ sanctimonia, & ea Euangelij legatione qua bellè functi sunt, ad victricem palmam ascenderūt, eiusque suauissimum fructum apprehenderunt. Et hi quoque pacifici dicuntur, quod sana doctrina infestissimos Ecclesiæ inimicos vicerint, & suis precationibus nos ab improbis canibus, & virulentis serpentum morsibus protexerint. Habitat Ecclesia in hortis, quos indefesso labore & assiduis vigiliis coluit, excultos lympidissimis sacre scripturæ fontibus irrigauit. Amici auscultant, cum verba Dei audiunt & obseruāt.
- Ioan. 8. Qui enim ex Deo est, verba Dei audit, & qui imperio Christi parent, non tam dicuntur serui quàm amici, de quibus dicit Christus, Iam non dicam vos seruos, sed amicos. & spōsus vehemēter optat audire vocem suæ sponsæ, quæ vbique locorum euangelicam veritatem prædicat, & qui lubenter legatos Christi audiunt, & Christū audiunt. De quibus dixit, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit me spernit.
- Luc. 10. *Fuge dilecte mi, & assimulare capreæ, hinnulōque ceruorum super montes aromatum.* Satis dilecte mi, mecum conuersatus es in terris, confecto igitur tuæ peregrinationis itinere, & tua legatione absoluta, regredere ad superna. Tuus pater te vocat, & cupit, vt hinc demigres, & te clarificet apud semetipsum ea claritate, quam habuisti priusquā mū- dus fieret. fac velim vt Christiani omnes vno foedere, & indissolubili amicitia nexu tibi copulentur. non me latet te perspicacius quàm capream, omnia intueri, ac Christianis fulgidissimum tuæ gratiæ lumen infundere, quo sanè purius & lympidius quàm carnis oculis te conspiciunt, tibi que sincera fide, & honestis vitæ officiis adhærent, agnoscunt & mei alumni, te omnem coelorum altitudinē & Olympum summa cum gloria penetrasse.
- Ioan. 17.